

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว:
ฐานการพัฒนาองค์กรปกครองท้องถิ่นจากภาคประชาชน”

โดย

ชัยณรงค์ เครือนวน และคณะ

สิงหาคม 2556

สัญญาเลขที่ RDG5540013

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว:

ฐานการพัฒนาองค์กรปกครองท้องถิ่นจากภาคประชาชน”

คณะผู้วิจัย

ชัยณรงค์ เครือนวน

สิตางค์ เจริญวงศ์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

การวิจัยเรื่อง “การสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว: ฐานการพัฒนาองค์กรปกครองท้องถิ่นจากภาคประชาชนฉบับนี้ เป็นความพยายามที่จะถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นและบทบาทของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งกลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปเสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น ในชุมชนต้นแบบสองชุมชนในจังหวัดสระแก้ว คือ ชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็นและตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัฐประเศ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การนำเสนอตัวอย่างที่ดี (Best Practice) ของความพยายามสร้างประชาธิปไตยชุมชนในท้องถิ่นต่างจังหวัด และเป็นโครงการนำร่องสำหรับการประสานองค์กรปกครองท้องถิ่นเข้ากับชุมชนท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่องค์กรปกครองท้องถิ่นของภาคประชาชน อันจะทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีชุมชนท้องถิ่นเป็นรากฐาน

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณชาวบ้าน ผู้อาวุโสและผู้นำชุมชนทั้งบ้านบ่อลูกรังและชุมชนคลองทับจันทร์ทุกท่าน ที่เสียสละเวลาให้แก่การสัมภาษณ์ของคณะผู้วิจัย ขอขอบคุณนักวิชาการ เจ้าของผลงานที่ผลิตผลงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งสองอันเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่ทำให้คณะผู้วิจัยสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ในรายงานฉบับนี้

คณะผู้วิจัย

สิงหาคม 2556

สารบัญ

บทที่	หน้า
คำนำ.....	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร.....	ข
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	4
ประเด็น/โจทย์การวิจัย.....	4
ขอบเขตในการศึกษา.....	4
แนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษา.....	5
วิธีดำเนินการวิจัย	28
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการวิจัย.....	34
2 บริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์.....	35
บริบทพื้นฐานของจังหวัดสระแก้ว.....	35
บริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านบ่อลูกรัง.....	38
บริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของตำบลคลองทับจันทร์.....	47
3 ประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นชุมชนบ้านบ่อลูกรัง	55
ปัจจัยกระบวนการสร้าง/ขับเคลื่อนและผลลัพธ์ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น.....	56
บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น.....	91
การรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ต่อรูปแบบประชาธิปไตยชุมชน ในชุมชนบ้านบ่อลูกรัง.....	101
กลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปเสริมสร้างศักยภาพการทำงาน ขององค์กรปกครองท้องถิ่น.....	111
4 ประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นชุมชนตำบลคลองทับจันทร์	118
ปัจจัยกระบวนการสร้าง/ขับเคลื่อนและผลลัพธ์ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น.....	120
บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น.....	142

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
การรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ต่อรูปแบบประชาธิปไตยชุมชน ในชุมชนคลองหินปูน.....	148
กลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปเสริมสร้างศักยภาพการทำงาน ขององค์กรปกครองท้องถิ่น.....	155
5 บทสรุป	160
บรรณานุกรม.....	175
ภาคผนวก	182

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว: ฐานการพัฒนาองค์กรปกครองท้องถิ่นจากภาคประชาชน” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น, บทบาทของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นและกลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปเสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น ในสองชุมชนต้นแบบของจังหวัดสระแก้ว คือ ชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็นและตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้ คือ

ประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น ผู้วิจัย พบว่า มีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง (Self-Government Democracy) รูปแบบประชาธิปไตยในลักษณะนี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทของชุมชนบ่อลูกรังที่เผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจและประสิทธิภาพการทำงานหน่วยงานราชการของผู้นำชุมชน รวมถึงประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาชุมชนต้นแบบ เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการสร้างและขับเคลื่อนประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเองในบ้านบ่อลูกรังเริ่มต้นจากการจัดการความรู้โดยชุมชน ผลจากการจัดการความรู้ในชุมชนทำให้ชุมชนมีข้อมูลและนำไปสู่การประยุกต์ใช้ข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดโครงสร้างการปกครองบนฐานอัตลักษณ์ของคนในชุมชน, การจัดตั้งสภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง, การจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน, การจัดตั้งกองทุนที่ดิน, การจัดตั้งกองทุนที่อยู่อาศัย เป็นต้น หากวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนที่เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมหลากหลายเหล่านี้ก็จะพบว่า ประชาธิปไตยชุมชนจะมีบทบาทหน้าที่สำคัญ คือ การเป็นกลไกในการสร้างประสิทธิภาพและเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน, การเป็นกลไกที่พยายามสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินแก่ผู้คนในชุมชน, การเป็นกลไกในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชนและการเป็นกลไกในการฝึกฝนเรียนรู้และสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย สำหรับกลไกที่จะผนวกหรือประสานประชาธิปไตยชุมชนผ่านความพยายามปกครองดูแลตนเองเข้ากับประชาธิปไตยแบบตัวแทนโดยองค์กรปกครองท้องถิ่นได้นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรใช้ “สภาองค์กรชุมชน” เป็นตัวเชื่อมร้อยประสาน ทั้งนี้เพราะสถานภาพของสภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในตำบลคลองหินปูนนั้นมีลักษณะที่สำคัญ คือ การเป็นองค์กรที่มีสถานภาพทางกฎหมาย, สภาองค์กรชุมชนในตำบลคลองหินปูนมีสมาชิกที่หลากหลายทำให้เกิดการต่อเชื่อมรวมถึงการวางบทบาทในพื้นที่

ทางสังคมของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูนที่เป็นองค์กรที่ไม่มีเจตนาในการแสวงหาอำนาจทางการเมืองและผู้บริหารท้องถิ่นเห็นประโยชน์ในกิจกรรมที่สภาองค์กรชุมชนตำบลดำเนินการ

ในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาที่สอง คือ ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ภายใต้การจัด “สภาภาแฟตำบลคลองทับจันทร์” ซึ่งเป็นเสมือนเวทีที่เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชน ข้าราชการและภาคประชาชนในพื้นที่ได้มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนและบูรณาการการทำงานของหน่วยงานในตำบลเข้าด้วยกัน เดิมรูปแบบประชาธิปไตยในลักษณะนี้ถูกออกแบบมาเพื่อเป็นกลไกในการทำงานให้กับผู้นำท้องถิ่นและเป็นเครื่องมือในการก้าวเข้าไปสู่การทำงานในองค์กรปกครองท้องถิ่นแต่ความคิดในลักษณะนี้ต้องหยุดชะงักลงเพราะการเสียชีวิตของกำนัน ขณะเดียวกันสถานการณ์ของชุมชน ณ เวลานั้น ก็กำลังเผชิญกับความไม่พร้อมขององค์กรปกครองท้องถิ่นที่เป็นองค์กรใหม่ซึ่งเข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่นแทนการปกครองท้องที่ สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งก่อตัวขึ้นพร้อมกับประสบการณ์ของผู้นำข้าราชการในตำบลที่มีโอกาสสัมผัสกับการจัดเวทีเสวนาสภาภาแฟของผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้วและประสบการณ์ที่เคยเข้าเป็นสมาชิกสภาตำบล เมื่อสถานการณ์ถูกประสานเข้ากับประสบการณ์จึงก่อเกิดเป็น “สภาภาแฟตำบลคลองทับจันทร์” ซึ่งถูกจัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2551 จนกระทั่งถึงปัจจุบันมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนในสภาภาแฟฯ กว่า 40 ครั้ง เมื่อพิจารณาบทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือผ่านการจัดเสวนาในสภาภาแฟฯ ผู้วิจัยเห็นว่าสภาภาแฟฯ ตำบลคลองทับจันทร์มีสถานะและบทบาทที่สำคัญ คือ การเป็นเสมือนเวทีสาธารณะ (Civic Forum) ในระดับตำบล, การเป็นกลไกหรือเครื่องมือในการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ในการบริหารจัดการสาธารณะระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่น, การเป็นกลไกในการสร้างภาคีเครือข่ายของผู้นำชุมชนในระดับตำบลและเป็นเครื่องมือที่เสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะของรัฐ เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพในการกระจายข่าวสารและประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานราชการ รวมถึงการเป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับภาคประชาชนในการเข้าถึงบริการของรัฐ เป็นต้น สำหรับกลไกที่จะผนวกหรือประสานประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือผ่านสภาภาแฟฯ เข้ากับประชาธิปไตยแบบตัวแทนโดยองค์กรปกครองท้องถิ่นได้นั้นผู้วิจัยเห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ จำเป็นต้องเปิดพื้นที่ทางการเมืองในรูปแบบของ “การสร้างเครือข่ายในการพัฒนา” โดยทำให้สภาภาแฟฯ เป็นเครือข่ายในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะหรือการวางบทบาทให้สภาภาแฟฯ เป็นเสมือนสภาที่ปรึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลและเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหารจัดการสาธารณะ ผู้วิจัยเห็นทางองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์จะต้องบูรณาการกลุ่มองค์กรทั้งหมดในท้องถิ่น (นอกเหนือจากสภาภาแฟฯ) ให้เป็นภาคีเครือข่ายขององค์การบริหารส่วนตำบลในลักษณะของการสร้างหุ้นส่วนการพัฒนาในตำบลตำบล

บทคัดย่อ

การศึกษาวិจัยเรื่อง “การสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว: ฐานการพัฒนาองค์กรปกครองท้องถิ่นจากภาคประชาชน” เป็นการศึกษาชุมชนต้นแบบสองชุมชนในจังหวัดสระแก้ว คือ ชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็นและตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ วัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ การศึกษากระบวนการสร้าง,บทบาทของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นรวมทั้งกลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปเสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านบ่อลูกรังมีรูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง ที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจ,ประสบการณ์ทำงานราชการของผู้นำและการศึกษาจากชุมชนต้นแบบ ส่วนกระบวนการสร้างและขับเคลื่อนประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเองเริ่มต้นจากการจัดการความรู้โดยชุมชน ซึ่งผลของการจัดการความรู้ทำให้ชุมชนมีข้อมูลไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในหลากหลายรูปแบบ ส่วนบทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนที่สำคัญ คือ การเป็นกลไกในการสร้างประสิทธิภาพและเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ,การเป็นกลไกที่พยายามสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินแก่คนในชุมชน,การเป็นกลไกในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน,การเป็นกลไกในการฝึกฝนเรียนรู้และสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยสำหรับกลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนผ่านความพยายามปกครองดูแลตนเอง ประสานเข้ากับประชาธิปไตยแบบตัวแทนโดยองค์กรปกครองท้องถิ่น คือ การใช้“สภาองค์กรชุมชน”เป็นตัวเชื่อมประสาน ที่เป็นเช่นเพราะสภาพของสภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในตำบลคลองหินปูนมีลักษณะที่สำคัญ คือ การเป็นองค์กรที่มีสถานภาพทางกฎหมาย,มีสมาชิกที่หลากหลายทำให้เกิดการต่อรอง,เป็นองค์กรที่ไม่มีเจตนาในการแสวงหาอำนาจทางการเมืองและผู้บริหารท้องถิ่นเห็นประโยชน์ในกิจกรรมที่สภาองค์กรชุมชนตำบลดำเนินการ ในส่วนของชุมชนตำบลคลองทับจันทร์ พบว่ารูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ภายใต้การจัด “สภากาแฟ” ซึ่งเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนและบูรณาการการทำงานเข้าด้วยกัน ประชาธิปไตยในรูปแบบนี้เกิดขึ้นจากสถานการณ์ทางการเมืองการปกครองในพื้นที่ซึ่งก่อตัวขึ้นพร้อมกับประสบการณ์ของผู้นำข้าราชการในตำบลที่มีโอกาสสัมผัสกับการจัดเวทีเสวนาสภากาแฟของผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว เมื่อประสบการณ์ถูกประสานเข้ากับสถานการณ์ในตำบล ผู้นำการขับเคลื่อนสภากาแฟฯ ก็เริ่ม “เดินสายขายความคิด” ให้แก่บุคคลกลุ่มต่างๆ ในตำบล จนสามารถที่จะจัดตั้งสภากาแฟตำบลคลองทับจันทร์ได้ ในปี พ.ศ. 2551 เมื่อพิจารณาถึงสถานะและบทบาทที่สำคัญของสภากาแฟฯ แล้ว ก็พบว่าสภากาแฟฯ ที่เกิดขึ้นเป็นเสมือนเป็นเวทีสาธารณะการเสริมสร้างพลังอำนาจการบริหารจัดการสาธารณะระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น,เป็นกลไกในการสร้างภาคีเครือข่ายของผู้นำชุมชนในระดับตำบล,เป็นเครื่องมือที่เสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะของรัฐ การที่จะประสานประชาธิปไตยชุมชนแบบปรึกษาหารือเข้ากับประชาธิปไตยแบบตัวแทนโดยองค์กรปกครองท้องถิ่นได้นั้นองค์กรบริหารส่วนตำบลอาจจะเปิดพื้นที่ทางการเมืองในรูปแบบของ “การสร้างเครือข่ายในการพัฒนา” โดยให้สภากาแฟเป็นเครือข่ายในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะหรือเป็นเสมือนสภาที่ปรึกษา และการบูรณาการกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งหมดในท้องถิ่น ให้เป็นหุ้นส่วนการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล

Abstract

A study entitled 'An establishment of Democracy of local community in Sa Kaeo Province: People base to develop local administrative organization'. There are two model communities in Sa Kaeo Province; namely, Ban BorLuk Rang Community, KlongHinPoon Sub-district, Wang Nam Yen District, and Klong Tab Chan Sub-district, Aranyaprathet District. The target is to study establishing procedures and the role of democracy in local community, including mechanism to apply democracy in local community to encourage the work potential of the local administrative organization. The study revealed that Ban BorLuk Rang Community possessed local administrative organization in accordance to the democratic concept that requires people to take care of themselves. This is because the people faced the economic problems, experience from the work of leader and the study from model community. The key duties of democratic community were to be the mechanism to establish efficiency and to encourage the economic potential, to be the mechanism to enforce the life and property security for people in the community, to be the mechanism to support the administration to seal or to link democratic community through the attempt to self-administration with the democracy using the representatives in local administrative organization, to be the mechanism to train and create citizen in democratic community. The suggestions to seal or to link democratic community through the attempt to self-administration with the democracy using the representatives in local administrative organization were to 'the use of community organization council' in order to link the sub-district. The key characteristics of community council in KlongHinPoon Sub-district were 1) being legal organization, 2) having variety types of members, 3) having no intention to seek for political power and 4) administrators of local community realize the benefits of activities in Klong Tab Chan Sub-district held by sub-district administration community council. It was found that types of democratic in local community were in accordance with the democratic discussion under 'Coffee Meeting' environment. This is the stage for community leaders, officials, private developers in the area to exchange and integrate their work. This democratic model is derived from the political situation in the area. This model has been constructed with experience of leaders from different districts, who have participated in the talk among coffee house forum organized by Sa-Kaew provincial governor. This talk encourage the exchange of information between districts according to its own political situations. Hence, the leader of coffee forum can start 'expanding the idea' to different groups of people in the district, and succeeded in establishing the coffee forum in KlongThub Chan district of in 2008. The Coffee Meeting obtained the roles and the key status of being the public stage to encourage the power in public administration among local organizations, being mechanism to create partner or networks of community leaders in sub-district level, being the instrument to support efficiency of public service. The suggestions for mechanism to seal or to link democratic community through the democratic discussion with the representatives in local administrative organization revealed that sub-district administrative organization might open a political area called 'creating the network for development' using the coffee meeting as its network to specify the public policy or as a consultant committee and to integrate other organizations in the local community to be partners in developing sub-district administrative organization.

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

นับตั้งแต่รัฐไทยเริ่มมีแนวคิดนโยบายกระจายอำนาจอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 เป็นต้นมากระทั่งถึงปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่าผลแห่งการกระจายอำนาจได้ทำให้พื้นที่ทางการเมืองท้องถิ่นขยายจากระดับจังหวัดลงไปถึงระดับตำบลทั่วประเทศไทย และองค์กรปกครองท้องถิ่นสามารถจัดการบริการสาธารณะให้กับประชาชนอย่างกว้างขวางเพราะเป็นหน่วยการปกครองที่สัมผัสและใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่นมากที่สุด

อย่างไรก็ดีแล้วแต่การกระจายอำนาจถือว่าเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่มีขั้นตอนซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนหลากหลาย ดังนั้นที่ผ่านมาจึงถือเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งของการกระจายอำนาจสู่ประชาชนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเป้าหมายสูงสุดแห่งการกระจายอำนาจก็คือ การทำให้อำนาจที่แท้จริงเป็นของประชาชน แต่การกระจายอำนาจที่ผ่านมาจำเป็นต้องเผชิญกับอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ในชุมชนท้องถิ่นเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การแตกตัวทางสังคม” (Social Differentiation) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแบ่งช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) ในชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ เกิดการแบ่งแยกเป็นกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นและชาวบ้านทั่วไป ปรากฏการณ์ที่เป็นผลตามมาจากการแตกตัวและการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมนั้น ก็คือ กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นผู้ใช้อำนาจที่กระจายจากส่วนกลางมากกว่าประชาชนในท้องถิ่น ในบางพื้นที่ชาวบ้านท้องถิ่นถึงขั้นถูกผลักออกจากพื้นที่ของอำนาจ กระทั่งชาวบ้านท้องถิ่นไม่สามารถใช้กลไกองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อจัดการวิถีชีวิตของตนเองได้ แม้สถานการณ์ดังกล่าวจะไม่ได้เกิดขึ้นในทุกๆ ท้องถิ่นก็ตาม แต่ก็สามารถพบเห็นสถานการณ์ในลักษณะนี้ได้โดยทั่วไป

ดังนั้นเพื่อให้บรรลุเจตนารมณ์ที่แท้จริงแห่งการกระจายอำนาจการปกครอง คือ การสร้างองค์กรปกครองท้องถิ่นให้เป็นของประชาชน ผู้วิจัยเห็นว่าจะต้องมีการสร้างกลไกที่จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถทำงานร่วมกับองค์กรปกครองท้องถิ่นหรือชนชั้นนำท้องถิ่น ภาพของความพยายามในการสร้างกลไกที่เป็นเสมือนสะพานในการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชาวบ้านกับองค์กรปกครองท้องถิ่นท่ามกลางสถานการณ์แห่งการแตกตัวและการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมนั้น คือ ภาพของภาคประชาชนใน 2 ชุมชนของจังหวัดสระแก้ว

ชุมชนแรกที่ผู้วิจัยจะขอล่าวถึง คือ ชุมชนหมู่บ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอมั่นน้ำเย็น ซึ่งเป็นตัวแบบที่ผู้วิจัยจะใช้ในการถอดบทเรียนในการสร้างประชาธิปไตยระดับหมู่บ้านและการประสานการทำงานเข้ากับองค์กรปกครองท้องถิ่น ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากการอพยพย้ายถิ่นฐานของผู้คนจากหลากหลายจังหวัดในประเทศไทยเพื่อมาจับจองที่ดินเพื่อการเพาะปลูกในจังหวัดสระแก้ว การที่มีชาวบ้านมาจากหลากหลายพื้นที่ทำให้ต้องมีการจัดระบบการอยู่ร่วมกันโดยการสร้างกติกาขึ้นมา ในช่วงเวลาหนึ่งชุมชนบ้านบ่อลูกรังต้องประสบกับความอ่อนแอหลังจากเผชิญหน้าของการขยายตัวของระบบทุนนิยมและ อิทธิพลของกระแสบริโภคนิยมที่เข้ามาพร้อมกับไฟฟ้า/ถนนและความเจริญ ก็ได้สร้างค่านิยมแห่งการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยประเภทต่างๆ เช่น เครื่องมือในภาคหัตถอุตสาหกรรม สินค้าเพื่อการอุปโภคและบริโภคและสินค้าบริโภคคงทน เป็นต้น กระทั่งชาวบ้านบางคนต้องตกอยู่ในในวงจรหนี้ ความอ่อนแอของชุมชนเช่นนี้เป็นผลให้ผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนพยายามที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวของชุมชน วิธีการในการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่ถูกนำมาใช้ครั้งนั้น คือ การใช้กลไกขององค์กรปกครองท้องถิ่นแต่ท้ายที่สุดก็ต้องประสบกับความล้มเหลว เพราะมีปัญหาในเรื่องของการจัดสรรงบประมาณและผลประโยชน์ของผู้นำท้องถิ่นบางคน จึงเป็นผลให้ผู้นำชุมชนผ่นตัวเองของจากพื้นที่การเมืองท้องถิ่น และหันไปเรียนรู้ในเรื่องของการจัดการความรู้โดยการเรียนรู้ที่จะใช้ข้อมูลในการจัดการความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนเมื่อประสบความสำเร็จในเบื้องต้น กลุ่มผู้นำเหล่านี้จึงได้นำมาใช้เพื่อการสร้างระบบการตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชนซึ่งกระบวนการดังกล่าวตามความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่า สอดคล้องกับตัวแบบ “ประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง (Self-Government Democracy)” ต่อมาเมื่อพื้นที่ทางสังคมเปิดโดยมีการออกพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนในปี พ.ศ. 2551 ผู้นำชุมชนในกลุ่มนั้นจึงหันไปจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในระดับตำบลขึ้น หลังจากนั้นก็พยายามใช้องค์กรของภาคประชาชนแห่งนี้ ประสานการทำงานเข้ากับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกครั้ง ในลักษณะที่สภาองค์กรชุมชนเป็นเสมือนเวทีในการทำประชาคมเพื่อรับฟังปัญหาความเดือดร้อนและความต้องการของคนในพื้นที่ หลังจากนั้นองค์กรแห่งนี้ก็จะส่งต่อความต้องการของประชาชนไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ ก็คือ การสะท้อนปัญหา/ความต้องการที่แท้จริงของประชาชนโดยองค์กรภาคประชาชนสู่องค์กรที่มีอำนาจและทรัพยากรในการแก้ไขปัญหา หากองค์กรปกครองท้องถิ่นนำปัญหาที่ถูกสะท้อนไปจากระดับล่างเหล่านี้ไปใช้ในการวางแผนหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็วแล้วองค์กรปกครองท้องถิ่นก็จะกลายเป็นองค์กรที่ตอบสนองปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง นัยยะดังกล่าวนี้ก็คือนัยยะแห่งการใช้อำนาจของประชาชน

ชุมชนอีกแห่งหนึ่งที่ผู้วิจัยจะใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ กรณีของตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นตัวแบบที่ผู้วิจัยจะใช้ถอดบทเรียนในการสร้างประชาธิปไตยชุมชนในระดับตำบล กล่าวได้ว่า ตำบลคลองทับจันทร์เป็นตำบลใหม่ในอำเภอรัญประเทศ ที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของผู้อพยพที่มาจากหลากหลายจังหวัดเช่นเดียวกันกรณีของหมู่บ้านบ่อลูกรัง การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของชาวบ้านที่อพยพเข้ามานั้น แต่เดิมตำบลแห่งนี้อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของกำนันที่มีลักษณะเป็นผู้นำที่โดดเด่นมาก กระทั่งมีความพยายามของคนกลุ่มหนึ่งในตำบลที่จะสร้างกลไก/เวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างกลุ่มผู้นำในชุมชนเพื่อที่จะผลักดันและเปิดทางให้กำนันก้าวเข้าไปสู่สนามการเมืองท้องถิ่น แต่ความพยายามดังกล่าวก็ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากการเสียชีวิตของกำนัน ขณะเดียวกันหลังจากที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ก็เริ่มเกิดปัญหาทางการเมืองการปกครองในตำบลคลองทับจันทร์อันเป็นผลสืบเนื่องจากความแตกตัวของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในตำบลและความไม่พร้อมขององค์กรที่รับผิดชอบทางการเมืองการปกครอง กล่าวคือนักการเมืองท้องถิ่นและข้าราชการในองค์กรปกครองท้องถิ่น (ในขณะนั้น) ยังไม่เข้าใจเจตนารมณ์ที่แท้จริงของการปกครองท้องถิ่น กระทั่งนำไปสู่สถานการณ์ความขัดแย้งในตำบล ด้วยสถานการณ์ที่ดำรงอยู่เช่นนี้ในชุมชนเป็นผลให้ผู้นำกลุ่มหนึ่งในตำบลมีแนวคิดฟื้นฟูกลไก/เวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างกลุ่มผู้นำในชุมชนขึ้นมาอีกครั้ง จนก่อเกิดเป็น “สภากาแพ” ขึ้นในตำบลคลองทับจันทร์ รูปแบบของสภากาแพที่เกิดขึ้นในตำบลแห่งนี้ กล่าวได้ว่าสอดคล้องกับตัวแบบ “ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy)” ภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในตำบลแห่งนี้ ก็คือความพยายามที่จะประสานองค์กรทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาคและภาคประชาชนในท้องถิ่น ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน อันเป็นเสมือนการประสานองค์กรที่มีทรัพยากรการบริหาร เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรที่ความรู้ความสามารถและองค์กรที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาท้องถิ่น เช่น กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มข้าราชการในส่วนภูมิภาค เข้าด้วยกันและใช้ศักยภาพที่องค์กรแต่ละองค์กรมีอยู่หนุนเสริมซึ่งกันและกัน

ตัวแบบของชุมชนทั้งสองจึงมีความน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะถอดบทเรียนเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองแสดงให้เห็นว่าภาคประชาชนเป็น “Actor” ที่มีลักษณะ “Active” อย่างมาก ดังนั้นหากองค์กร “พี่ใหญ่” ในพื้นที่อย่างองค์กรปกครองท้องถิ่น สามารถดึงหรือประสานหรือสร้างความร่วมมือกับกลไกที่ภาคประชาชนเหล่านี้ได้พยายามรังสรรค์ขึ้นมาแล้ว เป้าหมายในการสร้างประชาธิปไตยชุมชน (ทั้งในระดับท้องถิ่น ตำบล หมู่บ้าน) ก็ไม่ใช่ความฝันที่จะอยู่ไกลเกินเอื้อมและเหนือสิ่งอื่นใดผลประโยชน์ทั้งหลายทั้งปวงก็ย่อมตกอยู่ประชาชนคนในท้องถิ่นนั่นเอง

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษากระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา
- 2.2 เพื่อศึกษาบทบาทของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา
- 2.3 เพื่อศึกษากลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น

3. ประเด็น / โจทย์การวิจัย

โดยทั่วไปแล้ว ผู้วิจัยมีความเชื่อว่าการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่องค์กรปกครองท้องถิ่น จะนำไปสู่การปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่น แต่การขับเคลื่อนนโยบายการกระจายอำนาจให้แก่ องค์กรปกครองท้องถิ่นตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 นั้น เกิดขึ้นหลังจากที่ชุมชนท้องถิ่นได้แตกตัวเป็น กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นและชาวบ้านทั่วไป ดังนั้นองค์กรปกครองท้องถิ่นในปัจจุบันจึงอยู่ในขั้นของการ พัฒนาไปสู่การเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นของประชาชนอย่างแท้จริง ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่า ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองมีกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนได้อย่างไร? และประชาธิปไตยใน ชุมชนที่เกิดขึ้นในกรณีศึกษาทั้งสองดำรงอยู่ได้อย่างไร? รวมถึงมีแนวทางใดบ้าง ? ที่จะนำประชาธิปไตย ชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาการแตกตัวทางสังคมของตำบล ทั้งนี้เพื่อให้องค์กรปกครองท้องถิ่นทำงาน แก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

4. ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในลักษณะที่เป็นกรณีศึกษา (Case Study) กล่าวคือ เป็น การศึกษาเพื่อถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบที่พยายามสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นขึ้น ชุมชนทั้งสองที่ จะใช้เป็นกรณีศึกษาครั้งนี้ คือ

- 4.1 ชุมชนหมู่บ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอมั่นน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็น ชุมชนที่ผู้วิจัยจะใช้ในการถอดบทเรียนในการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นระดับหมู่บ้าน
- 4.2 ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นตัวแบบที่ผู้วิจัยจะ ใช้ถอดบทเรียนในการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นระดับในระดับตำบล

โดยผู้วิจัยพยายามที่จะวิเคราะห์ให้เห็นถึงบริบทหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดความคิดในการสร้าง ประชาธิปไตยของชุมชนท้องถิ่น การวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม หรือปัจจัยด้านผู้นำกับการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น นอกจากนั้นผู้วิจัยจะวิเคราะห์บทบาทของ

ประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นและการดำรงอยู่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสอง ท้ายที่สุดจะวิเคราะห์/นำเสนอกลไกในเชิงรูปธรรมที่จะการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น

5. แนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษา

ประชาธิปไตย (Democracy) มาจากคำภาษากรีก คือ demokratia ซึ่งเป็นการผสมคำ 2 คำ คือคำว่า Demos แปลว่า ประชาชน กับคำว่า Kratos แปลว่า อำนาจ หรือการปกครอง เมื่อนำคำทั้งสองคำนี้มารวมกัน สามารถแปลได้ว่าประชาธิปไตย หรืออำนาจอยู่ที่ประชาชน

พัฒนาการของประชาธิปไตยได้เข้ามาสู่โลกของภาษาอังกฤษครั้งแรก เมื่อศตวรรษที่ 16 แต่ในช่วงแรกขณะนั้น ประชาธิปไตยมีความหมายในเชิงลบ โดยถูกมองว่าเป็นการปกครอง โดยถูกมองว่าเป็นการปกครองของฝูงชน ซึ่งประกอบด้วยคนจน และใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ต่อมาในศตวรรษที่ 18 ประชาธิปไตยถูกมองในรูปแบบของอุดมการณ์ทางการเมืองมากขึ้น ในความหมายของการเมืองที่ประชาชนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในการปฏิวัติฝรั่งเศส ในปี 1789 ได้เกิดแนวคิดที่ว่าอำนาจประชาธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) และคำขวัญของคำว่า เสรีภาพ ความเสมอภาค ภราดรภาพ

โดยประชาธิปไตยในความหมายเชิงบวกนั้นได้เริ่มถูกใช้จริง ๆ ในศตวรรษที่ 20 ซึ่งคนโดยทั่วไปรับรู้ความหมายของประชาธิปไตยผ่านการกล่าวสุนทรพจน์ของประธานาธิบดี อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ในปี พ.ศ. 1864 ที่ว่าประชาธิปไตยคือ การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน (Government of People ,By people and for The people) ในภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลง ผู้นำของโลก เช่น ประธานาธิบดี วูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) ต่างสนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ ให้หันมาใช้การปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีความเชื่อว่าระบบการปกครองดังกล่าวจะไม่ทำให้เกิดสงครามอีก ซึ่งมีความแตกต่างจากการปกครองในระบอบเผด็จการซึ่งผู้ปกครองมีอำนาจในการกำหนดชะตาชีวิตของประเทศ ซึ่งเป็นเหตุให้นำพาไปสู่สงครามได้ง่าย แต่ระบบประชาธิปไตยนั้นได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกชะตาชีวิตของตนเอง โดยการเลือกรัฐบาลให้มาปกครองตน ซึ่งประชาชนย่อมที่จะเลือกรัฐบาลที่นำไปสู่การมีสันติภาพ มากกว่าที่จะนำไปสู่สงคราม (Magstadt, 2009, 545, อ้างถึงใน สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2553, หน้า 46) สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2553, หน้า 46-48) ได้สรุปลักษณะแนวคิดของประชาธิปไตยว่ามีองค์ประกอบอยู่ 7 ประการคือ

1. อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) หมายถึงอำนาจอิสระสูงสุดในแผ่นดินเป็นของประชาชน แนวคิดดังกล่าวเป็นหัวใจของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่

เนื่องจากประชาชนจำนวนมากไม่สามารถทำหน้าที่ในการปกครองประเทศได้ ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่การเลือกตั้งตัวแทนเพื่อทำหน้าที่ตัดสินใจ กำหนดนโยบายสาธารณะในที่นี้จึงถือว่าประชาชนได้ประโยชน์ทางอ้อม หรือเรียกประชาธิปไตยแบบนี้ว่าประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy)

2. สิทธิและเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล (Individuals right, Liberty, and Equality) ซึ่งเป็นอุดมการณ์แห่งเสรีนิยมและสืบทอดต่อกันมาสู่อุดมการณ์ประชาธิปไตย คำว่าสิทธินั้นแบ่งออกเป็น

2.1 สิทธิพลเมือง (Civil rights) คือสิทธิที่จะไม่ถูกทำร้าย ไม่ถูกบังคับให้ใช้แรงงาน ไม่ถูกจับกุมตามอำเภอใจ ได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม มีเสรีภาพทางความคิด ความเชื่อ การนับถือศาสนา รวมทั้งสามารถดำเนินชีวิตที่เป็นส่วนตัว

2.2 สิทธิทางการเมือง (Political rights) คือ มีเสรีภาพในการพูด การสมาคม การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะ

2.3 สิทธิทางสังคม (Social Rights) คือสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาล ได้รับค่าจ้างเท่ากันในงานที่เหมือนกัน ได้รับการบริการจากการประกันสังคม มีงานทำ นัดหยุดงานได้ มีที่อยู่อาศัย และได้รับการศึกษา

2.4 สิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic Rights) คือสิทธิที่จะมีอาหารกิน และมีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่เพียงพอ

ส่วนในคำว่าเสมอภาคนั้นหมายถึง ความเท่าเทียมทางกฎหมาย และโอกาส (Equality Before the Law and Opportunity) แต่ไม่ได้หมายถึงความเท่าเทียมในเรื่องของผลแห่งการกระทำ

3. ฉันทานุมติ (Consent) เนื่องจากอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน แต่ประชาชนไม่ได้เข้ามาใช้อำนาจในการปกครอง โดยจะมอบให้ผู้อื่นปกครองแทน ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่ผู้ปกครองจะต้องได้รับการยินยอมจากประชาชน โดยการให้ประชาชนเลือกผู้ปกครอง และอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายกับนโยบายขั้นสุดท้ายที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะเป็นของประชาชน ซึ่งหมายความว่าผู้ปกครองใช้อำนาจโดยฝืนใจประชาชนไม่ได้ และประชาชนย่อมมีสิทธิเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองที่ไม่ได้รับฉันทานุมติได้

4. เสียงส่วนใหญ่ (Majority rule) เป็นการหาข้อยุติที่ดีที่สุดในทางปฏิบัติคำว่าเสียงส่วนใหญ่มีอยู่ 2 ประเภทคือ เสียงที่เกินกว่าครึ่งหนึ่งของเสียงทั้งหมด (Absolute Majority) และเสียงมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ แต่ยังไม่ถึงครึ่งหนึ่ง (Simple Majority) โดยที่รูปแบบของระบอบประชาธิปไตยจะมีการโหวตคะแนนเสียง และผู้ได้เสียงส่วนน้อยจะต้องทำการเสียงส่วนใหญ่ แต่จะต้องมีระบบป้องกันไม่ให้เสียงส่วนน้อยถูกรังแก

5. การเป็นตัวแทน (Representation) อุดมการณ์ประชาธิปไตยเชื่อในระบบตัวแทนที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชน ซึ่งมีตัวแทนอยู่ 4 ประเภทคือ

5.1 ตัวแทนที่มีอำนาจตัดสินใจและเป็นตัวแทนประชาชน

5.2 ตัวแทนที่นำความคิดของประชาชนไปเป็นดำเนินการ

5.3 ตัวแทนที่นำเสนอพันธะสัญญาก่อนกับประชาชน และเมื่อได้รับเลือกตั้งแล้วจะต้อง นำพันธะสัญญาไปดำเนินการให้บรรลุผล

5.4 ตัวแทนที่มาจากกลุ่มย่อยของสังคมตามสัดส่วน

6.การปกครองที่เปิดเผยและตรวจสอบได้ (Open and Accountable Government) การเปิดเผยหมายถึงประชาชนสามารถรับทราบการทำงานของรัฐบาลโดยวิธีดังต่อไปนี้

6.1 เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายของรัฐให้ประชาชนทราบ

6.2 เปิดโอกาสให้ประชาชนและสื่อมวลชนเข้าถึงเอกสารของรัฐบาลได้

6.3 เปิดโอกาสให้ประชาชนและสื่อมวลชนเข้าฟังการประชุมของของได้

6.4 รัฐบาลต้องปรึกษาหารือกับกลุ่มผลประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและน่านโยบายไปดำเนินงาน รวมทั้งตีพิมพ์เผยแพร่คำแนะนำที่ได้รับมาให้สาธารณชนได้รับทราบ

การตรวจสอบได้จะต้องประกอบไปด้วย 3 มิติ คือ การตรวจสอบได้ทางกฎหมาย (Legal Accountability) หมายถึงการดำเนินการโดยยึดหลักนิติธรรม การตรวจสอบได้ทางการเมือง (Political Accountability) หมายถึง ข้าราชการต้องรับผิดชอบนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งและนักการเมืองต้องรับผิดชอบต่อประชาชนอีกทอดหนึ่ง และ การตรวจสอบได้ทางการคลัง (Financial Accountability) หมายถึงการใช้จ่ายภาษีอากรของรัฐบาลให้เป็นไปตามจุดหมายที่ได้แถลงไว้ฝ่ายนิติบัญญัติ โดยมีการตรวจสอบการใช้จ่ายของรัฐบาลจากองค์กรอิสระ

7. สาธารณประโยชน์ (Public Interests) เนื่องจากระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองเพื่อประชาชน (Government for The People) ซึ่งหลักการนี้ได้นำไปสู่แนวคิดเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวของบุคคล

แนวคิดการปกครองในรูปแบบของประชาธิปไตยนั้นมีอยู่ในหลายรูปแบบด้วยกัน ซึ่ง David Held (1989) ได้สรุปตัวแบบเชิงปฏิบัติการในสังคมที่ตั้งอยู่บนหลักการของประชาธิปไตย ตัวแบบดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ

1. ตัวแบบของประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Liberal or Representative Democracy)

2. ตัวแบบของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Direct or Participatory Democracy)

1. ตัวแบบของประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Liberal or Representative Democracy)

ประชาธิปไตยแบบตัวแทนเกิดขึ้นจากการที่สังคมสมัย มีการจัดตั้งในรูปแบบของรัฐชาติ (Nation State) เป็นรูปแบบหลัก และได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยในฐานะที่ “อำนาจประชาธิปไตยเป็นของปวงชน” แต่เนื่องจากประชาชนทุกคนไม่สามารถใช้อำนาจอธิปไตยของตนเองได้ตรง ๆ จึงทำให้ประชาชนใช้อำนาจประชาธิปไตยของตนเองผ่านการเลือกตั้งผู้แทน เข้ามาปกครองเมือง โดยมองว่ารัฐบาล เป็นตัวแทนของประชาชนตามแนวคิด “Trustee” กล่าวคือ เมื่อประชาชนเลือกตั้งผู้แทนแล้ว ตัวแทนก็จะไปจัดตั้งรัฐบาล อำนาจของประชาชนก็จะถูกส่งมอบให้แก่รัฐบาล เพื่อใช้อำนาจในการตัดสินใจและดำเนินการแทนประชาชน ประชาธิปไตยแบบตัวแทนจะให้ความสำคัญกับการเลือกตั้ง จนกระทั่งนำมาเป็นกติกาชี้ขาดความเป็นประชาธิปไตย (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2553, หน้า 49) ซึ่งประชาธิปไตยแบบตัวแทนนี้มีอยู่ 4 รูปแบบคือ

1.1 ประชาธิปไตยแบบระบุมณี (Bourgeois Democracy)

ประชาธิปไตยแบบระบุมณี (Bourgeois Democracy) ประชาธิปไตยในลักษณะตั้งอยู่เป็นฐานความคิดที่ว่า สังคมที่ตั้งอยู่บนฐานเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยก็ต้องปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับระบบทุนนิยม โดยทั่วไปแล้วหลักการที่สำคัญของประชาธิปไตยแบบระบุมณีก็คือ

- การใช้อธิปไตยของปวงชนผ่านตัวแทน เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) สมาชิกวุฒิสภา (สว.) นายกองค์การบริหารส่วนตำบล (นายก อบต.) เป็นต้น
- การยอมรับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง (Representative Government)
- ต้องมีการแบ่งแยกอำนาจรัฐอย่างชัดเจนออกเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ
- สังคมต้องยอมรับรัฐธรรมนูญเป็นกติกาหลักของประเทศ ที่เรียกว่า รัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism)

เงื่อนไขที่สำคัญในการนำประชาธิปไตยแบบระบุมณีมาใช้นั้นต้องอยู่เป็นหลักการพื้นฐานที่ว่า

- ต้องยอมรับหลักกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล (Private Property)
- สังคมมีการใช้เศรษฐกิจแบบตลาดคือ การผลิตเพื่อเป็นสินค้าเป็นหลัก
- ต้องมีการแยกรัฐออกจากประชาสังคมเพื่อลดหรือป้องกันการครอบงำเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

1.2 ประชาธิปไตยโดยชนชั้นนำ (Elitist Democracy)

แนวคิดประชาธิปไตยแบบชนชั้นนำนี้มีแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานที่ว่าชนชั้นนำมีความสามารถในการตัดสินใจที่เหนือกว่าผู้ลงคะแนนเสียง เช่น ชุมปีเตอร์มองว่าผู้ลงคะแนนเสียงไม่ควรตัดสินใจนโยบาย การเลือกตั้ง แต่พวกเขาควรจะแต่งตั้งให้ชนชั้นนำทำการตัดสินใจแทนพวกเขา (โชติสา ขาวสนิท, 2548, หน้า 18) โดยมีฐานคิดของประชาธิปไตยแบบนี้เชื่อว่าในสังคมบางสังคมนั้น มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมทางการเมืองที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้นำมาแต่อดีต ดังนั้นในการนำประชาธิปไตยที่มีหลักการอยู่บนอำนาจของประชาชนนั้นจึงได้มีการพัฒนาตัวแบบที่เหมาะสมสำหรับสังคมต่างๆ หลักการที่สำคัญของประชาธิปไตยโดยชนชั้นนำนี้มีดังต่อไปนี้ (David Held, 1989)

- ตัวแบบประชาธิปไตยโดยชนชั้นนำได้ถูกนำมาใช้เพื่อมุ่งแก้ปัญหาสถานการณ์ที่มีผู้นำทางการเมืองมากเกินไป

- ต้องการให้มีการแข่งขันระหว่างชนชั้นนำทางการเมือง

- ใช้การเมืองระบบพรรค (Party Politics) เพื่อถ่วงดุลกับบทบาทของชนชั้นนำ

เงื่อนไขทางสังคมบางประการในการนำประชาธิปไตยแบบชนชั้นนำมาใช้คือ

- ประชาธิปไตยโดยชนชั้นนำมักเกิดขึ้นในบริบทของสังคมอุตสาหกรรม

- เป็นสังคมที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมักทำตามอารมณ์และ/หรือมีข้อมูลน้อย

- เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่อดทนต่อความคิดที่แตกต่างกันได้ดี

- เป็นตัวแบบที่นำมาใช้ในสถานการณ์การแข่งขันระหว่างประเทศในกระแสโลกาภิวัตน์

อย่างไรก็ตาม แนวคิดประชาธิปไตยแบบชนชั้นนำนี้ในท้ายที่สุดแล้ว ประชาชนผู้ลงคะแนนเสียงเป็นฝ่ายที่ควบคุมชนชั้นนำด้วยการมีอำนาจในการเลือกหรือปฏิเสธชนชั้นนำ ทำให้ชนชั้นนำที่ต้องการที่จะอยู่ในอำนาจจะปรับการตัดสินใจนโยบายของพวกเขาไปตามปฏิกิริยาของประชาชนในการเลือกตั้งครั้งต่อไป

1.3 ประชาธิปไตยแบบกลุ่มหลากหลาย (Pluralism)

แนวคิดประชาธิปไตยแบบกลุ่มหลากหลายหรือพหุนิยมเกิดขึ้นมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยเป็นการพยายามของปัญญาชนกลุ่มหนึ่งที่ต้องการฟื้นฟูสถาบันทางการเมืองขึ้นมาเพื่อปกป้องสิทธิของปัจเจกชน หลังจากที่เสื่อมโทรมลงไปแล้วเนื่องจากผลกระทบของการแบ่งงานกันทำ และจากการใช้อำนาจที่ไม่ใช่เป็นตัวแทนของประชาชน แนวคิดพหุนิยมได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเสรีนิยมทางการเมือง เสรีนิยมทางเศรษฐกิจ ซึ่งมุ่งอธิบายถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยผ่านกลุ่มผลประโยชน์ และพรรคการเมือง ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ ประกอบด้วยบุคคลที่รวมตัวกันเพื่อแสวงหา

ผลประโยชน์ร่วมกัน โดยกลุ่มได้ใช้อิทธิพลในการจูงใจ กดดัน หรือบีบบังคับต่อผู้กำหนดนโยบายของรัฐ รวมทั้งการต่อรอง และการประนีประนอมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2553, หน้า 32-34)

1.3.1 สังคมประกอบไปด้วยกลุ่มจำนวนมาก โดยที่อำนาจกระจายไปตามกลุ่มต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในกระบวนการทางการเมือง ได้ทำให้เกิดดุลยภาพเชิงอำนาจในทางสังคมขึ้น

1.3.2 ไม่มีกลุ่มใดที่มีอำนาจมากเกินไปจนสามารถครอบงำสังคมได้ เพราะอำนาจทางการเมืองมีอาจสะสมได้ (Power is Non-Accumulative) เนื่องจากในสังคมมีทรัพยากรทางการเมืองอยู่หลากหลาย คนแต่ละคนไม่สามารถครอบครองทรัพยากรหลากหลายชนิดในเวลาเดียวกัน เมื่อเป็นดังนี้ทำให้กลุ่มแต่ละกลุ่มต่างมีทรัพยากรทางการเมืองที่เฉพาะ เช่น มหาเศรษฐีสามารถเข้าพบรัฐมนตรีได้โดยตรง นักวิชาการมีปากกาและสมองเป็นอาวุธ คนงานมีพลังการรวมตัวเป็นอาวุธ และแพทย์มีความรู้ความสามารถในการรักษาผู้ป่วยเป็นฐานอำนาจ ครุมีมีสมาคมวิชาชีพเป็นฐานอำนาจ

1.3.3 กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ จัดตั้งขึ้นมาเองตามธรรมชาติ และเป็นโดยสมัครใจ รัฐมิได้เข้าไปจัดตั้งให้ รัฐไม่เข้าไปเกี่ยวกับข้อหรือการให้สนับสนุนใดๆทั้งสิ้น นอกจากนี้รัฐจะเข้าไปแทรกแซงการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอีกด้วย ระบบการเมืองได้ให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการจัดตั้งกลุ่มอย่างกว้างขวาง และกลุ่มมีเสรีภาพในการจัดกิจกรรมของตนเองภายใต้กรอบของกฎหมาย รัฐเป็นเพียงผู้รักษากฎกติกาเท่านั้น

1.3.4 สมาชิกของกลุ่มผลประโยชน์โดยทั่วไป จะเข้าสังกัดเป็นสมาชิกของกลุ่มมากกว่า 1 กลุ่ม การเป็นสมาชิกที่ซ้ำซ้อนกัน เกิดขึ้นเนื่องจากคนแต่ละคนมีความสนใจและมีประโยชน์อย่างหลากหลาย เมื่อคนๆหนึ่งเป็นสมาชิกหลายๆกลุ่มในเวลาเดียวกัน จะทำให้แต่ละกลุ่มที่แข่งขันกันตลอดเวลา มีแนวโน้มที่จะประสานผลประโยชน์ระหว่างกันได้

1.3.5 ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างกว้างขวาง โดยมีส่วนร่วมผ่านกลุ่มที่ตนเองสังกัดเป็นสมาชิก จึงกล่าวได้ว่าผลประโยชน์และความต้องการของปัจเจกชนได้รับการนำเสนอสู่รัฐบาลหรือสาธารณชนผ่านกลุ่มที่ตนเองสังกัด นอกจากนี้การตัดสินใจทางการเมืองที่สำคัญต่าง ๆ กระทำได้โดยการผลักดันของกลุ่มทั้งหลาย โดยผ่านช่องทางที่เปิดให้ เช่น การเลือกตั้ง การลوبي การจัดประชุม เติมนวนประท้วง หรือจัดพิมพ์เอกสารรณรงค์เผยแพร่

1.3.6 กลุ่มสามารถเคลื่อนไหวผลักดันนโยบาย โดยผ่านพรรคการเมืองที่ตนให้การสนับสนุนได้ อย่างไรก็ตามพรรคการเมืองซึ่งต้องการชนะการเลือกตั้ง ไม่สามารถชูธงนโยบายเพื่อรับใช้กลุ่มที่มีอำนาจครอบงำทางเศรษฐกิจเพียงกลุ่มเดียวได้ ในที่สุดแล้วพรรคการเมืองที่ต้องการคะแนนเสียงจึงต้องให้

ความสนใจต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งโดยรวมมากกว่ากลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่ม จึงอาจกล่าวได้ว่าพรรคการเมืองทำหน้าที่ประสานผลประโยชน์ของกลุ่มหลาย ๆ กลุ่ม ทำนองเดียวกับรัฐบาลซึ่งต้องการสร้างความชอบธรรมในการปกครอง ซึ่งต้องเชื่อมต่อผลประโยชน์ของประชาชนหลาย ๆ กลุ่ม มากกว่ารับใช้ผลประโยชน์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ

1.3.7 รัฐมีความเป็นอิสระและเป็นกลางสูง ภายใต้การผลักดันนโยบาย จากกลุ่มผลประโยชน์หลาย ๆ กลุ่ม รัฐทำหน้าที่เป็นตลาดการเมือง ที่คอยกลั่นกรองเรียกร้องกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งทำหน้าที่คอยไกล่เกลี่ยและประนีประนอมความขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์ระหว่างกลุ่ม เพื่อช่วยให้การต่อรองดำเนินไปอย่างราบรื่น และสามารถบรรลุข้อตกลงที่ทุกกลุ่มยอมรับได้ นโยบายที่รัฐกำหนดออกมา จึงสะท้อนถึงควมมีคุณภาพของปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

แนวคิดประชาธิปไตยแบบพหุนิยมเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม ซึ่งจะสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี และกระจายความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้ก็ต่อเมื่อ สมาชิกของสังคมมีการจัดตั้งกลุ่มหรือสมาคมอย่างกว้างขวาง แต่ละกลุ่มต่างเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองและแข่งขันอย่างเสรี มีการเจรจาแต่ละกลุ่มและการประนีประนอม อันทำให้แต่ละกลุ่มได้รับผลประโยชน์อย่างก้าวหน้าซึ่งจะทำให้เกิดความเห็นพ้องต้องกันและการกระจายความเป็นธรรมสู่กลุ่มต่าง ๆ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2553, หน้า 34)

1.4 ประชาธิปไตยบนหลักนิติธรรม (Legal Democracy)

ประชาธิปไตยบนหลักนิติธรรมเป็นรูปแบบของการเคารพเสียงข้างมากเป็นหลักการที่พึงปรารถนาและมีประสิทธิผล เพื่อการปกป้องคุ้มครองบุคคลจากการใช้อำนาจโดยพลการของรัฐ และเพื่อผดุงไว้ซึ่งเสรีภาพ แม้กระนั้นก็ตาม วิถีชีวิตทางการเมืองซึ่งก็ทำนองเดียวกันกับวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจนั้น หากจะให้บุคคลยังสามารถอ้างไว้ซึ่งอิสรภาพและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ไปตามปกติได้ การปกครองโดยเสียงข้างมากจะต้องถูกกำกับควบคุมและจำกัดให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย ภายใต้เงื่อนไขของการปฏิบัติตามกฎหมายเท่านั้นที่หลักแห่งการเคารพเสียงข้างมากจะทำงานได้อย่างฉลาดและเป็นธรรมมีเงื่อนไขและคุณลักษณะสำคัญคือ (สมเกียรติ อ่อนวิมล แปล, David Held เขียน, 2553)

1. มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐ (ตามต้นแบบและคุณลักษณะสำคัญของประเพณีนิยมทางการเมืองแบบอังกฤษ-อเมริกัน)

2. การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย

3. รัฐแทรกแซงประชาสังคมและชีวิตส่วนตัวของพลเมืองน้อยที่สุด

4. สังคมเศรษฐกิจแบบการตลาดเสรีได้รับโอกาสพัฒนาอย่างกว้างขวางสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

- 5.การนำทางการเมืองมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักการเสรีนิยม (liberal principles)
- 6.กฎระเบียบของระบบราชการที่มีมากและใช้อำนาจเกินไปจะถูกลดลงให้เหลือน้อยที่สุด
- 7.จำกัดบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ โดยเฉพาะสหภาพแรงงาน
- 8.ระบบการค้าเสรีระหว่างประเทศ
9. ลดการเสี่ยงต่อการถูกกดดันข่มขู่จากระบบอำนาจที่เกิดจากรวมกลุ่มร่วมพลัง (collectivism) (ลดลงให้เหลือน้อยที่สุด หรือกำจัดให้หมดสิ้น)

2. ตัวแบบของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Direct or Participatory Democracy)

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดประชาธิปไตยที่ทำให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการทางการเมือง โดยมีการอ้างอิงกลับไปยังฐานรากของคำว่าประชาธิปไตย (Democracy) ในภาษากรีกที่มาจากกรณสมผสานระหว่างคำว่า “Demos” กับ “Kratos” ที่แปลว่า “ประชาชนคือผู้ปกครอง” ดังนั้นแนวคิดของระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจึงให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้ประชาชน และกลุ่มต่าง ๆ เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานของรัฐบาล และใช้อำนาจรัฐในลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์โดยตรง เพื่อให้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น ตั้งแต่กระบวนการกำหนดนโยบาย การนำนโยบายมาปฏิบัติ การกำกับติดตามนโยบาย ไปจนถึงการประเมินผลนโยบาย แต่อำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายยังคงอยู่ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2553, หน้า 58-59)

หัวใจของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมก็คือการเปิดช่องทางและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนแต่ละคน กลุ่มประชาชนและองค์กรนอกภาครัฐ ให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำประชาวิจารณ์ และเสนอแนะ (Advisory Hearing) ให้คำปรึกษาแก่หน่วยงานของรัฐเพื่อลดภาระการปฏิบัติการกิจ หรือเรียกร้องข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐ และท้าทายการตัดสินใจของรัฐบาลผ่านกระบวนการยุติธรรมและศาล (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2553, หน้า 58)

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเน้นบทบาทของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นอันเป็นกระบวนการปรึกษาหารือ และการตรวจสอบที่ประชาชนกระทำต่อรัฐบาล ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจึงสามารถนำมาใช้เพื่อปิดช่องโหว่ของประชาธิปไตยแบบตัวแทนได้ ซึ่งประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมนี้ที่ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์จากการศึกษาสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภทดังนี้ (David Held, 1989; ทรงชัย ทองปาน 2554; โทมัส ไมเออร์และนิโคล ไบรเออร์, 2550; เฉษฐา ทองรุ่งโรจน์, 2547)

- 2.1 ประชาธิปไตยโดยตรงผ่านสภาประชาชน (Classical Democracy)
- 2.2 ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม (Socialist Democracy)
- 2.3 ประชาธิปไตยของชุมชน (Community Democracy)

2.4 ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy)

2.5 ประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองตนเอง (Self-Governance)

2.1 ประชาธิปไตยโดยตรงผ่านสภาประชาชน (Classical Democracy)

ประชาธิปไตยโดยตรง ผ่านสภาประชาชน เป็นรูปแบบของประชาธิปไตยในสมัยโบราณในยุคคลีก ซึ่งเป็นที่ที่ประชาชนสามารถปกครองตนเองในความหมายที่ว่า ไม่มีนักการเมือง ไม่มีผู้แทนราษฎร มีแต่พลเมืองที่สามารถประชุมสภาได้ตลอด สภาพลเมืองหรือสภาประชาชนมีอำนาจเหมือนกับสภาผู้แทนราษฎรในยุคนี้อำนาจในการออกกฎหมาย หรือ การประกาศสงคราม และยุติสงคราม โดยมีลักษณะสำคัญคือใช้วิธีจับฉลากเลือกผู้นำในการบริหาร และเลือกตุลาการ ซึ่งมีเงื่อนไขในการจับฉลากในการเลือกผู้นำในรูปแบบนี้ได้ว่า ประชาชนต้องมีความรู้และมีพื้นฐานจริยธรรมที่ดี (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552, หน้า 12)

ดังนั้นประชาชนสามารถใช้อำนาจการปกครองตนเองร่วมกันในฐานะพลเมืองของรัฐ โดยการร่วมเสนอประเด็น อภิปรายโต้แย้ง และการออกเสียงตัดสินใจทางการเมืองของนครภายในสภาประชาชน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์และชาย ไชยจิต, 2552, หน้า 5) การปกครองในรูปแบบของประชาธิปไตยโดยตรงผ่านสภาประชาชน มีลักษณะของการปกครองในด้านนิติบัญญัติ ด้านบริหาร และตุลาการดังต่อไปนี้

2.1.1 การปกครองในด้านของนิติบัญญัติ มีการประชุมสภาประชาชนในแต่ละปีหลายครั้ง เพื่อให้ประชาชนเข้ามาตัดสินใจร่วมกันในด้านของนโยบายต่าง ๆ โดยมีการคัดเลือกประชาชนจำนวนหนึ่งมาเป็นผู้กลั่นกรองและจัดวาระประชุมของสภาประชาชนทั้งปวง เรียกว่าสภาประชาชนชั้นที่ 1 และมีการคัดเลือกจากสภาประชาชนชั้นที่ 1 อีกจำนวนหนึ่งเพื่อให้เข้ามาทำงานรับผิดชอบปัญหาในวันต่อวัน

2.1.2 การปกครองในด้านตุลาการ เป็นการปกครองในรูปแบบให้ประชาชนที่เป็นพลเมืองของรัฐเข้ามาทำงาน ซึ่งเป็นการจับฉลากเข้ามาทำงานเป็นคณะลูกขุน โดยมีคณะที่ปรึกษาที่มีความเชี่ยวชาญในด้านกฎหมายเป็นที่ปรึกษาในการให้ความรู้ โดยหน้าที่ของคณะลูกขุนคือ การสืบหาข้อมูลหลักฐาน และพิจารณาตัดสินข้อเท็จจริง

2.1.3 การปกครองตนในทางบริหาร ตำแหน่งในการบริหารนั้นมาจากการจับฉลากประชาชน เพื่อทำการหมุนเวียนหน้าที่กันในการบริหารในตำแหน่งที่สูงสุดจนถึงตำแหน่งที่ต่ำสุด ซึ่งตำแหน่งในการบริหารเหล่านี้เป็นตำแหน่งชั่วคราวในระยะ 1 – 2 ปี ซึ่งคนที่จับฉลากไม่จำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหาร ไม่มีการเลื่อนตำแหน่ง แต่อย่างไรก็ตามก็มีตำแหน่งทางการบริหารบางตำแหน่งที่จำเป็นต้องมีการเลือกตั้งจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง เช่น ตำแหน่งผู้นำทหาร ตำแหน่งนักบัญชี หรือเหรียญกษาปณ์ เป็นต้น

2.2 ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม (Socialist Democracy)

สังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic socialism) แนวคิดนี้เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.1883 ในประเทศอังกฤษจาก จอร์จ เบอร์นาต ชอว์ (George Bernard Shaw) เฮช จี เวลส์ (H.G.Wells) และ ซิดนีย์ เวบบ์ (Sidney Webba) เป็นสมาชิกสำคัญของสมาคม สังคมนิยมเฟเบียน (Fabian Socialism) ลักษณะที่สำคัญคือ การเข้ามีส่วนร่วมในกิจการสำคัญของรัฐโดยใช้วิธีรอมชอม และจัดสวัสดิการต่างๆ ให้แก่กรรมกร ในที่สุดก็สามารถรวบรวมกันจัดตั้งพรรคเลเบอร์ขึ้นในอังกฤษ (Labor Party) อังกฤษได้นำแนวความคิดนี้มาใช้โดยกำหนดเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลในยุคต่างๆ เช่น การจัดสวัสดิการคนชรา และอื่นๆ เช่นเดียวกับแนวนโยบายของรัฐบาลในกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสวีเดน ซึ่งนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาสังคมที่เรียกว่า “รัฐสวัสดิการ” ส่งผลต่อฐานะความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ความสำเร็จในการนำแนวนโยบายสวัสดิการดังกล่าวทำให้ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศโลกที่สามที่พยายามนำมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมมีองค์ประกอบอยู่ 4 ประการคือ (โทมัส ไมเออร์ และนิโคล ไบรเออร์, 2550)

1. มีกระบวนการตัดสินใจที่เป็นประชาธิปไตย
2. การขยายและการคงอยู่ของประชาธิปไตยที่อยู่ในผลลัพธ์ของกระบวนการนี้
3. อิงรูปแบบบรรทัดฐานความยุติธรรม ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนโดยรวม
4. วัฒนธรรมทางการเมืองของความยุติธรรมที่อิงอยู่กับการประสานผลประโยชน์ของสังคม

ทฤษฎีทางสังคมประชาธิปไตยตั้งอยู่บนฐานความรู้ที่ว่ากระบวนการทางการเมืองทุกภาคส่วนในสังคมของตลาดทุนนิยมสามารถประสบความสำเร็จได้ เมื่อผู้มีส่วนร่วมทุกคนปฏิบัติในเกณฑ์ที่เหมาะสม มีความยุติธรรม ซึ่งต้องประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่การเล่นที่เป็นธรรม ขั้นตอนที่สอง สามารถทำกระบวนการทางการเมืองให้เป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่าย ขั้นตอนที่สามคือ กฎเกณฑ์ของสังคมเศรษฐกิจตามบรรทัดฐานทางวัตถุของนิติธรรมรัฐ และขั้นตอนที่สี่ ประชาสังคมในรัฐทุกภาคส่วนที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกันก็จะให้ความไว้วางใจ เชื่อมั่นในระเบียบที่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นมา (โทมัส ไมเออร์ และนิโคล ไบรเออร์, 2550, หน้า 30)

ดังนั้นบรรทัดฐานทางจริยธรรมของคนในสังคมนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและเสรีภาพ ซึ่งจะต้องนำมาใช้เป็นธรรมนุญของทุกภาคส่วน โดยมีหลักปฏิบัติของประชาชนในสังคมประชาธิปไตยดังต่อไปนี้ (โทมัส ไมเออร์และนิโคล ไบรเออร์, 2550, หน้า 77-78)

1. ระบบการเมืองต้องเป็นระบบในความหมายของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่มีหลักประกันโอกาสมีส่วนร่วมและการตรวจสอบอย่างเพียงพอเพื่อให้เกิดความเป็นอิสระทางการเมืองที่เท่าเทียมแก่ประชาชน และมีหลักประกันในการเข้าไปมีสิทธิในการกำหนดนโยบายของรัฐอย่างแท้จริง
2. ระบบสิทธิพื้นฐาน ต้องประกอบไปด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานทั้ง 5 ประเภท รวมถึงทางสังคมและทางเศรษฐกิจ สามารถทำให้เกิดความผูกพันทางสถานะทางกฎหมายในขนาดที่เพียงพอ และทำให้สัญชาติทางสังคมเป็นเสมือนสิทธิพลเมืองที่เป็นสถาบันให้คุณให้โทษ
3. วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นหลักการพื้นฐานและเป้าหมายของการปฏิบัติการทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตย ในวัฒนธรรมนี้คุณค่าพื้นฐานทางการเมืองของเสรีภาพ ความยุติธรรมและความสมานฉันท์ ต้องส่งผลในขนาดที่เพียงพอและต้องได้รับการสนับสนุน
4. การไม่ขัดขวางการมีส่วนร่วมสาธารณะเป็นเงื่อนไขที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับโอกาสที่ทำความเข้าใจทางการเมืองเกี่ยวกับการรอมชอม อย่างเป็นธรรมระหว่างกลุ่มผลประโยชน์
5. ภาคประชาสังคมคือตัวชี้ขาดการแสดงออกที่สำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการตัดสินใจของตนเองทางการเมือง แต่ก็ยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประชาธิปไตยบนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสาธารณะและระบบการเมือง
6. ลักษณะการเมืองที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสมที่สุดของกลุ่มบางกลุ่มทางสังคม เช่น กลุ่มการศึกษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การจัดการสื่อ ให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในขอบเขตที่สามารถทำให้เกิดเป็นจริงในความอิสระ และขับเคลื่อนทางสังคมทำให้เกิดมิติของความเข้มแข็งของวัฒนธรรมทางการเมืองในการมีส่วนร่วมของสังคมนั้น
7. รัฐสวัสดิการเสมือนองค์ประกอบทั้งหมดของระบบประกันสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะให้หลักประกันความมั่นคงทางสังคมจากโครงสร้างที่มีความเสี่ยงทางสังคม
8. ธรรมนูญเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดขอบเขตความเป็นอิสระทางสังคมของผู้ที่ต้องอยู่ในภาคแรงงาน เป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับออกแบบเงื่อนไขการว่าจ้าง รวมทั้งเป็นตัวกำหนดบรรทัดฐานวิธีการแบ่งปันกันในผลผลิตทางสังคมและการบริการทางสังคม
9. การกำหนดกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจอันเป็นหลักประกันการทำโครงสร้างสิทธิขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจของกระบวนการทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการคำนึงถึงหลักประกันการมีงานทำและหลักประกันเรื่องสิ่งแวดล้อม
10. ธรรมนูญผู้ประกอบการตัดสินใจในเรื่องนโยบายการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ประกอบการต่อการจัดการของผลประโยชน์ คุณค่าทางสังคม และสิทธิอย่างไร

11. นโยบายการประสานผลประโยชน์ระหว่างประเทศบนสมมติฐานที่มีความสำคัญสำหรับนโยบายเสริมของตลาดในระบบเศรษฐกิจแบบเสรีและในกระแสโลกาภิวัตน์

12. ระบบการศึกษาเป็นกุญแจสำคัญไขไปสู่ความเสมอภาคทางโอกาสของชีวิตในสังคมประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมจะมุ่งเน้นไปที่เสรีภาพที่เท่าเทียมกันและบนการให้ความคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของคนในสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ให้อยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติต่อประชาชน บนแนวคิดพื้นฐานของระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยในระบบสังคมนิยมประชาธิปไตยในด้านเศรษฐกิจจะเน้นในเรื่องของการที่ผู้คนมีงานทำ มีการเพิ่มผลผลิตทั้งในทางอุตสาหกรรมและกลีกรรมขึ้น มีความมุ่งหวังที่จะให้ประชาชนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี และการประกันสังคมที่ดี (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2517)

2.3 ประชาธิปไตยของชุมชน (Community Democracy)

ประชาธิปไตยระบบชุมชนเป็นประชาธิปไตยที่บริสุทธิ์ มีพื้นฐานอยู่สมาชิกของชุมชนมีความเสมอภาค และมีส่วนร่วมโดยตรง ผู้นำชุมชนไม่ได้อาศัยการเลือกตั้ง แต่เป็นผู้นำตามธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานร่วมกันในชุมชน ซึ่งคุณลักษณะของผู้นำที่สำคัญ คือ (ประเวศ วะสี, 2550)

1. เห็นแก่ส่วนรวม
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด
4. มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารและจัดการ
5. เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน

ประชาธิปไตยของชุมชนจึงมีผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติทั้ง 5 ประการ เป็นประชาธิปไตยสมานฉันท์ ไม่แตกแยกเหมือนการเมืองเรื่องเลือกตั้ง เป็นชุมชนที่เข้มแข็งที่เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชนในการร่วมกันคิดร่วมกันทำงาน (ประเวศ วะสี, 2550)

2.4 ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy)

ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือถือเป็นทฤษฎีที่ได้มาจากทฤษฎีบรรทัดฐานปทัสถานสังคม (normative theory) รากฐานของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือวางอยู่บนกรอบคิดที่ว่า ความชอบธรรมทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยอยู่ที่การยอมรับในเรื่องการให้ความสมเหตุสมผลแบบสาธารณะ (public justification) ที่วางอยู่บนความสมเหตุสมผลในเชิงศีลธรรม โดยสาธารณชนเองก็ยินดีที่จะรับฟังหรือยอมรับการนำเสนอความคิดและหลักการทางการเมืองต่างๆ อย่างสมเหตุสมผลด้วยเช่นกัน ความสมเหตุสมผลที่สร้างความชอบธรรมทางการเมืองจึงไม่ได้เกิดขึ้นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียว รากฐานทางความคิดของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงตั้งอยู่บนฐานของการพลเมืองแต่ละ

คนรู้ว่าอะไรคือ ผลประโยชน์ สิ่งที่ดีงามและทรงคุณค่าสำหรับตัวเอง ความชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตยอยู่ที่ความสมเหตุสมผลแบบสาธารณะ ไม่ใช่ความสมเหตุสมผลส่วนตัว (private justification) ที่ตนเองมีอยู่แต่เพียงผู้เดียวและไม่สามารถที่จะมีร่วมกันกับคนอื่น ๆ ได้ (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, ม.ป.ป., หน้า 5)

ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (deliberative democracy) จึงเป็นตัวแทนทางทฤษฎีว่าด้วยเรื่องประชาธิปไตยแบบหนึ่งท่ามกลางความเป็นไปได้ของตัวแบบประชาธิปไตยในหลายๆรูปแบบที่ดำรงอยู่ในโลก ความสำคัญของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ อยู่ตรงที่คำว่า "ปรึกษาหารือ" ซึ่งเป็นกระบวนการได้มาซึ่งเหตุผล ดังนั้นประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงเน้นที่ "กระบวนการสื่อสารระหว่างกัน" อยู่ร่วมกัน เข้าใจกัน อันเป็นฐานอันยั่งยืนของ "ความสามัคคี" (พิชญ์ พงศ์สวัสดิ์, 2549)

ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่มีคุณภาพประกอบด้วยหลักใหญ่ๆ 2 ประการคือ (พัชริ สิริโรส, ม.ป.ป., หน้า 4)

1. หลักการใช้เหตุผล (reasoning) ระหว่างบุคคลซึ่งแตกต่างจากการตอรองระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ

2. หลักการกระทำที่เปิดเผยและเป็นสาธารณะ (Public Act) ได้แก่กระบวนการใช้เหตุผลนั้นจะมีการใช้เหตุผล การชั่งน้ำหนักของเหตุผล การยอมรับหรือไม่รับเหตุผลต่างๆ ซึ่งต้องกระทำอย่างเปิดเผยสาธารณะซึ่งแตกต่างจากพฤติกรรมการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลและทำเป็นเรื่องลับ

ดังนั้นประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงเป็นการสร้างกระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะ ได้แก่ การปรึกษาหารือที่อาศัยเหตุผล ประชาชนต้องพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนความคิดเห็นเพราะจำนนต่อเหตุผลซึ่งเหตุผลดังกล่าวอาจจะแย้งกับแนวทางที่ตนเองอยากเห็นหรือขัดต่อผลประโยชน์ของตนก็ตาม (พัชริ สิริโรส, ม.ป.ป., หน้า 5)

การปรึกษาหารือทางการเมืองจึงมิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อจะปรับเปลี่ยนทางเลือก แต่กระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามาร่วมทุกคนโดยมีสถานภาพเท่าเทียมกัน โดยการปกป้องแล้ววิพากษ์วิจารณ์สถาบันหรือโครงการต่างๆ โดยดูจากข้อเท็จจริงที่ว่าในสังคมพหุนิยมอื่นๆต่างมีเหตุผลที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิงและมีข้อคิดเห็นและมุมมองของตน มีการอภิปรายด้วยเหตุผลและพร้อมที่จะร่วมกับผลของการอภิปรายและถือว่าผู้อื่นเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆเนื่องจากมีเหตุผลที่หลากหลายที่มาจากมุมมองต่างๆกัน การที่จะยอมรับเหตุผลใดจึงต้องมีการชั่งน้ำหนัก จะต้องมีการลงเสียงที่เป็นเอกฉันท์ หรืออาจตัดสินโดยการใช้เสียงส่วนใหญ่แต่ผู้เข้าร่วมมักเห็นว่าพวกเขารับรองเรื่องดังกล่าวเนื่องจากการใช้เหตุผลแม้บางคนอาจไม่เห็นด้วย แต่การตัดสินโดยใช้เหตุผลอย่างชอบธรรมทำให้

ประชาชนมีการเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การพิจารณาในวงกว้างของภาคประชาชนว่าปัญหาที่มีอยู่จะทำความเข้าใจได้อย่างไร และมีทางออกอะไรบ้าง และใครควรมีบทบาทในการแก้ปัญหาดังกล่าว (พัชรีย์ สิริโรตส, ม.ป.ป., หน้า 5) เป็นต้น

2.4.1. พัฒนาการของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ

พัฒนาการของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในสังคมอเมริกามี 6 ช่วงดังต่อไปนี้ (ทรงชัย ทองปาน 2554, หน้า 4-6)

1. การประชุมแบบ New England Town Meeting มาสู่การเริ่มต้นของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจะพบได้ในสังคมตะวันตกเช่นสหรัฐอเมริกาทั้งนี้ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือได้รับความนิยมและเสื่อมไปตามบริบทของสภาพแวดล้อมในแต่ละยุคสมัย โดยในช่วงประมาณศตวรรษที่ 20 ในทศวรรษที่ 1920 และ 1930 ในสหรัฐอเมริกาประชาชนและวงวิชาการต่างๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการประชุมแบบประชาชนและวงวิชาการต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการประชุมแบบ New England Town Meeting ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับประชาธิปไตยโดยตรงที่คนในชุมชนเข้ามาประชุมแสดงความคิดเห็นให้เหตุผล และนำไปสู่การตัดสินใจ วางแผนนโยบายในเรื่องของการวางแผนนโยบายต่างๆ ในชุมชน

2. การพัฒนาการปรึกษาหารือ (Deliberative Practices) ในรูปแบบของการจัดเวทีพูดคุย (Club and Forum Series) ในช่วงเวลาถัดมาเมื่อรูปแบบประชาธิปไตยทางตรงเป็นไปได้ยาก เพราะเมื่อระบบเศรษฐกิจของสังคมอเมริกาแปรเปลี่ยนจากภาคการเกษตรมาเป็นสังคมเมืองสมัยใหม่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีประชาชนที่มีเชื้อชาติแตกต่างกัน สังคมมีขนาดใหญ่มากขึ้น วิถีและหนังสือพิมพ์ได้กลายเป็นสื่อที่เชื่อมคนในสังคมให้รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับชุมชนอื่นๆ แต่ก็เป็นภาพกว้าง และแยกชุมชนที่แตกต่างออกจากกัน ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะปฏิรูปวิกฤติที่เกิดขึ้นโดยการสร้างตัวแทนโดยตรงขึ้นมา เช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาแทนราษฎรในขณะเดียวกันระบบราชการที่มีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อรองรับปัญหาที่ทับซ้อนจากการขยายตัวของสังคม ปัญหาสังคมที่ซับซ้อนยิ่งทำให้ระบบราชการของภาครัฐห่างไกลกับประชาชนมากขึ้นดังนั้นเพื่อที่จะทำให้ประชาชนได้เข้ามาพูดคุยกันเหมือนสมัยก่อนจึงได้มีแนวทางในการปรึกษาหารือ (Deliberative Practices) ขึ้นมาโดยอยู่ในรูปแบบของการจัดเวทีพูดคุย (Club and Forum Series) เพื่อให้เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านเข้ามาพูดคุยกันในปัญหาของแต่ละวัน

3. การพัฒนารูปแบบวิธีการใหม่ๆ เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือเริ่มต้นขึ้นในปี 1990 อาทิเช่น การสร้างเวทีเปิด (Open Forum) ขบวนการเวทีเปิดหรือการเคลื่อนไหวเชิงเวที (Forum Movement) ขึ้นมาในเขตเมืองดังนั้นคำว่า เปิดหรือ Open จึงแสดงให้เห็นถึงการสนทนาถกเถียงกันอย่างไม่จำกัด ที่ไม่ได้ทำแค่ในหน่วยงานของตนเองเท่านั้น แต่เปิดโอกาสให้สาธารณะ

ด้วยมีการคำถามจากผู้ฟังและถกเถียงทำให้การจัดเวทีแบบนี้ทำให้มองเห็นจิตวิญญาณของประชาธิปไตยของคนทั้งเมือง ซึ่งทำให้มีการอภิปรายในรูปแบบของการปรึกษาหารือขยายไปทั่ว ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ได้มีการจัดเวทีแบบมีประธาน ซึ่งมีนักวิชาการที่มีความเป็นกลางและคนฟังที่ไม่ได้เป็นกลางโดยมีเป้าหมายเพื่อการสอนให้คนไปลงคะแนนเสียง เรื่องของการเป็นพลเมือง (Adult Civic Education) การให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับประเด็นปัญหาเชิงนโยบาย ฝึกการสร้างนิสัยการสนทนาแบบประชาธิปไตยและทดสอบมุมมองที่หลากหลายของประชาชน

4. การเสื่อมลงของการปรึกษาหารือในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 การปรึกษาหารือในระดับชาติเริ่มหายไป อันเนื่องมาจากงบประมาณเพื่อใช้ในการเตรียมสงครามเป็นผลให้แนวคิดการปรึกษาหารือได้จางลงในสังคมอเมริกันในช่วงระหว่างทศวรรษที่ 1940-1960 ความรู้สึกต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และการเสื่อมลงของสถาบันที่ส่งเสริมการปรึกษาหารือทำให้ไม่มีการเปิดเนื้อหาให้อภิปรายแบบเปิดอก ผวนกับความกลัวว่าการถกเถียงดังกล่าวอาจบ่อนทำลายคำถามเชิงยุทธศาสตร์ สงครามเย็นทำให้รัฐบาลหันมาเซนเซอร์โฆษณาชวนเชื่อที่ครอบงำความคิดต่างๆ รัฐบาลไม่ต้องการให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่าง

5. อิทธิพลของความรู้ทางเทคโนโลยีและทางวิทยาศาสตร์ที่มีมากกว่าการปรึกษาหารือ ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเทคโนโลยีสมัยใหม่และการสื่อสารมวลชนทำให้คนไม่สนใจที่จะออกจากบ้านเพื่อเข้าร่วมเวทีเปิดแบบสมัยก่อน ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ได้มีบทบาทสำคัญมากขึ้นเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจที่มีเหตุผล (Rational Decision) ของรัฐบาลทำให้นักวิทยาศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญมีบทบาทมากขึ้นและมากกว่าบทบาทของประชาชนธรรมดาและชาวบ้านทำให้เกิดบริษัทที่ปรึกษามากมายซึ่งผู้นำต้องการรับฟังความคิดเห็นมากกว่าการดำเนินนโยบายของพลเมืองในการดำเนินนโยบาย

6. การกลับมาของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ สำหรับในปัจจุบันได้มีกระแสการเรียกร้องให้มีประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือมากขึ้นในสังคมตะวันตกด้วยกระแสเรียกร้องดังกล่าวทำให้มีบรรยากาศของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือขึ้นมาอีกด้วยเหตุผลสองประการคือ ประการแรกคือเหตุผลทางเทคโนโลยี ทำให้ระบบสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตกระจายไปทั่วทำให้การปรึกษาหารือระหว่างกลุ่มต่างๆมีต้นทุนต่ำ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทำได้สะดวกและรวดเร็ว ง่ายกว่าการจัดประชุมแบบซึ่งหน้า (Face-to-Face Meeting) ที่มีปัญหาเรื่องระยะทางและการสื่อสาร ประการที่สองเหตุผลทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายเชื้อชาติผสมผสานกับชนกลุ่มน้อยตามชายขอบ และกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้แรงผลักดันให้รัฐบาลชุมชน และหน่วยงานพยายามเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม การพูดคุยสนทนาและปรึกษาหารือเข้ามาเป็นเครื่องมือที่นำมาใช้ประโยชน์ต่างๆ ในขณะเดียวกันสังคม

สมัยใหม่ที่มีลักษณะหลากหลาย ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เพราะความชอบธรรมตั้งอยู่บนกรอบคิดของความเหมือนกัน การมีอะไรร่วมกัน (ธนศ วงศ์ยานนาวา, ม.ป.ป., หน้า 6)

2.4.2 รูปแบบของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ

ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือสามารถจัดได้เป็น 4 รูปแบบด้วยกัน ซึ่งแต่ละรูปแบบนั้นมีความแตกต่างกันที่วิธีการคัดเลือกคนเข้ามาร่วม จำนวนคนเข้ามาร่วม รูปแบบความคิดเห็นของประชาชนที่ได้รับจำนวนการจัด ดังนี้ (พัชรี สีโรรส, ม.ป.ป., หน้า 13-18)

1. คณะลูกขุนของประชาชน (citizens' juries) เป็นเทคนิคที่ใช้ในสหรัฐอเมริกามาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย Ned Crosby ที่พยายามนำวิธีการนี้ไปใช้อย่างแพร่หลายในด้านการเกษตรและนโยบายสวัสดิการในระดับมลรัฐ และนโยบายการปฏิรูประบบสาธารณสุขแห่งชาติ การจัดงบประมาณของประเทศเป็นต้น การจัดกระบวนการในรูปแบบนี้จะมีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมจำนวน 12-24 คนที่จะมาพบหรือทำตัวเป็นคณะลูกขุน (Juries) เป็นเวลาหลายวันสำหรับการพิจารณาแต่ละกรณีจะมีหลักเกณฑ์ต่างๆ เช่น เป็นผู้ที่ถูกคัดเลือกเป็นลูกขุน จะเป็นตัวแทนระดับย่อยของชุมชน ได้แก่ จากหมู่บ้าน เมือง และประเทศ โดยเป็นตัวแทนของอายุ เพศ การศึกษา ถิ่นที่อยู่อาศัย ในขณะที่เดียวกันการจัดที่จะดึงดูดผู้กำหนดนโยบายหรือผู้ที่มีอำนาจได้ควรต้องเป็นการจัดที่มีขนาดใหญ่และต้องเป็นระบบการปรึกษาหารือที่ดี

2. ห้องวางแผน (Planning Cells) มีลักษณะที่เป็นทางการมากกว่าเพราะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและหน่วยงานสปอนเซอร์จะมีผู้เข้าร่วมจำนวน 25 คน โดยประมาณโดยใช้วิธีการคัดเลือกตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ โดยใช้หลักวิชาการสุ่มเลือก (Random Selection) เพื่อมาร่วมกิจกรรมในการเสนอทางแก้ปัญหาเชิงนโยบายหรือวางแผนนโยบายประมาณ 4 วันถึง 1 อาทิตย์คณะผู้จัดจะแบ่งห้องวางแผน (Planning Cells) ออกเป็น 6-10 ห้อง เพื่อทำกิจกรรมในแต่ละวัน กิจกรรมจะมีประมาณ 16 กิจกรรม กิจกรรมเหล่านี้แปลงมาจากประเด็นที่ต้องการถกเถียง เช่น การจัดสรรงบประมาณ การป้องกันผู้บริโภค เป็นต้น โดยจะทำใน 4 วัน จากการให้ข้อมูลจากมุมมองนักการเมือง นักวิชาการ นักธุรกิจ ภาคประชาชน ในประเด็นที่ถกเถียงกัน ข้อมูลที่ได้จากถกเถียงปัญหาจะทำผู้เข้าร่วมเข้าใน ผลสุดท้ายจะสามารถนำเสนอข้อเสนอแนะต่างๆ มีการประเมินข้อเสนอแนะและนำเสนอต่อคณะกรรมการจัดและหาทางออกในรูปแบบของรายงานของประชาชน

3. การสนทนาทางอินเทอร์เน็ต (On-line Dialogues) เป็นการเปิดช่องทางสนทนาทางอินเทอร์เน็ตเทียบกับกระบวนการมีส่วนร่วมอื่นๆ การสนทนาแบบนี้มีลักษณะไม่เป็นทางการมีเวลามากพอที่จะทำให้ผู้เข้าร่วมสนทนาได้เข้าใจมุมมอง/ปัญหาของคนอื่นๆ ได้ นอกจากนั้นผู้เข้าร่วมสามารถเข้ามา

ได้ตามสะดวก เมื่อไหร่ก็ได้ สิ่งที่ดีคือได้ข้อมูลที่มาหลายและหลากหลาย ทำให้ประชาชนทุกคนที่เข้ามาสามารถเรียนรู้ได้ทุกคนได้ทุกคนที่เข้ามาร่วม ทั้งผู้กำหนดนโยบายตลอดจนประชาชนธรรมดา มีสถานะเท่าเทียมกันและสามารถมาร่วมกระบวนการปรึกษาหารือกันโดยอิสระ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกันและกัน แม้จะมีผู้เข้าร่วมมากมายและขนาดใหญ่ การสนทนาทางอินเทอร์เน็ตมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้ทบทวนและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นใดประเด็นหนึ่ง เปิดโอกาสให้ผู้กำหนดนโยบายได้พูดคุยกับประชาชนและประชาชนได้สนทนาและให้ข้อมูลความคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่อผู้ตัดสินใจ ในการทำให้การสนทนาทางอินเทอร์เน็ตมีประสิทธิภาพได้แก่

ผู้จัดทำต้องแสดงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดแต่ละครั้งอย่างชัดเจน

มีการประกาศกฎ กติกาในการเข้าร่วมไว้ให้เห็นตั้งแต่เริ่มจัดทำ

ในการจัดทำดำเนินรายการจำเป็นต้องให้ผู้ดำเนินรายการ เพื่อคอยระดมให้การสนทนาได้ตอบไม่ออกนอกประเด็นเกินไป

พิจารณาจัด “Parking lot” ได้แก่นั่นคือที่ให้คนเขียนสิ่งที่ไม่ได้อยู่ในประเด็นและควรแยกเป็นคอลัมน์ต่างออกไป เพื่อรักษาน้ำใจมิให้พวกเขารู้สึกเก้อเขินและโกรธถ้าถูกตัดออกไป

อาจมีความคิดเห็นที่ส่งเข้ามาและไม่ตรงกับประเด็นโดยตรงและกลายเป็นประเด็นสนทนาแทนที่ จะโยนความคิดดังกล่าวทิ้งไป ผู้จัดทำอาจพยายามตีกรอบประเด็นนั้นใหม่เพื่อให้เข้ากรอบประเด็นที่กำลังสนทนา

4.การประชาเสวนาหาทางออก (Deliberative Dialogue) เป็นการจัดเวทีสาธารณะเพื่อสนทนา แต่เป็นการสนทนาที่มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากการโต้วาที่ที่เป็นการถกเถียงกัน แต่ละฝ่ายพยายามหาจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่งและนำมาตอบโต้ซึ่งความได้เปรียบกัน (เช่นการโต้วาที่ระหว่างผู้สมัครเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา) แต่การสนทนาที่เรียกว่าประชาเสวนาหาทางออก (Deliberative Dialogue) มีความแตกต่างจากรูปแบบการสนทนาอื่นๆในรูปของการเจรจาต่อรอง (Negotiation), การระดมสมอง (Brainstorming), การสร้างฉันทานุมัติ (Consensus Building) เนื่องจากประชาเสวนาหาทางออกมีวัตถุประสงค์มิใช่เพื่อเป็นเวทีสาธารณะให้มาพูดจาโต้ตอบกัน แต่เพื่อมาคิดร่วมกัน เพื่อตอบคำถามว่า เราควรทำอะไรกับปัญหานั้น เป้าหมายจึงมิใช่เพื่อค้นหาคำตอบว่า ทางออกเรื่องนั้นคืออะไร แต่ต้องการให้มาร่วมกันสำรวจดูทางที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุด เป้าหมายเพื่อมาคิดหาทางออกร่วมกัน หัวใจของการจัดการประชาเสวนาหาทางออกคือการมีผู้ดำเนินการสนทนาที่มีประสบการณ์ที่ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกันและกัน เป็นการสนทนาที่พยายามฟังเหตุผลของแต่ละฝ่าย และหาจุดร่วมกันแก้ปัญหาที่พยายามฟังเหตุผลของแต่ละฝ่ายที่เข้ามาร่วมสนทนาการประชาเสวนานั้นสามารถจัดตั้งกลุ่มในการพูดคุยตั้งแต่ 10 คนถึง 1,000 คน

2.4.3 ลักษณะของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ

รูปแบบของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจะมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้ (ทรงชัย ทองปาน 2554, หน้า 10-14)

1. การปรึกษาหารือไม่ใช่แค่การคิด และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเท่านั้นแต่เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ เรียกว่าความจำเป็นเชิงผลประโยชน์สาธารณะ

2. ความคิดเกี่ยวกับการปรึกษาหารือแสดงนัยยะของการตัดสินใจในความหมายของการใช้เหตุผลที่เสนอโดยเข้ามามีส่วนร่วม (Participants) เป็นการเน้นความสำคัญของการอภิปรายและการให้เหตุผลของพลเมืองหรือตัวแทนที่จะเข้ามาถกเถียงเชิงนโยบาย การให้เหตุผลในการอธิบายภายใต้มุมมองของผู้มีส่วนร่วม และทำการตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลดีและผลเสียของเหตุผลนั้น ซึ่งการถกเถียงในรูปแบบดังกล่าวนี้จะทำไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมที่เป็นเหตุผลที่พลเมืองทุกคนสามารถเข้าถึงได้ เป็นเหตุผลสาธารณะในสองความหมายคือ

2.1 ในความหมายที่ว่ากระบวนการปรึกษาหารือโดยตัวของมันเองจะต้องเป็นกระบวนการที่กระทำอย่างเปิดเผยในพื้นที่สาธารณะ มีใช้พื้นที่ส่วนตัว

2.2 เหตุผลที่ใช้ในกระบวนการปรึกษาหารือจะต้องเป็นเรื่องที่สังคมมีความห่วงใยและคนทั่วไปสามารถเข้าถึงเนื้อหาสาระได้ ซึ่งหมายความว่าประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจะไม่สามารถเริ่มต้นกระบวนการใดๆได้เลยหากสาธารณะชนยังไม่มี ความเข้าใจอย่างชัดเจนในเนื้อหาของเหตุผลหรือประเด็นที่สังคมหยิบยกขึ้นมาเถียงกัน

3. การปรึกษาหารือต้องเป็นการปรึกษาหารือสาธารณะ การปรึกษาหารือด้วยตนเองต้องเกิดในพื้นที่สาธารณะไม่ได้เป็นเรื่องส่วนตัวหรืออยู่ในจิตใจของใคร คนใดคนหนึ่งพลเมืองต้องให้เหตุผลและมีการถกเถียงกับคนอื่นๆในเวทีสาธารณะ เป็นการเปิดพื้นที่กับบางคนที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมเรียกว่าเงื่อนไขของการเผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณะชนตามสถานะที่เปิดของเวทีสาธารณะ ส่วนการถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองระหว่างเพื่อนหรือกลุ่มสมาชิกที่รวมกลุ่มกันไม่ถือว่าเป็นการปรึกษาหารือ แม้ว่าพวกเขาจะอยู่ในพื้นที่สาธารณะ ดังนั้นเมื่อพลเมืองได้เข้าร่วมปรึกษาหารือในเวทีสาธารณะ พวกเขาไม่ได้สมัครใจที่จะลงมติในเรื่องของผลประโยชน์ส่วนตัว แต่เป็นข้อเสนอโดยพิจารณาถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์สาธารณะ

4. ความคิดของการปรึกษาหารือสาธารณะเน้นการได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ดีและครบถ้วนตลอดจนมีการแลกเปลี่ยนและวิจารณ์ในมุมมองที่แตกต่างกันและมีเหตุผล แลตัดสินใจตามนั้น ดังนั้นผลที่ได้จึงชี้ให้เห็นว่า พลเมืองจริงๆแล้วมีความสามารถในการปรึกษาหารือในประเด็นที่มีความซับซ้อนได้เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความซับซ้อน

5. วิธีการปรึกษาหารือสาธารณะ (Deliberative Approach) เน้นวิธีการตัดสินใจจากข้อมูลเชิงคุณภาพและมุมมองของการสนทนา มากกว่าการตัดสินใจในเชิงตัวเลข การออกแบบและการสร้างเวทีในการปรึกษาหารือมีเป้าหมาย 4 เป้าหมายคือ

- 5.1 เพิ่มพูนความชอบธรรมที่สามารถอธิบายได้และส่งเสริมการเข้ามามีส่วนร่วม
- 5.2 ส่งเสริมสนับสนุนมุมมองเชิงจิตวิญญาณสาธารณะ (Public-Spirited) ในประเด็นเชิงนโยบายของการทำงานร่วมกัน
- 5.3 สนับสนุนการเอาใจใส่ซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่ม การเข้าร่วมด้วยกันและความสุภาพ
- 5.4 ส่งเสริมสนับสนุนคุณลักษณะของการตัดสินใจ ตลอดจนการถกเถียงที่เชี่ยวชาญและอิสระ

6. ความชอบธรรมเชิงสาธารณะ ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือใช้ความชอบธรรมสาธารณะสนับสนุนประชาชน โดยเฉพาะ การมีส่วนร่วมของทุกคนที่ทำให้เกิดการเชื่อมโยงความคิดกับผลประโยชน์สาธารณะ โดยจะมุ่งไปกำหนดว่า อะไรคือ สิทธิ (Right) และอะไรคือสิ่งดี (Good) ของชุมชน ซึ่งผู้เข้าร่วมปรึกษาหารือจะต้องตัดผลประโยชน์อื่นๆที่ไม่ใช่สาธารณะออกไป

7. ความเท่าเทียมทางการเมือง การปรึกษาหารือในรูปแบบของประชาธิปไตย จะขึ้นอยู่กับความเท่าเทียมทางการเมืองของประโยชน์ทั้งหมดที่ควรจะต้องเข้าถึงกระบวนการและผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมแต่ละคน ทั้งนี้ปัจเจกบุคคลไม่สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับการปรึกษาหารือนี้ได้ในฐานะที่ปัจเจกบุคคล แต่สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องในบริบทของการปรึกษาหารือแต่ละครั้งผ่านกลไกตัวแทนที่จำเป็นสำหรับการทำงานของประชาธิปไตยสมัยใหม่โดยกระบวนการในการตัดสินใจจะต้องมีความยุติธรรม ดังนั้นความไม่เสมอภาคที่เกิดจากความแตกต่างในเรื่องของความมั่นคงและสถานภาพเชิงระบบบนพื้นฐานของชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา เพศภาวะ จำเป็นต้องถูกขัดขวางเพื่อไม่ให้มารบกวนต่อการปรึกษาหารือ

8. ผลผลิตที่ได้จากการจัดกระบวนการตามแนวคิดประชาธิปไตยปรึกษาหารือคือ การตัดสินใจที่เป็นข้อผูกมัดให้เกิดการปฏิบัติตาม อย่างน้อยในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยผู้เข้าร่วมกระบวนการปรึกษาหารือไม่ได้เข้าสู่กระบวนการเพื่อแสดงความคิดเห็น หรือเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ส่วนตัว หากแต่การอภิปรายถกเถียงซึ่งเป็นวิธีการสำคัญของกระบวนการปรึกษาหารือของผู้เข้าร่วมกระบวนการนั้น เป็นไปเพื่อทำให้เกิดข้อสรุปร่วมกัน และข้อสรุปดังกล่าวจะต้องมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจหรือกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของตัวแทนการใช้อำนาจอธิปไตยในอันที่จะกระทำหรือไม่กระทำการใดๆอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเกี่ยวพันกับอนาคตของสังคมและผู้คนในวงกว้าง

9. กระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นกระบวนการพลวัตร (Dynamic) โดยเป็นกระบวนการที่ไม่ยึดติดตายตัวกับข้อสรุปหรือการตัดสินใจอันเป็นผลมาจากกระบวนการปรึกษาหารือครั้งใดครั้งหนึ่งจนไม่อาจยอมรับการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงใดๆเลยการเปิดกว้างให้มีกระบวนการสานเสวนาอย่างต่อเนื่องเพื่อรับฟังความคิดเห็นใหม่ๆ ไม่ว่าความเห็นเหล่านั้นจะเป็นข้อวิจารณ์ ข้อท้วงติง หรือข้อเสนอแนะ ถือเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของแนวคิดในอันที่จะทำให้กระบวนการปรึกษาหารือ นำไปสู่ข้อตกลงที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่าย

2.4.4 องค์ประกอบที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือมีเงื่อนไขที่สำคัญได้แก่ (พัชรี สิริธรรส, ม.ป.ป., หน้า 9-11)

1. การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง หมายถึงการมีส่วนร่วมของพลเมืองที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่ม และเป็นตัวแทนของสาธารณะชนโดยทั่วไป การมีลักษณะเป็นตัวแทนมีความสำคัญอย่างมาก เพราะถ้ามีการมีส่วนร่วมที่มีขนาดใหญ่มีคนมาร่วมจำนวนมาก แต่พวกเขาเหล่านั้นมิได้เป็นตัวแทนกลุ่มที่เกี่ยวข้องก็ไม่สามารถสะท้อนข้อมูลที่ว่าประชาชนต้องการทางเลือกนโยบายอันไหนมากกว่ากัน ในทางตรงกันข้ามถ้ามีการมีส่วนร่วมที่มีขนาดเล็กแต่เป็นตัวแทนที่ถูกต้องแม่นยำ ย่อมสามารถเป็นตัวสะท้อนความต้องการของชุมชนได้ดีกว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวางในลักษณะนี้มีความแตกต่างจากการมีส่วนร่วมแบบประเพณีนิยม (Conventional Citizen Involvement) ที่ทำในรูปแบบของประชาพิจารณ์, การตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา, คณะกรรมการประชาชน เป็นต้น

2. การวินิจฉัยสาธารณะที่รอบคอบ (Informed Public Judgment) ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือขึ้นอยู่กับกระบวนการวินิจฉัยที่รอบคอบและรอบด้านสาธารณะ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้สาธารณะคือประชาชนจำเป็นต้องเฉลี่ยผลัดในการมีข้อมูลปัญหาพื้นฐานสาธารณะนั้นๆว่าองค์ประกอบของปัญหามีความสัมพันธ์อย่างไร

3. โอกาสในการปรึกษาหารือ (Opportunities for Deliberation) ในการสร้างการวินิจฉัยจากสาธารณะที่รอบคอบ จำเป็นต้องมีขบวนการปรึกษาหารือเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจวินิจฉัยของแต่ละบุคคล ฉะนั้นจึงต้องมีการออกแบบกระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะภายใต้บรรยากาศที่เอื้ออาทรแก่กัน จะทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ที่ประชาชนที่เป็นพลเมืองเริ่มเกิดทางเลือกต่างๆ มีข้อมูลเกี่ยวกับทางเลือกและผลลัพธ์ที่จะช่วยสนทนากันซึ่งจะสะท้อนออกมาเป็นการวินิจฉัยการสนทนาต่อหน้า

4. ผลลัพธ์ที่น่าเชื่อถือ (Credible Results) เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับจากประชาชนมีคุณภาพและมีความน่าเชื่อถือ จำเป็นต้องมีวิธีการการจัดกระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะที่ดี ซึ่ง

จะต้องมีหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ให้ความเชื่อถือไว้วางใจ และสามารถสื่อสารให้ประชาชนและสื่อมวลชน เข้าใจในกระบวนการและเนื้อหา ที่สามารถเชื่อถือได้

2.5 ประชาธิปไตยแบบประชาชนปกครองตนเอง (self-governance)

ประชาธิปไตยแบบประชาชนปกครองตนเองเป็นแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดที่ว่า ประชาชนนั้นมีเสรีภาพ ที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง สาธารณะให้มากที่สุด ซึ่งมีแนวคิดที่สำคัญดังนี้ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552, หน้า 75-88)

1. เน้นพลังของท้องถิ่นอยู่ที่พลเมืองในท้องถิ่นนั้นๆ
2. การคืนอำนาจให้กับประชาชนซึ่งเป็นคนที่ไม่อำนาจที่ทำงานมุงมั่นกับเรื่องของสาธารณะ เนื่องจากแนวคิดในเรื่องของการให้ประชาชนปกครองตนเองนี้มองเสรีภาพของประชาชนแตกต่างออกไป จากสิทธิเสรีนิยมซึ่งมองว่าการมีเสรีภาพหมายถึงการที่มนุษย์มีเสรีภาพหมายถึงการที่มนุษย์ได้อยู่อย่าง อิสระไม่ถูกควบคุมหรือกำกับโดยรัฐ แต่เสรีภาพในความหมายของการปกครองตนเองของประชาชนนั้น หมายถึงการที่ประชาชนมีเสรีภาพในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการออกนโยบายต่างๆที่แก้ปัญหาของตนเอง และคนในสังคม
3. เน้นการระดมความคิดของพลเมืองในการแก้ปัญหาาร่วมกัน มีการสร้างเครือข่าย ความสัมพันธ์ของคนในสังคมอย่างเข้มแข็ง โดยมีเหตุผลที่ว่า
 - 3.1. พลเมืองที่ก่อรูปขึ้นมาในชุมชนต่าง ๆ นั้นย่อมมีความรับผิดชอบและมีความผูกพันต่อ สมาชิกในชุมชนมากกว่าองค์กรของรัฐ
 - 3.2. พลเมืองและชุมชนย่อมเข้าใจปัญหาของตนเองในหลายๆ เรื่องดีกว่าข้าราชการหรือ พนักงานของรัฐ
 - 3.3. พลเมืองและชุมชนย่อมมีความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาย่างดีที่สุดเพราะเป็นปัญหาของ ตัวพวกเขาเอง ในขณะที่ราชการและพนักงานของรัฐมักจะทำตามหน้าที่ ตามระเบียบ ตามระยะเวลาที่จะ ดำรงตำแหน่งเท่านั้น
 - 3.4. ชุมชนและพลเมืองมีหัวใจ ไม่ตรีจิตและความสนิทสนมในขณะที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในชุมชน ส่วนข้าราชการและพนักงานของรัฐสนใจแต่หน้าที่การงาน
 - 3.5. ชุมชนมีความคล่องตัวและมีความสร้างสรรค์ ในขณะที่องค์กรของรัฐมักติดขัดอยู่กับ ระเบียบและข้อจำกัดต่าง ๆ ของราชการ
 - 3.6. การใช้พลเมืองและชุมชนก็คือการอาสาสมัคร และด้วยเหตุนี้จึงเป็นการลดค่าใช้จ่าย และพนักงานประจำของรัฐลงไปด้วย

3.7 ชุมชนในบางชุมชนมีเงื่อนไข สามารถใช้ความสนิทสนมและความใกล้ชิดซึ่งกันและกัน ในการจูงใจให้สมาชิกโดยทั่วไปประพฤติปฏิบัติตามมติข้อตกลงในการแนะนำเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดี ซึ่งเป็น การเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย

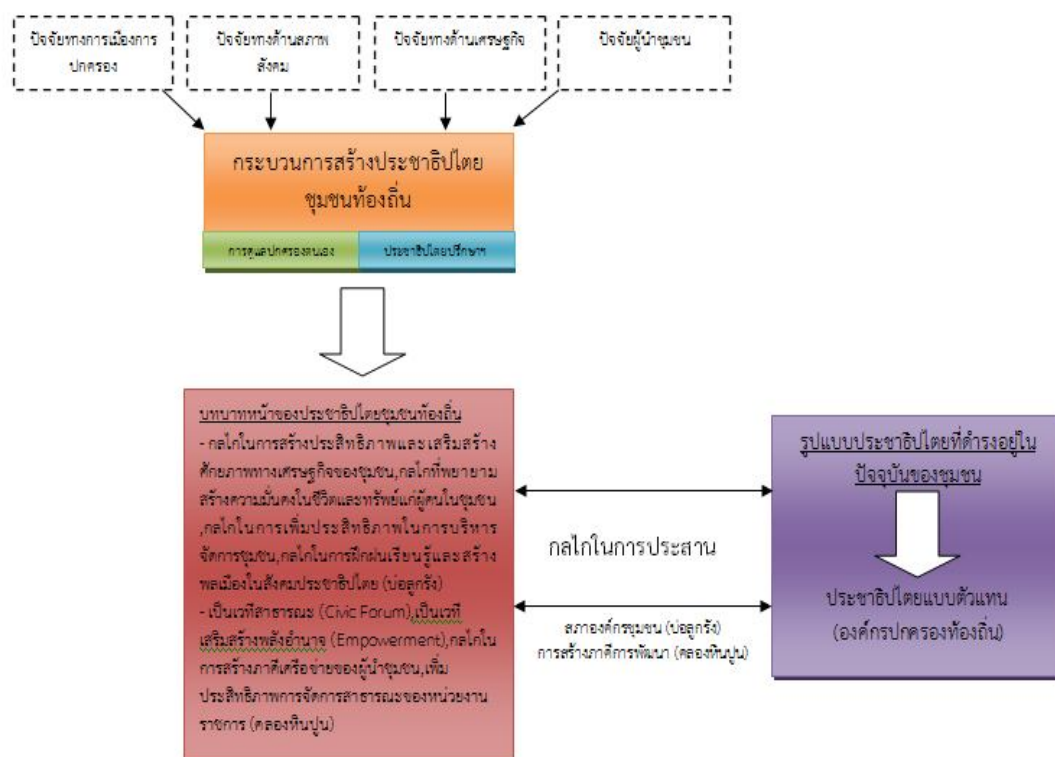
3.8 ชุมชนสามารถทำงานด้วยการสรรหาจุดแข็งและศักยภาพได้จากสมาชิกในชุมชน และ พบว่าทรัพยากรบางชนิดสามารถค้นพบขึ้นมาได้ ในขณะที่องค์กรของรัฐจะติดขัดอยู่กับเรื่องของแรงงานคน และเรื่องของการขาดแคลนงบประมาณอยู่เสมอ

4. การใช้ความแตกต่างและความหลากหลายให้เกิดประโยชน์ เพื่อนำไปสู่ความสามัคคีของคน ในสังคม

5. พลเมืองเป็นผู้ให้ทิศทางพร้อมๆกับที่ เป็นผู้ร่วมแก้ปัญหาพร้อมกับผู้แทนและผู้นำ โดยเอา ผลประโยชน์ส่วนรวมมาเป็นที่ตั้งบนพื้นฐานของแนวคิดที่ว่าทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกัน จึงต้อง มีการปรึกษาหารือ โดยใช้เหตุผลในเรื่องของผลประโยชน์สาธารณะ เป็นแรงจูงใจกันและกัน และเพื่อ เปลี่ยนแปลงความคิดและหาจุดยืนซึ่งกันและกัน ดังนั้นการสื่อสารเพื่อให้คนในสังคมมีความเข้าใจอันดีซึ่ง กันและกันจึงมีความสำคัญมากกว่า การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยการหย่อนบัตร เพื่อบรรลุจำนวนเสียงข้าง มาก จึงทำให้การปกครองแบบประชาธิปไตยที่ให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น นั้น เป็นการสร้างความเท่าเทียมให้กับคนในสังคมในการร่วมปรึกษาหารือ และแก้ปัญหาในชุมชน

กล่าวโดยสรุปแล้วแนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตยแบบที่ให้ประชาชนปกครองตนเองได้นั้น เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิดที่ว่าประชาธิปไตยเป็นของประชาชน และประชาชนเป็น เจ้าของบ้านเมือง จึงมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของตนเอง โดยการแสดงความ คิดเห็นและหาทางออกร่วมกัน

จากแนวคิดในการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถที่จะสร้างกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

รูปที่ 1 : กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

จากกรอบแนวคิดชั่วคราวผู้วิจัยเห็นว่าประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นนั้นที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นเป็นผลมาจากปัจจัยที่สำคัญหลายปัจจัยผสมเข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของผู้นำชุมชนที่ค่อนข้างที่จะมีความเข้มแข็ง ขณะเดียวกันผู้นำเหล่านี้ก็มีอุดมการณ์แห่งการพัฒนาที่ต้องการแก้ไขปัญหา/ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ขณะเดียวกันปัจจัยทางด้านการเมืองก็มีผลต่อการเกิดขึ้นของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น ในมิติหนึ่งเป็นผลมาจากความผิดหวังในการบริหารงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น ในอีกมิติหนึ่ง คือ พื้นที่ทางการเมืองที่เกิดกว้างและยอมรับการทำงานของภาคประชาชนมากขึ้น นอกเหนือจากปัจจัยดังกล่าวข้างต้นแล้วสภาพเศรษฐกิจโดยเฉพาะผลกระทบของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นที่ก่อให้เกิดปัญหาหลายๆ อย่างตามมา รวมทั้งวัฒนธรรมและประวัติของชุมชนที่มีอยู่บนฐานของเครือญาติ ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความคิดประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นขึ้น เมื่อพิจารณา

ถึงกระบวนการหรือกลไกที่เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ก่อให้เกิดรูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นนั้น กล่าวได้ว่าผู้นำชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ (Function) ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้น จะเห็นได้ว่ามีบทบาทในฐานะที่เป็นเวทีในการนำเสนอปัญหาของชาวบ้าน, เป็นเวทีในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมหรือเป็นเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยน/ระดมความเห็น/คิด/ไตร่ตรองร่วมกัน นอกจากนี้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการพูดคุยแลกเปลี่ยน คือ การปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผลจากการปฏิบัติ อันเป็นผลให้ปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนส่วนหนึ่งได้รับการแก้ไขสำหรับสาเหตุที่ทำให้ประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองสามารถดำรงอยู่และขับเคลื่อนและดำเนินการได้นั้น เป็นผลมาจากความสามารถ/ศักยภาพของผู้นำภายในชุมชนท้องถิ่น ขณะเดียวกันสภาพการเมืองในพื้นที่ที่ไม่มีความขัดแย้งกันสูงมากนักทำให้ไม่เกิดการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองไปจากภาคประชาชน ขณะเดียวกันวัฒนธรรมชุมชนที่อยู่บนฐานของระบบเครือญาติก็เป็นอีกเหตุผลที่ค้ำจุนๆ รูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นเอาไว้

ในส่วนของกลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นนั้นจากฐานคิดในเบื้องต้นของผู้วิจัย อาจเป็นไปได้โดยช่องทางของกฎหมาย เช่น กรณีของ พรบ.สภาองค์กรชุมชน ที่พยายามประสานการทำงานของภาคประชาชนเข้ากับองค์กรปกครองท้องถิ่น หรืออาจเป็นไปได้ด้วยกลไกทางด้านอุดมการณ์ กล่าวคือ ความเห็นร่วมกันของผู้นำ/กลุ่มคนในภาคส่วนต่างๆ ที่ต้องการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนหรือในบางครั้งอาจจำเป็นที่จะต้องใช่วิธีการกดดันในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น

6. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในโครงการวิจัยฯ ครั้งนี้ จะใช้การศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) กล่าวคือ เป็นการเป็นการผสมผสานวิธีคิด/วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิธีคิด/วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เข้าด้วยกันเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย แนวทางการวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

6.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาครั้งนี้จะเป็นวิธีวิทยาที่จะใช้ในการถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น/บทบาทและการดำรงอยู่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นใน

ชุมชน รวมถึงกลไกหรือแนวคิดในการที่จะนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะทำการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร เอกสารที่จะใช้ในงานวิจัยครั้งนี้มี 2 ประเภท คือ การศึกษาทั้งเอกสารชั้นต้น (Primary Data) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Data) ทั้งเพื่อที่จะใช้เอกสารดังกล่าววิเคราะห์ให้เห็นถึงบริบทพื้นฐานทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมที่มีผลต่อการเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงการดำรงอยู่ของชุมชนในปัจจุบัน รวมถึงศึกษารูปแบบหรือบทเรียนในการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยและต่างประเทศ

1.2 การสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) เพื่อศึกษาความทรงจำในอดีตของผู้คนในชุมชน การสัมภาษณ์ในลักษณะนี้จะเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำข้อมูลมาอ้างอิงและอธิบายในประเด็นต่าง ๆ ของงานวิจัยโดยผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าไปหาข้อมูลในพื้นที่ (Field Research) ทั้งนี้เพื่อที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนจากคนในชุมชน อันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการวิเคราะห์การเกิดขึ้นของความคิดประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น

1.3 การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Dept Interviews) จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจะใช้เทคนิคการเก็บตัวอย่างในเชิงคุณภาพ คือ การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยพิจารณาจากลักษณะของการมีข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และกระบวนการสัมภาษณ์จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว (Data Satiation) นอกจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกแล้วในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะจัดเสวนากลุ่มย่อย (Focus Group) ทั้งนี้เพื่อระดมความเห็นและแลกเปลี่ยนมุมมองของกลุ่มของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เพื่อสอบถามความคิดเห็นจากผู้ให้ข้อมูลหลักเหล่านี้เกี่ยวกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น/บทบาท/การดำรงอยู่ของกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น ในการวิจัยครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการดังกล่าวไปแล้วข้างต้น เพื่อที่จะตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลัก โดยข้อมูลที่ผู้วิจัยจะเก็บตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า การสัมภาษณ์เจาะลึกรวมถึงการเสวนากลุ่มย่อย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การศึกษากระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดของผู้นำชุมชนที่นำไปสู่การสร้างกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น, ปัจจัยทาง

เศรษฐกิจ สังคม,การเมืองและบริบททางด้านประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อการเกิดขึ้นของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น, วิธีการ/แนวทางในการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น,การจัดรูปแบบ/โครงสร้างของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น,กลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อน/เข้าร่วมกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น,บทบาท/หน้าที่/ตำแหน่ง/ความรับผิดชอบของกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น,ทรัพยากรที่ใช้ในการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น

2. การศึกษาบทบาทและการดำรงอยู่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นของชุมชน ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหน้าที่ (Function) ของประชาธิปไตยในชุมชนท้องถิ่น เช่น สภาภาคแพที่ถูกรสร้างขึ้นในตำบลคลองทับจันทร์ หรือกระบวนการประชาธิปไตยของชุมชนในหมู่บ้านบ่อลูกรัง มีบทบาทในการแก้ไขปัญหา/หรือสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของภาคส่วนต่างๆ ในตำบลหรือหมู่บ้านได้อย่างไรหรือฐานะ/บทบาทของกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นองค์กร/เครื่องมือของภาคประชาชนในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจภายในท้องถิ่น รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับบริบทและปัจจัยทางการเมือง วัฒนธรรม/ผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของความคิด/กระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ก็จะพยายามสัมภาษณ์เพื่อให้เห็นถึงปัญหา/อุปสรรคที่มีผลต่อการขับเคลื่อนหรือการดำเนินการและแนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคดังกล่าว

3. การศึกษากลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้นำภาคประชาชน ผู้นำในองค์กรปกครองท้องถิ่น กลุ่มข้าราชการ รวมถึงผู้อาวุโสและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เพื่อที่จะให้ผู้นำเหล่านี้เสนอวิธีการ/กลไก/แนวคิดในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น รวมถึงการแก้ไขปัญหาการแตกตัวทางสังคมของตำบล นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารของชุมชนในพื้นที่อื่นๆ ที่สามารถประสานการทำงานระหว่างองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่น องค์กรภาคประชาชน องค์กรของรัฐหรือองค์กรภาคประชาสังคม เพื่อปรับใช้วิธีการหรือรูปแบบ/กลไกของชุมชนเหล่านั้นให้สอดคล้องกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาสามารถทำงานร่วมกับองค์กรปกครองท้องถิ่นและองค์กรอื่นๆ ในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ และประสานความรู้ที่ได้จากทั้งสองแหล่งเสนอเป็นกลไกในการทำงานระหว่างภาคประชาชนและองค์กรปกครองท้องถิ่น

2. การตรวจสอบข้อมูล สำหรับการตรวจสอบข้อมูล ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลตามหลักการของการวิจัยในเชิงคุณภาพ คือ การใช้หลักการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยมีวิธีการตรวจสอบดังต่อไปนี้ (สุรางค์ จันทวานิช, 2552 ; ชาย โพธิ์สิตา,2549)

2.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นั้นถูกต้องหรือไม่ โดยวิธีการที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้ในการตรวจสอบด้านข้อมูล คือ

- วิธีการตรวจสอบด้านแหล่งเวลา กล่าวคือ เป็นการตรวจสอบข้อมูลในช่วงเวลาที่ต่างกัน เพื่อที่จะทำให้ทราบว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับในช่วงเวลาต่าง ๆ นั้นมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

- วิธีการตรวจสอบด้านสถานที่ จะเป็นการตรวจสอบในลักษณะที่ว่าหากข้อมูลที่ได้รับได้รับจากต่างสถานที่ ข้อมูลเหล่านั้นจะมีลักษณะอย่างไรบ้าง

- วิธีการตรวจสอบด้านบุคคล จะเป็นการตรวจสอบว่าถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลที่ได้รับในประเด็นเดียวกันจะมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

2.1 การตรวจสอบจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Methodological Triangulation) คือ การใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น การใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่ต่างกันออกไป, การใช้แหล่งข้อมูลที่ต่างกัน ซึ่งอาจจะทำได้การโดยเปลี่ยนแหล่งที่เป็นบุคคลเวลาหรือสถานที่ที่ให้ข้อมูลหรือใช้ผู้เก็บข้อมูลที่แตกต่างหลากหลาย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้เป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัยมาจัดกระทำให้เป็นระบบและหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อที่จะนำไปสู่การตีความ (Hermeneutic) ซึ่งจะเป็นการทำความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา (ชยันต์ วรรณะภุติ, 2537)

6.2 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

การวิจัยเชิงปริมาณในการศึกษานี้ จะใช้เพื่อสอบถามความคิดเห็น/ทัศนคติของประชาชนในพื้นที่ชุมชนคลองหินปูนและประชาชนในตำบลคลองทับจันทร์ เกี่ยวกับการรับรู้ในบทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อที่จะใช้ข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานในการวิเคราะห์ว่ากระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นเป็นกระบวนการ/เครื่องมือในการทำงานของภาคประชาชนที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะผู้นำภาคประชาชนหรือเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนในชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหา รวมถึงจะเป็นการสอบถามความคิดเห็นว่ากระบวนการประชาธิปไตยชุมชนที่เกิดขึ้นประชาชนในชุมชนสามารถรับรู้ได้มากน้อยเพียงใดและที่ผ่านมาประชาชนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์อะไรบ้างจากกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้น ในการดำเนินการวิจัยดังกล่าวนี้มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

1. การกำหนดประชากรที่เป็นหมายในการศึกษา ประชากรที่จะใช้ในการศึกษานี้เป็นประชาชน 2 กลุ่ม คือ

1.1 ครั้วเรือนทั้งหมดในหมู่บ้านป่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ทั้งนี้เพื่อที่จะสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดในหมู่บ้าน

1.2 ครั้วเรือนทั้งหมดในตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอศรีประจักษ์ จังหวัดสระแก้ว ทั้งนี้เพื่อที่จะสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดในตำบล

2. การกำหนดขนาดตัวอย่าง (Sample Size) ในการวิจัยผู้วิจัยจะใช้สูตรการหาขนาดตัวอย่างของของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ซึ่งจะใช้ค่าความคลาดเคลื่อนในการสุ่ม (Sampling Error) อยู่ที่ ± 0.05 เป็นแนวทางในการหาขนาดตัวอย่างของชุมชนท้องถิ่นทั้งสอง

- ในกรณีของตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอศรีประจักษ์ มีครั้วเรือนทั้งหมด 1,124 ครั้วเรือน (ข้อมูลทะเบียนราษฎร์ 1 กรกฎาคม 2555) ซึ่งสามารถหาขนาดตัวอย่างได้ทั้งหมด 295 ชุด โดยผู้วิจัยแบ่งสัดส่วนในการเก็บข้อมูลตามหมู่บ้าน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนครั้วเรือนและกลุ่มตัวอย่างที่จะต้องเก็บแบบสอบถาม

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ครั้วเรือนทั้งหมด	กลุ่มตัวอย่างที่เก็บ
1	หนองกอย	78	21
2	คลองวัว	156	41
3	ทับยาง	113	30
4	หนองหมู่น้อย	164	43
5	วังยาว	131	34
6	คลองทับจันทร์	113	30
7	เขาดิน	65	17
8	ปึกirim	74	19
9	หนองกอย	36	9
10	คลองวัว	194	51
รวม		1,124	295

- ในกรณีของหมู่บ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น มีครัวเรือนทั้งหมดเพียง 125 ครัวเรือน (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูน กรกฎาคม 2556) ทำให้ผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามทุกครัวเรือน

3. เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง (Sample Technique) ผู้วิจัยจะทำการสุ่มเพื่อเก็บแบบสอบถามในรูปแบบของการสุ่มอย่างแบบมีระบบ (Systematic Random Sampling) ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างจากหน่วยย่อยของประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกันแบบสุ่มเป็นช่วง ๆ ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้ คือ

3.1 กำหนดหมายเลขประจำหน่วยตามบัญชีรายชื่อของประชากร (Sampling frame)

3.2 คำนวณช่วงของการสุ่ม (n/N)

3.3 ทำการสุ่มหาตัวสุ่มเริ่มต้น (Random start)

3.4 นับหน่วยของตัวอย่างนับไปตามช่วงของการสุ่ม (Random interval)

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ในลักษณะเรียงลำดับความสำคัญ (Ranking) จากอันดับ 1 ถึง 5 ซึ่งแบบสอบถามดังกล่าวจะสร้างจากแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้/แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ/แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แลก่อนที่จะนำไปเก็บผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบตามหลักวิชาการโดยการหาค่า

4.1 ความเที่ยงตรง (Validity) คือ การให้ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยจำนวน 3 ท่านเป็นผู้ตรวจสอบเนื้อหาว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์/ประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาหรือไม่ หลังจากนั้นก็จะนำความเห็นหลังจากนั้นก็จะนำมาเห็นของผู้วิจัยมาวิเคราะห์เพื่อประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruency Index) จากการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องทุกข้อมีค่าเฉลี่ยเกิน 0.05 คะแนน

4.2 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่จะใช้ในงานวิจัย ทดลองใช้กับประชากรที่ทำการวิจัยก่อน (Pre-Test) จำนวนประมาณ 30 ชุดกับกลุ่มตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรของการศึกษาที่มีใช้กลุ่มตัวอย่างจริงของการวิจัยครั้งนี้ และนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach's Alpha Coefficient) ซึ่งสามารถคำนวณได้เท่ากับ 0.833 (ชุมชนบ่อลูกรัง) และ 0.962 (ชุมชนคลองทับจันทร์)

การให้คะแนนแบบสอบถามจะมีเกณฑ์ในการให้คะแนน

มากที่สุด	ให้	5	คะแนน
มาก	ให้	4	คะแนน
ปานกลาง	ให้	3	คะแนน
น้อย	ให้	2	คะแนน
น้อยที่สุด	ให้	1	คะแนน

สำหรับการสร้างเกณฑ์การตีความ/แปลความหมายแบบสอบถามนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้หลักการกระจายแบบปกติ (Normal Distribution) ที่มีลักษณะระฆังคว่ำซึ่งจะทำให้แต่ละช่วงห่างไม่เท่ากัน ซึ่งหากใช้ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) จะพบว่าในแต่ละช่วงทั้ง 5 ช่วงจะมีการกระจายเป็น 1 S.D., 2 S.D., 2 S.D., 2 S.D., 1 S.D. ดังนั้นจึงสามารถสร้างเกณฑ์จากการสุ่มตัวอย่างได้ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	การตีความ
1.00-1.49	น้อยที่สุด
1.50-2.49	น้อย
2.50-3.49	ปานกลาง
3.50-4.49	มาก
4.50-5.00	มากที่สุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ ซึ่งสถิติที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ คือ สถิติเชิงบรรยาย (Descriptive Statistic) เป็นสถิติที่ใช้อธิบายคุณลักษณะของประชากร ซึ่งประกอบไปด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution), ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการวิจัย

7.1 คาดว่าการวิจัยจะช่วยนิยามประชาธิปไตยชุมชนภายใต้บริบทสังคมให้สอดคล้องต่อวัฒนธรรมไทย

7.2 คาดว่าการวิจัยจะสามารถนำเสนอตัวอย่างที่ดี (Best Practice) ของความพยายามสร้างประชาธิปไตยชุมชนในท้องถิ่นต่างจังหวัด

7.3 คาดว่าผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นโครงการนำร่องสำหรับการประสานองค์กรปกครองท้องถิ่น เข้ากับชุมชนท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่องค์กรปกครองท้องถิ่นของภาคประชาชน

7.4 คาดว่าผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นตัวแบบการพัฒนาท้องถิ่นในลักษณะที่มีการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

บทที่ 2

บริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์

การศึกษาบริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ในงานวิจัยฉบับนี้ เป็นความพยายามของคณะผู้วิจัยที่จะทำให้เห็นถึงบริบทพื้นฐานของจังหวัดสระแก้วและพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสอง คือ ชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้วและชุมชนตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยคณะผู้วิจัยคาดหวังว่าการทำความเข้าใจกับบริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงรากฐานของจังหวัดสระแก้วและบริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสอง การนำเสนอบริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ในบทนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งการนำเสนอเป็น 3 ประเด็นหลักๆ คือ

2.1 บริบทพื้นฐานของจังหวัดสระแก้ว

2.2 บริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านบ่อลูกรัง

2.3 บริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของตำบลคลองทับจันทร์

2.1 บริบทพื้นฐานทางของจังหวัดสระแก้ว

เดิมจังหวัดสระแก้วมีฐานะเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอกบินทร์บุรี ต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอ และเป็นอำเภอตามลำดับ กระทั่งวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2536 จึงได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัด จังหวัดสระแก้วนั้นมีพื้นที่ประมาณ 4,496,962 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดกับอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดนครราชสีมา และอำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับประเทศกัมพูชา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอกบินทร์บุรี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี และอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

การปกครองของจังหวัดสระแก้วในปัจจุบันประกอบด้วย 9 อำเภอ 58 ตำบล 731 หมู่บ้าน ในขณะที่การปกครองท้องถิ่นมีองค์การบริหารส่วนตำบล 1 แห่ง เทศบาลเมือง 3 แห่ง เทศบาลตำบล 13 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 49 แห่ง (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, มปป., หน้า 3)

ในปี 2553 จังหวัดสระแก้วมี มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) จำนวนทั้งสิ้น 37,989 ล้านบาท อัตราการขยายตัวเท่ากับร้อยละ 4.06 ถือว่าเป็นลำดับที่ 6 ของภาคตะวันออก และลำดับที่ 55 ของประเทศดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด
(Gross Province Product Current Market Prices)

รายละเอียด	พ.ศ. 2550	พ.ศ. 2551	พ.ศ. 2552	พ.ศ. 2553
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด	29,835	32,398	33,357	37,989
อัตราการขยายตัว	10.49	1.54	1.59	4.06
รายได้เฉลี่ย/คน/ปี(บาท)	56,092	60,253	61,340	69,091

จากตารางที่ 1 เมื่อมาพิจารณาโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดสระแก้ว ในปี พ.ศ. 2553 พบว่า จากตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดจำนวน 37,989 นั้นเกิดขึ้นจากการผลิตในภาคการผลิตที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

- ภาคเกษตรกรรม มูลค่าเท่ากับ 11,241 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 30
- การขายส่ง ขายปลีก มูลค่าเท่ากับ 9,702 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 25
- ภาคอุตสาหกรรม มูลค่าเท่ากับ 4,630 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 12
- ภาคการผลิตอื่นๆ มูลค่าเท่ากับ 12,417 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 33

จากตัวเลขโครงสร้างทางการผลิตของจังหวัดสระแก้วข้างต้น จะเห็นได้ว่ารายได้ส่วนใหญ่ของจังหวัดอยู่ในภาคการผลิตเกษตรกรรมเป็นหลัก เมื่อพิจารณาถึงพื้นที่เกษตรกรรมในจังหวัดสระแก้ว พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 2,340,093 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 52 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด โดยพื้นที่ร้อยละ 46 คือ พื้นที่ปลูกข้าว รองลงมาคือมันสำปะหลังร้อยละ 34 พื้นที่ปลูกอ้อยร้อยละ 14 และข้าวโพดร้อยละ 6 ดังแสดงได้ในตารางที่ 2 ประเภทของการเพาะปลูกในภาคการเกษตรดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงประเภทของการเพาะปลูกในภาคการเกษตรของจังหวัดสระแก้ว

ประเภทของการเพาะปลูก	พื้นที่เพาะปลูก(ไร่)	ผลผลิต(ตัน)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่
ข้าวนาปี	883,562	381,891	440
มันสำปะหลัง	658,380	2,150,091	4,055
อ้อย	277,602	2,354,270	10,812
ข้าวโพด	125,910	97,566	908

ในส่วนของภาคอุตสาหกรรมจากข้อมูลปี พ.ศ. 2554 จังหวัดสระแก้วมีโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งสิ้น 489 โรง ส่วนใหญ่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรมทั้งสิ้น เช่น โรงสีข้าว การผลิตมันเส้น อปพืชและไซโล เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงสภาพคุณภาพชีวิตของผู้คนในพื้นที่ ผลการจัดเก็บข้อมูลข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน/ชุมชน (กกช.2 ค.) ปี 2554 พบว่า ปัญหาที่ประชาชนในจังหวัดสระแก้วเผชิญและส่งผลกระทบต่อชีวิตมากที่สุด คือ

1. ปัญหาการเข้าถึงแหล่งทุน
2. ปัญหาคุณภาพน้ำ
3. ปัญหาคุณภาพดิน

ขณะที่คุณภาพด้านสาธารณสุข พบว่า ในปี พ.ศ. 2555 จังหวัดสระแก้วมีสถานพยาบาลแผนปัจจุบัน ในกระทรวงสาธารณสุขทั้งสิ้น 7 แห่ง เมื่อพิจารณาถึงบุคลากรทางการแพทย์พบว่า สัดส่วนของแพทย์ต่อประชากรอยู่ระดับที่ขาดแคลน กล่าวคือ ในจังหวัดสระแก้วมีแพทย์ทั้งหมด 59 คน อัตราส่วนแพทย์ : ประชากร เท่ากับ 1:7,431 คน, แพทย์ทั้งหมด 59 คน อัตราส่วนแพทย์ : ประชากร เท่ากับ 1:7,431 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 5 กรกฎาคม 2555: กระทรวงสาธารณสุขจังหวัดสระแก้ว)

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน พบว่า จังหวัดสระแก้วมีพื้นที่ป่าคิดเป็นร้อยละ 19.17 ของพื้นที่จังหวัดทั้งหมด ปัญหาที่พบที่เผชิญอยู่ในปัจจุบัน คือ การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า, การบุกรุกแนวทางป่า อันเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและความต้องการที่ดินทำกินของประชากร

จากข้อมูลที่ได้ผู้วิจัยได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่สำคัญของผู้คนในการเกษตร แต่ประชากรส่วนใหญ่มักต้องเผชิญกับปัญหาแหล่งน้ำ เพราะมีพื้นที่ชลประทาน

เพียงร้อยละ 10.4 ของพื้นที่ทางการเกษตรทั้งหมด แม้จะมีแหล่งน้ำ ห้วย ลำธาร หนอง บึงถึง 244 สาย แต่ก็ใช้งานได้เพียง 96 สายในฤดูแล้ง มีหนองบึง 106 แห่ง แต่ใช้งานในฤดูแล้งได้เพียง 53 แห่ง

2.2 บริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านบ่อลูกรัง

ชุมชนบ้านบ่อลูกรังตั้งอยู่ที่ หมู่ 6 ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว มีสภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เป็นที่ราบเชิงเขาซึ่งมีลักษณะลุ่มๆดอนๆ มีคลองธรรมชาติไหลผ่านโดยบ้านบ่อลูกรังมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ (คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง,มมป, หน้า 4)

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านทรัพย์เจริญ หมู่ที่ 11 ตำบลคลองหินปูน
ทิศใต้	ติดกับบ้านสวนป่า หมู่ที่ 3 ตำบลวังน้ำเย็น
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านน้ำเจริญ หมู่ที่ 12 , บ้านคลองตาสูตรหมู่ที่ 10, บ้านคลองตาสูตรพัฒนา หมู่ที่ 15 ตำบลคลองหินปูน
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านหนองแก หมู่ที่ 8 ตำบลตาหลังใน

ในปัจจุบันชุมชนบ้านบ่อลูกรังพื้นที่ทั้งหมด 5,800 ไร่แบ่งเป็นพื้นที่สวนป่า 3,500 ไร่ ที่ดินสปก. จำนวน 1,200 ไร่ ที่โฉนดจำนวน600 ไร่ และที่ดินว่างเปล่าอีกประมาณ400 ไร่ ในแง่ประชากร ปัจจุบันบ่อลูกรังมีชาวบ้านทั้ง 662 คน เป็นชาย 215 หญิง 237 คน จำนวนครัวเรือน 149 ครัวเรือน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, มมป., หน้า 1; ละอองดาว สีลาน้ำเที่ยง,สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2552)

คำว่า “บ่อลูกรัง” มีที่มาจากการทำข้อตกลงระหว่างบริษัทเบสท์ซึ่งเป็นบริษัทที่เป็นกลุ่มผู้รับเหมาร้างถนนสร้างถนนสาย 317 ระหว่างบ้านเขาฉกรรจ์ไปจนถึงบ้านแม่น้ำหรือบ้านวังสมบูรณ์ (อำเภอวังสมบูรณ์) ในปัจจุบันกับผู้อาวุโสของหมู่บ้าน คือ นายสนาม นานมี และนายกิ วงษ์แก้ว เพื่อแลกเปลี่ยนดินลูกรังเพื่อไปสร้างถนนโดยมีข้อตกลงว่าทางบริษัทสามารถเข้าไปเอาดินลูกรังที่เขาวัดบ่อลูกรังกับเขาพลูหีบได้ โดยการแลกเปลี่ยนกับการสร้างถนนลูกรังเข้ามาในหมู่บ้าน การดำเนินงานสร้างถนน317ใช้ระยะเวลาประมาณ 2 ปี จนชาวบ้านเรียกบริเวณที่บริษัทเบสท์เข้ามานำเอาดินลูกรังว่า “บ่อลูกรัง” และได้กลายมาเป็นเป็นชื่อหมู่บ้านในเวลาต่อมา (คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 3)

พื้นที่บริเวณหมู่บ้านบ่อลูกรังในอดีตเป็นพื้นที่ป่าเบญจพรรณมีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยสัตว์ป่า และต้นไม้ขนาดใหญ่ ไม่มีผู้คนอยู่อาศัย โดยชาวบ้านได้เริ่มอพยพเข้ามาอาศัยในระยะแรกมาจากภาคอีสานตอนบนและจังหวัดเพชรบูรณ์ เข้ามาในช่วงปี พ.ศ. 2509 กลุ่มตระกูลที่เข้ามาอยู่เป็นกลุ่มแรกของหมู่บ้านได้แก่ “กลุ่มตระกูลสงเคราะห์” อันได้แก่ครอบครัวของนายยอดสงเคราะห์,นายสี สงเคราะห์, นายบุญตา สงเคราะห์, นายประสพ สงเคราะห์, นายลา สอนเรือง, นาย

อาภรณ์ มาลาโธสง ได้เข้ามาจับจองพื้นที่ป่าในบริเวณนี้โดยวิธีการถางป่าเป็นแนวทาง ให้เป็นแนวเขตที่ดินของแต่ละคน(คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, มมป., หน้า 1)

ชาวบ้านอพยพเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมากขึ้นในช่วงในปี พ.ศ. 2511 โดยกลุ่มที่เข้ามาในระยะนี้ได้ซื้อที่ดินจากตระกูลสงเคราะห์ที่อพยพเข้ามาจับจองที่ดินอยู่ก่อน ในราคาไร่ละประมาณ 20 บาท หรือในบางกรณีก็ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนกันด้วยสิ่งของ เช่น กรณีของนายสิงห์ทอง มีบุญญา ได้ใช้เครื่องรับส่งวิทยุจำนวน 1 เครื่องแลกกับที่ดินของนายประสพ สงเคราะห์ จำนวน 7 ไร่ หรือกรณีของนางถวิล มีบุญญาใช้วิธี “ต้มเหล้าแลกที่” โดยทำการสร้างบ้านเรือนแบบกระท่อมไร่ ปลายนา ใช้แสงสว่างจากตะเกียงน้ำมันก๊าด โดยใช้ไม้ที่เลื่อยมาจากป่า และใช้หญ้าคาเพื่อบ่มหลังคา กันฝน(ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม,สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2552; ถวิล มีบุญญา, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

บ้านบ่อลูกรังในระยะแรกใช้วิธีเดินเท้าในการติดต่อสื่อสารกับโลกภายนอกเนื่องจากยังไม่มี การสร้างถนนเข้ามาในหมู่บ้าน จนกระทั่งองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) และบริษัท ส.เทียนทอง เข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ ในปี พ.ศ. 2514 จึงได้ทำการสร้างสะพานไม้ข้ามบ้านคลองตาสูตร (ตำบล คลองหินปูน อำเภอดงหลวงในปัจจุบัน) และทางลาดชันเพื่อใช้ลากซุงออกจากป่า ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ ทางลาดชันและสะพานไม้ข้ามคลองตาสูตรดังกล่าว เป็นทางสัญจรไปมาระหว่างบ้านบ่อลูกรังกับพื้นที่ ภายนอกซึ่งจะเดินเท้าหรืออาศัยไปกับริดของออป.และต่อรถในบริเวณบ้านคลองตาสูตร เข้าไปในตัว เมืองเขาสวรรค์ หรือตัวเมืองสระแก้ว (เขย ซูหมื่นไวย, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

บ้านบ่อลูกรังได้สร้างถนนขึ้นเป็นทางลูกรังในปี พ.ศ. 2517 จากการเข้ามาของบริษัทเบสท์ ที่ได้รับสัมปทานในการตัดถนนสาย 317 จากอำเภอสวรรค์ถึงอำเภอดงหลวง อันเป็นผลให้ทาง บริษัทมีความต้องการดินลูกรังเป็นจำนวนมากเพื่อใช้ในการถมถนน จึงได้มาทำการเจรจาขอซื้อดิน ลูกรังจากนายสนาม นานมี ที่ถือครองที่ดินบริเวณเขาดบ่อลูกรังและนายกิ วงษ์แก้ว ที่ถือครองที่ดิน บริเวณเขาพลูทึบการเข้ามาขุดดินลูกรังในครั้งนั้นทำให้เกิดถนนสายหลักในหมู่บ้านบ่อลูกรังตาม เส้นทางที่รถบรรทุกวิ่งผ่านเพื่อเข้ามาเอาดินลูกรัง และเกิดบ่อน้ำที่ชาวบ้านเอามาไว้กินไว้ใช้ จนกระทั่งมีการตั้งชื่อบริเวณดังกล่าวว่าบ่อลูกรัง(ละอองดาว สีล่าน้ำเที่ยง, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2552)

หลังการตัดถนนทำให้หมู่บ้านมีความสะดวกสบายในการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น เริ่มมี รถยนต์โดยสาร เข้ามาในหมู่บ้านเพื่อรับส่งคนในหมู่บ้านเข้าไปในตัวเมืองหรือตัวจังหวัดสระแก้ว จาก การตัดถนนดังกล่าวทำให้นายสนาม นานมี ตัดสินใจได้ซื้อรถยนต์เพื่อนำมาวิ่งโดยสารในหมู่บ้าน นอกจากนั้นผลจากการ ตัดถนนเข้าหมู่บ้านทำให้มีชาวบ้านอพยพเข้ามาในหมู่บ้านบ่อลูกรังมากขึ้น โดยชาวบ้านที่เข้ามาในระยะนี้ เข้ามาซื้อที่ดินของนายสนาม นานมี ซึ่งได้แบ่งที่ดินออกเป็น แปลงละ 2 งาน ขายในราคาแปลงละ 500-800 บาท และติดป้ายประกาศขายที่ดินบนหลังรถบรรทุก 10 ล้อที่

เข้ามาขุดดินลูกรังออกไปทำถนน 317 ซึ่งชาวบ้านที่อพยพเข้ามาในระยะนี้จะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่บริเวณบริเวณวัดบ่อลูกรังในปัจจุบัน (เชย ชูหมื่นไวย, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556; คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, มมป, หน้า 6, สนาม นานมี, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

เมื่อเรามองในด้านของวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวบ้านบ่อลูกรังยุคดั้งเดิมจะพบว่าชาวบ้านในอดีตประกอบอาชีพทำนาเพื่อบริโภคและปลูกข้าวโพดเพื่อการค้าขาย โดยวิธีการผลิตในยุคแรก กล่าวได้ว่าเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยวิธีธรรมชาติ กล่าวคือ การใช้สารเคมีในการผลิต มีจอบเสียมเป็นเครื่องมือในการขุดเพื่อเพาะปลูก หลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวโพด ชาวบ้านจะนำมาตากและแกะออกเป็นเม็ดนำมาตากแดด เมื่อเมล็ดแห้งแล้วจะนำไปขายที่ตลาดเขาฉกรรจ์หรือในตลาดวังน้ำเย็น ในราคาปีละ 15-20 บาท หลังจากนั้นก็จะซื้อกระป๋อง น้ำปลา เกลือ มาไว้ประกอบอาหาร ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทำให้ชาวบ้านสามารถหาของป่า สัตว์ป่า ปลาที่อยู่ตามคลองมาใช้ประกอบอาหารได้โดยไม่ต้องซื้อ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วชาวบ้านบ่อลูกรังในอดีตจึงไม่จำเป็นต้องใช้เงินในการจับจ่ายใช้สอยมาก ดังความทรงจำของผู้อาวุโสที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนแห่งนี้ยุคแรก ที่ว่า (ถวิล มีบุญญา, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

“รายได้เมื่อก่อน มันไม่เยอะ แต่เราก็ไม่ต้องใช้เงินมาก
เพราะมันไม่มีเรื่องต้องใช้เงิน เพราะไม่มีอะไรต้องซื้อ แค่ว่าปี
น้ำปลามาเก็บไว้ อาหารก็หาเอาได้แถวนี้เสื้อผ้าก็แค่สามชุดก็ใส่
พอแล้ว ไม่รู้จะมีเยอะทำไม วันๆไม่เจอใคร”

กล่าวโดยสรุปวิถีชีวิตของชาวบ้านบ่อลูกรังในยุคแรกเริ่มเดิมทีนี้ อยู่ภายใต้วิธีการผลิตเพื่อขายโดยมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือข้าวโพด เนื่องจากในอดีตเศรษฐกิจแบบเงินตรายังไม่แพร่หลาย ไม่มีปัจจัยการใช้เงิน อีกทั้งสินค้าอุปโภคบริโภคยังมีราคาถูก ทำให้ชาวบ้านจะใช้เงินแค่ การซื้อกระป๋อง น้ำปลา เสื้อผ้า และยารักษาโรคเท่านั้น แต่ในระยะเวลาต่อมาเมื่อกระแสบริโภคนิยมเข้าสู่หมู่บ้านอย่างเต็มตัวทำให้บ้านบ่อลูกรังมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ชาวบ้านในชุมชนบ้านบ่อลูกรังเริ่มเปลี่ยนวิธีการผลิต จากการผลิตเพื่อขายแบบธรรมชาติมาเป็นการผลิตเพื่อขายแบบใช้สารเคมี เพราะเมล็ดข้าวโพดที่ชาวบ้านเก็บไว้ไม่สามารถให้ผลผลิตตามที่ชาวบ้านต้องการได้ พวกเขาจึงละทิ้งเมล็ดพันธุ์เดิมและหันมาปลูกเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดผสมจากการได้รับคำแนะนำของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ที่เข้ามาในบ้านบ่อลูกรังเมื่อ พ.ศ. 2525 นอกจากจะแนะนำการปลูกข้าวโพดพันธุ์ผสมแล้ว ทางธนาคารยังได้แนะนำให้ชาวบ้านรู้จักการใช้สารเคมีทางการเกษตรเพื่อกำจัดศัตรูพืช ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นเกษตรกรบ้านบ่อลูกรังประสบปัญหาในเรื่องของหนอนที่เข้ามากินผลผลิต และด้งแตนปาทั้งก้า ที่ลงมากินพืชผลของชาวบ้าน (สายพลยุทธ, เผ่า อัสตง, สัมภาษณ์ 9 กุมภาพันธ์ 2556)

นอกจากนี้การเข้าของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ยังก่อให้เกิดการกู้ยืมเงินเพื่อใช้เป็นเงินทุนในการผลิตพืชเศรษฐกิจ ทำให้ชาวบ้านหลายราย ได้ทำการกู้ยืมเงินจาก ธนาคาร เพื่อนำเงินมาซื้อรถเพื่อไถนา นำมาใช้ในการจ้างไถไร่ บางส่วนกู้มาเพื่อใช้หนี้รายทุนนอกระบบซึ่งคิดดอกเบี้ยในอัตราสูง ระบบการกู้เงินของธนาคารในช่วงแรกจะใช้ระบบค้ำประกันกลุ่ม กล่าวคือ หากสมาชิกในกลุ่มหาเงินมาคืนไม่ครบ สมาชิกทุกคนในกลุ่มต้องรับผิดชอบร่วมกัน ระบบการกู้เงินในลักษณะนี้ทำให้ไม่มีปัญหาในเรื่องของการส่งเงินคืนให้กับธนาคาร และทำให้ชาวบ้านลดปัญหาเรื่องการกู้ยืมในระบบในระยะแรก (คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, มมป., หน้า11)

ผลกระทบที่ชาวบ้านได้รับอย่างเห็นได้ชัดในช่วงระยะเวลานี้ก็คือ การที่ชาวบ้านต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากธรรมชาติมาใช้สารเคมี ทำให้มีต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น โดยชาวบ้านจะต้องใช้เงิน ตั้งแต่กระบวนการแรก คือการจ้างรถไถ มาไถก่อนปลูก การซื้อเมล็ดพันธุ์ การจ้างปลูก การใช้สารเคมีป้องกันศัตรูพืช และการจ้างเพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิต (คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, มมป., หน้า11)

การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของชาวบ้านครั้งนี้ เกิดขึ้นควบคู่กับการเข้ามาของระบบบริโภคนิยม ที่เข้ามาพร้อมกับไฟฟ้าในปี พ.ศ.2527ที่ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นจากการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยเช่น เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ ทีวีสี ตู้เย็น หม้อหุงข้าว พัดลม เตาไรต์ เป็นต้น การกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ของชาวบ้านบางรายเริ่มนำมาใช้ในการจับจ่ายใช้สอยในการซื้อสินค้าเหล่านี้ควบคู่กับนำไปลงทุนในภาคการเกษตรกรรม ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อาจารย์บางคนเริ่มตกอยู่ในวงจรหนี้ กล่าวคือ เริ่มมีการกู้จากนอกระบบมาคืนเงินกู้ในระบบหลังจากนั้นก็กู้เงินในระบบเพื่อใช้หนี้นอกระบบ (คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, มมป., หน้า11)

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านบ่อลูกรังต้องประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ก็คือการสูญเสียที่ดินทำกินของชาวบ้าน อันเนื่องมาจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. การเข้ามาของสวนป่าเขาพลูทึบในปี พ.ศ. 2537ซึ่งประกาศภายใต้พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 (ราชกิจจานุเบกษา, 2535, หน้า 1) จากการเข้ามาของสวนป่าเขาพลูทึบ ซึ่งได้ใช้กฎหมายสวนป่าเป็นข้ออ้างในการ ผลักดันชาวบ้านออกจากที่ดินทำกินของตนเอง โดยอ้างว่าตนมีสิทธิครอบครองภายใต้กฎหมายของรัฐบาล และด้วยความที่ชาวบ้านมีความรู้ที่น้อย จึงไม่ได้ทำการต่อสู้หรือคัดค้านแต่อย่างใด จนทำให้ชาวบ้านในบ่อนบ่อลูกรังสูญเสียที่ดินให้กับสวนป่า จนเหลือที่ดินคนละประมาณ 10 ไร่ บางรายโดนยึดที่ดินถึง 100 ไร่ด้วยกัน บางรายกลัวว่าจะถูกยึดที่ดินก็ได้ทำการขายที่ให้กับสวนป่ากิตติไปตั้งภาพสะท้อน ของชาวบ้านที่ถูกสวนป่ายึดที่ดินไปว่า (เชย ชูหมื่นไวย, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556; การเสวนากลุ่มเฉพาะกลุ่มชาวบ้านบ่อลูกรัง, 10 กุมภาพันธ์ 2556)

“เมื่อสวนป่าเข้ามา ก็ไล่ชาวบ้านออกจากที่ดินของตนเอง โดย
ใช้กฎหมายมาอ้าง ชาวบ้านไม่รู้หนังสือ จึงไม่ได้ต่อสู้แต่อย่างใด จึง
ยอมออกจากที่ดิน บางรายก็ยอมขายที่ดินให้กับสวนป่าก็ติดใจไป”

นอกจากในเรื่องของการยึดที่ดินที่ชาวบ้านทำกินอยู่ก่อนแล้ว การเข้ามาของสวนป่า
เขาพลูทึบ ยังทำให้อาชีพการเลี้ยงวัวเนื้อ ของชาวบ้านในบ่อลูกรังต้องยุติลง เนื่องจากในสมัยก่อน
ชาวบ้านจะนำวัวไปปล่อยให้กินหญ้าในบริเวณเชิงเขา หลังจากการประกาศสวนป่าแล้ว จึงได้ทำรั้ว
ลวดหนามกันไม่ให้ชาวบ้าน เข้าไป เป็นผลให้ชาวบ้านต้องหยุดเลี้ยงวัว เพราะไม่มีพื้นที่ที่จะนำวัวไป
ปล่อยหาอาหารอีกต่อไป (เชย ชูหมื่นไวย, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

2.การที่ขายที่ดินและการถูกยึดจากนายทุนที่ดิน เพื่อนำเงินไปลงทุนทางเศรษฐกิจ
ตั้งแต่ การจ้างรถไถซึ่งมีราคาแพง การซื้อเมล็ดพันธุ์ การจ้างแรงงานในการปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิต
ชาวบ้านบางคนไม่มีทุนต้องไปขอกู้ยืมเงินจากนายทุนในมีอัตราดอกเบี้ยสูง ด้วยกลไกตลาดที่ทำงาน
อย่างไม่มีประสิทธิภาพอันเป็นผลให้ต้นทุนในการผลิตสูงแต่ราคาของผลผลิตที่ชาวบ้านผลิตได้ราคาต่ำ
กว่าที่ควรจะเป็นทำให้ชาวบ้านบางรายไม่สามารถนำเงินมาใช้คืนนายทุนได้ (ส่วนหนึ่งดังที่ผู้วิจัยได้
กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าการกู้เงินของชาวบ้านบางครั้งไม่ได้กู้มาเพื่อการลงทุนในการเกษตรทั้งหมดแต่
เงินกู้ส่วนหนึ่งถูกใช้เพื่อการอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน) และถูกยึดที่ดินทำกินในที่สุด(คณะทำงาน
ศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, มปป, หน้า11) ดังคำกล่าวที่ว่า (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2555,
หน้า 55)

“ปัญหาดอกเบี้ยสูงที่สร้างผลกระทบ บางรายถูกยึดที่ดิน กู้
เงินมา 3,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 50 ให้เงินมาครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่ง
หักไว้เป็นดอกเบี้ย แล้วเขาก็เขียนหนังสือไม่เป็น หักข้าวโพดปลูกต้องมาจ่าย
หนี้ 30,000 บาท แกกก็ต้องถูกยึดที่ดินไป”

นอกจากการสูญเสียที่ดินกินจากการถูกยึดที่ดินจากนายทุนแล้ว ชาวบ้านบางรายที่ไม่มี
ที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ก็อาศัยการเช่าที่จากนายทุนซึ่งเดิมมีอัตราค่าเช่าที่ไม่แพง แต่ภายหลังจาก
การเข้ามาของโรงงานน้ำตาลในพื้นที่ ทำให้เกิดการกว้านซื้อที่ดินของนายทุนทั้งในและนอกชุมชนเพื่อ
ใช้เป็นพื้นที่ปลูกอ้อยเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม หรือในบางกรณีหากชาวบ้านบางคนต้องการปลูก
พืชเศรษฐกิจแบบเดิมก็จะถูกนายทุนต่อรองโดยค่าเช่าที่ดินให้สูงขึ้น กระทั่งชาวบ้านบางรายไม่
สามารถแบกรับต้นทุนและต้องออกจากที่ดินในพื้นที่ดังกล่าว ภาพของการสูญเสียที่ดินที่เป็นผล
ตามมาจากการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาล เห็นได้จากคำสะท้อนของผู้คนในชุมชนที่

สะท้อนให้ออกมาว่า(สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2555, หน้า 15-16)

“ปัญหาที่ดินที่ชัดเจนในช่วงปี พ.ศ. 2545 -2546ตั้งแต่โรงงานน้ำตาลเข้ามา ก็ขยายพื้นที่เพาะปลูกอ้อย เพื่อให้ได้ผลผลิตตามโควตาของโรงงาน มีการนำเงินมาปล่อยให้ชาวบ้าน เพื่อให้ได้พื้นที่เพาะปลูกอ้อยเป็นจำนวนมาก แรกๆเมื่อประมาณ 2537 แม่ผลจ่าย 350 เซ้า 40 ไร่ จ่ายต่อปี แต่ปัจจุบันไร่ละประมาณ 2,000 บาท จ่ายล่วงหน้า 3-5 ปี จ่ายทีเดียวหมดเลย แม่เคยจ่ายปีละครั้ง แล้วมาจ่าย 3 ปี จบเลย เราไม่มีทุนแล้ว แล้วการแย่งชิงที่ดินคือใครมีเงินเยอะฉันทจ่ายล่วงหน้า 2 ปี เจ้าของที่ดินอยากได้เงินก้อนโต บางคนก็เสนอฉันทจ่าย 3 ปี ตอนนี้อย่างกัน 5 ปี ถ้ามองแบบการตลาดตอนนี้ที่ดินเป็นที่สนใจของคนทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรหรือนายทุน เชียงใหม่ก็ช่าง มองที่ดินใครกำลังดีกว่าก็ได้ ใครทำได้ก็คุ้ม ซึ่งค่าเช่าในตอนนี้อยู่ประมาณ 1,800 -2,000 บาทต่อไร่”.....ผลมาจากโรงงานอ้อยเปิดโอกาสให้เค้าแก่อ้อย คือให้เงินไปก่อน เช่น ให้เงินไปก่อนไร่ละ 10,000 บาท เราก็ออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินมา 100 ไร่ ก็ได้ 100,000 บาท เข้าก็ได้เงินก้อนมาเลย แล้วเขาก็สามารถจ่าย ล่วงหน้าได้หลายปี และใช้นี้คืนได้ในระยะ 3 -4 ปี ช่วงนั้นโรงงานเปิดใหม่และอ้อยไม่พอต่อการผลิต โรงงานก็เลยต้องมาเพิ่มต้นทุนตรงนี้ เพื่อหาอ้อยให้ได้ตามโควตา

การเข้ามาของโรงงานน้ำตาลในพื้นที่ยังมีผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชาวบ้านในบ้านบ่อลูกรังจากเดิม ที่มีฐานการผลิตอยู่ที่การปลูกข้าวโพดก็เปลี่ยนมาเป็นการปลูกอ้อยเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม แต่การปลูกอ้อยของชาวบ้านก็มีข้อจำกัดอันเป็นผลสืบเนื่องจากการให้ระบบโควตาของโรงงานจะต้องมีที่ดินมากกว่า 50 ไร่ ซึ่งเป็นผลให้ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรรายย่อยในบ้านบ่อลูกรังไม่สามารถเข้าร่วมในระบบโควตาจากโรงงานน้ำตาลด้วยตนเองได้ทำให้ชาวบ้านต้องเอาผลผลิตของตนเองไปผูกติดกับกลุ่มผู้ผลิตอ้อยรายใหญ่เพื่อที่จะสามารถขายอ้อยเข้าโรงงานได้เป็นผลให้ชาวบ้านต้องโดนหักหัวคิว และไม่ได้ผลผลิตตามราคาที่ควรได้ เนื่องจากถูกผู้ผลิตอ้อยรายใหญ่หักหัวคิวของกลุ่มนายทุน (ละอองดาว สีลาน้ำเตียง, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

จากปัญหาทางระบบเศรษฐกิจของชาวบ้านที่ประสบปัญหาการสูญเสียที่ดินให้กับรัฐ และการสูญเสียที่ดินให้กับนายทุน ตลอดจนการที่ชาวบ้านในบ้านบ่อลูกรัง หลังจากการถูกยึดที่ดินจากสวนป่านั้น ได้กลายเป็นเกษตรกร รายย่อย มีที่ดินทำกินครอบครัวละประมาณ 10-15 ไร่ ซึ่งไม่

สามารถสู้กับนายทุนใหญ่ที่มีอำนาจการผลิตมากกว่าและการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยซึ่งเป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านต้องจับจ่ายใช้สอยมากขึ้นเป็นผลให้ชาวบ้านต้องกู้หนี้ยืมสินจากกองทุนต่าง ๆ ทั้งของรัฐ หนี้ในระบบ และท้ายที่สุดแล้วก็อยู่ในวงจรหนี้สินที่หนักที่สุด

ในด้านการปกครองในอดีตบ้านบ่อลูกรังมีการปกครองขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 3 ตำบลสวนป่า ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอสระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรี โดยมี นายหนู พวงมาโรสงค์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน และนายสนาม นานมี เป็นผู้ดูแลกลุ่มบ้านบ่อลูกรัง เปรียบเสมือนผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาปี พ.ศ. 2519 บ้านคลองตาสุตรขอแยกจากหมู่ที่ 3 เดิมมาเป็นหมู่ที่ 10 บ้านคลองตาสุตร ต.วังน้ำเย็น กิ่ง อ.วังน้ำเย็น จ.ปราจีนบุรี มี นายสว่าง หุ่นไทย เป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งกลุ่มบ่อลูกรังได้แยกตัวออกมาพร้อมบ้านคลองตาสุตร มี นายสนาม นานมี กับ นายแถม มหานนต์ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดูแลกลุ่มชาวบ้านในกลุ่มบ่อลูกรัง ในปี พ.ศ.2524 นายสว่าง หุ่นไทย ได้แต่งตั้งนายเชย ชูหมื่นไวย เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแทน นายสนาม นานมี ที่ลาออก (คณะกรรมการเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, มมป., หน้า 2)

หลังจากเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านได้ 1 ปี นายเชย ชูหมื่นไวย จึงขอแยกหมู่บ้านจากนายสว่าง หุ่นไทย โดยมีเหตุผลคือ กลุ่มบ่อลูกรังเป็นกลุ่มที่อยู่ห่างไกลหมู่บ้านคลองตาสุตร จึงทำให้ลำบากในเรื่องของการปกครองดูแล การขอแยกในครั้งนั้นมีครัวเรือนอยู่ 60 ครัวเรือน ประชากรประมาณ 300 คน เมื่อ วันที่ 8 เดือนเมษายน พ.ศ. 2525 เป็น บ้านบ่อลูกรัง หมู่ที่ 16 ตำบลคลองหินปูน กิ่งอำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดปราจีนบุรี ในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในครั้งแรกนั้นมีผู้ลงสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน 2 คน คือ นายเชย ชูหมื่นไวยกับนายชาติรี จึงตระกูล ซึ่งผลการเลือกตั้ง นายเชย ชูหมื่นไวยชนะการเลือกตั้งได้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก และแต่งตั้ง นายโหล สะลารัมย์ กับนายเชิด เขียวสันเทียะ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2526 กิ่งอำเภอวังน้ำเย็นได้ยกสถานะเป็นอำเภอวังน้ำเย็น จึงมีการแยกตำบลบ้านบ่อลูกรังขึ้นอยู่กับ เป็นตำบลคลองหินปูน และเปลี่ยนหมู่บ้านจากหมู่ที่ 16 มาเป็นหมู่ที่ 6 บ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดปราจีนบุรี (คณะกรรมการเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, มมป, หน้า 2)

การเลือกตั้งในอดีต ชาวบ้านจะคัดเลือกผู้นำจากความดี และความสามารถที่สามารถติดต่อพูดคุยกับทางราชการได้ เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ในอดีต ห่างเหินจากหน่วยงานราชการดังนั้นผู้นำจึงมีบทบาทสำคัญที่จะเป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐได้ โดยการเลือกตั้งของบ้านบ่อลูกรังจะใช้วิธีหย่อนบัตรลงคะแนนเสียง และหลังจากเลือกตั้ง ผู้แพ้จะยอมรับผลการเลือกตั้งแต่โดยดีโดยไม่ติดใจเอาความ และปล่อยให้ผู้ชนะการเลือกตั้งบริหารงานในหมู่บ้าน โดยตนเองจะมาช่วยทำงานเมื่อผู้ใหญ่บ้านขอความร่วมมือ โดยผู้ใหญ่บ้านของบ้านบ่อลูกรังหลังจากการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านมีลำดับดังต่อไปนี้ (สนาม นานมี, สัมภาษณ์ 10กุมภาพันธ์ 2556; เชย ชูหมื่นไวย, สัมภาษณ์ 10กุมภาพันธ์ 2556)

1. นายเชย ชูหมื่นไวย

2. นายโหล สรารัมย์
3. นายละองดาว สีล่าน้ำเที่ยง
4. นางเดือนฉาย บัวสันเทียะ

หลังจากผู้ใหญ่เซย ชูหมื่นไวยได้เกษียรตามอายุราชการ 60 ปีในปี พ.ศ. 2532 บ้านบ่อลูกรังจึงได้มีการแต่งตั้งนายโหล สรารัมย์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ ในยุคของการปกครองของผู้ใหญ่โหล สรารัมย์นี้ ได้ทำการแบ่งกลุ่มของชาวบ้านบ่อลูกรัง ออกเป็น 4 กลุ่ม ตามสภาพพื้นที่ของชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย และให้แต่ละกลุ่มตั้งผู้นำ เพื่อใช้ในการประสานงานเวลาแจ้งข่าวสารการประชุม ต่อชาวบ้านในหมู่บ้านได้อย่างทั่วถึง โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้ (เซย ชูหมื่นไวย, สัมภาษณ์ 10กุมภาพันธ์ 2556)

1. กลุ่มทุ่ง
2. กลุ่มซอยประสานมิตร
3. กลุ่มบ่อลูกรังล่าง
4. บ่อลูกรังบน

ต่อมาเมื่อผู้ใหญ่โหล สรารัมย์เกษียณอายุราชการ บ้านบ่อลูกรังได้ทำการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านใหม่ขึ้นและได้ นายละองดาว สีล่าน้ำเที่ยง เป็นผู้ใหญ่บ้าน ในสมัยของผู้ใหญ่ละองดาว ในบ้านบ่อลูกรังได้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น การเข้ามาของโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐ การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในหมู่บ้านบ่อลูกรัง เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลชุมชน หรือการแบ่งกลุ่มชาวบ้านออกเป็น 6 กลุ่ม รายละเอียดในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวโดยละเอียดอีกครั้งในบทที่ 3 (คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, มมป.; พระมหาณรงค์ สมาจาโร, สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2552; การเสวนากลุ่มเฉพาะกลุ่มกรรมการบ้านบ่อลูกรัง, 17 สิงหาคม 2552)

ในเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณีของบ้านบ่อลูกรัง จากการวิจัยพบว่าบ้านบ่อลูกรังในระยะแรกไม่มีการทำจัดพิธีกรรมใดทางศาสนา ทั้งนี้เพราะในระยะแรกชาวบ้านยังไม่ได้มีการรวมกลุ่มกันในเรื่องของวัฒนธรรม ดังนั้นขนบธรรมเนียมโดยส่วนใหญ่จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความเชื่อที่ติดตัวมาจากท้องถิ่นดั้งเดิมที่อพยพมา เช่น(คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง,มมป., หน้า 19)

1.การนับถือเจ้าพ่อ เจ้าป่า จากคนที่อพยพมาจากภาคอีสาน ซึ่งหมู่บ้านบ่อลูกรัง มีเจ้าพ่อศรีสุเทพเป็นเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน ที่มีอำนาจและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ โดยทุกปีในช่วงเดือนหกประมาณช่วงขึ้น1-5 ค่ำเดือนหกในวันที่ตรงกับวันพุธ จะมีการเลี้ยงเจ้าพ่อศรีสุเทพ โดยนำไก่ต้ม เหล้า ข้าวแดง ข้าวดำและอาหาร และมีพิธีการเข้าทรง เพื่อเสี่ยงทายสภาพดินฟ้าอากาศของประจำแต่ละปีว่าเป็นอย่างไร

2. ความเชื่อในเรื่องของเจ้าที่ จะมีการเลี้ยงหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตด้านการเกษตรส่วนใหญ่ โดยนำหัวหมู ไก่ต้ม พร้อมเหล้า หมาก พลุ และของหวาน เพื่อเป็นการขอบคุณเจ้าที่ ที่ดูแลพืชผลด้านการเกษตรให้สมบูรณ์

3. ความเชื่อของเรื่องกบกินเดือน(จันทร์ปราคา) ในคืนที่เกิดปรากฏการณ์จันทร์ปราคาชาวบ้านจะนำปิ่นมายิงขึ้นฟ้าเพื่อทำการช่วยเหลือพระจันทร์เพื่อไล่กบที่กำลังกินพระจันทร์ให้คายพระจันทร์ออกมา บางครอบครัวจะใช้ไม้ไผ่ตีต้นเส้าบ้าน บางรายก็ใช้ไม้ตีต้นไม้ซึ่งเพื่อให้มีผลผลิตจำนวนมาก

ต่อมาเมื่อมีการสำรวจและรวบรวมข้อมูลชุมชน ทำให้ชุมชนค้นพบและสร้างวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนขึ้นอีกหลากหลายประเพณี เช่น (การเสวนากลุ่มเฉพาะกรรมการบ้านบ่อลูกรัง, 17 พฤษภาคม 2552; คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง, มมป, หน้า 8-10)

1. ประเพณีการทำบุญกลางบ้าน เป็นประเพณีที่เคยจัดขึ้นในชุมชนในช่วงปี พ.ศ.2519 และก้ทำกันติดต่อกันเป็นเวลาประมาณ 3 ปี หลังจากนั้นก็ถูกจัดขึ้นอีกครั้งเมื่อประมาณปีพ.ศ.2531 ภายหลังได้มีการรื้อฟื้นขึ้นใหม่อีกครั้ง ประเพณีดังกล่าวจะจัดในวันขึ้น 6 ค่ำเดือน 6 ของทุกปี การทำบุญนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- เป็นการทำบุญสะเดาะเคราะห์ให้กับหมู่บ้านในแต่ละปี
- เป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้วของหมู่บ้านหรือของบรรพบุรุษหมู่บ้าน
- เป็นการเสริมมงคลให้กับหมู่บ้านและครัวเรือน
- เป็นการต่อชะตาหมู่บ้าน ครอบครัว และตนเอง
- เป็นการพบปะสังสรรค์ของคนในหมู่บ้าน
- เป็นการรักษาประเพณีให้สืบทอดกันต่อไป

2. ประเพณีบุญผะเหวด พระเวสสันดรชาดก จะมีในช่วงเดือน 3 ของทุกปี โดยจะมีกิจกรรมการเทศมหาชาติชาดก การแห่ข้าวพันก้อน และพิธีเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง โดยผู้ที่ริเริ่มทำคือนายนิยม ศรีวงศ์สุข และ ผู้ใหญ่โหล สละรัมย์

3. ประเพณีการตักบาตรเทโวโรหณะที่วัดบ่อลูกรัง ทุกวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี

4. ประเพณีบุญสงกรานต์ จัดในวันที่ 14 เมษายนของทุกปี โดยมีกิจกรรมการมอบสิ่งของให้กับผู้สูงอายุทุกคน และผู้พิการในหมู่บ้าน โดยการจัดสรรงบประมาณจากเงินผลกำไรของกองทุนหมู่บ้าน หลังจากนั้นก็มี การ สรงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ

นอกจากประเพณีที่ริเริ่มจากผู้อาวุโสในหมู่บ้านแล้วยังมีศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน บ่อลูกรังก็คือ วัด ที่เป็นเหมือนตัวกลางการเชื่อมต่อชาวบ้านให้มีความสามัคคีกัน เดิมทีชาวบ้านต้อง

ออกไปทำบุญที่วัดคลองตาสุตร จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2523 จึงได้ทำการสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นมา โดยการบริจาคที่ของนายสนาม นานมี ในบริเวณวัดเขาบ่อลูกรังในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการรวบรวมคนในหมู่บ้าน มาช่วยกันสร้าง และตั้งเป็นวัดในปี พ.ศ. 2537 โดยมีเจ้าอาวาสมาอยู่ประจำจนถึงปัจจุบัน คือ พระมหาณรงค์ สมาจาโร (พระมหาณรงค์ สมาจาโร, สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2552; การเสวนากลุ่ม เฉพาะกลุ่มกรรมการบ้านบ่อลูกรัง, 17 พฤษภาคม 2552; เชย ชูหมื่นไวย, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

2.3 บริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของตำบลคลองทับจันทร์

คำว่า “คลองทับจันทร์” จากการสันนิษฐานของกลุ่มผู้อาวุโสและผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน เห็นว่าน่าจะมีที่มาจาก 2 แหล่ง ด้วยกันคือ (การเสวนากลุ่มเฉพาะผู้อาวุโสตำบลคลองทับจันทร์, 17 สิงหาคม 2552 ; โชคชัย มาณพ, สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

1. เนื่องจากสภาพพื้นที่ในบริเวณนี้ มีต้นจันทร์อยู่เป็นจำนวนมาก (โดยเฉพาะวัดคลองทับจันทร์และโรงเรียนปกริมปัจจุบัน) ดังนั้นเมื่อนายช้อย เทียมพูลและนายสุมิตร แสนอ่อนมีความเห็นที่จะขอแยกพื้นที่ในบริเวณนี้ตั้งเป็นตำบล (แต่เดิมพื้นที่บริเวณนี้ขึ้นอยู่กับตำบลเมืองไผ่) จึงได้นำความเห็นดังกล่าวไปปรึกษากับชาวบ้านในบริเวณนั้น และได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้าน โดยเห็นสมควรให้ตั้งชื่อตำบลว่า “คลองทับจันทร์” ตามสภาพทางกายภาพภายในพื้นที่ หลังจากนั้นแกนนำชุมชนทั้งสองก็ดำเนินการขอจัดตั้งตำบลกับนายอำเภออุทัยประเทศ (นายนาวัน ชันธิรัฐ) ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบจากนายอำเภอให้ตั้งเป็นตำบลคลองทับจันทร์นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

2. เป็นการสันนิษฐานโดยการผนวกเอาลักษณะของสิ่งหรือปรากฏการณ์หลายๆ อย่างเข้ามารวมกันจนเกิดคำว่า “คลองทับจันทร์” กล่าวคือ คำว่า “คลอง” เกิดจากลักษณะกายภาพพื้นที่ในบริเวณนี้ที่มีคลองอยู่บริเวณกลางป่า และอยู่ในส่วนบริเวณบ้านของตาจันทร์ ส่วนคำว่า “ทับ” ก็หมายถึงบ้าน และคำว่า “จันทร์” น่าจะหมายถึง นายจันทร์ซึ่งเป็นผู้อาวุโสที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้เป็นคนแรกดังนั้นคำว่าคลองทับจันทร์ในความหมายนี้คือบ้านของตาจันทร์ ซึ่งเป็นผู้อาวุโสที่มาอยู่คนแรกในเขตตำบลคลองทับจันทร์

ตำบลคลองทับจันทร์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภออุทัยประเทศ จังหวัดสระแก้ว ช่วงระหว่างกิโลเมตรที่ 4 -5 ห่างจากอำเภออุทัยประเทศประมาณ 16 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 29,918 ไร่ หรือ 47.86 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลบ้านด่าน อำเภออุทัยประเทศ จังหวัดสระแก้ว
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลผานศึก อำเภออุทัยประเทศ จังหวัดสระแก้ว
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลเมืองไผ่ อำเภออุทัยประเทศ จังหวัดสระแก้ว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร และตำบลไทรทอง

อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว

ชาวบ้านในตำบลคลองทับจันทร์ เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากพื้นที่หลากหลายจังหวัด ซึ่งได้แก่ (การเสวนากลุ่มเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโสตำบลคลองทับจันทร์, 17 สิงหาคม 2552; โชคชัย มาณพ, สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

1. กลุ่มชาวบ้านอำเภอวัฒนานคร เข้ามาจับจองพื้นที่ทำกิน ในส่วนที่เป็นพื้นที่ทำนาซึ่งในปัจจุบันได้แก่กลุ่มคนที่อยู่ใน หมู่บ้าน ทับยาง คลองวัว

2. กลุ่มชาวบ้านจากอำเภออรัญประเทศ หรือ รู้จักกันในนามของคนบ้านอรัญในปัจจุบันชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นคนไทยเชื้อสายย้อ ซึ่งมีประวัติว่าเป็นกลุ่มชาวบ้านในจังหวัดอีสานกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นฐานเดิมอยู่แคว้น ลิบสองปันนา หรือยูนนาน ต่อมาได้อพยพมาอยู่บริเวณแม่น้ำโขง ตั้งรกรากอยู่เมืองหงสา แขวงไชยบุรี ของลาวในปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2371 ในสมัยรัชการที่ 3 เจ้าอนุวงศ์ได้กวาดต้อนชาวย้อไปตั้งถิ่นฐาน ที่เมืองบุเรง เมืองคำเกิด คำม่วน และถูกกวาดต้อนโดยกองทัพไทยกลับมาที่เมืองท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ภายหลังจึงได้อพยพไปอยู่จังหวัดกาฬสินธุ์ มหาสารคาม อุดรธานี และสกลนคร และมีบางกลุ่มอพยพมาอยู่ในอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี และอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งกลุ่มไทยย้อเหล่านี้ มีบางส่วนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในตำบลคลองทับจันทร์ ในปัจจุบัน (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและหมายเหตุ, 2542, หน้า 33-34)

สาเหตุที่ต้องอพยพออกจากชุมชนเดิม เป็นผลจากการสูญเสียที่ดินในการทำเกษตรกรรมบริเวณอำเภออรัญประเทศจากการที่กลุ่มคนจีน ได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในตัวเมืองอรัญประเทศและได้กว้านซื้อดินของชาวบ้าน ผลที่ตามมาคือชาวบ้านบางส่วนตัดสินใจอพยพออกจากพื้นที่ และเข้ามาบุกรุกป่าสร้างเป็นพื้นที่ทำกิน ซึ่งปัจจุบันกลุ่มชาวบ้านกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในเขตของบ้านดงยาง บ้านคลองทับจันทร์ และบ้านฝั่งคลอง ซึ่งได้แก่กลุ่มคนนามสกุล ปันส่วน (โชคชัย มาณพ, สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

3. กลุ่มคนจากอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก และอำเภอกบินทร์บุรีและประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี อพยพมาเนื่องจากพื้นที่ทำกินในถิ่นกำเนิด แออัด ลำบากต่อการทำมาหากิน จึงได้ตัดสินใจอพยพมาเพื่อจับจองพื้นที่ทำกินใหม่ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ปัจจุบัน อยู่ในบริเวณของบ้านเขาดิน กับบ้านคลองทับจันทร์ บ้านปึกริม และบ้านใหม่ไทยเจริญ

4. กลุ่มชาวบ้านที่อพยพมาจากจังหวัดสุรินทร์ เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านวังยาว ชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นชาวกูย (ส่วย) ในอดีตสามารถที่จะรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองได้เป็นอย่างดี แต่ในปัจจุบันวัฒนธรรมเหล่านี้เริ่มสูญหายไป

พื้นที่บริเวณตำบลคลองทับจันทร์ในอดีต เป็นบริเวณพื้นที่ป่า (ได้รับสัมปทาน) ซึ่งชาวบ้านได้เข้ามาจับจองพื้นที่เพื่อทำการเกษตรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาได้มีกลุ่มคนอพยพเข้ามาอีกเป็น

จำนวนมาก จากการทราบข่าวจากญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง ที่เข้ามาจับจองที่ดินอยู่ก่อนแล้ว ชาวบ้านที่เข้ามาในยุคนี้จะเข้ามาซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่เข้ามาจับจองที่อยู่ก่อนหน้าในราคาไร่ละ 500-800 บาท (วิสัย สายเสมา, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556; แอ๊ด บุรณะ, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

กลุ่มชาวบ้านที่เข้ามาในอดีต สร้างบ้านเรือนจากไม้ที่อยู่ในป่า และมุงหลังคาหญ้าคา เป็นลักษณะกระท่อมไร่ ปลายนาตั้งอยู่ในพื้นที่ของตน อาศัยแสงสว่างจากตะเกียงน้ำมันก๊าด และหุงข้าวโดยใช้ถ่าน ชาวบ้านจะติดต่อสื่อสารกับภายนอกเมื่อมีการนำผลผลิตออกไปขายและซื้อของใช้ที่จำเป็นกลับมา โดยการเดินเท้าและแบกผลผลิตออกไปขายที่ตลาดอรัญประเทศ ต่อมาจึงได้ใช้เกวียนขนผลผลิตออกไปขายแทน (วิสัย สายเสมา, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

เมื่อพิจารณาถึงสภาพการปกครองของคลองทับจันทร์ในอดีตนั้นก่อนที่จะมีการยกฐานะเป็นตำบลนั้น ถือว่าเป็นการปกครองที่มีโครงสร้างสองแบบซ้อนกันอยู่ คือ

1. การปกครองภายใต้ระบบผู้อาวุโส รูปแบบการปกครองในลักษณะนี้เป็นรูปแบบการปกครองในยุคดั้งเดิม (ช่วงที่ชาวบ้านจากหลากหลายที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แถบนี้) ของชุมชนต่างๆ ในตำบลคลองทับจันทร์ โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้อาวุโสหรือผู้นำตามธรรมชาติ (ส่วนใหญ่คือ กลุ่มผู้อาวุโสที่อพยพเข้ามาในพื้นที่เป็นกลุ่มแรก) ที่เป็นเสมือนเสาหลักในชุมชน พวกเขาเหล่านี้ นอกจากจะเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจให้แก่ชาวบ้านเมื่อเผชิญกับปัญหาแล้ว ในบางครั้งพวกเขายังเป็นผู้คัดสรรเบื้องต้นบุคคลที่จะก้าวขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน หลังจากนั้นก็จะให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ให้ฉันทามติร่วมกันผ่านกระบวนการเลือกตั้ง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดระบบที่ชาวบ้านในแต่ละชุมชนเรียกว่า “ยกให้” ดังความทรงจำที่ถูกถ่ายทอดจากผู้อาวุโสคนหนึ่งในชุมชนว่า

“ชุมชนเขาก็อยู่กันปกติ คือ ผู้น้อยเชื่อฟังผู้อาวุโส และ
ปราชญ์ชุมชนที่เป็นที่นับหน้าถือตาของชาวบ้าน ชาวบ้านเขาก็จะเชื่อ
ฟังปราชญ์ชุมชน...เวลาเลือกตั้งเขาก็จะใช้ระบบยกให้ ทำให้ไม่มีการ
แข่งขัน การจะยกให้ใครนั้นเขาก็จะดูจากความรู้ความสามารถ ความ
กล้าหาญ” (วิสัย สายเสมา, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

2. การปกครองภายใต้ระบบข้าราชการส่วนภูมิภาค กล่าวได้ว่า กลไกรัฐที่ฝังตัวอยู่ในระดับตำบลและมีบทบาทอย่างมากในการขับเคลื่อนงานพัฒนาของตำบลในอดีตนั้นมีหน่วยงานหลักๆ ของ 4 กระทรวง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “สี่ทหารเสือ” ดังต่อไปนี้ (มานพ โชคชัย, สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

2.1 กระทรวงมหาดไทย ผ่าน กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, พัฒนาการ

2.2 กระทรวงสาธารณสุข ผ่าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล

2.3 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ผ่าน เจ้าหน้าที่เกษตรกรตำบล

2.4 กระทรวงศึกษาธิการ ผ่าน ครูในโรงเรียนต่างๆ ที่ประจำอยู่ในตำบล

ในเวลาต่อมาบ้านคลองทับจันทร์ได้รับการยกฐานะเป็นตำบลคลองทับจันทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2531 โดยแยกตัวออกจากตำบลเมืองไผ่ ทั้งนี้เพราะสถานการณ์การทางเมืองในพื้นที่ อันเป็นผลสืบจากความพ่ายแพ้การเลือกตั้งกำนันของนายบุญซ้อย เทียมพู ความพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งครั้งนั้น ประกอบกับปัญหาด้านการปกครองที่มีความห่างไกลจากตำบลเมืองไผ่และเป็นพื้นที่ที่อยู่กึ่งกลางระหว่างอำเภอคลองหาดกับอำเภอวัฒนานคร อันก่อให้เกิดปัญหาการผลักระหว่างที่ในการบริหารจัดการเหตุและปัจจัยทั้งสองข้างต้นทำให้เกิดความคิดในการขับเคลื่อนในการจัดตั้งตำบลใหม่ขึ้นด้วยความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนายบุญซ้อย เทียมพูกับหน่วยงานราชการในพื้นที่และนักการเมืองใหญ่ในจังหวัดสระแก้วก่อให้เกิดการยกฐานะบ้านคลองทับจันทร์ให้เป็นตำบลคลองทับจันทร์ โดยรวมเอาหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลเมืองไผ่เข้าด้วยกัน เช่น บ้านวังยาว บ้านทับยาง บ้านคลองทับจันทร์ เป็นต้น

ในปัจจุบันตำบลคลองทับจันทร์มีประชากร 5,241 คน (ข้อมูลปี พ.ศ.2555) แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองกอย,บ้านคลองวัว,บ้านทับยาง,บ้านหนองหมื่นน้อย,บ้านวังยาว,บ้านคลองทับจันทร์,บ้านเขาดิน,บ้านปึกgrim,บ้านฝั่งคลอง,บ้านใหม่ไทยเจริญ ซึ่งประชาชนในเขตตำบลคลองทับจันทร์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (50%) รองลงมา คือ รับจ้าง (25%) ค้าขาย (15%) รับราชการและประมง/เลี้ยงสัตว์ (5%) (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์, 2556)โดยตำบลคลองทับจันทร์ มีการเปลี่ยนแปลงด้านการปกครองเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้

วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในตำบลคลองจันทร์ เดิมนั้นได้มีการเพาะปลูกข้าว ข้าวโพด และผักสวนครัว การปลูกข้าวของชาวบ้านส่วนใหญ่จะเน้นเก็บไว้กิน เหลือจึงค่อยนำไปขายที่ตลาดอรัญประเทศส่วนข้าวโพดจะปลูกไว้ขายโดยการตากและแกะเมล็ดซึ่งขายได้ถึงละ 10 บาท หรือขายเป็นฝัก ซึ่งจะนำผลไปขายที่ตลาดอรัญประเทศ หรือในตัวอำเภอวัฒนานคร (วิสัย สายเสมอ, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

กล่าวได้ว่าพื้นฐานทางเศรษฐกิจของผู้คนในแถบนี้ ตั้งแต่แรกเริ่มเริ่มเป็นการผลิตเพื่อขาย แต่ด้วยการทำการเกษตรของชาวบ้านในตำบลคลองทับจันทร์ ในยุคแรกเริ่ม มีการลงทุนในการผลิตน้อย เนื่องจากดินมีความอุดมสมบูรณ์ และสามารถที่จะเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกในปีต่อไปได้ เงินที่ชาวบ้านได้จากการขายผลผลิต จะใช้ในการซื้อกะปิ น้ำปลา น้ำมันก๊าดตั้งนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวนี เศรษฐกิจเงินตราจึงยังไม่แพร่หลายในชุมชนมากนัก (มงคล ชูเชิด, สมพงษ์ คุณคำแสง, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

ในส่วนองแรงงานนั้นก็ปรากฏว่า ตำบลคลองทับจันทร์ในอดีต ชาวบ้านจะใช้การเอาแรงลงแขก เมื่อถึงเวลาเก็บผลผลิตชาวบ้านก็จะรวมกลุ่มช่วยกันทำเวียนไปตามบ้านต่างๆการลงแรงใน

สมัยก่อนนั้นจะเริ่มตั้งแต่การเพาะปลูก จนถึงการเก็บผลผลิต โดยการหมุนเวียนไปตามบ้านต่าง ๆ ซึ่งทำให้ชาวบ้านสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทันและไม่เสียค่าจ้างแรงงาน (แอ๊ด บุรณะ, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

การลงแขกเอาแรง เริ่มที่จะหยุดชะงักลง และในที่สุดก็ยกเลิกไป เนื่องจากการเข้ามาของระบบเศรษฐกิจเงินตรา จึงทำให้ชาวบ้านต้องการเงินทองในการใช้จ่ายใช้สอยมากขึ้น จนต้องเปลี่ยนมาเป็นเรื่องของการทำงาน ซึ่งในระยะแรกชาวบ้านก็จะรับจ้างกันเองในหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันแรงงานกลายมาเป็นการจ้างแรงงานเขมรที่เข้ามารับจ้างทำงาน เนื่องจากค่าแรง ราคาถูก และไม่เกี่ยงงาน(แอ๊ด บุรณะ, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

กล่าวได้ว่าในอดีตชาวบ้านในตำบลคลองทับจันทร์ ไม่มีปัจจัยให้ใช้จ่ายใช้สอยมาก เนื่องจากสามารถหาอาหารได้จากในป่า และปลูกข้าวไว้กินเอง นอกจากนี้ในเรื่องของแรงงาน ก็ใช้วิธีการลงแขก เอาแรงกัน ในการเก็บเกี่ยวผลผลิต จึงทำให้ไม่ต้องใช้จ่ายเงินมาก และชาวบ้านไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องของหนี้สิน จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านสมัยก่อนคนที่เป็หนี้ก็เนื่องจากต้องการเอาเงินมาซื้อข้าว เพิ่มเติมจากที่ตนเองเก็บไว้กินหมดไป และยังไม่ถึงฤดูทำนา หรือชาวบ้านบางคนก็เป็นหนี้ เพื่อนำเงินไปเช่าวัวมาทำนา ซึ่งสามารถนำเงินมาคืนได้ในภายหลังที่เก็บผลผลิตแล้ว

การลงทุนทางการเกษตรของชาวบ้านเริ่มมีปัจจัยในการใช้จ่ายมากขึ้นเมื่อเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดไม่สามารถเก็บได้ หรือบางคนที่สามารถเก็บได้ แต่พันธุ์ข้าวโพดของชาวบ้านไม่เป็นที่ต้องการของตลาด จึงทำให้ต้องทิ้งเมล็ดพันธุ์เดิม และเริ่มซื้อเมล็ดพันธุ์ จากพ่อค้าคนกลางในตลาดอรัญประเทศ นอกจากนี้ยังต้องหันมาใช้การเกษตรแบบใช้สารเคมีเนื่องจาก ข้าวโพดเกิดโรคและเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้นโดยการแนะนำจากพ่อค้าคนกลางในตลาดซึ่งข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจที่ขายได้ในราคาต่ำ เมื่อมีการลงทุนสูง จึงทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงกว่ารายรับ ประสบปัญหาขาดทุนและปัญหาหนี้สินตามมา (มงคล ชูเชิด, สมพงษ์ คุณคำแสง, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

ปัจจัยเสริมที่เข้ามาในตำบลและทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปคือการสร้างถนน และการเข้ามาของไฟฟ้า โดยตำบลคลองทับจันทร์มีการการสร้างถนนลูกรังเข้ามาในตำบลประมาณ ปี พ.ศ. 2518 ในสมัยของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช จากนโยบายเงินผัน โดยใช้แรงงานจากชาวบ้านในชุมชน (มงคล ชูเชิด, สมพงษ์ คุณคำแสง, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556, โชคชัย มานพ, สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

หลังจากการสร้างถนนลูกรัง มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของตำบลคือทำให้ชาวบ้านสามารถติดต่อสื่อสารกับโลกภายนอกง่ายขึ้น ไม่ต้องเดินทางโดยใช้เกวียน เริ่มมีการเข้ามาของรถโดยสารประจำทาง ชาวบ้านในตำบลเริ่มซื้อยานพาหนะมาใช้ นอกจากนี้ปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลคลองทับจันทร์เปลี่ยนแปลงคือ การเข้ามาของไฟฟ้าในปี พ.ศ. 2535 เกิดผลกระทบคือ การใช้จ่ายใช้สอยเงินมากขึ้นจากการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ได้แก่ พัดลม โทรทัศน์ วิทยุ หม้อหุงข้าว

ไฟฟ้า โดยบางคนได้ซื้อสินค้าเงินผ่อน ที่เข้ามาเร่ขายในหมู่บ้านจนเกิดภาระหนี้สินตามมา(มงคล ชูเชิด , สมพงษ์ คุณคำแสง, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

ต่อมาเมื่อมีการก่อตั้งโรงงานน้ำตาลตะวันออก ณ อำเภอดอนจาน จังหวัดสระแก้วทำให้ชาวบ้านของตำบลคลองทับจันทร์ ส่วนใหญ่ยกเลิกการปลูกข้าวโพดและหันมาปลูกอ้อยเพื่อขายเข้าโรงงาน เนื่องจากอ้อยมีราคาสูงกว่า การลงทุนน้อยกว่า จึงประสบปัญหาการขาดทุนน้อย อีกทั้งยังสามารถไปลงโควตากับโรงงานได้ ทำให้ผลที่ผลิตออกมาขายได้แน่นอนโดยโรงงานน้ำตาลจะให้ชาวบ้านกู้ยืมเงิน และปุ๋ยที่(มงคล ชูเชิด, สมพงษ์ คุณคำแสง, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

อย่างไรก็ตาม การทำไร้อ้อยก็กลับกลายเป็นว่าชาวบ้านในตำบลติดหนี้โรงงานน้ำตาล จากการที่กู้เงินมาลงทุน โดยปรากฏว่าชาวบ้านบางคนมีหนี้สินที่ติดอยู่กับโรงงานน้ำตาลในหลักแสนบาท ดังคำกล่าวที่ว่า (วิสัย สายเสมา, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

“ปัจจุบันคนแถวนี้เค้าปลูกอ้อยกันเยอะ ที่เค้าหันมาปลูกอ้อยนั้นสาเหตุหนึ่งน่าจะเพราะราคามันดีกว่าข้าวโพด แต่ปัจจุบันนี้คนทำไร้อ้อยส่วนมากก็มีหนี้กัน ซึ่งชาวบ้านจะไปกู้เงินจากโรงอ้อยเพื่อมาทำทุน การปลูกอ้อยนั้นต้องปลูกประมาณ 2 ปีจึงจะตัดได้ ซึ่ง 2 ปีก็จะตัดได้ประมาณ 2 หน อีกสาเหตุหนึ่งที่คนปลูกอ้อยกันเยอะก็เป็นเพราะโรงน้ำตาลมาส่งเสริมในการให้ทุนด้วย เมื่อถึงเวลาตัดอ้อยก็ต้องนำอ้อยไปขายกับเค้า ไม่สามารถนำไปขายที่อื่นได้ นอกจากให้กู้เงินทุนแล้ว เรื่องปุ๋ยหรืออุปกรณ์ต่างๆก็สามารถไปเอาจากโรงน้ำตาลได้ การเป็นหนี้โรงน้ำตาลแต่ละที่ก็เป็นแสนบาทขึ้นไปแล้วแต่ใครทำมากน้อย แต่ก็พอทำได้บ้าง เวลาชาวบ้านจะใช้หนี้โรงน้ำตาลนั้นเค้าจะกันอ้อยส่วนหนึ่งไว้เท่าหนี้ที่ยืมไป เหลือจากนั้นจึงนำมาให้ชาวบ้าน ส่วนเรื่องแรงงานตัดอ้อยนั้นบางที่ก็จ้างเอง บางที่ก็มีผู้รับเหมามาตัดอ้อย”

วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในตำบลคลองทับจันทร์ ในปัจจุบันส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งยังคงมีการทำนาปลูกข้าวไว้กินประมาณ 10 ไร่ในแต่ละบ้าน และใช้พื้นที่เหลือในการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น อ้อย ข้าวโพด และมันสำปะหลัง เพื่อนำผลผลิตไปขายในตัวอำเภอดอนจาน และอำเภอรัญประเทศ และ เริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ คือ ปาล์มน้ำมัน โดยการจ้าง

แรงงานทั้งชาวไทยและชาวกัมพูชา ตั้งแต่การปลูก จนกระทั่งถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต (มงคล ชูเชิด, สมพงษ์ คุณคำแสง, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

ในด้านของประเพณีและวัฒนธรรม เนื่องจากตำบลคลองทับจันทร์ เป็นกลุ่มของชาวบ้านที่อพยพมาจากภาคอีสาน และในหลายๆ พื้นที่ซึ่งในอดีตชาวบ้านที่อพยพมาจะอยู่ในพื้นที่ของตนเอง โดยไม่มีการรวมกลุ่มในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีแต่อย่างใด จนกระทั่งได้มีการรวมกลุ่มของผู้นำในตำบลหรือพื้นประเพณีขึ้นมา และได้กลายเป็นประเพณีที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์, 2556; คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและหมายเหตุ, 2542; โชคชัย มาณพ, สัมภาษณ์ 14 กันยายน 2552)

1. ประเพณีตักบาตรเทโว จัดทำในวันออกพรรษา ของทุกปี ณ วัดเขาตินโสธาราษฎร์ บำรุง หมู่ที่ 7 บ้านเขาติน ตำบลคลองทับจันทร์ ซึ่งมีประชาชนในพื้นที่และประชาชนทั่วไปเข้าร่วมงานเป็นจำนวนมากทุกปี

2. ประเพณีกวนข้าวทิพย์ เป็นประเพณีดั้งเดิมของผู้คนในแถบภาคอีสาน ประเพณีดังกล่าวจะจัดขึ้นมีทุกปี และเป็นประเพณีประจำหมู่บ้านเขาติน หมู่ที่ 7 สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

3. ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีที่สืบทอดวัฒนธรรมความเป็นไทย ซึ่งมีการจัดงานประเพณีขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะหมู่ที่ 1 และ หมู่ที่ 2

4. ประเพณีก่อปราสาททราย ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี ชาวบ้านจะจัดงานประเพณีก่อปราสาททราย ณ วัดบึงกริม

5. ประเพณีบุญบั้งไฟ จัดขึ้นในทุกช่วงเดือนเมษายน- มิถุนายน ของทุกปี ประเพณีดังกล่าวอยู่บนฐานความเชื่อว่าเป็นการบอกกล่าวให้เทวดาช่วยปกป้องพืชผลทางการเกษตรไม่ได้รับความเสียหาย

6. การเลี้ยงเจ้าที่ประจำหมู่บ้าน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่ชาวบ้านในแถบนี้โดยส่วนใหญ่นับถือเรียกว่า “แม่เฒ่าขอม” แม่เฒ่าขอมเป็นวิญญาณของหญิงสาวชาวเขมรที่คอยปกป้องรักษาและคุ้มครองชาวบ้านเมื่อถึงเทศกาลจะมีการจัดพิธีเลี้ยง โดยจะใช้ไก่ เหล้า และบุหรี่ในการเซ่นไหว้ในเดือน 5 ของทุกปี

7. บุญข้าวจี ซึ่งจะปฏิบัติกันในเดือน 3 ชาวบ้านจะนำข้าวจีไปถวายพระเณร โดยพิธีกรรมดังกล่าว ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าหากทำบุญโดยข้าวจี จะได้รับผลบุญมากจนไปเกิดในสวรรค์ นอกจากในเรื่องของการทำบุญแล้วประเพณีบุญข้าวจี ก็ยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าความยากจนไม่ได้เป็นอุปสรรคที่จะทำให้คนมีความอึดเพื่อต่อกัน และเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงศรัทธาในตัวพระพุทธศาสนา (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและหมายเหตุ, 2542, หน้า180)

8. ประเพณีการทำกระทงหน้าวัด ซึ่งเป็นพิธีกรรมปล่อยผี จะประกอบพิธีกรรมโดยการทำกระทงหน้าวัด แล้วตัดเล็บ ตัดผมใส่ไปในกระทงนำไปวางที่โคนไม้ใหญ่หรือทางสามแพร่งโดยมี

ความเชื่อว่พิธีกรรมดังกล่าวนี้จะทำให้ชาวบ้านปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บ (มงคล ชูเชิด, สมพงษ์ คุณคำแสง, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

บทที่ 3

ประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว

ในการนำเสนอผลการวิจัยในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงรูปแบบของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว จากการวิเคราะห์/สังเคราะห์เอกสารและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ คณะผู้วิจัย พบว่า รูปแบบของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในหมู่บ้านแห่งนี้สอดคล้องกับตัวแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง” (Self-Government Democracy) ในลักษณะของความพยายามจัดและปรับความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง ความพยายามจัดและปรับชุมชนนี้เห็นได้อย่างชัดเจนจากการจัดและปรับองค์กรทางการเมือง องค์กรทางเศรษฐกิจ ที่มีอยู่ในชุมชน (ต่อมาขยายไปเป็นระดับตำบล) เพื่อแก้ไขปัญหาปากท้อง ความเป็นอยู่และเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง

การที่ผู้วิจัยใช้ตัวแบบประชาธิปไตยทางตรงที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง (Self – Government Democracy)” อธิบายกรณีชุมชนบ้านบ่อลูกรังนั้นเพราะตัวแบบประชาธิปไตยในลักษณะนี้ คือ ภาพสะท้อนที่เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนพยายามลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาปากท้อง หนี้สิน ที่ดินทำกิน รวมถึงความพยายามในการสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินแก่ชุมชน โดยคนในชุมชน กล่าวอีกนัยเป็นความพยายามของชุมชนที่จะสร้างหรือออกแบบกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหา เศรษฐกิจ สังคม ของชุมชนโดยมีหน่วยงานราชการ องค์กรภาคประชาชนเป็นผู้สนับสนุนหรือหนุนเสริมกิจกรรมที่ชาวบ้านเป็นผู้คิดค้นและดำเนินการ

อย่างไรก็ดีแล้วแต่ ผู้วิจัยเห็นว่าประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเองที่เกิดขึ้นในชุมชนบ่อลูกรังนี้ ไม่ได้ถูกทำให้เป็นเป้าหมายในการพัฒนาหรือเป้าหมายของประชาธิปไตย แต่เป็นเพียงวิธีหนึ่งที่ชาวบ้านในชุมชนหยิบขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน กล่าวอีกนัยหนึ่งประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองตนเองถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ระหว่างรัฐกับประชาชน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะปรากฏการณ์ในพื้นที่ที่ผ่านมามององค์กรปกครอง

ท้องถิ่นในพื้นที่ซึ่งไม่สามารถจัดการงานสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ขณะที่การปกครองท้องถิ่นที่มีข้อจำกัดในหลายประการ (โดยเฉพาะเรื่องงบประมาณ) ดังนั้นภาคประชาชนในพื้นที่จึงกลายเป็นผู้มีบทบาทโดดเด่นขึ้นมาในกระบวนการพัฒนา อย่างไรก็ตามแล้วแต่การการทำงานขององค์กรภาคประชาชนเหล่านี้ก็ไม่ได้ปฏิเสธอำนาจรัฐ โดยเฉพาะรัฐท้องถิ่นในทางตรงกันข้ามพวกเขาก็พยายามเปิดพื้นที่ให้องค์กรเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากชาวบ้าน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนบ่อลูกรังคิดและดำเนินการเช่นนี้ ที่มีความพยายามที่จะทำให้รูปแบบประชาธิปไตยตัวแทนผ่านการเลือกตั้งมีประสิทธิภาพ หรือมีบทบาทหน้าที่ในสังคมมากขึ้น (Function) โดยใช้วิธีการแบบประชาธิปไตยทางตรงผ่านความคิดในการจัดการตนเองของชุมชนเข้ามาหนุนเสริมความเข้มแข็งของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง

เนื้อหาของการนำเสนอในบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงเหตุและปัจจัยที่นำไปสู่การสร้าง/ขับเคลื่อนประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นและกลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งในการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ ดังนั้นในการนำเสนอผลการศึกษาในบทนี้ จึงประกอบไปด้วยประเด็นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัย กระบวนการสร้าง/ขับเคลื่อนและผลลัพธ์ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น
2. บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น
3. การรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ต่อรูปแบบประชาธิปไตยชุมชนในชุมชนบ่อลูกรัง
4. กลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและการทำงาน

ขององค์กรปกครองท้องถิ่น

1. ปัจจัย กระบวนการสร้าง/ขับเคลื่อนและผลลัพธ์ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น

1.1 ปัจจัยที่มีผลต่อการก่อรูปความคิดประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่ารูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านบ่อลูกรัง คือ ภาพสะท้อนของความพยายามสร้างประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง (Self-Government Democracy) รูปแบบประชาธิปไตยในลักษณะนี้เริ่มก่อรูปความคิดขึ้นเมื่อ

“ละอองดาว สีล่าน้ำเตี้ย” ผู้นำภาคประชาชนในหมู่บ้านเริ่มเผชิญกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่สำคัญ 2 ปัญหาใหญ่ๆ คือ

1.1.1 ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจในหมู่บ้านบ่อลูกรังนั้น คือ การที่ชาวบ้านไม่สามารถต้านทานวิถีผลิตเพื่อขาย (แบบเข้มข้น) และเศรษฐกิจแบบเงินตรา ขณะเดียวกันกระแสบริโภคนิยมที่เข้ามากับถนนและไฟฟ้าทำให้ชาวบ้านเริ่มบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยประเภทต่าง ๆ มากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นและเห็นได้ชัดเจนเมื่อโรงงานน้ำตาลเข้ามาตั้งในพื้นที่ อันเป็นผลให้ชาวบ้านเริ่มปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของตนเอง โดยการปลูกอ้อยเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรมอย่างเดียว ระบบการปลูกอ้อยที่โรงงานอุตสาหกรรมนำมาใช้ คือ การปล่อยเงินกู้ให้แก่ชาวบ้านผ่านเจ้าแก้ว ชาวบ้านบางกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงเจ้าแก้วได้ พวกเขาจึงตัดสินใจกู้ยืมเงินทั้งในและนอกระบบเพื่อใช้เป็นเงินทุนในการผลิต แม้จะเป็นอาชีพที่สร้างความมั่งคั่งให้แก่ชาวบ้านในระยะแรกแต่ระบบกลไกตลาดที่กดราคาสินค้าเกษตรกรให้ต่ำกว่าที่ควรจะเป็นแต่กลับขายสินค้าต้นทุนและสินค้าเพื่อการบริโภคสูง ประกอบกับความล้มเหลวในการผลิตและวัฒนธรรมบริโภคนิยม เป็นผลให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเริ่มเป็นหนี้ทั้งในและนอกระบบ บางคนที่ดินถูกยึดบางคนต้องขายที่ดินเพื่อใช้หนี้ การสูญเสียที่ดินของชาวบ้านในหมู่บ้านเกิดขึ้นควบคู่กับการเข้ามาครอบครองที่ดินของนายทุนและผู้คนจากภายนอก (ละอองดาว สีล่าน้ำเตี้ย, สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2556 ; สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2555)

ปัญหานี้สืบถือเป็นปัญหาใหญ่ที่ชุมชนในชนบทไทยหลายต่อหลายแห่งเผชิญอยู่ ชาวบ้านบางรายต้องตกอยู่ในวงจรหนี้ คือ การหมุนหนี้ในระบบและนอกระบบควบคู่กันไป แม้ว่าที่ผ่านมารัฐบาลจะมีนโยบายที่หลากหลายเพื่อออกมาแก้ไขปัญหานี้สืบของประชาชน แต่นโยบายเหล่านี้กลับไม่สะท้อนการแก้ไขปัญหในระยะยาวและผลของนโยบายเหล่านี้โดยส่วนใหญ่ทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งพารัฐอยู่ตลอด กระทั่งรัฐกลายเป็นคำตอบที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจแทบทุกครั้งไป เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วกระบวนการแก้ไขปัญหานี้สืบที่ผ่านมาจึงไม่ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านพยายามแก้ไขปัญหาด้วยศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน (โดยมีรัฐอาจเป็นเพียงแต่ผู้สนับสนุนแนวทางในการแก้ไขปัญห)

ดังนั้นความคิดที่ว่าชาวบ้านเป็นผู้ก่อหนี้ การแก้ไขปัญหาก็จะต้องแก้โดยการวิเคราะห์หาสาเหตุที่เป็นรากเหง้าของปัญหา รวมทั้งใช้ทุนและพลังในรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญห อันจะทำให้ชุมชนเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและที่สำคัญจะเป็นพื้นฐานในการ

สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว ความคิดที่จะแก้ปัญหาด้วยศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนนี้เริ่มก่อตัวและสะสมขึ้นเรื่อยๆ ในตัวผู้นำชุมชนบ้านบ่อลูกรังที่ชื่อ “ละอองดาว สีล่าน้ำเต็ง”

1.1.2. ประสบการณ์ทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการในระดับท้องถิ่น ในปี พ.ศ. 2538 ละอองดาว สีล่าน้ำเต็งได้รับแรงสนับสนุนจากผู้นำตามธรรมชาติในหมู่บ้าน¹ ให้ลงรับสมัครสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กระทั่งเขาได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลของหมู่บ้านบ่อลูกรัง เมื่อได้รับการเลือกตั้งผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน เช่น นายเถา คูสันเทียะ นายนิยม ศรีวงศ์สุข ก็เสนอให้ละอองดาวแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับระบบชลประทานในหมู่บ้านโดยการของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อทำการขุดคลองคูคลองในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านในชุมชนประสบกับปัญหาภัยแล้งและขาดแคลนน้ำเพื่อการประกอบอาชีพ เมื่อได้รับการร้องขอเช่นนั้นเขาจึงจัดทำโครงการขุดคลองคูคลองของหมู่บ้านเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูน แต่โครงการดังกล่าวกลับไม่ได้รับอนุมัติจากกำนันตำบลคลองหินปูน (ตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 กำหนดให้กำนันในแต่ละตำบลทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล) เพราะผู้บริหารฯ เห็นว่าเป็นโครงการที่ยังไม่มีความจำเป็นและชาวบ้านส่วนใหญ่อาจจะไม่เดือดร้อนกับสิ่งที่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลจากหมู่บ้านบ่อลูกรังนำเสนอมา สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ละอองดาวเรียกประชุมชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาภัยแล้ง และให้ชาวบ้านแต่ละรายละเอียดยืนยันที่ทางการเกษตรที่ตนเองทำอยู่และได้รับความเดือดร้อน พร้อมให้แนบบัตรประจำตัวประชาชนเพื่อเป็นหลักฐาน ขณะเดียวกันเขาก็ออกไป

¹ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้นำตามธรรมชาติที่มีบทบาทสำคัญที่สนับสนุนให้ละอองดาว สีล่าน้ำเต็งสมัครรับเลือกตั้งกระทั่งเขาได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลของหมู่บ้านบ่อลูกรัง คือ นายนิยม ศรีวงศ์สุข หรือที่คนในหมู่บ้านเรียกว่า “ลุงยุ่น” ผู้อาวุโสที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพซึ่งทำหน้าที่ประสานและไกลเกลี่ยแก้ไขความขัดแย้งของคนในหมู่บ้าน ขณะเดียวกันผู้นำตามธรรมชาติท่านนี้ก็มีความเชี่ยวชาญทางด้านสมุนไพรที่ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการมีฐานเสียงทางการเมืองในหมู่บ้านที่เป็นชาวบุรีรัมย์กว่า 40 ครีวเรือนอันเป็นฐานเสียงที่สำคัญให้แก่ละอองดาว ประเด็นนี้คณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะสะท้อนให้เห็นถึงรากฐานของกระบวนการประชาธิปไตยในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่แม้จะมีการเลือกตั้งแต่จะไม่มีการแข่งขัน (คูเดือนและรุนแรงเช่นในปัจจุบัน) ทั้งนี้เพราะผู้อาวุโสในชุมชนหรือผู้นำตามธรรมชาติจะเป็นผู้มีบทบาทในการชี้แนะการเลือกตั้งในแต่ละครั้ง โดยการตัดสินใจในการเลือกผู้นำจากอาวุโสและผู้นำตามธรรมชาติเหล่านี้ จะถูกกำกับด้วยระบบคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ความสามารถของผู้ที่สมควรขึ้นเป็นผู้นำหมู่บ้านซึ่งการตัดสินใจของผู้อาวุโสในชุมชนก็มักจะได้รับการยอมรับจากชาวบ้านเสมอ ทำให้ชุมชนสามารถที่จะรักษาความสมัครสมาน สามัคคี กลมเกลียวได้เป็นอย่างดี

สอบถามผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับงบประมาณที่หมู่บ้านได้รับในรอบ 3-4 ปีที่ผ่านมา โดยผู้ใหญ่บ้านให้ข้อมูลว่าตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 เป็นต้นมาหมู่บ้านไม่เคยได้รับงบประมาณในการพัฒนาหมู่บ้านเลย เมื่อได้ข้อมูลความเดือดร้อนเขาจึงนำไปเสนอต่อผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูนอีกครั้ง จนผู้บริหารฯ อนุมัติงบประมาณตามที่ชาวบ้านเรียกร้อง ภาพการทำงานของละอองดาวในขณะนั้นถูกถ่ายทอดออกมาเป็นความรู้สึกจากคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ตอนนั้นเรายังไม่มีข้อมูลว่าชาวบ้านเดือดร้อนก็ครัวเรือน กำนันก็ไม่ให้ ผมก็เลยต้องกลับมาถาม “นายเภา” (นายเภา คูสันเทียะ : ผู้วิจัย) ว่าทำไมถึงอยากลอกคลอง เขาก็บอกว่ามันแล้งมากและกำนันก็ไม่เคยให้อะไรกับหมู่บ้านเราเลย ผมก็เลยไปถามผู้ใหญ่ว่าปี 2536 กำนันให้บ่ออะไรเราหรือไม่ปี 2537 เขาให้หรือไม่ เขาก็บอกว่าไม่เคยให้ ปี 2538 ก็ไม่มี หลังจากนั้นก็ไปถามคนที่อยากลอกคลองว่ามีน้ำก็ไร่ แล้วก็จัดไปเพื่อตอบคำถามของกำนันว่าเดือดร้อนกันตั้งแต่ต้นคลองตั้งแต่บ้านนาย ก. นาย ข. เมื่อได้ข้อมูลก็ไปบอกกำนัน และก็บอกว่างบประมาณกำนันก็ไม่เคยให้บ่อลูกรังให้แต่อื่นเจอย่างนี้กำนันเขา เจียบ ต่อมาก็อนุมัติโครงการนี้ให้” (ละอองดาว สีสานน้ำเที่ยง, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

หลังดำรงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลได้เพียงปีเศษ ละอองดาวก็ตัดสินใจลาออกจากตำแหน่ง เพื่อลงรับสมัครชิงตำแหน่งผู้ใหญ่นบ้าน² และได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่นบ้าน บ่อลูกรังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 การเข้ามารับตำแหน่งผู้ใหญ่นบ้านของผู้ใหญ่ละอองดาวทำให้เขาได้สัมผัส

² สาเหตุที่เขาตัดสินใจลาออกจากสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแล้วมาลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่นบ้าน ละอองดาวให้เหตุผลว่าเป็นเพราะเป็นความใฝ่ฝันที่มีมาตั้งแต่เด็ก ประกอบกับที่ผ่านมามีการใช้ตำแหน่งผู้ใหญ่นบ้านในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน เช่น การเรียกเก็บเงินค่าเซ็นเอกสารรับรองรายได้ผู้ปกครองของนักศึกษาที่จะกู้ยืมเงินกองทุนเพื่อการศึกษา เป็นต้น เขาเห็นว่าเป็นเรื่องสิ่งที่ไม่ถูกต้องและต้องการที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่สังคมเป็นระยะเวลานานกว่านี้ ขณะเดียวกันในมุมมองของเขาเห็นว่าในชุมชนท้องถิ่นทางไกลผู้ใหญ่นบ้านจะมีบทบาทและสัมพันธ์กับชาวบ้านมากกว่าสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้ผู้ใหญ่นบ้านยังสามารถทำงานได้คล่องตัวกว่าการเป็นสมาชิก อบต. และในชุมชนชนบท หากใครนั้นตามความเห็นของผู้ใหญ่ละอองดาวนั้นเขาเห็นว่าผู้ใหญ่นบ้านสามารถที่จะควบคุมสมาชิก อบต. ได้ ดังคำพูดของผู้ใหญ่ละอองดาวที่ว่า “ในหมู่บ้านถ้าผู้ใหญ่เข้มแข็ง ส.อบต. อยู่กับผู้ใหญ่หมด การทำงานในหมู่บ้านผู้ใหญ่นสามารถเรียก ส.อบต. มาประชุมได้ แต่ ส.อบต. ไม่สามารถเรียกคนในพื้นที่มาประชุมได้”

กับหน่วยงานราชการหลากหลาย หน่วยงานที่เข้ามายังชุมชนของเขา กระทั่งทำให้เขาพบว่าการทำงานกับหน่วยงานราชการทั้งในส่วนท้องถิ่นและส่วนภูมิภาค จะสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ชาวบ้านตั้งไว้ ชุมชนจำเป็นต้องมีข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพปัญหาเศรษฐกิจ สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ ปัญหาทางสังคมที่ชุมชนเผชิญอยู่ ซึ่งเป็นเสมือนหลักฐานที่จะนำมาแสดงให้เห็นถึงปัญหาและความเดือดร้อนของประชากรในพื้นที่ เมื่อภาคประชาชนมีข้อมูลก็จะทำให้หน่วยงานของรัฐทั้งในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นก็จะหันมาให้ความสนใจและสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาลงสู่ชุมชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งข้อมูลพื้นฐานของชุมชน คือเครื่องมือสำคัญที่จะใช้ดึงทรัพยากรจากหน่วยงานของรัฐลงสู่ชุมชนได้

ผลจากการมีข้อมูลและนำเสนอข้อมูลเหล่านี้สู่หน่วยงานราชการทำให้ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2545 หมู่บ้านบ่อลูกรังได้รับงบประมาณเป็นจำนวนมาก³ เช่น งบประมาณการขุดลอกคูคลอง, การขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล, การสนับสนุนพันธุ์ปลา, การสนับสนุนพืชพันธุ์การเกษตร เป็นต้น ช่วงเวลาดังกล่าวหมู่บ้านบ่อลูกรังได้รับงบประมาณปีละหลายล้านบาท ซึ่งถือว่าเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานราชการมากเป็นอันดับหนึ่งของอำเภอดงหลวง (ละอองดาว สีล่าน้ำเที่ยง, สัมภาษณ์ 5 กันยายน 2552)

การทำงานที่มีเข็มมุ่งในการดึงโครงการจากรัฐลงสู่ชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ของผู้ใหญ่ละอองดาว เริ่มเผชิญกับปัญหาในเรื่องของความโปร่งใสของโครงการที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานราชการ กระทั่งสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) ลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบโครงการต่างๆ ของหมู่บ้านบ่อลูกรังในปี พ.ศ.2545 ผลการตรวจสอบในครั้งนั้น ทำให้ สตง. พบว่าโครงการแจกจ่ายพันธุ์ไม้ เช่น ต้นมะม่วง ต้นขนุน ต้นมะพร้าวของสำนักงานเกษตรอำเภอที่ร่วมกับสำนักงานปฎิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก.) มีความไม่ชอบมาพากล เนื่องจากพันธุ์ไม้ที่นำมาแจกบางต้นตาย บางต้นไม่สมบูรณ์โดยเฉพาะต้นมะม่วงและขนุน ผลที่เกิดขึ้นครั้งนั้นทำให้เกษตรอำเภอถูกคำสั่งให้ย้ายออกจากพื้นที่ทันที ดังภาพที่เขาสะท้อนออกมาในการสัมภาษณ์ว่า

³ ในบางครั้งผู้ใหญ่ละอองดาว ก็ยอมรับว่ามีการมีการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน เพื่อความรวดเร็วในการของรับงบประมาณจากหน่วยงานราชการ เช่น ในอดีตผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้รับบัตรประจำตัวประชาชนให้แก่ชาวบ้าน เมื่อเขาได้บัตรประจำตัวมาเขาก็จะถ่ายเอกสารเก็บไว้ เมื่อทางราชการมีโครงการมาเขาก็จะนำบัตรประชาชนเหล่านี้แนบเพื่อนำเสนอโครงการ การเซ็นชื่อรับรองเอกสารนั้นก็จะมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นคนช่วยเซ็นหรือมีหมักติดตัวไปด้วยเพื่อใช้ในการปั๊มนิ้วมือแทนชาวบ้าน เป็นต้น

“ไปบ้านไหนเราก็คิดเขา (สดง. : ผู้วิจัย) ได้ แต่พอดีไปเจอ
บ้านลุงเลื่อน บริโทย์ แก่ไปหัวตันที่ตายมาให้ดู แอบบอกกับเขาว่า
ตายมาตั้งแต่ยกลงมาจากรถแล้ว แล้วเขาก็ไปบ้านเด็กคนหนึ่ง เด็กก็ยก
เอาขุ่น มะม่วงที่ตายมาให้ดู เจออย่างนี้เข้าเราก็เลยเสร็จเขาเลย เขา
แจ้งไปที่นายอำเภอ นายอำเภอเรียกเกษตรกรอำเภอเข้าพบมีคำสั่งให้
ย้ายออกนอกพื้นที่ภายใน 24 ชั่วโมง” (ละอองดาว สีตาน้ำเตี๋ย, สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2552)

เหตุการณ์ครั้งนั้นส่งผลต่อผู้ใหญ่ละอองดาวต้องหันกลับมาทบทวนการทำงานของตนเอง และเครือข่ายใหม่ อันนำไปสู่ความคิดที่จะเปลี่ยนบทบาทของตนเองจาก “การเป็นนักล่าโครงการของ รัฐสู่การเป็นนักจัดการความรู้” (ละอองดาว สีตาน้ำเตี๋ย, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556) ดัง รายละเอียดที่ผู้วิจัยจะกล่าวในส่วนถัดไป

1.2 การก่อรูปความคิดประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในหมู่บ้านบ่อลูกรัง

จุดเปลี่ยนที่สำคัญของหมู่บ้านบ่อลูกรังนั้น เริ่มต้นจากการที่ผู้ใหญ่ละอองดาวมีโอกาสดแลกเปลี่ยนความคิดในการพัฒนากับเจ้าหน้าที่ของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน (กศน.) จังหวัดสระแก้ว (อาจารย์นพมาศ ไชยบุตร) ที่เข้ามาช่วยงานหมู่บ้านบ่อลูกรังในการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน ในครั้งนั้นคณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านได้เสนอโครงการศึกษาดูงานเกี่ยวกับธนาคารหมู่บ้าน ณ “บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง”⁴ ทั้งนี้เพื่อนำ

⁴ บ้านสามขาเป็นชุมชนต้นแบบของการจัดการชุมชนโดยคนในชุมชน บริบทของชุมชนแห่งนี้มีสภาพเหมือนชุมชนโดยทั่วไปที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยม กระทั่งผู้คนในชุมชนต้องดิ้นรนประเด้นปัญหาดังกล่าวทำให้ผู้นำชุมชนและเครือข่ายของชุมชนเริ่มทำการทบทวนสถานะหนี้สินที่เป็นอยู่ของชุมชนศึกษาปัจจัย เงื่อนไข ที่ทำให้เกิดหนี้ เมื่อชุมชนมีข้อมูลชุมชนและเครือข่ายก็เริ่มวิเคราะห์ทางเลือก/แสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา จนมีข้อสรุปเป็นเพื่อแก้ไขปัญหา 2 ระดับ คือ ระดับครัวเรือนโดยให้แต่ละครัวเรือนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบริโภค ระดับที่สองเป็นการแก้ปัญหาระดับชุมชน คือ ให้มีการจัดระบบ/บูรณาการกองทุนต่างๆ ที่เข้ามาในเพื่อเอื้อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ความพยายามในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยการแก้ปัญหาสองระดับนี้ ทำให้เกิดรูปธรรมในการแก้ปัญหามาผ่านวิธีการต่างๆ เช่น การส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบัญชีครัวเรือน การเกิดกิจกรรมและกองทุนในชุมชนรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกองทุนสวัสดิการเพื่อการศึกษาของโรงเรียนบ้านสามขา การศึกษาของพระเมธ erson คนชรา กองทุนเงินกู้ฉุกเฉินเพื่อการศึกษาและชำระหนี้ กองทุนเพื่อการผลิตและการลงทุน กองทุนในเชิงธุรกิจ กองทุนออมทรัพย์เพื่อความมั่นคง กลุ่มสัจจะตักบาตสามขา เป็นต้น ใน

แนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านของบ้านบ่อลูกรัง โดยขอให้ทาง กศน. สนับสนุนงบประมาณในการศึกษาดูงานครั้งนี้ กระทั่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก กศน.จังหวัดสระแก้วในปี พ.ศ.2546 เป็นผลให้ตัวแทนของคณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านจำนวน 14 คน ได้เดินทางไปยังจังหวัดลำปาง (นวลจันทร์ สมชัย, สัมภาษณ์ 9 กุมภาพันธ์ 2556)

ภายหลังการศึกษาดูงานธนาคารหมู่บ้าน พวกเขาได้มีโอกาสลงสำรวจชุมชนแห่งนี้ และการเดินสำรวจชุมชน ทำให้พวกเขาได้พบสิ่งที่นอกเหนือจากสิ่งที่พวกเขาต้องการมาศึกษาดูงาน กล่าวคือ พวกเขาพบว่าคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็ก ผู้ใหญ่ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ต่างรู้จักเรื่องราวของชุมชนเป็นอย่างดี เมื่อนำภาพของชุมชนบ้านบ่อลูกรังและสภาพของชุมชนบ้านสามมาเปรียบเทียบกัน ทำให้พวกเขาพบว่าชุมชนทั้งสองมีความแตกต่างกันในหลายๆ ประเด็น คือ (ละอองดาว สีล่าน้ำเต็ง, สัมภาษณ์ 5 กันยายน 2552 ; ละอองดาว สีล่าน้ำเต็ง, 24 มกราคม 2556)

1. ชาวบ้านในหมู่บ้านสามขา ทุกเพศ ทุกวัยมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในชุมชนของตนเองเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะชุมชนมีการเก็บ/รวบรวม/สำรวจข้อมูลของชุมชนเอาไว้และมีการเผยแพร่ข้อมูลเหล่านั้นสู่คนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง แต่ชาวบ้านบ่อลูกรังกลับไม่มีความรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนเองเลย ภาพของผู้คนในชุมชนสามขาที่ผู้ใหญ่ละอองดาวสัมผัส ได้ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดที่ว่า

ปัจจุบัน (พ.ศ.2555) ชุมชนได้หันกลับมาทบทวนแนวทางการพัฒนาชุมชนใหม่กระทั่งมีมาตรการในการในการพัฒนาชุมชนใหม่จำนวน 6 มาตรการ คือ มาตรการที่หนึ่งเป็นฝึกอบรมผู้นำหมู่บ้านและประชาชนเพื่อสร้างจิตสำนึกใจการพัฒนา, มาตรการที่สองพัฒนาศักยภาพผู้นำหมู่บ้าน, มาตรการที่สามไม่รับการขอศึกษาดูงานจากภายนอกเพื่อให้หมู่บ้านมีเวลาทบทวนตัวเอง, มาตรการที่สี่เปลี่ยนตัวผู้นำหมู่บ้าน, มาตรการที่ห้าประสานหน่วยงานราชการภายนอก ให้การสนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ด้วยการวางแผนชุมชนใหม่, มาตรการที่หกปล่อยให้สถานการณ์เป็นไปตามเดิม ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในกรณีศึกษาสามขา : ชุมชนต้นแบบแห่งความเข้มแข็ง....?? เข้าถึงได้จาก <http://www.train.cdd.go.th>

สาเหตุที่ทำให้ผู้ใหญ่ละอองดาวและเครือข่ายเลือกชุมชนแห่งนี้เป็นพื้นที่ในการศึกษาดูงาน เพราะเกิดความประทับใจเมื่อครั้งที่เขาได้พบกับตัวแทนของชาวบ้านจากบ้านสามขาที่มาเป็นวิทยากรในการบรรยายเกี่ยวกับการจัดการชุมชน ณ อิมแพคอารีนา เมืองทองธานี

“เด็กของเขาสามารถตอบได้ว่าชื่อชุมชนของเขานั้นหมายถึงอะไร ผมเป็นผู้ใหญ่บ้านแต่ยังไม่สามารถตอบได้ว่าบ่อลูกรังมีความหมายอะไร”

2. การแก้ปัญหาในชุมชนของบ้านสามขา เน้นการแก้ปัญหาจากภายใน โดยอาศัยข้อมูลชุมชนเป็นพื้นฐานในการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้วิธีการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจะเน้นการพึ่งพาตนเองและใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยไม่พึ่งพางบประมาณหรือหน่วยงานภายนอกมากเท่าที่ควร แตกต่างการพัฒนาที่ผ่านมาของชุมชนบ้านบ่อลูกรังที่เน้นการพึ่งพาภายนอกเป็นหลัก กระทั่งทำให้ภาพของผู้ใหญ่ละอองดาวกลายเป็น “นักล่าโครงการ/งบประมาณ” ขณะเดียวกันการพึ่งพางบประมาณจากภายนอกทำให้การแก้ไขปัญหาไม่ใช้การแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านในชุมชนเดือดร้อนหรือเผชิญอยู่เป็นหลัก ในทางตรงกันข้ามกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นในชุมชนล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่ถูกคิดและส่งมาจากหน่วยงานราชการ ทำให้สภาพของหมู่บ้านบ่อลูกรังตกอยู่ในสภาพของการ “แบมือของงบประมาณ” จากส่วนกลางเป็นหลัก

3. บ้านสามขาสามารถรักษามรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ท้องถิ่นที่ได้รับจากถ่ายทอดและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น นอกจากนี้พวกเขายังสามารถรักษามรดกวัฒนธรรมนิยม วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่นไว้ได้ เช่น การสอนภาษาล้านนาของผู้สูงอายุให้แก่เยาวชนในหมู่บ้าน เป็นต้น ในช่วงเวลาที่ชาวบ้านบ่อลูกรังเข้าไปศึกษาดูงานชาวบ้านในหมู่บ้านสามขาสามารถใช้ภูมิปัญญาสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน เช่น การสืบทอดความคิดการทำมาจากไม้ของผู้เฒ่าในหมู่บ้านไว้และสามารถส่งผลิตภัณฑ์นี้ไปขายยังกรุงเทพฯ สร้างรายได้ให้กับแต่ละครอบครัวเป็นจำนวนมาก เป็นต้น ปัจจัยนี้เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ประเด็นดังกล่าวแตกต่างจากหมู่บ้านบ่อลูกรังที่มุ่งพัฒนาโดยการเน้นการสร้างความสำเร็จทางวัตถุนิยมละทิ้งภูมิปัญญา องค์ความรู้ วัฒนธรรมที่สำคัญของท้องถิ่น อันทำให้หมู่บ้านต้องพึ่งพิงองค์ความรู้และวิธีการในการพัฒนาภายนอกอยู่ตลอดเวลา

4. ผลจากการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ กระทั่งเกิดการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน แตกต่างจากชาวบ้านในหมู่บ้านบ่อลูกรังที่ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งนี้เพราะพวกเขาไม่ได้มีโอกาสเข้ามาสัมผัสและเรียนรู้ อันเป็น

ผลให้ชาวบ้านบ่อลูกรังเป็นเพียงแต่ผู้รับทราบและคอยรับผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาของผู้ที่ทำงานภายใต้กรอบของหน่วยงานราชการเป็นหลัก

การศึกษาดูงานครั้งนี้กลายเป็นตัวจุดประกายสำคัญให้กับเครือข่ายผู้นำในหมู่บ้านบ่อลูกรัง ที่ ซึ่งเป็นเสมือนการประสานประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากการทำงานกับหน่วยงานราชการทั้งในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นในพื้นที่ (ว่าหากมีข้อมูลเชิงพื้นที่แล้วก็จะทำให้ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน) เข้ากับชุมชนต้นแบบที่พวกเขาได้ไปศึกษาดูงาน (หมู่บ้านสามขา) ซึ่งชุมชนต้นแบบนี้มีการนำเอาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเข้ามาแก้ไขปัญหาให้กับคนในชุมชนโดยคนในชุมชนเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วแกนนำหมู่บ้านที่ได้เดินทางไปศึกษาดูงานร่วมกันจึงได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกัน กระทั่งได้เข้าสู่สรุปร่วมว่าพวกเขาจะใช้วิธีการถอดบทเรียนการพัฒนาของบ้านสามขา ที่เน้นการพัฒนาโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากเก็บรวบรวมภายในชุมชนเป็นมาสร้างเป็นฐานข้อมูลของชุมชน และใช้ข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมหรือโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเน้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยการนำเสนอปัญหาและความเดือดร้อนของตนเองอันจะเป็นการสร้างหุ้นส่วนของการพัฒนา และที่สำคัญที่สุดพวกเขาเห็นว่ากระบวนการพัฒนาควรเริ่มจากภายใน คือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนมีอยู่ผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ ไม่ใช่กระบวนการพัฒนาที่คอยแต่จะรับคำสั่งจากภายนอกหรือทำตามอย่างที่คนอื่นเขาทำโดยไม่ได้ดูความพร้อม สภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชน หากชุมชนยังเดินอยู่ในวังวนของการพัฒนาในรูปแบบนี้ก็จะทำให้ชุมชนไม่สามารถหลุดพ้นจากการครอบงำและพึ่งพาจากภายนอกได้ เป้าหมายของการพัฒนาที่บ้านบ่อลูกรังจะต้องเดินไปถึง คือ การทำให้ชุมชนพึ่งตนเองหรือจัดการตนเองให้ได้ โดยมีหน่วยงานภายนอก (ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน) เป็นผู้หนุนเสริมสิ่งที่ชาวบ้านคิดและดำเนินการ (ละอองดาว สีล่าน้ำ เทียง, สัมภาษณ์ 10 มีนาคม 2552, 5 กันยายน 2552; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, สัมภาษณ์ 6 กุมภาพันธ์ 2556)

1.3 การปฏิบัติการเพื่อขับเคลื่อนประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในหมู่บ้านบ่อลูกรัง

หลังกลับจากการศึกษาดูงานจากหมู่บ้านสามขา ผู้ใหญ่ละอองดาวและแกนนำชาวบ้านมีแนวคิดในการสำรวจข้อมูลและจัดเก็บข้อมูลในชุมชนอย่างเป็นระบบ หลังจากนั้นพวกเขาก็ตัดสินใจเข้าพบผู้อาวุโสในหมู่บ้านและผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชน (เจ้าอาวาสวัดบ่อลูกรัง :พระมหาณรงค์สมาจาร) เพื่อนำเสนอความคิดในการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและความคิดใน

การ “จัดตั้งศูนย์ข้อมูล” เมื่อผู้อาวุโสในชุมชนและผู้นำทางจิตวิญญาณเห็นด้วยกับความคิดและแนวทางในการพัฒนาชุมชนด้วยวิธีการดังกล่าว เครือข่ายผู้นำในหมู่บ้านจึงประชุมเพื่อวางแผนการทำงาน หลังจากนั้นผู้ใหญ่ละออองดาวและเครือข่ายจึงเริ่มดำเนินการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน โดยการจัดประชุมชี้แจงกับชาวบ้านในหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดเก็บข้อมูลเพื่อที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหาชุมชน ในครั้งนั้นมีการวางแผนกันว่าข้อมูลที่จะต้องเก็บรวบรวมจะต้องประกอบไปด้วย (ละออองดาว สีสานน้ำเที่ยง, สัมภาษณ์ 9 กุมภาพันธ์ 2556 ; นวลจันทร์ สมชัย, สัมภาษณ์ 9 กุมภาพันธ์ 2556)

- ข้อมูลด้านบริบทของชุมชน เช่น ประวัติหมู่บ้าน, ผู้ก่อตั้งบุคคลสำคัญ, วิถีชีวิต, ประชากร, ลักษณะทางกายภาพ, ทรัพยากรธรรมชาติ, แหล่งน้ำ, ทุนทางสังคม, จุดเด่น จุดด้อยของชุมชน ข้อมูลชุดนี้ชุมชนจะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อประกอบการจัดทำโครงการฯ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเดือดร้อน หรือปัญหาที่ดำรงอยู่ในชุมชนเพื่อประกอบการนำเสนอของงบประมาณจากหน่วยงานราชการ การศึกษาในด้านนี้ยังรวมถึงการสำรวจการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ปัญหาในการประกอบอาชีพ เช่น หนี้สิน เป็นต้น

- ข้อมูลด้านกลุ่มและองค์กรในชุมชน เช่น ประเภทกลุ่มองค์กรที่มีอยู่ในชุมชน บทบาทหน้าที่ ภารกิจของกลุ่มองค์กรเหล่านี้ จำนวนสมาชิกรายรับ-รายจ่ายของกลุ่มองค์กร การดำเนินงานที่ผ่านมา เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มต่างๆ

- ข้อมูลด้านผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เป็นการสำรวจเพื่อให้เห็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น ตลอดจนถึงผู้นำตามธรรมชาติ ผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการอนุรักษ์ สืบสาน สืบทอด รวมถึงฟื้นฟู ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ท้องถิ่นเหล่านี้

- ข้อมูลด้านองค์ความรู้ที่จะสามารถนำไปแก้ปัญหาในชุมชน เป็นการสำรวจผู้คนในชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ (ที่มีอยู่ในชุมชน) เช่น ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จในการปลูกถั่วพู ปลูกมะละกอ หน่อไม้ฝรั่ง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการนำเสนอทางเลือกในการประกอบอาชีพให้กับคนในหมู่บ้าน

- การถอดบทเรียนกองทุนหมู่บ้าน เป็นการสรุปกิจกรรมและการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค รวมถึงจุดเด่นจุดด้อย ในการดำเนินงานที่ผ่านมาของกองทุนหมู่บ้าน เพื่อใช้ข้อมูลดังกล่าวเป็นแนวทางในการปรับปรุง/พัฒนาการดำเนินงานเพื่อให้ตอบโจทย์และปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน³

เมื่อมีประเภทข้อมูลที่ชุมชนต้องการเก็บ

พวกเขาจึงเริ่มดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน โดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้ขอความร่วมมือจากเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน รวมถึงผู้นำคุ่มต่างๆ ให้เป็นผู้เดินสำรวจและเก็บข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจจะถูกบันทึกลงในคอมพิวเตอร์ (ที่พวกเขาตัดสินใจซื้อมาจากจังหวัดลำปางเมื่อครั้งไปศึกษาดูงาน โดยใช้เงินปันผลจากกองทุนหมู่บ้านในการจัดซื้อ : สาเหตุที่แกนนำหมู่บ้านตัดสินใจจัดเก็บข้อมูลเหล่านี้ลงในคอมพิวเตอร์เพราะเห็นข้อจำกัดของการเก็บข้อมูลในรูปของเอกสารเนื่องจากเสียหายง่ายและต้องใช้พื้นที่ในการจัดเก็บมาก ขณะเดียวกันก็ต้องการให้ผู้นำชาวบ้าน เด็กและเยาวชนมีโอกาสเรียนรู้การใช้คอมพิวเตอร์อันจะเป็นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน)

เมื่อได้ข้อมูลชุมชนพวกเขาจึงขอความร่วมมือไปยังศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสระแก้ว, ศูนย์พัฒนาข้อมูลและสื่อทางเลือก จังหวัดสระแก้ว องค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒและหน่วยงานราชการอื่นๆ เพื่อสนับสนุนการจัดทำโครงการศูนย์ข้อมูลชุมชนท้องถิ่น กระทั่งในปี พ.ศ.2547 ชุมชนก็สามารถจัดตั้งศูนย์ข้อมูลชุมชนบ้านบ่อลูกรัง

กล่าวโดยสรุปกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นภายใต้รูปแบบประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง (Self – Government Democracy) นั้น เกิดขึ้นมาจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจทั้งปัญหานี้สิน, การสูญเสียที่ดินทำกิน, รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย, ความไม่เป็นธรรมของระบบตลาด ฯลฯ สถานการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นพร้อมกับประสบการณ์ที่ได้จากการทำงานกับส่วนราชการของ “นายละออ ดาว ศรีลานน้ำเที่ยง” ผู้ใหญ่บ้านบ่อลูกรังในขณะนั้น ซึ่งเขาพบว่าการทำงานจะสำเร็จลุล่วงตามเป้าประสงค์ได้นั้น ชาวบ้านต้องมีข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมรวมถึงสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นเสมือนหลักฐานของชาวบ้านที่จะแสดงให้เห็นสภาพปัญหาและความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ เมื่อสภาพปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้ในชุมชนถูกประสานเข้ากับประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบอย่างบ้านสามขา จ.ลำปาง ความคิดในการจัดการชุมชนด้วยตัวของชุมชนจึงเริ่มก่อเกิดขึ้นในกลุ่มของผู้ใหญ่ละออ ดาว หลังจากนั้นเขาก็เริ่มนำเสนอแนวคิดในการจัดการชุมชนด้วยตัวของชุมชนนี้ให้กับผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กระทั่งทุกคนเห็นพ้องต้องกันกระบวนการจัดการชุมชนจึงเริ่มก่อเกิดขึ้น โดยเริ่มต้นจากการสำรวจสภาพปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะของผู้คนในชุมชน เมื่อได้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในลักษณะเช่นนี้ ชุมชนก็เริ่มจัดการข้อมูลเพื่อใช้ข้อมูลที่มีอยู่เป็นฐานในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชนกระทั่งในเวลาต่อมาชุมชนจึงร่วมกันจัดตั้ง

“ศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน” ผลที่ตามมาจากการที่ชุมชนมีข้อมูล ก็คือ ชุมชนก็เริ่มสร้างและปรับกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนให้สนองตอบต่อปัญหาในชุมชน ตัวอย่างรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างและปรับกิจกรรมของชุมชนก็เช่น การปรับโครงสร้างการปกครองในหมู่บ้าน, การจัดการแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้แก่คนในชุมชน, การสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตและทรัพย์สินให้แก่คนในชุมชน เป็นต้น

การบริหารจัดการชุมชนโดยคนในชุมชนที่สะท้อนออกมาเป็น “ตัวแบบบ่อลูกวัง” นี้จะไม่ประสบความสำเร็จได้เลยหากขาดปัจจัยที่สำคัญ 2 ปัจจัย ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยภายในชุมชน โดยเฉพาะตัวผู้นำชุมชนซึ่งอย่าง “นายละอองดาว ศรีลานน้ำเที่ยง” ที่เป็นเสมือนผู้นำในการเปลี่ยนแปลงชุมชน อย่างไรก็ดีแล้วแต่การทำงานของผู้นำละอองดาวเพียงคนเดียวก็คงไม่สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ หากเขาไม่ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายต่างๆ ในชุมชน ที่ผ่านมานั้นการทำงานของเขารับได้รับความร่วมมือจากผู้นำทั้งที่ไม่เป็นทางการหรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน จากกลุ่มผู้อาวุโส ผู้นำทางจิตวิญญาณที่พยายามถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและผู้นำตามธรรมชาติทั้งในส่วนของที่ท้องที่และท้องถิ่น

2. ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีส่วนในการหนุนเสริมการจัดการตนเองของหมู่บ้านบ่อลูกวัง กล่าวได้ว่าที่ผ่านมานั้นการบริหารจัดการชุมชนของชาวบ้านได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน⁵ ทั้งในด้านของงบประมาณและความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ทางสถาบันถ่ายทอดให้กับชุมชน หน่วยงานภายนอกที่สำคัญหน่วยงานหนึ่งที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนก็คือ “โพธิวิชาลัย” เป็นองค์กรในสังกัดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์ โดยโพธิวิชาลัยได้เข้ามาส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการพัฒนาชุมชนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ในระยะหลังโพธิวิชาลัยได้ทำงานกับชุมชนในการจัดทำผังชีวิตตำบล” นอกจากองค์กรทั้งสองแล้ว ในช่วงเวลา

⁵สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2543 ตามพระราชกฤษฎีกาการจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2543 เป็นองค์กรของรัฐตามพระราชบัญญัติองค์กรมหาชน พ.ศ. 2542 ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรียว่าการกระทรวงการคลัง ต่อมาในเดือนตุลาคม 2545 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ย้ายมาอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนนั้นก็เพื่อสนับสนุนและให้การช่วยเหลือแก่องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ, การพัฒนาอาชีพ, การเพิ่มรายได้, การพัฒนาที่อยู่และสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน ทั้งในเมืองและในชนบท ทั้งนี้เพื่อให้มีการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่องค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนเป็นหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ดังกล่าวชุมชนได้สร้างเครือข่ายการพัฒนากับกลุ่มองค์กรอีกหลายหน่วยงานในลักษณะของหุ้นส่วนในการพัฒนา

1.4 ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการขับเคลื่อนประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน

ความเปลี่ยนแปลงในช่วงแรกของชุมชนหลังจากการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลของชุมชน คือ ความพยายามในประยุกต์ใช้ข้อมูลในการบริหารจัดการชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในชุมชน อันนำมาซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างหลากหลายทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง วัฒนธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.4.1 การจัดโครงสร้างการปกครองบนฐานอัตลักษณ์ของคนในชุมชน หลังการสำรวจข้อมูลชุมชน ทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านเริ่มเห็นอัตลักษณ์ของผู้คนในชุมชน กล่าวคือ การจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชนทำให้ทราบว่าผู้คนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบ่อลูกวังนั้นเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากหลากหลายภูมิภาค ของประเทศไทย ดังนั้น ในปี พ.ศ.2549 จึงเริ่มมีการแบ่งกลุ่มหมู่บ้านใหม่ (เป็นการต่อยอดการแบ่งกลุ่มหมู่บ้านจากเดิมมีเพียง 4 กลุ่ม) โดยเน้นจากพื้นที่ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และฐานจังหวัดที่ชาวบ้านแต่ละคนอพยพมา กระทั่งสามารถแบ่งกลุ่มหมู่บ้านออกเป็น 6 กลุ่มดังต่อไปนี้ (คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกวัง,มปป; พระมหาณรงค์ สมาจาโร, สัมภาษณ์ วันที่ 17 สิงหาคม 2552 ;ละอองดาว สีลาน้ำเที่ยง, สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2556)

- กลุ่มทุ่ง มีครัวเรือนทั้งหมดประมาณ 16 ครัวเรือน ผู้คนส่วนใหญ่ที่อาศัยในกลุ่มนี้จะอพยพมาจาก จังหวัดนครราชสีมา
- กลุ่มซอยประสานมิตร มีครัวเรือนทั้งหมดประมาณ 30 ครัวเรือน ผู้คนส่วนใหญ่ที่อาศัยในกลุ่มนี้ คือ กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการเวนคืนที่ดินของรัฐบาลเพื่อการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี
- กลุ่มบ่อลูกวังนอก มีครัวเรือนทั้งหมดประมาณ 36 ครัวเรือน ผู้คนส่วนใหญ่ที่อาศัยในกลุ่มนี้ คือ กลุ่มคนที่อพยพมาจากจังหวัดชัยภูมิ อุบลราชธานี นครราชสีมา
- กลุ่มกลาง มีครัวเรือนทั้งหมดประมาณ 16 ครัวเรือน ผู้คนส่วนใหญ่ที่อาศัยในกลุ่มนี้ คือ กลุ่มคนที่อพยพมาจาก อำเภอบางบาล จังหวัดปทุมธานี
- กลุ่มหน้าวัดบ่อลูกวัง มีครัวเรือนทั้งหมดประมาณ 34 ครัวเรือน ผู้คนส่วนใหญ่ที่อาศัยในกลุ่มนี้ คือ กลุ่มคนที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบูรณ์ อยุธยา นครราชสีมา ชัยนาท

- กลุ่มหัวเขา มีครัวเรือนทั้งหมดประมาณ 13 ครัวเรือน ผู้คนส่วนใหญ่ที่อาศัยในกลุ่มนี้ คือ กลุ่มคนที่อพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด ลพบุรี ปราจีนบุรี

การแบ่งผู้คนออกเป็นกลุ่มๆ ตามพื้นที่ที่อาศัยในหมู่บ้านและฐานจังหวัดที่ชาวบ้านแต่ละคนอพยพมานี้ก็เพื่อให้่ายต่อการบริหารจัดการชุมชน ขณะเดียวกันก็จะทำให้การสื่อสารระหว่างผู้นำในหมู่บ้านกับชาวบ้านเป็นไปอย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้น โดยการบริหารจัดการกลุ่มเหล่านี้ก็จะมีหัวหน้ากลุ่มที่คัดเลือกจากผู้อาวุโส หรือชาวบ้านที่ความรู้ความสามารถในกลุ่มนั้นและมีการแต่งตั้งกลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน

1.4.2. การจัดตั้งสภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง จากการสำรวจข้อมูลชุมชนทำให้ ผู้ใหญ่ ละออองดาวและเครือข่าย พบว่า ในชุมชนมีองค์ความรู้ของชุมชนที่สำคัญอย่างน้อย 2 องค์ความรู้ใหญ่ๆ คือ (ละออองดาว สีสานน้ำเที่ยง, 24 มกราคม 2556 ; นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547)

- ความรู้ที่เป็นของชุมชน หมายถึง ความรู้ที่เป็นเฉพาะที่เฉพาะถิ่นที่ชุมชนนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน ความรู้ในลักษณะนี้ยังไม่ได้มีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรและมีเนื้อหาที่ถูกกำกับด้วยความเชื่อทางศาสนา เช่น ความเชื่อแบบพุทธ-ผี-พราหมณ์ เป็นต้น

- ความรู้แบบปราชญ์ชาวบ้าน เป็นความรู้ของชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอด สืบสานจากรุ่นสู่รุ่นหรือเป็นความรู้ที่ได้จากการลองถูกลองผิดกระทั่งสามารถสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาได้ ความรู้ในลักษณะเช่นนี้อยู่ในตัวของปัจเจกชนที่ถือว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญา

จากการมีองค์ความรู้และผู้รู้ในด้านต่างๆ ในชุมชนเป็นจำนวนมาก พวกเขาจึงมีแนวคิดในการที่จะจัดตั้ง “สภาผู้นำ” ในชุมชนบ่อลูกรังขึ้นเพื่อเป็นรวบรวมเอาผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้รู้ท้องถิ่นเหล่านี้ให้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาท้องถิ่น ในรูปของการแต่งตั้งให้ผู้รู้ท้องถิ่นเหล่านี้เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยเรียกว่า “สภาผู้นำ”.

“พอเราได้ผู้รู้เราก็นำมาเป็นสภาผู้นำ นี่คือผู้รู้ทั้งหมดเลยนะ มีแต่คนเก่งๆ เอามารวมกันหมด มีหลายวัย ไม่ว่าจะเป็น พระสงฆ์ ผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่ เยาวชน เอามารวมกัน ก็คือใครเก่งด้านไหนเราก็เอามาแล้วก็มาเป็นสภาผู้นำของหมู่บ้านแล้วแต่งตั้งคนเหล่านี้เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านทั้งหมด” (ละออองดาว สีสานน้ำเที่ยง, สัมภาษณ์ 8 กุมภาพันธ์ 2556)

สมาชิกของสภาผู้นำในหมู่บ้านบ่อลูกรังมีจำนวนทั้งหมด 25 คน โดยที่มาหลากหลายทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในหมู่บ้านบ่อลูกรัง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน หมอสมุนไพร หมอผีประจำหมู่บ้าน และผู้อาวุโสที่เป็นตัวแทนจากกลุ่มทั้งหกในหมู่บ้านบ่อลูกรัง เป็นต้น สมาชิกทั้งหมดประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. นายละอองดาว สีล่าน้ำเที่ยง ผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง
2. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบ่อลูกรัง จำนวน 2 คน
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง จำนวน 3 คน
4. นายประยงค์ นาคนารถ ตัวแทนจากกลุ่มหัวเขา/มัคทายกประจำหมู่บ้านบ่อลูกรัง
5. นางสาว พลยุทธ กลุ่มหัวเขา ภูมิปัญญาด้านบายศรี
6. นายรำพึง ภูเอี่ยม ตัวแทนจากกลุ่มหน้าวัด
7. นายไพศาล แซ่อ้อ กลุ่มหน้าวัด ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรพอเพียง
8. นายประสิทธิ์ เทศธรรม หมอผีประจำหมู่บ้าน
9. นางบัวไร คูสันเทียะ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
10. นายถาวร อินบุญยา ภูมิปัญญาด้านเครื่องดนตรีพื้นบ้าน (หมอแคน)
11. นายวิโรจน์ ยี่งวด ภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงวันนม
12. นายบุญเลิศ สอนเรือง ภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงวันนม
13. นายสุข กันสันเทียะ ตัวแทนจากกลุ่มทุ่ง
14. นางสาวรุ่ง โคสันเทียะ ตัวแทนจากกลุ่มทุ่ง
15. นายสุรินทร์ยา กอนส่งแก้ว ตัวแทนจากกลุ่มซอยประสานมิตร
16. นางลี บุญขัน คนทรงเจ้าประจำหมู่บ้าน
17. นายทองสุข วงศ์คำหาญ ภูมิปัญญาด้านปลุกมะละกอ
18. นางอุบล สุนทะโร ภูมิปัญญาด้านปลุกมะละกอ
19. นายโหล สะรัมย์ อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง
20. ตัวแทนเยาวชนในหมู่บ้าน 2 คน
21. พระมหาณรงค์ สมจาโร เจ้าอาวาสบ้านบ่อลูกรัง

ลักษณะเด่นของสภาผู้นำ ในความเห็นของผู้วิจัยนั้นถือว่าเป็นองค์กรที่เกิดจากการจัดตั้งของชุมชนเองโดยประกอบด้วยผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ ที่ถูกเลือกจากคนที่เสียสละมาทำงานส่วนรวมของชุมชน ภาพการทำงานของสมาชิกในสภาผู้นำนั้น สภาจะเป็นผู้สะท้อนปัญหาความต้องการ ความเดือดร้อนของคนในชุมชนในแต่ละกลุ่ม รวมถึงมีการวิเคราะห์แก้ไขปัญหภายในหมู่บ้าน โดยการปรึกษาหารือ เพื่อใช้ดุลพินิจร่วมกัน เช่น การให้กู้เงินขององค์กรในหมู่บ้านนอกจากนี้ สภาผู้นำยังเป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้าน

ปัญหาใดที่ชุมชนสามารถจัดการเองได้ก็จะมอบหมายให้ผู้เกี่ยวข้องในชุมชนเข้าไปจัดการ วิธีการจัดการปัญหาโดยชุมชนนั้น ที่ประชุมของสภาผู้นำจะร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหา แนวทางในการแก้ไขปัญหา และหาข้อสรุปร่วมในการแก้ไขปัญหา เมื่อได้ข้อสรุปจากที่ประชุมสภาผู้นำ ข้อเสนอที่เป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ก็จะถูกนำเสนอต่อที่ประชุมชาวบ้านเพื่อรับฟังความคิดเห็น และหาข้อสรุปร่วมกันระหว่างชาวบ้านและข้อเสนอที่ถูกนำเสนอจากสภาผู้นำของหมู่บ้าน (ละอองดาว สีลาน้ำเต็ง, 9 กุมภาพันธ์ 2556)

หากปัญหาใดอยู่นอกเหนือจากอำนาจและศักยภาพของชุมชนก็จะมอบหมายให้ผู้เกี่ยวข้องประสานหน่วยงานอื่นๆ ให้เข้ามาแก้ไข เช่น มอบหมายให้สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล หลังจากนั้นก็ต้องนำสิ่งที่ตนเองดำเนินการแก้ไขปัญหากลับมารายงานให้กับสภาผู้นำอีกครั้ง โดยการสภาแห่งนี้จะมีการประชุมกันทุกๆ เดือน ภาพของการประสานการทำงานระหว่างชุมชนและองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่นั้น เห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของผู้ใหญ่ละอองดาวที่ว่า

“ในสภาผู้นำเราก็มี อบต. (ส.อบต. : ผู้วิจัย) ในหมู่บ้านของเราอยู่ด้วย ก็คือว่า นี่คือประเทศบ่อลูกรัง เราก็บริหารของเรา พอเสร็จแล้วก็จะมีการมีรัฐมนตรีสองคนที่เป็น อบต. (ส.อบต.) โดย อบต. (ส.อบต.) จะเป็นผู้ส่งผ่านข้อเสนอของสภาผู้นำไปยังองค์การบริหารส่วนตำบล บางโครงการก็ได้รับการช่วยเหลือจาก อบต. บางโครงการก็ไม่ได้ ก็จะต้องเอามาเล่าในสภาให้หมด” (ละอองดาว สีลาน้ำเต็ง, สัมภาษณ์)

กล่าวได้ว่าการจัดโครงสร้างการปกครองบนฐานอัตลักษณ์และการจัดตั้งสภาผู้นำบ้านบ่อลูกรังนั้น ก็คือ ความพยายามสร้างกลไกในการจัดการชุมชนรูปแบบใหม่ด้วยการรื้อฟื้นระบบการ

จัดการชุมชนแบบดั้งเดิมที่มีฐานการปกครองแบบผู้ตามธรรมชาติควบคู่กับกลไกรัฐ (ทางการปกครอง) ในปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จาก

1. การหันกลับไปให้ความสำคัญกับผู้ตามธรรมชาติเพื่อเปิดพื้นที่ให้คนเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง/บริหารจัดการหมู่บ้าน ดังจะเห็นได้จากที่มาของคณะกรรมการหมู่บ้าน ที่คัดสรรจากตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน โดยพิจารณาจากความอาวุโส ภูมิรู้ท้องถิ่น ผลงานการทำงานให้แก่ชุมชนที่ผ่านมา

2. การหันกลับไปให้ความสำคัญกับสถาบันทางศาสนา ในฐานะศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้านและดึงเอาผู้นำทางจิตวิญญาณของคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง/บริหารจัดการหมู่บ้าน ดังจะเห็นได้จากการที่สภาผู้นำเชิงพระมหามารงค์ สมาชิกาโร ซึ่งเป็นผู้ที่ชาวบ้านบอกลูกรังให้ความเคารพนับถือให้เข้ามาช่วยชี้แนะ วางแผนในการพัฒนาหมู่บ้าน

3. ความพยายามในการสร้างกลไกการจัดการความขัดแย้งขึ้นในชุมชนบนฐานระบบอาวุโส (ที่ส่วนหนึ่งเข้ามาเป็นสมาชิกในสภาผู้นำ) ในกรณีที่ชุมชนเกิดความขัดแย้ง/มีข้อพิพาทที่เกินกำลังของคณะกรรมการหมู่บ้านที่จะแก้ไขได้ พวกเขาก็จะดึงเอาผู้อาวุโสในชุมชนที่ชาวบ้านเชื่อถือให้ความยำเกรงและเคารพนับถือ (เช่นนายนิยม ศรีวงศ์สุข) เข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยระงับความขัดแย้งของชาวบ้านในชุมชน

เมื่อแนวทางการพัฒนาที่เกิดจากสองแรงประสาน คือ เกิดจากข้อมูลความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน หลังจากนั้นก็ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์โดยผู้นำทั้งที่เป็นทางการและผู้ตามธรรมชาติ กระทั่งได้แนวทางในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยแนวทางเหล่านี้ จะถูกนำกลับมาเสนอแก่ชาวบ้านในชุมชนอีกครั้งผ่านการจัดประชาคมหมู่บ้าน เมื่อแผนผ่านเวทีประชาคมโครงการ/กิจกรรมใดที่ชุมชนสามารถที่จะดำเนินการหรือจัดการได้เอง ก็จะระดมกำลังคน กำลังแรงงานในหมู่บ้านให้เข้ามาดำเนินการ โครงการ/กิจกรรมใดอยู่นอกเหนือศักยภาพของชุมชนตัวแทนของคนในชุมชนก็จะนำเสนอไปยังหน่วยงานที่มีศักยภาพทั้งหน่วยงานระดับท้องถิ่นและหน่วยงานระดับภูมิภาค หรือองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อให้หน่วยงานเหล่านี้ได้เข้ามาหนุนเสริมงบประมาณในการดำเนินการ กระบวนการที่เกิดขึ้นนี้เป็นเสมือนความพยายามในการจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจรูปแบบใหม่ของชุมชนกับรัฐกล่าวคือ ในอดีตที่ผ่านมานั้นชุมชนหรือชาวบ้านมักเรียกร้องให้ตนเองเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งในการคิด วางแผน ตัดสินใจร่วมกับรัฐหรือหน่วยงาน แต่โครงสร้างความสัมพันธ์แบบนี้คือ การเปิดโอกาสให้รัฐหรือหน่วยงานราชการเข้ามา

มีส่วนร่วมดำเนินการ เช่น การสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น ในสิ่งที่ชุมชนหรือชาวบ้านเป็นผู้คิด/กำหนดขึ้น (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, สัมภาษณ์ 5 กุมภาพันธ์, 2556)

1.4.3. การจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน การสำรวจข้อมูลกลุ่มและองค์กรในชุมชนทำให้พบว่า ในชุมชนมีกลุ่มองค์กรทั้งหมด 16 กลุ่ม/ องค์กร คือ กองทุนหมู่บ้าน, กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านบ่อลูกรัง, กองทุนเงินทุนหมู่บ้าน, กองทุนแก้ไขปัญหาคาความยากจน (กขคจ.), กองทุนกลุ่มเกษตรกร, กองทุนประปา, กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร, กองทุนฝ้าย, กองทุนวัดบ่อลูกรัง, กองทุนฌาปนกิจหมู่บ้าน, กองทุนเงินหมุนเวียน, ศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์หมู่บ้าน, ศูนย์สาธิตเพื่อการตลาด, กองทุนสวัสดิการผู้ป่วย, กองทุนฌาปนกิจผู้กู้, กองทุนแม่ของแผ่นดิน

การทำงานของกลุ่ม/องค์กรต่างเหล่านี้ ในบางครั้งมีความซ้ำซ้อนกัน ขณะที่บางกลุ่มปล่อยเงินกู้แก่สมาชิกโดยไม่เป็นธรรม (เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยในการกู้ยืมเงินของแต่ละกลุ่มไม่เท่ากัน) หรือบางกรณีชาวบ้านก็กู้เงินหลายๆ กลุ่มในคราวเดียวกันหรือบางครั้งก็กู้ยืมเงินจากกลุ่มหนึ่งไปใช้หนี้กับอีกกลุ่มหนึ่ง กระทั่งชาวบ้านหลายคนต้องตกอยู่ในวงจรหนี้ บางกรณีก็พบความไม่โปร่งใสของการบริหารจัดการ ดังจะเห็นได้จากในแต่ละกองทุนส่วนใหญ่มีคณะกรรมการทำงานจริงไม่เกิน 3 คน แต่ต้องจ่ายค่าตอบแทนให้แก่คณะกรรมการทั้งชุดเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีการปรึกษาหารือในสภาผู้นำเกี่ยวกับการบูรณาการกองทุนต่างๆ เหล่านี้เข้าด้วยกัน (เป็นการนำเงินที่มีอยู่ในกองทุนต่างๆ มารวมกันทั้งหมดเป็นกองทุนเดียวแต่กลุ่มองค์กรเหล่านั้นยังคงดำเนินการต่อไปตามปกติ)

ต่อมาก็มีการบูรณาการกองทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านบ่อลูกรังทั้งหมด 16 กองทุนเข้าด้วยกันกลายเป็น “ธนาคารหมู่บ้าน” กล่าวได้ว่ากองทุนแห่งนี้เป็นเสมือนกองทุนของหมู่บ้านในการช่วยเหลือเรื่องการเงินให้แก่ผู้คนในชุมชน ที่ประสบปัญหาภาวะหนี้สินจากการกู้ยืมเงินนอกระบบ ที่ต้องเสียอัตราดอกเบี้ยในอัตราที่สูงมาก เช่น บางรายต้องเสียดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 10 ต่อเดือนหรือร้อยละ 120 ต่อปี เป็นต้น ขณะที่การกู้ยืมเงินในธนาคารหมู่บ้าน ชาวบ้านจะเสียดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำกว่า คือ ร้อยละ 12 ต่อปีเท่านั้น นอกจากนี้แล้วธนาคารยังสามารถจัดสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ ให้แก่ชาวบ้านในชุมชน เช่น การจัดสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลให้แก่ชาวบ้าน (โดยใช้เงินสิทธิประโยชน์จากการปันผลของแต่ละกองทุนเข้ามาช่วย) การสร้างร้านค้าชุมชน (ศูนย์สาธิตเพื่อการตลาด) เพื่อซื้อสินค้าราคาถูกและนำเงินมาเฉลี่ย (ปันผล) คืนทุกๆ สามเดือน นอกจากนี้เงินที่เหลือยังนำมาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานในชุมชน ธนาคารหมู่บ้านบ่อลูกรังได้เริ่มเปิด

ดำเนินการมาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2549⁶ โดยธนาคารออมสินได้เข้ามาช่วยเหลือในเรื่องของการจัดทำระบบบัญชี รูปแบบการบริหารงานอยู่ในรูปของคณะกรรมการ 7 คนซึ่งคัดเลือกจากตัวแทนของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่ถูกบูรณาการเข้าด้วยกัน ดังรายชื่อต่อไปนี้ (ละอองดาว สีล่าน้ำเต็ง, สัมภาษณ์ 9 กุมภาพันธ์ 2556)

1. นายละอองดาว สีล่าน้ำเต็ง
2. นางนวลจันทร์ สมชัย
3. นายปลิว ชันพิมาย
4. นางบัวไล คูสันเทียะ
5. นายประกอบ กิจประการ
6. นางสาวรินทรียา กอนสงแก้ว
7. นายสุข กันสันเทียะ

1.4.4. การจัดตั้งกองทุนที่ดินในหมู่บ้าน ผลจากการสำรวจข้อมูลชุมชน พบว่าชาวบ้านในหมู่บ้านไม่มีที่ดินทำกินถึง 48 ครอบครัว ดังนั้นผู้ใหญ่ละอองดาวและเครือข่าย จึงมีแนวคิดที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ในครั้งนั้นมีครัวเรือนที่เข้าร่วม 22 ครัวเรือน โดยพวกเขาได้ดำเนินโครงการเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับโพธิ์ริชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒและศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ ขอเช่าที่ดินเอกชนจำนวนหนึ่งแปลง (2 ไร่) เพื่อปลูกหน่อไม้ฝรั่ง ซึ่งสามารถทำรายได้ให้แก่สมาชิกถึงวันละประมาณ 1,700 บาท เมื่อเจ้าของที่ดินเห็นว่าชาวบ้านมีรายได้จากการปลูกหน่อไม้ฝรั่งเป็นจำนวนมาก เขาจึงขอปรับขึ้นราคาค่าเช่าจาก 2,000 บาทต่อไร่ต่อปีเป็น 6,000 บาทต่อไร่ต่อปี อันเป็นผลให้ชาวบ้านไม่สามารถแบกรับต้นทุนค่าเช่าที่ดินได้ ประกอบกับหน่อไม้ฝรั่งที่ปลูกไว้เป็นโรคเชื้อราทำให้ผลผลิตไม่ได้คุณภาพตามความต้องการของบริษัทที่รับซื้อ ทำให้พวกเขาตัดสินใจเลิกดำเนินการในเวลาต่อมา ประเด็นดังกล่าวนำมาสู่การตั้งคำถามของสมาชิกในเครือข่ายว่า หากยังเช่าที่ดินเพื่อการประกอบอาชีพต่อไปในอนาคตก็อาจจะต้องประสบปัญหาเช่นนี้อีก ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายจึงได้เสนอแนวคิดในการจัดซื้อที่ดินเป็นของตนเอง โดยเสนอให้มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อระดมเงินฝากจากชาวบ้านเพื่อจัดซื้อที่ดิน กระทั่งในปี พ.ศ.2547 พวกเขาสามารถระดมเงินได้ถึง

⁶ จากการสัมภาษณ์ กลุ่ม/องค์กรในลักษณะของการให้สมาชิกรับเงินมาออม (ในรูปของสัจจะสะสมทรัพย์) และจัดสวัสดิการให้แก่ชาวบ้านในรูปแบบต่างๆ นี้ดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2547 แต่ในครั้งนั้นยังไม่ได้เรียกชื่อว่าธนาคารหมู่บ้าน ยังเป็นกลุ่มย่อยๆ ในจำนวน 16 กลุ่มที่มีอยู่ในบ้านบ่อลูกรัง

100,000 บาท เมื่อสามารถสะสมเงินทุนได้จำนวนหนึ่งพวกเขาจึงตัดสินใจนำเงินดังกล่าวไปซื้อที่ดินจากเจ้าของที่รายหนึ่ง แต่เมื่อถึงเวลาซื้อขายปรากฏว่าเจ้าของที่ดินกลับขึ้นราคาเกินกว่าศักยภาพของจำนวนเงินที่ชาวบ้านมีอยู่ ประเด็นปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกในกลุ่มอีกครั้ง สมาชิกทุกคนเห็นพ้องกันว่า การแก้ไขปัญหาที่ดินจะต้องทำกันอย่างเป็นระบบ โดยมีกองทุนที่สามารถนำเงินมาใช้ได้ทันที ความคิดดังกล่าวนี้นำไปสู่การจัดตั้ง “กองทุนที่ดินบ้านบ่อลูกรัง” ในปี พ.ศ.2549 วัตถุประสงค์ของกองทุนนี้ก็เพื่อจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง⁷ (ได้รับการสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่งจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ปัจจุบันกองทุนที่ดิน ได้ทำการจัดซื้อที่ดินและจัดสรรให้กับชาวบ้านบ่อลูกรังไปแล้วทั้งสิ้น 3 แปลง ดังนี้ (ละอองดาว สีลาน้ำเต็ง, สัมภาษณ์ 8 กุมภาพันธ์ 2556 ; ถาวร อินบุญยา, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556)

แปลงที่ 1 จัดซื้อจำนวน 10 ไร่ ในราคา 500,000 บาท และจัดสรรให้แก่ชาวบ้านจำนวน 10 ครัวเรือน

แปลงที่ 2 จัดซื้อจำนวน 14 ไร่ ในราคา 560,000 บาท และจัดสรรให้แก่ชาวบ้านจำนวน 8 ครัวเรือน

แปลงที่ 3 จัดซื้อจำนวน 14 ไร่ ในราคา 560,000 บาท และจัดสรรให้แก่ชาวบ้านจำนวน 6 ครัวเรือน

1.4.5 การจัดตั้งกองทุนที่อยู่อาศัย กองทุนที่อยู่อาศัยเป็นกองทุนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่ไม่มีศักยภาพในการสร้างหรือซ่อมแซมบ้าน โดยกองทุนนี้กำหนดให้สมาชิกจะต้องออมเงินกับกองทุนเดือนละ 200 บาทขึ้นไป สมาชิกสามารถที่จะสามารถกู้เงินได้ก็ต่อเมื่อออมเงินครบ 10 % ของราคาบ้าน โดยมีเงื่อนไขในการให้กู้ยืม คือ หากสมาชิกต้องการที่จะสร้างบ้านใหม่จะสามารถกู้เงินได้ไม่เกิน 80,000 บาท และจะต้องส่งเงินกู้และดอกเบี้ยคืนให้แก่กองทุนเดือนละ 700 บาท หากสมาชิกต้องการที่จะซ่อมแซมบ้านจะกู้เงินได้ไม่เกิน 20,000 บาท และจะต้องส่งเงินกู้และดอกเบี้ยคืนให้แก่กองทุนเดือนละ 500 บาท

⁷ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ที่ดินที่จัดสรรให้ชาวบ้านเหล่านี้ กรรมสิทธิ์ในที่ดินจะไม่ใช้ของชาวบ้านแต่จะเป็นกรรมสิทธิ์ของกองทุนที่ดิน ชาวบ้านจะเป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น (แต่การอยู่อาศัยเป็นการอยู่อาศัยแบบไม่จำกัดระยะเวลา ที่เป็นเช่นนั้นเพราะทางกองทุนฯ เห็นว่าหากให้กรรมสิทธิ์เป็นของชาวบ้านแล้วอาจจะมีการซื้อขายภายหลัง) แต่พวกเขามีภาระที่จะต้องผ่อนชำระเงินรายเดือนตามราคาที่ดินที่ถือครอง (หากผ่อนหมดต้องการจะขาย/ย้ายที่อยู่กองทุนฯ จะคืนเงินทั้งหมดให้แก่ชาวบ้านเหล่านั้น)

1.4.6. การจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชน ผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่เกษตรกรรมในหมู่บ้าน ทำให้สามารถวิเคราะห์พื้นที่ทำนา ผลผลิตที่ได้และรายได้ที่ชาวบ้านจะได้รับ เช่น ในแต่ละปีชาวบ้านจะเก็บไว้เพื่อการบริโภคเฉลี่ยครัวเรือนละ 12 กระสอบ ในหมู่บ้านบ่อลูกวังมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 110 ครัวเรือน (ตัวเลขขณะที่เริ่มดำเนินโครงการฯ) รวมเป็นจำนวนทั้งหมด 1,320 กระสอบ (กระสอบละ 84 กิโลกรัม) หรือคิดเป็น 110,880 กิโลกรัม ข้าวเปลือก 1 กระสอบ (84 กิโลกรัม) เมื่อสีจะขายรำข้าวได้ 60 บาท ขายข้าวปลายได้ 35 บาท รวมเป็นเงิน 95 บาท โดยมีรายได้ค่าไฟฟ้า 15 บาท ค่าสีข้าว 24 บาท เมื่อนำรายจ่ายหักรายจะเหลือเงินทั้งหมด 56 บาท ความคิดดังกล่าวนี้เป็นผลให้ผู้ใหญ่ละออองดาวตัดสินใจตั้งโรงสีชุมชน ขณะเดียวกันข้อมูลดังกล่าวก็ถูกนำไปใช้วางแผนรับซื้อข้าวจากชาวบ้านเข้าโรงสีของชุมชน ในราคาที่สูงกว่าท้องตลาดแต่เมื่อนำมาสีจะขายต่ำกว่าท้องตลาด เช่น ข้าวในตลาดราคา 50 บาทต่อลิตรแต่โรงสีข้าวชุมชนบ้านบ่อลูกวังจะขายแค่ 40 บาทต่อลิตร เป็นต้น หรือบางครั้งหากชาวบ้านคนไหนไม่มีข้าวและไม่เงินก็สามารถมายืมเข้าของโรงสีชุมชนไปใช้เพื่อการบริโภคก่อนได้ (ละออองดาว สีสานน้ำเที่ยง, สัมภาษณ์ 9 กุมภาพันธ์ 2556) ภาพของความพยายามในการจัดการตนเองโดยชุมชนในรูปแบบนี้ เห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของผู้ใหญ่ละออองดาวถ่ายทอดให้กับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ที่ว่า

“ผมสามารถวิเคราะห์ชาวบ้านของผม ว่าทำนาที่ไหน นาหนึ่งไร่ได้ข้าวกี่ตัน ผมเลยตั้งบไว้สี่แสนบาท ซื้อข้าวในหมู่บ้านให้หมด ชาวบ้านไม่ได้ไปขายที่ไหน รัฐบาลประกาศราคาประกันอย่างไร ประกันราคา 140 บาท (ต่อถัง: ผู้วิจัย) ผมให้ 141 บาท เอากระสอบไปรอสี แล้วก็เอามาขายให้กับชาวบ้านในราคาที่สูงกว่าท้องตลาด ถ้าชาวบ้านอยากกินของแพงก็เรื่องของเขา ปรากฏว่าทุกวันนี้ข้าวเราไม่พอขาย” (ละออองดาว สีสานน้ำเที่ยง, ในเรวัติ อุลิตและสมล อย่างสูง, 2555, หน้า 67)

จากจุดเริ่มต้นของความสำเร็จในการจัดตั้งโรงสีข้าวของชุมชนครั้งนี้ ทำให้ผู้ใหญ่ละออองดาวและเครือข่ายมีแนวคิดในการจัดตั้ง “สหกรณ์” (ในระดับตำบล) เพื่อเป็นสถานที่ในการรับซื้อผลผลิตทางเกษตรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ข้าว มันสำปะหลัง มะละกอ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะที่ผ่านมาสินค้าทางการเกษตรของเกษตรกรในชุมชนจะถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางโดยให้ราคาต่ำกว่าราคาที่ควร

จะเป็น นอกจากนี้หากมีการจัดตั้งสหกรณ์เกิดขึ้นทางผู้นำชุมชนก็เห็นว่าสหกรณ์จะเป็นเสมือน ศูนย์กลางในการกระจาย/จำหน่ายสินค้าโดยเฉพาะสินค้าที่เป็นปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์พืช เป็นต้น รวมถึงสินค้าเพื่อการบริโภคในราคาถูกให้แก่ชาวบ้าน (ละอองดาว สีล่าน้ำเที่ยง, สัมภาษณ์ 9 กุมภาพันธ์ 2556)

เมื่อพิจารณาถึงการทำงานของผู้นำใหญ่ละอองดาวและเครือข่ายในช่วงแรกนี้ผู้วิจัยเห็นว่า มี จุดเด่น คือ เป็นความพยายามของคนในชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาที่ดำรงอยู่ในชุมชน โดยการผสมผสาน ระหว่างข้อมูลสมัยใหม่เข้ากับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย โดยมีรูปแบบการทำงานที่มีจุดมุ่งหมายค่อนข้างชัดเจน คือ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์และคณะ, 2553)

1. เป็นการทำงานที่มีเป้าหมายในการแก้ปัญหาและความเดือดร้อนจากสิ่งที่ประชาชน ในระดับฐานรากสะท้อนขึ้นมา
2. ใช้กระบวนการเรียนรู้จากชีวิตจริง กล่าวคือ เป็นการทำงานที่อาศัยประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถที่สะสมมาจากการปฏิบัติ
3. การทำงานมีภาคสนามเป็นศูนย์กลาง โดยเอาวิถีชีวิต ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและ ชาวบ้านเป็นตัวตั้งในการทำงาน
4. ใช้การประสานงานกับองค์กรต่างตามสถานการณ์ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อน หลักในการไขปัญหาและให้หน่วยงานภายนอกเป็นเพียงผู้สนับสนุน
5. ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่น่าไปสู่การปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของคน ในชุมชนเป็นหลัก

เมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ในชุมชน จะพบว่าความสำเร็จในการขับเคลื่อนงานโดยภาคประชาชนนั้นเป็นผลมาจาก

1. บทบาทของผู้นำชุมชนในบ่อลูกรัง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางการหรือผู้นำตามธรรมชาติมี บทบาทที่สำคัญ ในการสร้างความสำเร็จให้กับการจัดการความรู้ของชุมชน เช่น ผู้อาวุโสในชุมชนที่ทำ หน้าที่เป็นเสมือน “กาใจ” ของชุมชน ในการช่วยประสานงานและสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้าน หรือผู้นำที่เป็นทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน) ที่เป็นเสมือนผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ กล่าวคือ การเป็นผู้มีจิตสำนึกรักชุมชนและการให้ความเสมอภาคในการกระจายผลประโยชน์ระหว่าง คนกลุ่มต่างๆของหมู่บ้าน ขณะเดียวกันก็ทำงานด้วยความซื่อสัตย์และโปร่งใส รวมถึงการมีผู้นำตาม ธรรมชาติหลากหลายกลุ่ม เช่น เจ้าอาวาสวัดบ่อลูกรัง คนทรงเจ้า เป็นต้น (นางลี บุญชื่น, สัมภาษณ์ 17

พฤษภาคม 2552; ถวิล มีบุญญา, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2552 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2552)

2. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรมของภาคประชาชน หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการทำงานในหมู่บ้านบ่อลูกรังประกอบไปด้วย ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนจังหวัดสระแก้ว (กศน.), สถาบันการจัดการสังคม, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.), กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เป็นต้น

3. กระบวนการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การวางแผนโดยผ่านเวทีชุมชน เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนของคนในชุมชนด้วยกัน หลังจากที่โครงการเป็นที่ยอมรับของชุมชนแล้วชาวบ้านก็จะร่วมกันทำกิจกรรม โดยมีการประชุมกันทุกเดือนเพื่อติดตามผลการดำเนินงานและเมื่อสิ้นสุดกิจกรรมก็จะมีการประชุมเพื่อช่วยกันประเมินผลความสำเร็จของโครงการ

1.5 การยกระดับประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นจากหมู่บ้านสู่ระดับตำบล

ความพยายามในการสร้างกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนในช่วงแรกของชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ถือได้ว่าเป็นการขับเคลื่อนตามธรรมชาติ กล่าวคือ เป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวที่เน้นการจัดการชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง โดยพึ่งพาภายนอกให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ การขับเคลื่อนตามธรรมชาตินี้มีจุดเด่น คือ เป็นการเคลื่อนไหวที่เป็นตัวของตัวเองโดยปราศจากการแทรกแซงของภาครัฐ แต่การเคลื่อนไหวในรูปแบบนี้ต้องใช้เวลาในการสะสมทุนทางสังคมและสร้างอัตลักษณ์ให้เป็นที่ยอมรับกับสาธารณะชน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วในระยะเวลต่อมาผู้นำชุมชนและเครือข่ายก็พยายามยกระดับการทำงานของตนเอง โดยการผนวกเอารูปแบบการจัดการตนเองตามแบบธรรมชาติผนวกเข้ากับการขับเคลื่อนภายใต้กรอบของกฎหมายนั้น กล่าวคือ เป็นความพยายามในการขับเคลื่อนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนที่มีการรับรองจากรัฐ กฎหมายที่ถือเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นนี้ ก็คือ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนที่ถูกประกาศใช้ในช่วงรัฐบาล พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ในปี พ.ศ. 2551⁸ กล่าวได้ว่ากฎหมายฉบับนี้เป็นความพยายามเปิด

⁸ เบื้องหลังของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยหลายๆ อย่างดังต่อไปนี้

1. ความจำเป็นที่ต้องมีฐานะเป็นทางการของภาคประชาชนในบริบทการทำงานภายใต้ระบบของภาครัฐ จะพบว่า ภาคประชาชนมีแนวโน้มเข้ามาในพื้นที่ของภาครัฐมากขึ้นตามลำดับ นับตั้งแต่การเข้ามามีบทบาทของชนชั้นกลางหัวก้าวหน้าในโครงการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund : SIF) และการเข้ามามีบทบาทในองค์กรมหาชน เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นต้น ดังนั้นชาวบ้านใน

โอกาสให้ชาวบ้านหรือชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น
ดังจะเห็นได้จากการกำหนดขอบเขตหน้าที่ ความรับผิดชอบและภารกิจของสภาองค์กรชุมชนในระดับ
ตำบลว่ามีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้ (พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน, 2551)

1. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ
2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
และหน่วยงานของรัฐในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่จะ
เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน
3. เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกองค์กรชุมชน รวมตลอดทั้งการร่วมมือ
กันในการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน
4. เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขและการพัฒนาต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
5. เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไข หรือความต้องการของประชาชนอันเกี่ยวกับการ
จัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ฐานะพันธมิตรของชนชั้นกลางดังกล่าวจำเป็นต้องมีสถานภาพที่เป็นทางการตามกฎหมายในการขับเคลื่อนทางสังคม
ทางออกทางหนึ่งก็คือ การมี พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนรองรับสถานภาพดังกล่าว

2.การผลักดัน พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนเกิดจากการเคลื่อนไหวในรูปพันธมิตรที่ผู้กระทำการแต่ละฝ่าย
ไม่สามารถมีทรัพยากรทั้งหมดเป็นของตนเอง แต่ต้องพึ่งพาทรัพยากรจากผู้กระทำกรอื่นๆ พันมิตรในการผลักดัน
พ.ร.บ. ได้แก่ กระบวนชาวบ้านที่เป็นชนชั้นฐานล่าง นักวิชาการชนชั้นกลางในเมือง เช่น กลุ่มนักวิชาการสายชุมชน
รวมถึงการประสานกับตัวแทนของชนชั้นนำเก่าของการเมืองไทย เช่น กลุ่มกฎหมายมหาชน

3. การที่ตัวแทนของภาคประชาชนเข้าไปมีบทบาททางการเมือง สถานการณ์ทางการเมืองในช่วงหลัง
รัฐประหาร 2549 ซึ่งอยู่ในความตึงเครียดระหว่างความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำใหม่และชนชั้นนำเก่านั้น เป็นเสมือน
การเปิดโอกาสให้ตัวแทนของภาคประชาชนได้เข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจทางการเมืองและเรื่องสาธารณะ เช่น
การมีตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีหรือการมีตำแหน่งในฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นต้น **ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่** ชัยยงค์
ประดิษฐศิลป์และชัยณรงค์ เครือนวน ในรายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อถอดบทเรียนในการ
ขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนในจังหวัดภาคตะวันออก กรุงเทพฯ และปริมณฑล (2553) เสนอต่อ สถาบันพัฒนา
องค์กรชุมชน (พอช.)

6. จัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้อนุญาตให้ภาคเอกชนดำเนินการต้องนำความเห็นดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย

7. ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนในตำบลเกิดความเข้มแข็งและสมาชิกองค์กรชุมชนรวมตลอดทั้งประชาชนทั่วไปในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

8. ประสานและร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น

หลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ ทำให้กลุ่มและองค์กรต่างๆ ในชุมชนจำนวน 43 องค์กร (ดังรายละเอียดในตารางที่ 1) ที่มีอยู่ในตำบลคลองหินปูนร่วมกันจัดแจ้งจัดตั้ง “สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน” ขึ้น เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2552 โดยที่ประชุมได้เลือกนายทองสุข คำบุญเกิด อดีตผู้ใหญ่บ้านและผู้อาวุโสในตำบลคลองหินปูน เป็นประธานสภาองค์กรชุมชน

ตารางที่ 1 กลุ่มองค์กรที่เข้าร่วมจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน

ลำดับที่	ชื่อองค์กร	ประเภทองค์กร
1	เครือข่ายขบวนที่ดินตำบลคลองหินปูน	เครือข่ายประเด็น
2	กองทุนหมู่บ้าน บ้านบ่อลูกรัง ม.6	องค์กรชุมชน
3	กองทุนหมู่บ้านโนนสมบัติ(เงินล้าน)	องค์กรชุมชน
4	ชมรมธนาคารสมอง 101 ม.6	องค์กรชุมชน
5	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านบ่อลูกรัง	องค์กรชุมชน
6	กลุ่มบ้านบ่อลูกรัง	องค์กรชุมชน
7	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหมู่บ้านหลัก หมู่ 1	องค์กรชุมชน
8	กลุ่ม อสม.หมู่ 1	องค์กรชุมชน
9	กลุ่มกองทุน หมู่ 2	องค์กรชุมชน
10	กลุ่ม อปพร.หมู่ 2	องค์กรชุมชน
11	กลุ่ม อสม.หมู่ 2	องค์กรชุมชน
12	กลุ่มต้นกล้าอาชีพ หมู่ 2	องค์กรชุมชน
13	กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ 4	องค์กรชุมชน
14	กลุ่มทำไม้กวาด หมู่ 4	องค์กรชุมชน
15	กลุ่มสตรีแม่บ้าน หมู่ 4	องค์กรชุมชน
16	กลุ่มกองทุนเงินล้าน หมู่ 5	องค์กรชุมชน
17	กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ 5	องค์กรชุมชน
18	สถาบันการเงินชุมชนบ้านบ่อลูกรัง หมู่ 6	องค์กรชุมชน
19	กลุ่มที่ดินทำกิน บ้านบ่อลูกรัง	องค์กรชุมชน
20	กลุ่ม อสม.บ้านบ่อลูกรัง	องค์กรชุมชน
21	กลุ่มประปาบ้านหนองสมบูรณ์คุ้มระบะ	องค์กรชุมชน
22	กลุ่มออมทรัพย์บ้านหนองสมบูรณ์	องค์กรชุมชน
23	กลุ่มสตรีแม่บ้านหนองสมบูรณ์	องค์กรชุมชน
24	กลุ่ม อสม.หมู่ 7 องค์กรชุมชน	องค์กรชุมชน

ลำดับที่	ชื่อองค์กร	ประเภทองค์กร
25	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ 8	องค์กรชุมชน
26	กลุ่มกองทุนเงินล้าน หมู่ 8	องค์กรชุมชน
27	กลุ่ม อปพร.อาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน หมู่ 10	องค์กรชุมชน
29	กลุ่มกองทุนน้ำประปา	องค์กรชุมชน
30	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ 14	องค์กรชุมชน
31	กลุ่ม อสม.หมู่ 14	องค์กรชุมชน
32	กลุ่มเยาวชนบ้านเนินสะอาด	องค์กรชุมชน
33	กลุ่ม อสม.หมู่ 15	องค์กรชุมชน
34	กลุ่มน้ำประปาหมู่บ้าน หมู่ 15	องค์กรชุมชน
35	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ 15	องค์กรชุมชน
36	กลุ่มกองทุนเงินล้าน หมู่ 15	องค์กรชุมชน
37	องค์กรสวัสดิการชุมชนนำเจริญ หมู่ 12	องค์กรชุมชน
38	กลุ่มผู้ใช้น้ำประปาบ้านนำเจริญ หมู่ 12	องค์กรชุมชน
39	กลุ่มสตรีบ้านคลองตะเคียนพัฒนา หมู่ 12	องค์กรชุมชน
40	กลุ่มผู้สูงอายุบ้านคลองตะเคียนพัฒนา หมู่ 12	องค์กรชุมชน
41	กลุ่มเพาะเห็ดบ้านคลองตะเคียนพัฒนา หมู่ 12	องค์กรชุมชน
42	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านโนนสมบัติ	องค์กรชุมชน
43	กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลคลองหินปูน	องค์กรชุมชน

ที่มา : สถาบันพัฒนาชุมชนองค์กรชุมชน, 2556

สภาองค์กรชุมชนตำบลที่เกิดขึ้นในตำบลคลองหินปูนนั้น เป็นเสมือนเวทีในการเชื่อมโยงเครือข่าย/กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนการทำงานตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความคิดในการพัฒนาที่เน้นเรื่องการจัดการชุมชนโดยชุมชนเริ่มขยายตัวจากระดับหมู่บ้านบ่อลูกรังสู่ระดับตำบล (คลองหินปูน) ทั้งนี้เพราะแนวทางการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน ได้นำเอาตัวแบบของชุมชนบ้านบ่อลูกรังเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชน ดังจะเห็นได้จากกรณีต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลหนุนเสริม/ผลักดันให้มีการจัดทำฐานข้อมูล (เศรษฐกิจ, สังคม, วัฒนธรรม) ในระดับตำบล ผลของความสำเร็จจากการใช้ข้อมูลเพื่อเป็นฐานในวางแผนแก้ไขปัญหาชุมชน กระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านหมู่บ้านบ่อลูกวังอย่างเป็นรูปธรรมได้ระดับหนึ่ง ถูกถ่ายทอดให้กับกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เข้าร่วมจัดตั้ง จัดตั้งสภาองค์กรชุมชน และคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชน จนเกิดการสำรวจข้อมูลครัวเรือนในระดับตำบล (โดยการสนับสนุนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) เช่น ที่อยู่อาศัย รายได้-รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของแต่ละครัวเรือน สภาพหนี้สิน เงินออม สภาพการถือครองทรัพย์สิน (ทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์) สภาพการเจ็บป่วยของแต่ละครัวเรือน ความต้องการในการพัฒนา/แก้ไขปัญหา ความชำนาญของสมาชิกในครัวเรือน เป็นต้น หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้เหล่านั้นนำเสนอประชาคมหมู่บ้านและสภาองค์กรชุมชน เพื่อนำเสนอ/ประสานต่อหน่วยงานทั้งหน่วยราชการในส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น เพื่อประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

2. การใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลหนุนเสริม/ผลักดันให้มีการจัดตั้งกองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัยในระดับตำบล จากความสำเร็จ (ระดับหนึ่ง) ในการแก้ไขปัญหาที่ดินของหมู่บ้านบ่อลูกวัง ประกอบกับแนวคิดที่ว่าเรื่องปัญหาที่ดินถือเป็นปัญหาร่วมของคนทั้งตำบล ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยพลังของภาคประชาชนหลายกลุ่มในการขับเคลื่อน/ผลักดัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายของกลุ่มคนที่ประสบปัญหาที่ดินให้กว้างขึ้นเพื่อเป็นฐานในการขับเคลื่อนการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงเกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาทำงานขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน กระทั่งมีการสำรวจข้อมูลในระดับตำบล (ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น) และนำมาสู่การจัดตั้ง “กองทุนที่ดินตำบลคลองหินปูน” ขึ้นในปี พ.ศ.2553 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือ/จัดสรร ที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกิน/ที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองและไถ่ถอนที่ดินของชาวบ้านคืนจากนายทุนนอกระบบและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ โดยคณะกรรมการกองทุนที่ดินที่มาจากตัวแทนของชาวบ้านทั้ง 16 หมู่บ้านในตำบลบ่อลูกวัง

3. การใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนในเรื่องการขยายความคิดการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการตำบล และเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงหมู่บ้านต่างๆ ในตำบล เพื่อพัฒนากองทุนสวัสดิการของตำบล กล่าวได้ว่าเดิมทีความคิดในเรื่องของการจัดสวัสดิการชุมชน⁹

⁹ ความคิดในการจัดตั้งสวัสดิการชุมชน เกิดขึ้นในรัฐบาล พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ เมื่อนายไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม ผู้นำนักพัฒนาเอกชนของไทยได้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาสังคมและความ

เป็นความคิดที่กระจุกตัวอยู่ที่ผู้นำหมู่บ้านเพียงไม่กี่หมู่บ้าน (กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลคลองหินปูนจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ.2551 มีสมาชิกแรกเริ่มจำนวน 385 คนและมีการขยายกองทุนสวัสดิการได้เพียง 6 หมู่บ้านจากทั้งหมด 16 หมู่บ้านในตำบลคลองหินปูน) เพราะผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่ในตำบลไม่เชื่อว่าจะสามารถดำเนินการตามแนวคิดดังกล่าวได้ตามความมุ่งหมาย ขณะที่องค์กรปกครองท้องถิ่นก็ขาดความเข้าใจในเรื่องของสวัสดิการ ดังนั้นการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนของตำบลจึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้กลุ่มนำในชุมชนเท่าที่ควร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วกลุ่มผู้นำในสภาองค์กรชุมชนตำบลบ่อลูกรังจึงพยายามขับเคลื่อนเรื่องนี้ใหม่โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นฐานในการขับเคลื่อน โดยการชี้แจงความคิดเรื่องสวัสดิการชุมชนต่อสมาชิกในกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่ร่วมจัดตั้งจัดตั้ง โดยเฉพาะกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ที่เป็นกลุ่มที่เข้าร่วมในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนบ่อลูกรังมากที่สุด หลังจากนั้นก็ให้กลุ่ม อสม. ลงไปทำความเข้าใจ ชี้แจงรายละเอียดวัตถุประสงค์และความสำคัญของสวัสดิการชุมชน รวมถึงการชักชวนให้ชาวบ้านในพื้นที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในกองทุน ผลจากความพยายามในการสร้างกลไกใหม่ในการเข้าถึงชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านโดยใช้เครือข่าย อสม.ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในสภาองค์กรชุมชนนั้น ก่อให้เกิดการระดมชาวบ้านเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก และทำให้กองทุนสวัสดิการชุมชนดังกล่าว กลายเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดการจัดสวัสดิการช่วยเหลือชาวบ้านในตำบลในรูปแบบต่างๆ

มั่นคงของมนุษย์ และมีการจัดตั้งคณะกรรมการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนท้องถิ่น ระดับชาติและคณะอนุกรรมการสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นระดับจังหวัดทุกจังหวัดขึ้น ต่อมารัฐบาลได้สนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล กระทั่งเกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลขึ้น โดยกองทุนแห่งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อดูแลสมาชิกและผู้ยากลำบากในชุมชน ครอบคลุมตั้งแต่การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ค่าใช้จ่ายยามจำเป็น พัฒนาอาชีพ บำนาญ ฌาปนกิจศพและสวัสดิการต่างๆ ให้กับสมาชิก ต่อมาเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2552 ขบวนการองค์กรชุมชนได้เสนอให้รัฐบาลสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน โดยรัฐบาล (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) ได้มอบให้คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งแห่งชาติ ซึ่งมีคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี เป็นประธานและคณะอนุกรรมการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งคณะกรรมการชุดดังกล่าวได้เสนอแนวคิดให้รัฐบาลใช้เงินงบประมาณแผ่นดินสมทบกองทุนดังกล่าวในลักษณะ 1:1:1 (ชุมชน:องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น:รัฐบาล) อันเป็นผลให้ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2553 เป็นต้นมารัฐบาลเริ่มสมทบเงินเข้ากองทุนดังกล่าว

สาเหตุที่ผู้นำชุมชนเหล่านี้ต้องการขับเคลื่อนประเด็นสวัสดิการนี้ เพราะว่าเป็นกองทุนที่จะมีรายได้มหาศาลเพื่อการบริหารจัดการในตำบล อันเนื่องมาจากการสทบของหน่วยงานต่างๆ (โดยเฉพาะการสมทบของรัฐบาล : องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นเป็นลักษณะของความร่วมมือ)

1.6 ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการขับเคลื่อนประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในระดับตำบล

แม้เวทีสภาองค์กรชุมชนจะเป็นเพียงเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน แต่เมื่อความคิด การพูดคุยถูกนำไปสู่การปฏิบัติทำให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนโดยคนในชุมชนในหลายมิติ ดังนี้

1.6.1 การจัดตั้งกองทุนที่ดินตำบลคลองหินปูน ผลจากการจัดตั้งและขับเคลื่อนกองทุนที่ดินตำบลคลองหินปูนนั้น เริ่มปรากฏให้เห็นผลเป็นรูปธรรมขึ้นเมื่อกองทุนที่ดินของตำบลสามารถซื้อและไถ่ถอนได้กว่า 35 ไร่และจัดสรรที่ดินเหล่านี้ให้แก่สมาชิกกว่า 37 ราย (ปัจจุบันกองทุนฯ ยังมีแผนที่จะจัดซื้อที่ดินอีก 46 ไร่เพื่อจัดสรรให้กับชาวบ้านที่ไร้ที่ดินทำกินและอยู่อาศัย) ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (เรวดี อุติและอภิรักษ์ ยอดมณี, 2555, หน้า 79-80)

1. ซื้อที่ดินโฉนดจำนวน 4 ไร่ 1 งาน ราคา 307,125 บาท จัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยให้แก่สมาชิก 16 ครอบครัว

2. ไถ่ถอนที่ดินจำนวน 9 ไร่ 3 งาน จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ราคา 500,000 บาท จัดสรรให้กับสมาชิกจำนวน 10 ราย

3. ซื้อที่ดินจำนวน 22 ไร่ 1 งาน ราคา 1,100,000 บาท (ได้รับการสนับสนุนจาก พอช.) จัดสรรให้กับสมาชิกจำนวน 11 ราย

4. มีแผนที่จะซื้อที่ดินในพื้นที่หมู่ 11 จำนวน 24 ไร่ ราคา 700,000 บาท เพื่อจัดสรรให้แก่สมาชิกจำนวน 12 ครอบครัว และแผนที่จะซื้อที่ดินในพื้นที่หมู่ 4 จำนวน 22 ไร่ เพื่อจัดสรรให้แก่สมาชิกจำนวน 10 ครอบครัว

เกณฑ์ในการพิจารณาจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้แก่ชาวบ้านที่เดือดร้อนนั้นทางคณะกรรมการกองทุนที่ดินตำบลคลองหินปูนได้ตั้งเงื่อนไขเอาไว้ (ละอองดาว สีลาน้ำเต็ง, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2556)

1. ผู้มีสิทธิในการได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินจะต้องเป็นสมาชิกในกองทุนสวัสดิการ (รายละเอียดผู้วิจัยกล่าวไว้ในกองทุนสวัสดิการตำบล)

2. เงื่อนไขในการใช้ประโยชน์ที่ดินจะต้องเป็นไปเพื่อการประกอบอาชีพ, ที่อยู่อาศัย, บ้านมั่นคงในชนบท

3. เน้นการช่วยเหลือผู้ที่ไม่มียากินเป็นของตนเอง รวมถึงช่วยเหลือเกษตรกรที่จะสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดิน (อันเป็นผลจากการที่ดินนี้สืบทอดในและนอกระบบ)

4. กรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของกองทุนที่ดิน (ในปัจจุบันกองทุนดังกล่าวกำลังจะถูกยกฐานะเป็น “สหกรณ์ปฏิรูปการเกษตรเพื่อการพัฒนาชนบท” คาดว่าจะดำเนินการเสร็จสิ้นในเดือน พฤษภาคม 2556)

5. คณะกรรมการกองทุนที่ดินและคณะกรรมการสวัสดิการตำบลบ่อลูกรัง จะเป็นผู้พิจารณาคุณสมบัติของผู้ที่สมควรได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินเบื้องต้น

6. ผู้บริหารท้องถิ่น (เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบลและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล) ภายใต้คำแนะนำของคณะกรรมการรกลั่นกรองเบื้องต้น จะเป็นผู้พิจารณาก่อนการรอบสุดท้าย

ภาพการทำงานของคณะกรรมการชุดนี้ สะท้อนออกมาให้เห็นจากคำสัมภาษณ์ของผู้ใหญ่ ละออ ดาว ในฐานะหนึ่งในประธานคณะกรรมการกองทุนที่ดินตำบลคลองหินปูนที่ว่า

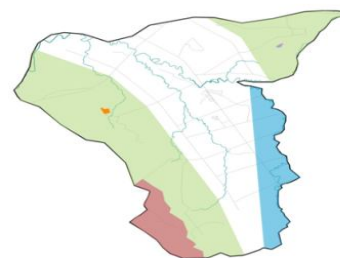
“เรามีคณะกรรมการกลั่นกรองสองชุด โดยให้สมาชิก อบต. หรือผู้บริหารท้องถิ่นเป็นผู้กลั่นกรองรอบสุดท้าย รอบแรกพี่น้องที่เดือนร้อนมาด้วยกันร่วมนกันก่อน (คณะกรรมการจะมาจากผู้เดือนร้อนเป็นหลัก : ผู้วิจัย) แล้วมานำเสนอเข้าสู่สภา อบต. ซึ่งให้ผู้ใหญ่บ้านรับรอง ” (ละออ ดาว สีลำนน้ำเที่ยง, ในเรวัติ อุลิตและสมล อย่างสูง, 2555, หน้า 82)

ต่อมาการทำงานด้านที่ดินของเครือข่ายที่ดินในตำบลคลองหินปูน ได้ยกระดับการทำงาน of เครือข่ายตนเอง โดยนำเอาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information Systems : GIS) เข้ามาช่วยในการทำงานด้านที่ดิน ผลจากการนำเอาระบบ GIS เข้ามาใช้ก็ทำให้ภาคประชาชนในตำบลเริ่มเห็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างข้อมูลของรัฐและของภาคประชาชน (ที่ได้จากการเดินสำรวจ) ในเรื่องขอบเขตพื้นที่ตำบล ขณะเดียวกันการลงพื้นที่ภาคสนามของเครือข่ายภาคประชาชนเหล่านี้ยังทำให้พวกเขาได้เห็นถึงลักษณะประชากร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ สภาพปัญหาที่แต่ละครัวเรือนในหมู่บ้านเผชิญอยู่ ข้อมูลเหล่านี้จะถูกบันทึกไว้เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนแก้ไขปัญหาของตำบล ปฏิบัติการภาคสนามของภาคประชาชนเหล่านี้เกิดขึ้นควบคู่กับการให้ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านจัดทำแผนที่ทำมือ เพื่อทำให้ถึงเห็นภาพของการใช้ประโยชน์ที่ดินและผู้ครอบครอง/ถือครองที่ดินในแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานต่างๆ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการภาคสนามเหล่านี้ คือ การที่ตำบลเริ่มมีและเห็นข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น การเห็นประเภทที่ดินทั้งหมดในชุมชนตำบลคลองหินปูน (ที่มีทั้งพื้นที่นิคมสหกรณ์และโฉนดที่ดิน, พื้นที่ราชพัสดุ, พื้นที่ป่าไม้, พื้นที่ สปก., พื้นที่สาธารณะ, พื้นที่ ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้), การเห็นสภาพการถือครองที่ดิน/จำนวนที่ดินที่ผู้คนทั้งในและนอกชุมชนถือครองอยู่, ข้อพิพาท/พื้นที่ซับซ้อนเกี่ยวกับที่ดินระหว่างรัฐและประชาชน, เส้นทางคมนาคมขนส่งในชุมชน, แหล่งน้ำ, พื้นที่ชลประทาน, แหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชน รวมถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งหมดในตำบล ขณะเดียวกันก็ทำให้พวกเขาเห็นว่าแผนที่ที่ชาวบ้านร่วมกันจัดทำและแผนที่ที่ทางราชการจัดทำนั้นมีความไม่สอดคล้องกันในหลายประเด็น โดยเฉพาะเรื่องขอบเขตของตำบล ดังแสดงได้ตามรูปที่ 1

ขอบเขตตำบลคลองหินปูนที่ภาคประชาชนจัดตั้งขึ้น

ขอบเขตตำบลคลองหินปูนที่หน่วยงานราชการจัดทำขึ้น

รูปที่ 1 แสดงความแตกต่างในขอบเขตของพื้นที่ตำบลคลองหินปูนที่ภาคประชาชน
และหน่วยงานราชการจัดทำขึ้น (กรมโยธาธิการและผังเมือง)

ความแตกต่างระหว่างข้อมูล (แผนที่) ของทางราชการและข้อมูล (แผนที่) ที่ได้จากการจัดทำขึ้นของเครือข่ายชาวบ้านเหล่านี้ นำมาไปสู่การการร้องเรียนเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวนำไปพิจารณาแก้ไขให้ถูกต้อง ดังจะเห็นได้จากการเข้าพบกับผู้เกี่ยวข้องในสำนักงานโยธาธิการและผังเมือง ที่ถูกถ่ายทอดออกมาจากประธานคณะกรรมการกองทุนที่ดินตำบลคลองหินปูนที่ว่า

“พอเราทำผังตำบล ก็พบว่าต่างจากผังที่ทำโดยสำนักงานโยธา กระทรวงมหาดไทย ขอบเขตของผังโยธากระทรวงมหาดไทย จะกินเนื้อที่ของอีกตำบลหนึ่งไป 2 หมู่บ้าน แต่พอเราได้ทำผังตำบลโดยใช้เครื่อง GPS ลงจับกันเองหน้าตาเลยออกมาเป็นอย่างนี้ โดยมีผู้ใหญ่บ้าน อบต. ชี้ขอบเขต เอาใบเสมาภาษี ของท้องที่เรามากางกัน ก็นำไปเสนอต่อโยธาจังหวัด ทำไมหน้าตาเป็นอย่างนี้ โยธาจังหวัดบอกว่าเราไม่มีเวลาจะทำก็จ้างบริษัทไปทำ แล้วถนัดมันได้ตรงไหนเขาก็ไปจับแต่ละมุมตามเส้นทางมันไป แล้วผู้ใหญ่ทำอะไร มันเป็นป่าหญ้าเราก็ดิน ถ้าถนนหนทางมันอาจจะแบ่งเขตได้ แต่ถ้าที่ดินแปลงติดกันถ้าเราไม่เดินตามรายแปลงมันก็ไม่สามารถแบ่งเขตได้ เขาก็บอกว่าผู้ใหญ่ทำถูกแล้ว เขาก็แจ้ง เราก็ดีใจที่เขายอมรับชาวบ้าน ” (ละอองดาว สีสานน้ำเตย, ในรวรดี อุลิตและสมล ยางสูง, 2555, หน้า 70)

เมื่อชาวบ้านมีข้อมูลและเห็นปัญหาจึงเกิดการรวมตัวกันของเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหามารูปแบบต่าง เช่น การรวมตัวกันของภาคประชาชนเพื่อทำเรื่องเสนอขอใช้ที่ดินจากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จำนวน 500 ไร่เพื่อจัดสรรให้แก่ประชาชนที่ไม่มีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยจำนวน 100 ครอบครัว, การเสนอให้เขตการศึกษาที่ 1 จังหวัดสระแก้วคืนพื้นที่โรงเรียนบ้านคลองฝักมิด คืนพื้นที่จำนวน 22 ไร่ให้กับกรมธนารักษ์และขอให้กรมธนารักษ์จัดสรรที่ดินจำนวนดังกล่าวให้กับผู้เดือนร้อนเรื่องที่ดินทำกินในตำบลคลองหินปูน, การเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาคอพิพาทในที่ดินระหว่างตำรวจตระเวนชายแดนและชาวบ้านหมู่ที่ 7 ตำบลคลองหินปูน, การจัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินตำบล, การจัดตั้งกองทุนที่ดิน เพื่อเป็นทุนภายในในการจัดการแก้ไขปัญหที่ดินของตนเอง, การจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรตำบล เพื่อเช่าที่ดินกับเจ้าของที่ดิน เป็นต้น (ละอองดาว สีสานน้ำเตย, สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2556 ; สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2555)

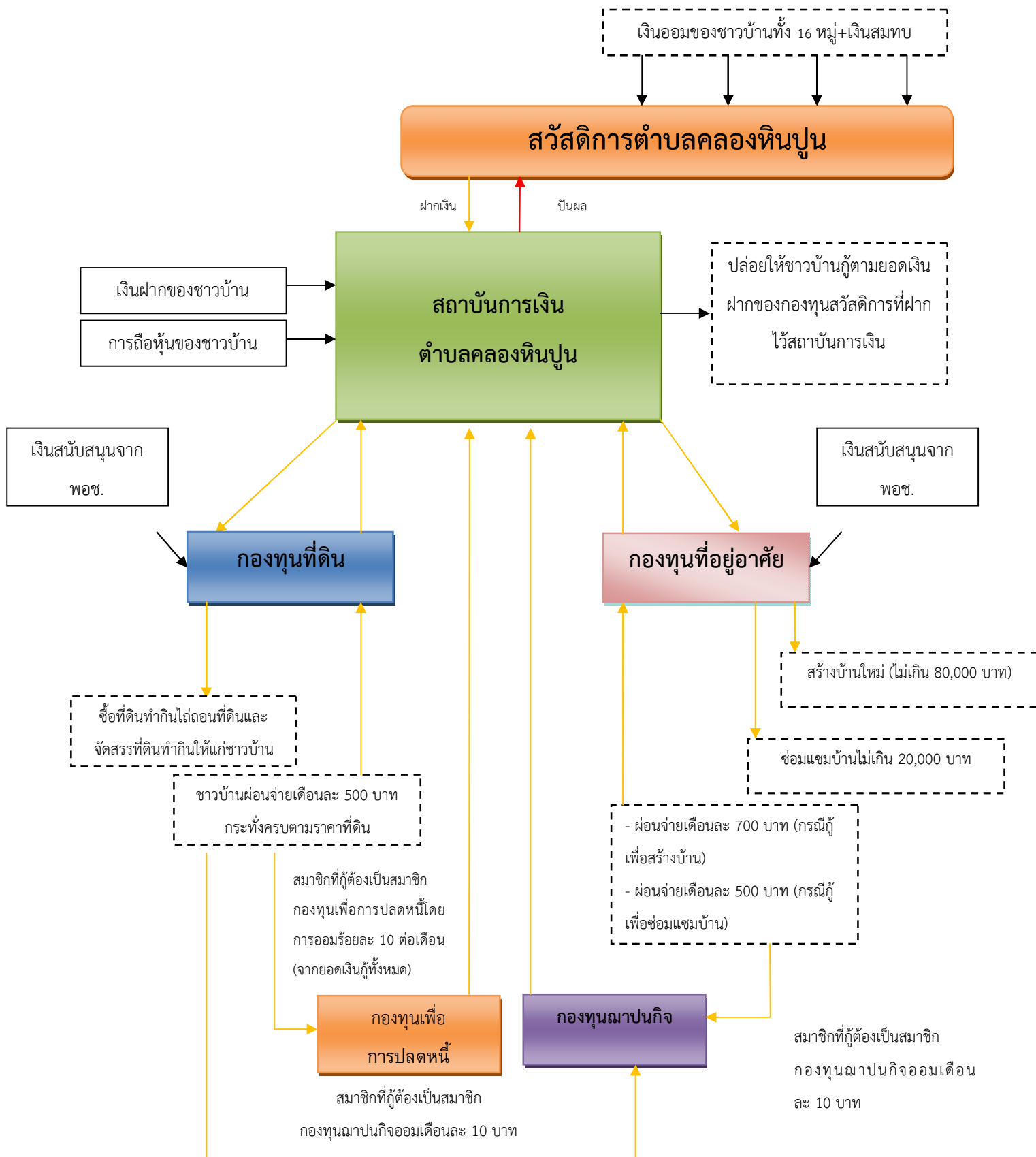
ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการรวมตัวกันของเครือข่ายภาคประชาชนในตำบลคลองหินปูนโดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ/รวบรวมจากพื้นที่จริงเหล่านี้ นำมาสู่การแก้ไขปัญหให้กับชาวบ้านในพื้นที่ในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นแก้ไขปัญหาคอพิพาทที่ดินระหว่างชาวบ้านและกองร้อยตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งปัญหาที่สะสมมากกว่า 50 ปี, องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จัดสรรพื้นที่ให้กับชาวบ้าน

300 ไร่, กรมธนารักษ์อนุญาตให้เช่าที่ดินจำนวน 22 ไร่, การเคลื่อนไหวก่อสร้างเพื่อตัดคันโรงงานมันสำปะหลังที่จะเข้ามาตั้งในพื้นที่ (จากการทำข้อมูลและแผนที่ทำให้เห็นว่าโรงงานผลิตแป้งมันสำปะหลังตั้งอยู่บนต้นน้ำของแม่น้ำสายหลักในตำบลและจากการคำนวณพื้นที่เพาะปลูกในตำบลทำให้ทราบว่าผลผลิตชาวบ้านผลิตได้เป็นสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับความต้องการของโรงงานฯ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วโรงงานฯ จำเป็นต้องนำเข้าวัตถุดิบจากต่างพื้นที่ เมื่อวัตถุดิบเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการผลิตก็จะมีของเสียออกมา แน่นอนว่าย่อมถูกปล่อยลงสู่ชุมชน อันจะทำให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในชุมชน ดังนั้นชุมชนจะกลายเป็นผู้แบกรับปัญหาทั้งหมดเอาไว้ ขณะที่ผลประโยชน์ที่ได้รับนั้นกลับมีน้อยมาก ประเด็นดังกล่าวนำไปสู่การเคลื่อนไหวก่อสร้างของภาคประชาชนอันเป็นผลให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้วมีคำสั่งให้ยกเลิกการก่อสร้างโรงงานดังกล่าว (ละอองดาว สีลาน้ำเต็ง, สัมภาษณ์ 9 กุมภาพันธ์ 2556 ; สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2555)

1.6.2. การพัฒนาต่อยอดความคิดสวัสดิการของตำบลเพื่อแก้ไขปัญหาของคนใน

ตำบล ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าผลของการเกิดขึ้นของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูนทำให้เกิดการระดมผู้คนเข้ามาเป็นสมาชิกในกองทุนสวัสดิการได้เป็นจำนวนมาก (ในปี พ.ศ.2555 กองทุนสวัสดิการตำบลคลองหินปูนมีสมาชิกทั้งหมด 2,735 คนมียอดเงินออมจำนวนทั้งสิ้น 2,066,769 บาท) ด้วยยอดเงินที่มีค่อนข้างมาก ทำให้คณะกรรมการกองทุนสวัสดิการตำบลบ่อลูกรัง จึงมีแนวคิดที่จะนำเงินดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน¹⁰ โดยการนำเงินยอดเงินสะสมทั้งหมดไปฝากไว้กับสถาบันการเงินตำบลคลองหินปูน (ที่ยกระดับมาจากสถาบันเงินบ้านบ่อลูกรัง) ผลจากการนำเงินจากกองทุนสวัสดิการตำบลมาฝากไว้กับสถาบันการเงินตำบล ทำให้สถาบันการเงินสามารถนำเงินไปใช้เพื่อการบริหารจัดการ กระทั่งเกิดกองทุนต่างๆ ที่พยายามแก้ไขปัญหาให้กับคนในตำบล ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอเป็นแผนภาพ ดังต่อไปนี้

¹⁰ แต่เงื่อนไขของกองทุนสวัสดิการไม่อนุญาตให้นำเงินดังกล่าวไปปล่อยกู้ให้กับสมาชิกในกองทุนฯ จะใช้ได้เฉพาะการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกเท่านั้น

รูปที่ 2 แสดงความเชื่อมโยงของกลุ่มและองค์กรต่างๆ ที่เกิดขึ้นในตำบลคลองหินปูน

2. บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น

รายละเอียดที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น คือ ภาพสะท้อนของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นที่พยายามลุกขึ้นมาจัดการตนเอง (โดยใช้การจัดการความรู้เป็นฐานในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน) ความพยายามในการจัดการตนเองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมโดยคนในชุมชนในรูปแบบวิธีการต่างๆ เหล่านี้ คือ ภาพสะท้อนความคิดประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบของความพยายามสร้างประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง (Self-Government Democracy) กล่าวได้ว่าประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเองนี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทเฉพาะของหมู่บ้านบ่อลูกรัง ที่ผู้นำในชุมชนและเครือข่ายได้พยายามสร้างกลไกเพื่อที่จะนำไปสู่การปกครองหรือการพัฒนาที่บุคคลหรือกลุ่มคนในชุมชนร่วมและรวมกันแก้ปัญหาที่ชุมชนของตนเองกำลังเผชิญอยู่ ความพยายามเช่นนี้ตามความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าเป็นความพยายามที่จะปรับกระบวนการทัศน์และจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนใหม่ จากเดิมที่วิถีคิดของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นมักอยู่ภายใต้ความคิดว่าปัญหาที่ชาวบ้านหรือชุมชนเผชิญอยู่นั้นจะต้องอาศัยพลังภายนอกทั้งกลไกรัฐในระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทหลักในการช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหานั้นที่ชุมชนเผชิญอยู่ โดยประชาชนในท้องถิ่นเป็นเพียงผู้คอยรับผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากทำงานของกลไกรัฐเหล่านี้ กระบวนการเช่นนี้จึงนำไปสู่การพึ่งพิงรัฐในกระบวนการปกครอง/พัฒนาอยู่เสมอและตลอดมา (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2553, หน้า 61)

กระบวนการใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านบ่อลูกรังนี้ จึงเป็นการกลับหัวกลับหางความคิดในการปกครอง/การพัฒนาแบบเดิมจากการมีจุดมุ่งหมายเพื่อประชาชนเป็น “การปกครองโดยประชาชน” ที่ประชาชนทำอะไรด้วยตัวเอง เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก โดยใช้พลังภายนอกชุมชนที่มีทั้งหน่วยงานราชการของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการหนุนเสริมความคิดของชาวบ้าน ดังนั้นภาพของประชาธิปไตยประชาชนปกครองดูแลตนเองของหมู่บ้านบ่อลูกรังนั้นจึงไม่ใช่ความพยายามโดดเดี่ยวตนเองจากสังคมหรือพลังภายนอก ในทางตรงกันข้ามพวกเขายังต้องอาศัยระบบราชการ/ ข้าราชการทั้งในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น อาศัยงบประมาณจากภายนอกที่เป็นพลังสนับสนุนการขับเคลื่อนการทำงานภาคประชาชน แม้จะต้องพึ่งพาภายนอกเพื่อการหนุนเสริมการทำงานของชุมชนแต่ชุมชนก็พยายามสร้างเส้นแบ่งเพื่อไม่ให้ชุมชนตกอยู่ ภายใต้อาณัติหรือการครอบงำของพลังภายนอกเหล่านี้ ในทางตรงกันข้ามพวกเขาก็พยายามจะจัดวางสัมพันธ์ทางอำนาจกับพลังภายนอกให้เหมาะสม กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นความพยายามที่จะทำให้พลังภายนอกเหล่านี้กลายเป็น

เครื่องมือหมุน/เสริมบทบาทของภาคประชาชนในกระบวนการจัดการตนเอง ไม่ปล่อยให้องค์กรภายนอกเป็นผู้ครอบงำ สั่งการ หรือกำหนดแนวทางให้กับประชาชนมากเกินไป (โชคชัย ลีมีประดิษฐ์, 2552, หน้า 57)

ความพยายามจัดการชุมชนโดยคนในชุมชนในรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนกำลังพยายามปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) และพยายามจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจในการปกครอง/พัฒนาใหม่ (หากชุมชนสามารถขับเคลื่อนและดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน) กล่าวคือ จากเดิมที่ประชาชนต้องการ/ขอเข้าไปมีส่วนร่วมกับรัฐหรือหน่วยงานราชการเพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาร่วมกัน แต่ความสัมพันธ์ทางอำนาจและกระบวนทัศน์ในการปกครอง/พัฒนาชุดใหม่นี้จะแปรเปลี่ยนเป็นการที่รัฐหรือหน่วยงานราชการจะต้องเข้ามาร่วมกับกิจกรรม/โครงการที่ดำเนินการโดยภาคประชาชน

ดังนั้นหากวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามมาจากความพยายามจัดการตนเองของชุมชนบ้านบ่อลูกรัง (ที่ต่อมามีการขยายความคิดในการจัดการตนเองไปสู่ระดับตำบล) แล้ว ก็จะพบว่าบทบาทหน้าที่ (Function) ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นผ่านความพยายามจัดการตนเองของชุมชนนี้ มีลักษณะที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

2.1 การเป็นกลไกในการสร้างประสิทธิภาพและเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน

2.2 การเป็นกลไกที่พยายามสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินแก่ผู้คนในชุมชน

2.3 การเป็นกลไกในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน

2.4 การเป็นกลไกในการฝึกฝนการเรียนรู้และสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

2.1 การเป็นกลไกในการสร้างประสิทธิภาพและเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน

ท่ามกลางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ชาวบ้านบ่อลูกรัง (และตำบลคลองหินปูน) กำลังเผชิญอยู่ ทำให้ชาวบ้านหลายต่อหลายคนถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนหลายกลุ่ม ทั้งนายทุน พ่อค้าคนกลาง และกลไกตลาดที่ไม่เป็นธรรม ในลักษณะของการกดราคาสินค้าเกษตรให้ต่ำกว่าที่ควรจะเป็นและขายสินค้าที่เป็นปัจจัยการผลิตในราคาที่สูง

เมื่อพิจารณาถึงวิธีการผลิตของผู้คนในแถบนี้ ก็จะพบว่าผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญเพื่อตอบสนองตลาดไม่ว่าจะเป็นการปลูกอ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลังและข้าว เป็นต้น ดังนั้นกระบวนการผลิตสินค้าเกษตรกรรมของชาวบ้านในพื้นที่ปัจจุบันจึงต้องพึ่งพาตลาดตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กระบวนการปลูกพืชเศรษฐกิจ ชาวบ้านจะต้องพึ่งพาปุ๋ย ยาฆ่าแมลงและเมล็ดพันธุ์พืช นายทุนภาคการเกษตรกร ขณะที่ชาวบ้านบางรายที่ไม่มีเงินลงทุนในการประกอบอาชีพ พวกเขาจะใช้วิธีการหยิบยืมเงินทุนและปัจจัยการผลิตจากนายทุนทั้งหมด เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ก็จะนำผลผลิตเหล่านี้ไปหักกลบลบหนี้กับปัจจัยการผลิตและเงินลงทุน (พร้อมดอกเบี้ย) ที่ตนเองหยิบยืมนายทุน ระบบลักษณะนี้ที่เกิดขึ้นในชุมชน ชาวบ้านเรียกขานกันโดยทั่วไปว่า “ระบบลูกไร่” หรือระบบที่ผู้วิจัยเรียกผู้ประกอบการเกษตรกรในลักษณะนี้ว่า “แรงงานรับจ้างในที่ดินทำกินของตนเอง” รูปแบบการผลิตเช่นนี้ คือ สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านต้องตกอยู่ในภาวะหนี้สิน อันเป็นผลความล้มเหลวจากการประกอบอาชีพทั้งความล้มเหลวจากราคาสินค้าทางการเกษตรที่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิต ความล้มเหลวที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากภัยพิบัติทางธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ ทั้งน้ำท่วม ฝนแล้ง เป็นต้น ผลจากภาวะหนี้สินที่ชาวบ้านประสบอยู่เหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พวกเขาต้องตกอยู่ในวงจรหนี้และเกษตรกรบางรายต้องตัดสินใจขายที่ดินทำกินของตนเองเพื่อใช้หนี้สินที่ตนเองมีอยู่

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ชาวบ้านบ่นลูกรัง (และตำบลคลองหินปูน) กำลังเผชิญอยู่ก็คือ ต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะค่าปุ๋ย ยาฆ่าแมลง รวมถึงค่าจ้างแรงงานที่เพิ่มสูงขึ้น (อันเป็นผลเชื่อมโยงจากการปรับค่าจ้างแรงงานเป็นวันละ 300 บาทของรัฐบาล) สาเหตุสำคัญที่เป็นเหตุให้ปัจจัยการผลิตเพิ่มสูงขึ้นนี้ ในมุมมองของชาวบ้านพวกเขาเห็นว่าเป็นผลจากการที่นายทุนและพ่อค้าต่างบวกราคาสินค้าให้เพิ่มราคาสินค้าเหล่านี้ให้สูงขึ้นทั้งนี้เพื่อให้ตนเองได้กำไรมากที่สุด ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงราคาสินค้าที่มาจากโรงงานหรือแหล่งผลิตอาจจะไม่มีราคาสูงถึงขนาดนี้

2. กระบวนการขายสินค้าทางการเกษตร ในกระบวนการขายสินค้าทางการเกษตรสู่ระบบตลาดนี้ ชาวบ้านในชุมชนเห็นว่าตนเองถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มพ่อค้าคนกลางและนายทุน ทั้งนี้เพราะที่ผ่านมามีแนวโน้มว่าคนกลุ่มนี้จะกดราคาสินค้าทางการเกษตรให้ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ซึ่งชาวบ้านจำเป็นต้องยอมรับกับระบบเหล่านี้ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะสินค้าทางการเกษตรของเกษตรกรมักมีระยะเวลาเก็บเกี่ยวอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน ประกอบกับสินค้าทางการเกษตรบางประเภทภายหลัง

การเก็บเกี่ยวหากเกษตรกรเก็บรักษาเอาไว้เป็นระยะเวลานานๆ ก็จะทำให้ราคาลดลงทำให้ชาวบ้านจำเป็นต้องขายสินค้าเหล่านั้นทันที

สภาพปัญหาเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความพยายามที่จะจัดการตนเองของชุมชน (ทางด้านเศรษฐกิจ) มุ่งสนองตอบต่อปัญหาที่ดำรงอยู่เหล่านี้ โดยความพยายามสร้างประสิทธิภาพ และเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้สามารถแข่งขันกับตลาดภายใต้ระบบทุนนิยม จนนำมาสู่แนวคิด ในการจัดตั้ง “สหกรณ์ปฏิรูปการเกษตรเพื่อพัฒนาชนบท ตำบลคลองหินปูน”¹¹ ทั้งนี้เพื่อจะใช้ กลไกสหกรณ์เป็นแหล่งรับซื้อสินค้าทางการเกษตรของสมาชิก รวมถึงเป็นแห่งกระจายสินค้าที่เป็น ต้นทุนการผลิต เช่น ปุ๋ย สารเคมีต่างๆ ที่จำเป็นต่อการเพาะปลูก เป็นต้น ในราคาถูกกว่าท้องตลาด โดยทั่วไป เป้าประสงค์ที่สำคัญที่สุดของความพยายามจัดตั้งสหกรณ์ในตำบลแห่งนี้ก็เพื่อการตัดวงจร พ่อค้าคนกลางทั้งในกระบวนการผลิตและกระจายสินค้าในระบบตลาด (ละอองดาว สีลำน้าเที่ยง ,สัมภาษณ์ 29 กรกฎาคม 2556)

ดังนั้นหากวิเคราะห์บทบาทของความพยายามในการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจผ่านการ จัดตั้งสหกรณ์ของชุมชนแล้ว ก็จะพบว่า สหกรณ์การเกษตรฯ จะเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาทาง เศรษฐกิจที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม รวมถึงจะเป็นเครื่องมือของประชาชนใน ชุมชนเพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนในระดับรากหญ้า หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ความพยายามที่จะทำให้คนตัวเล็กตัวน้อยในระบบเศรษฐกิจมีภูมิคุ้มกันตนเอง นอกจากนี้แล้วสหกรณ์ ที่เกิดขึ้นอาจเป็นเครื่องมืออีกชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่ความพยายามลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความ เป็นธรรมทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนในระดับรากหญ้าของสังคม (หากในอนาคตสหกรณ์แห่งนี้ สามารถที่จะดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน)

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความพยายามจัดตั้งสหกรณ์กับกระบวนการประชาธิปไตย ชุมชนท้องถิ่นแล้ว คณะผู้วิจัยก็พบว่า สหกรณ์ที่จะจัดตั้งขึ้นน่าจะมีบทบาทในการหนุนเสริมการ ปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยเฉพาะการหนุนเสริมตัวแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่เป็น เช่นนั้นเพราะ

¹¹ ปัจจุบันสหกรณ์แห่งนี้อยู่ระหว่างการตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารเพื่อจดทะเบียนการจัดตั้ง สหกรณ์ จากสำนักงานสหกรณ์จังหวัดสระแก้ว จากการสัมภาษณ์ พบว่า หากสำนักงานสหกรณ์จังหวัดสระแก้ว รับรองเรื่องนี้ทางคณะกรรมการบริหาร ก็สามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานได้ทันที

1. สหกรณ์จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่พยายามทำให้ผู้คนในชุมชนช่วยเหลือตนเอง ทั้งนี้ เพราะสหกรณ์ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นความพยายามที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่ดำรงอยู่ในชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง กระทั่งก่อให้เกิดความคิดที่จะจัดปัญหาหรือบรรเทาความเดือดร้อนในทางเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนในพื้นที่ นับเป็นความพยายามที่จะเรียนรู้และแก้ไขปัญหาที่มีอยู่โดยอาศัยพลังและศักยภาพที่มีอยู่ในตัวชุมชนเอง

2. หากดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ สหกรณ์จะเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนให้ประชาชนเข้าใจถึงแก่นแท้ของระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะจุดเน้นที่สำคัญที่สุดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ทั้งนี้เพราะสหกรณ์ที่จะเกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญสามประการด้วยกัน คือ “การรวมคน รวมแรงและร่วมกันทำ” การรวมคนและรวมแรงในที่นี้ก็คือเพื่อที่สร้างพลังต่อรองกับระบบตลาดและนายทุน ขณะที่การบริหารจัดการสหกรณ์ก็จะเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมของทุกๆ ฝ่าย กระบวนการดังกล่าวนี้จึงเป็นเสมือนการที่เปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่ม (ที่เป็นสมาชิก) เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง

2.2 การเป็นกลไกที่พยายามสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินแก่ผู้คนในชุมชน

กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านบ่อลูกวัง (รวมถึงระดับตำบล) ไม่ว่าจะเป็นกองทุนที่ดิน กองทุนที่อยู่อาศัย กองทุนสวัสดิการ ธนาคารหมู่บ้าน (รวมถึงสหกรณ์ปฏิรูปการเกษตรกรรมเพื่อพัฒนาชนบท ตำบลคลองหินปูน) ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มองค์กรที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความเป็นอยู่และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้คนในชุมชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความพยายามที่จะทำให้ผู้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข (Well-being) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความมั่นคงและหลักประกันในการดำเนินชีวิตให้กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นท่ามกลางสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

กล่าวได้ว่าในสังคมชนบทวิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ยังยึดการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ดังนั้นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดของผู้คนเหล่านี้ก็คือ “ที่ดิน” กล่าวได้ว่าปัญหาที่ดินทำกินนั้นถือเป็นปัญหารากฐานที่สำคัญของปัญหาความยากจนของชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะที่ดินเป็นเสมือนทุนของชีวิต ดังนั้นเมื่อไม่มีที่ดินทำกินทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย ทั้งในส่วนของปัญหารายได้ ความมั่นคงในชีวิต การอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง รวมถึงปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องตามมา ในกรณีของชุมชนบ่อลูกวังชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองเลือกที่จะแก้ไขปัญหาโดยการเช่าที่ดินจาก

นายทุนภาคการเกษตรเพื่อประกอบอาชีพ แน่แน่นอนว่าผลที่เกิดขึ้นตามมา ก็คือ เกษตรกรต้องมีต้นทุนในการผลิตที่สูงขึ้นหรือในบางกรณีก็ถูกเอาเปรียบจากนายทุนในเรื่องการเพิ่มค่าเช่าที่ดิน สภาพปัญหาที่ดำรงอยู่ในชุมชนเช่นนี้ คือ สาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การจัดตั้งกองทุนที่ดิน การเกิดขึ้นของกองทุนที่ดินนี้ก็คือความพยายามที่จะทำให้เกษตรกรมีปัจจัยการผลิต (ที่ดิน) เป็นของตนเอง (แม้เงื่อนไขในกองทุนฯ จะเปิดโอกาสให้สมาชิกมีสิทธิ์เพียงการครอบครองเท่านั้น ไม่สามารถมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเหล่านั้นได้ กรรมสิทธิ์ในที่ดินจะเป็นของสหกรณ์ปฏิบัติการเกษตรกรเพื่อพัฒนาชนบท : ดูรายละเอียดได้จากกองทุนที่ดินที่คณะผู้วิจัยอธิบายไว้แล้วข้างต้น) กล่าวได้ว่าความพยายามในลักษณะเช่นนี้ก็คือความพยายามในการสร้างหลักประกันในการประกอบอาชีพให้แก่เกษตรกรในชุมชนท้องถิ่นนั่นเอง ขณะเดียวกันผลเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นตามมาจากการจัดตั้งกองทุนที่ดิน ก็คือ กองทุนแห่งนี้เป็นเครื่องมือในการสร้างความร่วมมือระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น ส่วนราชการ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชนบท

กองทุนที่ดินในชุมชนเกิดขึ้นควบคู่กับกองทุนที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นเสมือนกองทุนที่สร้างสวัสดิการเกี่ยวกับการซ่อมสร้างที่อยู่อาศัยให้แต่ละครอบครัวที่เป็นสมาชิกของกองทุนแห่งนี้ ปัญหาที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านบ่อลูกรังเผชิญอยู่ ก็คือ สภาพบ้านเรือนที่มีความทรุดโทรมไม่แข็งแรงพอที่จะรองรับความเปลี่ยนแปลงและภัยพิบัติธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ ปัญหานี้เป็นผลที่เกี่ยวกับการขาดแคลนงบประมาณในการซ่อมแซมและสร้างบ้านเรือนของตนเอง ทั้งนี้เพราะเงินของชาวบ้านส่วนใหญ่จะถูกนำไปใช้ลงทุนทางการเกษตรและการดำเนินชีวิตเป็นหลัก สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดที่จะสร้างสวัสดิการในรูปแบบที่พักอาศัย กระทั่งเกิดกองทุนที่อยู่อาศัยขึ้นในชุมชนแนวทางดังกล่าวนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นความพยายามของผู้คนในชุมชนที่จะสร้างชุมชนให้มีความมั่นคงและเข้มแข็งซึ่งเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงของชีวิตด้านสังคมและเศรษฐกิจต่อไป

นอกจากความพยายามสร้างหลักประกันในการดำเนินชีวิตรูปแบบดังกล่าวข้างต้นแล้ว เครือข่ายผู้นำชุมชนยังพยายามสร้างหลักประกันในชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตายผ่านการจัดตั้ง “กองทุนสวัสดิการ” เพื่อเป็นกองทุนในการช่วยเหลือและสงเคราะห์สมาชิกในรูปของเงินสวัสดิการรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น เงินสวัสดิการการช่วยเหลือเกี่ยวกับการเกิด เจ็บป่วย เสียชีวิต แม้ว่ากองทุนเหล่านี้จะไม่สามารถช่วยเหลือหรือจัดสวัสดิการด้วยวงเงินจำนวนไม่มากมากเช่นเดียวกับสวัสดิการของรัฐที่ให้กับข้าราชการ หรือเงินชดเชยในรูปแบบต่างๆ ที่บริษัทประกันชีวิตของเอกชนที่ให้กับผู้ทำประกัน แต่ความพยายามเหล่านี้ของชุมชนผู้วิจัยเห็นว่า คือ สิ่งที่คุณคนในชุมชนตั้งใจที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและ

กันหรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นความพยายามที่จะทำให้ประชาชน “คนตัวเล็กตัวน้อย” ในสังคมมีสวัสดิการเล็กๆ น้อยๆ ในยามที่พวกเขา “เจ็บไข้ได้ป่วย” นอกจากบทบาทหน้าที่ในลักษณะดังกล่าวข้างต้นแล้วกองทุนสวัสดิการที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้ก็กลายเป็นศูนย์กลางที่ทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาหลายๆ ด้าน ทั้งการประกอบอาชีพ วิสาหกิจและทุนชุมชน การแก้ปัญหาหนี้ในระบบ ที่อยู่อาศัย การจัดการที่ดินโดยชุมชน เป็นต้น

ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านบ่อลูกรังดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ก็คือภาพของการจัดการตนเองในมิติเศรษฐกิจโดยผู้คนในชุมชนท้องถิ่น กล่าวได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้เป็นเสมือนเครื่องมือหนึ่ง (ในหลากหลายเครื่องมือ) ที่จะสร้างและยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น รวมถึงเป็นเครื่องมือในการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจให้แก่ผู้คนตัวเล็กตัวน้อยท่ามกลางสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ทุกฝ่ายต่างพยายามแก่งแย่ง แข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์กับตนเอง/กลุ่มให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยไม่สนใจว่าจะเกิดปัญหาและผลกระทบตามมาเช่นไรบ้างต่อผู้คนและสังคมรอบข้าง และที่สำคัญที่สุดผู้วิจัยเห็นว่ากิจกรรมหลากหลายรูปแบบที่เกิดขึ้นในชุมชนเหล่านี้ คือ ส่วนหนึ่งของความพยายามที่สร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งปัจจุบันปัญหาเหล่านี้ได้กลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของสังคมไทย และนำมาสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ ดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

ดังนั้นบทบาทของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในแง่ของการเป็นกลไกในการสร้างประสิทธิภาพและเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนและการเป็นกลไกที่พยายามสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินแก่ผู้คนในชุมชนนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในมิตินี้ ก็คือความพยายามที่จะสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจในระดับฐานราก ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจในระดับฐานรากในที่นี้ หมายถึง การทำให้เกิดความเสมอภาคและเสรีภาพทางเศรษฐกิจแก่ผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ภาพของสะท้อนของความพยายามสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านบ่อลูกรัง (และตำบลคลองหินปูน) นี้เห็นได้จากการส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่งเสริมให้ประชาชนมีอำนาจในการต่อรองกับนายทุน รวมถึงการส่งเสริมให้มีสวัสดิการทางสังคมเพื่อสร้างหลักประกันให้แก่ผู้คน ในชุมชนท้องถิ่น

2.3 การเป็นกลไกในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน

บทบาทในการเป็นกลไกในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน ของตัวแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านบ่อลูกรังในมิตินี้ เห็นได้อย่างชัดเจนจากการจัดตั้ง “สภาผู้นำ” ที่เป็นเสมือนเวทีที่เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนทุกประเภท (ทั้งผู้นำที่เป็นทางการในหน่วยการปกครองท้องถิ่น องค์กรปกครองท้องถิ่นและผู้นำตามธรรมชาติ/ผู้นำทางจิตวิญญาณ) เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะของหมู่บ้าน กล่าวคือ เวทีสภาผู้นำนั้นเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ตัวแทนของชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอปัญหาและความต้องการที่ถูกสะท้อนมาจากประชาชนในหมู่บ้านและเมื่อข้อเสนอเหล่านี้ถูกนำเสนอในเวทีสภาผู้นำ ผู้มีส่วนรับผิดชอบ (ทั้งในระดับท้องถิ่นและท้องถิ่น) ก็จะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น (ในบางกรณีหากอยู่ในศักยภาพที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้หรือส่งต่อให้หน่วยงานที่รับผิดชอบให้เข้ามาแก้ไขปัญหา หากปัญหาเหล่านั้นเกินกว่าศักยภาพที่ชุมชน) นอกจากนี้แล้วเวทีสภาผู้นำก็จะทำหน้าที่ในการกำกับ ติดตามการดำเนินการของหน่วยงานต่างๆ ให้เป็นไปตามข้อเสนอของประชาชน

ดังนั้นกลไกสภาผู้นำจึงเป็นเสมือนเครื่องมือที่จะบริหารจัดการชุมชนเพื่อสนองตอบต่อสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ขณะเดียวกันกลไกสภาผู้นำก็เป็นเสมือนเวทีคู่ขนานของเวทีประชาคมในระดับหมู่บ้าน กล่าวคือ เวทีประชาคมหมู่บ้านจะเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสะท้อนปัญหาและความต้องการให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาแก้ไขหรือดำเนินการ (ในรูปของการนำข้อเสนอที่ได้จากเวทีประชาคมไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น) ขณะที่เวทีสภาผู้นำก็เป็นเสมือนเวทีประชาคมของผู้นำประเภทต่างๆ ในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับสภาพปัญหาและร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาของหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามแล้วแต่เวทีสภาผู้นำที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านบ่อลูกรังนี้ไม่ใช่เวทีของการนำเสนอความคิดเห็นเท่านั้น แต่เวทีสภาผู้นำยังมีขอบเขตและภารกิจหน้าที่ในการแสวงหาข้อตกลงร่วมในการแก้ไขปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นหากทางเลือกหรือข้อเสนอเหล่านั้นได้รับการรับรองจากสภาผู้นำ

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าตัวแบบประชาธิปไตยชุมชนผ่านการจัดเวทีสภาผู้นำเป็นกลไกสำคัญในการหนุนเสริมให้การบริหารจัดการชุมชนดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นกลไกในสนองตอบต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างตรงประเด็นนั้น ที่เป็นเช่นนั้นเพราะสภาผู้นำมีลักษณะที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. สภาผู้นำเป็นสภาที่เน้นการนำเอาทุนทางสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การนำเอาผู้อาวุโส ผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำตามธรรมชาติ (โดยปกติกลไกการบริหารราชการแบบเป็นทางการไม่ค่อยเปิดพื้นที่ให้กับคนกลุ่มนี้เข้ามามีบทบาท/ส่วนร่วมในการพัฒนามากเท่าที่ควร) เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการบริหารจัดการจัดการชุมชน

2. สภาผู้นำเป็นสภาที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม โดยการพยายามดึงเอาผู้คนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเข้ามาร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจและร่วมดำเนินการ เพื่อให้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเกิดขึ้นแก่ประชาชนทุกกลุ่มในชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในสภาผู้นำนี้มีลักษณะของการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ ดังนี้ (UNDP,1998)

2.1 การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ (Consultation) คือ การเปิดโอกาสให้เกิดการพูดคุย ถกเถียง แลกเปลี่ยนในประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

2.2. การมีส่วนร่วมในการแสวงหาฉันทามติร่วมกัน (Consensus Building) เป็นการเปิดโอกาสให้แกนนำกลุ่มต่างๆ มาหาข้อยุติที่แต่ละฝ่ายยอมรับร่วมกัน

2.3 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) คือ เป็นลักษณะที่แกนนำชุมชนกลุ่มต่างๆ พิจารณาตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง

2.4 การมีส่วนร่วมแบบบริหารจัดการด้วยตนเอง (Self-Management) คือ ความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยพลังและศักยภาพของชุมชนเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น เครือข่ายผู้นำชุมชนเหล่านี้ก็ไม่ได้ปิดกั้นตนเองออกจากสังคมภายนอก ในทางตรงกันข้ามพวกเขาพยายามประสานกับหน่วยงานอย่างหลากหลายทั้งภาครัฐ เอกชนรวมทั้งภาคประชาสังคมให้เข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาร่วมกัน

3. กระบวนการวางแผนและกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชนของสภาผู้นำ เกิดขึ้นจากการใช้ข้อมูลชุมชน (ทั้งข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการสำรวจเพื่อรวบรวมข้อมูลและข้อมูลที่สมาชิกของสภาผู้นำแต่ละคนสัมผัสจากสภาพปัญหาและการรับฟังจากชาวบ้าน) เป็นฐานในการขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน ความสำคัญของข้อมูลกับการบริหารจัดการชุมชนนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลชุมชนเป็นเสมือนกระจกที่สะท้อนให้เห็นถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาอุปสรรคในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน หากชุมชนมีข้อมูล (โดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นปัจจุบันแล้ว) แน่ใจว่าแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือการขอรับการช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก (ในกรณีที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ

เหล่านั้นด้วยตัวของชุมชนเอง) ย่อมเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพและสถานการณ์ของปัญหาในชุมชน

2.4 การเป็นกลไกในการฝึกฝนการเรียนรู้และสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องจากความพยายามสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น ผ่านความพยายามที่ชุมชนท้องถิ่นลุกขึ้นมาจัดการชุมชนด้วยชุมชน เป็นกลไกสำคัญที่เป็นการฝึกฝนการเรียนรู้และสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย คำว่าพลเมืองในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง การเปลี่ยนสภาพจากการที่ชาวบ้านในชุมชนชนบทถูกมองในลักษณะการขาดความกระตือรือร้น (Passive) ถูกกำหนดให้เป็นกลุ่มชายขอบของอำนาจและวัฒนธรรมทางการเมืองและเป็นคนชายขอบของทรัพยากรทางเศรษฐกิจ กลายเป็นบุคคลที่รู้และอยากที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและการกำหนดชีวิตของตนเองทางเศรษฐกิจและการเมือง (อภิชาติ สถิตนิรามัยและคณะ ,2556, หน้า 136) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการกลายเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น (Active Citizen)

บทบาทในการฝึกฝนและสร้างความเป็นพลเมืองของตัวแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านบ่อลูกรังนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นผลพวงจากความพยายามที่ผู้คนในชุมชนปรับและเปลี่ยนความสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชนใหม่ ดังกรณีของการปรับองค์กรทางเศรษฐกิจเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของผู้คนในชุมชน การปรับองค์กรการเมือง (ภายในชุมชน) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ รวมถึงการปรับการทำงานของภาคของภาคประชาชนเข้าสู่กลไกประชาสังคมที่รัฐเป็นผู้สร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้การทำงานของภาคประชาชนได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายในสังคมผ่านการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล¹² กระบวนการปรับและเปลี่ยนดังกล่าวข้างต้น

¹² แม้ว่าสภาองค์กรชุมชนนี้จะไม่ใช่อำนาจที่ชัดเจน แต่ผู้วิจัยกลับเห็นว่าองค์กรแห่งนี้เป็นเสมือนความพยายามที่จะยกระดับผู้นำชุมชนตามธรรมชาติให้มีฐานะที่เป็นทางการและเปิดโอกาสให้ผู้คนเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของชุมชน ร่วมกับผู้นำในระดับท้องที่และผู้นำในระดับท้องถิ่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งสภาองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อที่จะทำให้เครือข่ายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในแต่ละท้องถิ่นได้รับการรับรองให้เป็นทางการและมีสถานภาพในทางกฎหมาย ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากงานวิจัยของอภิชาติ สถิตนิรามัยและคณะ เรื่อง “ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย (Re-examining the Political Landscape of Thailand)” พ.ศ.2556 ที่เสนอต่อ แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

นี้ สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ที่จะเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตและวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยตัวชุมชนเอง หรือกล่าวในเชิงอุดมการณ์ว่าการที่ผู้คนในชุมชนชนบทเผชิญกับสภาพปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองทำให้พวกเขาเหล่านี้เกิดจิตสำนึกทางการเมืองและตื่นรู้ในทางการเมืองนำไปสู่การแสวงหาโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในปฏิบัติการทางการเมือง

การที่ประชาชนเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดชะตาชีวิตด้วยตนเองแน่นอนว่าย่อมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะก่อให้เกิดการตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิ บทบาท หน้าที่ของตนเอง กระบวนการจัดการชุมชนด้วยตัวของชุมชนนี้จึงเป็นเสมือนการสร้างพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตย โดยที่ไม่มองว่ารัฐเป็นคำตอบทุกอย่างสำหรับการดำเนินชีวิตของประชาชน ในทางตรงกันข้าม กลับมองว่าปัญหาและความต้องการของชุมชนนั้นมีความหลากหลายและซับซ้อนเกินกว่าที่รัฐบาลกลางจะเป็นผู้แก้ไขได้ทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วทางเลือกอีกประการหนึ่ง ก็คือ การทำให้ผู้คนในชุมชนลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาด้วยตัวของชุมชนเอง (โดยรัฐอาจจะเป็นผู้สนับสนุนและเสริมศักยภาพให้แก่ชุมชน) หากผู้คนในชุมชนสามารถที่จะขยายความคิดในลักษณะเช่นนี้ให้หลากหลายและกว้างขวางยิ่งขึ้น ผู้วิจัยเชื่อว่าจะเป็นแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากระดับล่างและทำให้ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นตระหนักร่วมและตื่นรู้ทางการเมืองมากขึ้น โดยมองการเมืองเป็นเรื่องชีวิตประจำวันไม่ใช่เป็นเรื่องนักการเมือง และจะเป็นแนวทางสำคัญที่สำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่การปฏิรูปโครงสร้างอำนาจทั้งนี้เพื่อให้อำนาจที่ถูกกระจายมาจากส่วนกลางถูกกระจายในแนวราบอีกทั้งหนึ่งกล่าวให้เห็นภาพ ก็คือ การกระจายอำนาจจากระบบราชการ (ไม่ว่าจะเป็นส่วนกลางหรือส่วนท้องถิ่น) ไปสู่ชุมชนหรือภาคประชาชนสังคม โดยการยอมรับในการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลของอำนาจตามกฎหมายที่ได้รับการถ่ายโอนจากส่วนกลางกับอำนาจที่มีอยู่ตามธรรมชาติของชุมชน อันจะทำให้เกิดการเปิดพื้นที่เพื่อให้อำนาจทั้งสองส่วนร่วมกันสร้างข้อตกลงร่วมกันในชุมชนท้องถิ่น (คณะกรรมการปฏิรูป, 2554)

3. การรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ต่อรูปแบบประชาธิปไตยชุมชนในชุมชนบ้านบ่อลูกรัง

การศึกษาวิจัยในส่วนนี้ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นถึงการรับรู้ในบทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ทั้งนี้เพื่อที่จะใช้ข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานในการวิเคราะห์ว่ากระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นเป็นกระบวนการ/เครื่องมือในการทำงานของภาคประชาชนที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะผู้นำภาคประชาชนหรือเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้

ประชาชนทุกคนในชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหา รวมถึงการแสดงให้เห็นที่ผ่านมารูปแบบประชาธิปไตยชุมชนผ่านการดูแลปกครองตนเองของชุมชนนั้นสามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในชุมชนเช่นไร

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสำรวจการรับรู้และความคิดเห็นของประชาชนในบ้านบ่อลูกรัง โดยทำการแจกแบบสอบถามกับครัวเรือนทั้งหมดที่มีอยู่ในบ้านบ่อลูกรัง จำนวน 125 ครัวเรือน ซึ่งสามารถวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

3.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4 แสดงคุณลักษณะของประชากรที่ตอบแบบสอบถาม

คุณลักษณะประชากร	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	79	63.2
หญิง	46	36.8
2. อาชีพ		
เกษตรกร	56	44.8
รับราชการ/พนักงานรัฐ	4	3.2
รับจ้างทั่วไป	35	28.0
พนักงานเอกชน	9	7.2
อื่นๆ	21	16.8
3. ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เรียนหนังสือ	8	6.4
ประถมศึกษา	53	42.4
มัธยมศึกษาตอนต้น	37	29.6
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	25	20.0
ปวส.	1	0.8
อุดมศึกษา	1	0.8

ตารางที่ 4 (ต่อ)

คุณลักษณะประชากร	ค่าเฉลี่ย	S.D.
4. อายุ (เฉลี่ย)	52.78	14.56
5. รายได้ (เฉลี่ย) บาท/เดือน	5,404.80	8,516.66
6. ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน (เฉลี่ย)	28.54	14.70

จากตารางที่ 4 ทำให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามครั้งนี้โดยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย เมื่อพิจารณาถึงอาชีพของผู้คนในหมู่บ้านบ่อลูกรัง ก็จะพบว่าชาวบ้านยังคงยึดการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักโดยเฉพาะการปลูกอ้อยและข้าวโพด ในส่วนของการศึกษาชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ในชุมชนจบการศึกษาประถมศึกษาตามระบบการศึกษาภาคบังคับในสมัยนั้น ด้วยการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่มีฐานอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมและการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปทำให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครอบครัวของชาวบ้านบ่อลูกรังอยู่ในอัตราที่ไม่สูงมากนัก คืออยู่ที่ประมาณ 5,404 บาทต่อครอบครัว (รายได้ต่ำสุด 1,000 บาทต่อเดือนรายได้สูงสุด 80,000 บาทต่อเดือน) ดังผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 ว่าชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนใหม่ที่เพิ่งรูปความเป็นชุมชนอย่างเป็นทางการเมื่อต้นทศวรรษ 2500 ทำให้ช่วงระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชนของผู้คนโดยเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 28.54 ปี (ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชนต่ำสุด 3 ปีและสูงสุด 60 ปี : กรณี 60 ปีนี้เป็นไปได้ว่าจะคนกลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่แห่งนี้ก่อนที่จะมีการประกาศจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ)

ตารางที่ 5 แสดงการรับรู้ในกิจกรรมๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านบ่อลูกรัง

ประเด็น	$\bar{x}$	S.D.	การแปล ความหมาย
1. การรับรู้/รู้จักกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านบ่อลูกรัง			
1. ศูนย์ข้อมูลชุมชนบ้านบ่อลูกรัง	4.40	0.85	รับรู้มาก
2. สภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง	4.04	0.91	รับรู้มาก
3. ธนาคารหมู่บ้าน	4.37	0.78	รับรู้มาก
4. กองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน	4.17	1.08	รับรู้มาก
2. ความเข้าใจในวัตถุประสงค์/เจตนารมณ์ของกลุ่ม/องค์กร			
1. ศูนย์ข้อมูลชุมชนบ้านบ่อลูกรัง	3.56	0.75	เข้าใจมาก
2. สภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง	3.23	0.70	เข้าใจมาก
3. ธนาคารหมู่บ้าน	3.64	0.77	เข้าใจมาก
4. กองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน	3.38	0.96	เข้าใจมาก
3. การเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มองค์กรที่เกิดขึ้นในชุมชน			
1. ศูนย์ข้อมูลชุมชนบ้านบ่อลูกรัง	3.36	0.81	ปานกลาง
2. สภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง	2.97	0.94	ปานกลาง
3. ธนาคารหมู่บ้าน	3.39	1.00	ปานกลาง
4. กองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน	3.15	1.02	ปานกลาง
4. ความสามารถในการตอบสนองและแก้ไขปัญหาของกลุ่ม			
1. ศูนย์ข้อมูลชุมชนบ้านบ่อลูกรัง	4.29	0.91	มาก
2. สภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง	4.01	1.04	มาก
3. ธนาคารหมู่บ้าน	4.40	0.83	มาก
4. กองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน	4.29	1.03	มาก

เมื่อพิจารณาถึงการรับรู้ในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนของชาวบ้านบ่อลูกรัง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในชุมชนบ่อลูกรังรู้จักและเข้าใจในเป้าประสงค์ของกิจกรรมต่างๆ ที่ถูกจัดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นศูนย์ข้อมูลชุมชนบ้านบ่อลูกรัง, สภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง

,ธนาคารหมู่บ้านหรือกองทุนที่ดินในหมู่บ้าน และพวกเขาก็เห็นว่ากิจกรรมเหล่านี้สามารถที่จะสนองตอบต่อปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามแล้วแต่เมื่อพิจารณาถึงการเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ในชุมชนกลับพบว่า ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนั้นผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเพราะกิจกรรมบางอย่างเป็นกิจกรรมที่จำกัดคนเข้าร่วมเฉพาะกลุ่ม เช่น กรณีของสภาผู้นำบ้านบ่อลูกรังหรือกองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัย (ในกรณีของกองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัยที่ผู้คนยังไม่เข้าร่วมมากอาจจะเกี่ยวเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณทำให้ไม่สามารถจัดสรรที่ดินทำกินให้กับชาวบ้านผู้เดือดร้อนได้ทุกรายประกอบกับการที่จะได้รับสิทธิประโยชน์จากกองทุนจะต้องเป็นสมาชิกของกองทุนก่อน ดังนั้นเมื่อชาวบ้านไม่เป็นสมาชิกในกองทุนจึงไม่สามารถได้รับสิทธิประโยชน์) หรือกรณีของศูนย์ข้อมูลข่าวสาร ผู้วิจัยเห็นว่าชาวบ้านรับรู้และเข้าใจแต่ไม่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในการค้นคว้าข้อมูลมากเท่าที่ควรที่เป็นเช่นนั้นเพราะชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

ตารางที่ 6 แสดงความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อศูนย์ข้อมูลชุมชนบ้านบ่อลูกรัง

ศูนย์ข้อมูลชุมชนบ้านบ่อลูกรัง	$\bar{x}$	S.D.	การแปลความหมาย
1. เป็นศูนย์ที่ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมจากประชาชนในหมู่บ้าน	4.34	0.91	มาก
2. การใช้ประโยชน์จากศูนย์ข้อมูลเพื่อวางแผนแก้ไขปัญหาให้แก่ชาวบ้านในชุมชน	3.87	0.77	มาก
3. เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดกลุ่มและองค์กรต่างๆ ในชุมชน	4.12	0.92	มาก
4. เป็นเสมือนแหล่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารจากรัฐสู่ประชาชน	3.96	0.76	มาก
5. เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่หมู่บ้าน	4.12	0.86	มาก
รวม	4.09	0.84	มาก

เมื่อวิเคราะห์ถึงประโยชน์ของศูนย์ข้อมูลข่าวสารบ้านบ่อลูกรัง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้เห็นชาวบ้านในชุมชนเห็นประโยชน์ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลฯ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยรวม=4.09)

โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ของศูนย์ในฐานะเป็นศูนย์ที่รวบรวมข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมจากประชาชนในหมู่บ้าน (ค่าเฉลี่ย=4.06) การที่ชาวบ้านเห็นความโดดเด่นในมิติของการเป็นศูนย์ข้อมูลฯ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นผลสืบเนื่องจากที่ผ่านมามีตัวแทนของศูนย์ข้อมูลได้ลงไปสำรวจข้อมูลพื้นฐาน (เศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะ) รายครอบครัวในหมู่บ้านบ่อยครั้ง ทำให้ชาวบ้านสามารถสัมผัสกับบทบาทหน้าที่ในมิตินี้ของศูนย์ได้โดยตรง

ตารางที่ 7 แสดงความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของสภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง

สภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง	$\bar{x}$	S.D.	การแปร ความหมาย
1. เป็นเสมือนเวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้นำ กลุ่มต่างๆ ในชุมชน	4.03	1.03	มาก
2. เสมือนเวทีในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของหมู่บ้านของผู้คน หลากหลายกลุ่ม	3.86	1.04	มาก
3. เป็นเสมือนองค์กรที่ส่งต่อปัญหาและความต้องการที่เกินกำลัง ของหมู่บ้านจะแก้ไขได้ไปให้หน่วยงานที่มีศักยภาพเพื่อแก้ไขปัญหา	3.98	1.05	มาก
4. การเกิดขึ้นของสภาผู้นำทำให้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้รับการแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น	4.24	1.03	มาก
5. การนำเสนอปัญหา/ความต้องการของท่านผ่านตัวแทนที่เข้าร่วม เป็นสมาชิกในสภาผู้นำ	3.84	0.92	มาก
6. เสมือนเวทีในการเรียนรู้การเมืองภาคประชาชนให้แก่กลุ่มบุคคล ต่างๆ	4.08	1.05	มาก
7. ท่านเคยนำเสนอปัญหาและความต้องการของท่านผ่านตัวแทนที่ เป็นสมาชิกสภาผู้นำ	3.84	0.96	มาก
รวม	3.99	1.01	มาก

เมื่อวิเคราะห์ถึงความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของสภาผู้นำบ้านบ่อลูกรังนั้นทำให้เห็นภาพว่าชาวบ้านรับรู้และรู้จักบทบาทหน้าที่ของสภาผู้นำเป็นอย่างดี (ค่าเฉลี่ยรวม=3.99) โดยพวกเขาเห็นว่าการเกิดขึ้นของสภาผู้นำทำให้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้รับการแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับสูงสุด (ค่าเฉลี่ย=4.24) สาเหตุที่ทำให้ความคิดเห็นของชาวบ้านในด้านนี้อยู่ในอันดับสูงสุด ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นผลจากการที่สภาองค์ผู้นำสามารถที่จะดึงเอาบุคคลจากหลากหลายกลุ่มทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติเข้ามาร่วมในเวทีสภาแห่งนี้และผลจากการพูดคุยของสภาผู้นำก็นำมาซึ่งกิจกรรมหรือโครงการที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่

ตารางที่ 8 แสดงความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของธนาการหมู่บ้าน

ธนาการหมู่บ้าน	$\bar{x}$	S.D.	การแปลความหมาย
1. เป็นเสมือนกองทุนของหมู่บ้านในการช่วยเหลือเรื่องการเงินให้แก่ผู้คนในชุมชน	4.30	0.80	มาก
2. เป็นส่วนหนึ่งที่พยายามแก้ไขปัญหาหนี้สินนอกระบบให้แก่ชาวบ้าน	4.07	0.79	มาก
3. เป็นองค์กรที่สามารถจัดสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ ให้แก่ชาวบ้านในชุมชน เช่น การเกิด การตาย เป็นต้น	4.21	0.84	มาก
4. สามารถเข้าถึงแหล่งเงินได้ง่ายกว่า (เมื่อเทียบกับธนาการพาณิชย์)	4.17	0.79	มาก
5. เป็นเสมือนองค์กรที่พยายามสร้างหลักประกันและความมั่นคงในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้คนในชุมชน	4.23	0.78	มาก
7. ท่านเคยให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการแก่คณะกรรมการกองทุนฯ	4.00	0.93	มาก
รวม	4.16	0.82	มาก

ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของธนาการหมู่บ้านก็มีลักษณะเช่นเดียวกับกิจกรรมอื่นๆ ที่ถูกออกแบบมาเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน คือ ชาวบ้านเห็นประโยชน์มาก (ค่าเฉลี่ย=4.16) ที่เป็น

เช่นนั้นเพราะปัญหาสำคัญอีกปัญหาหนึ่งที่ชาวบ้านบ่อลูกรังเผชิญอยู่ก็คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ (ทั้งหนี้สิน, การไม่มีเงินทุนในการประกอบอาชีพหรือเงินเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน) ซึ่งองค์การการเงินภายใต้แนวคิดธนาคารหมู่บ้านนี้ถูกออกแบบมาเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้โดยตรง เมื่อพิจารณารายด้านจะเห็นได้ว่า ธนาคารหมู่บ้านเป็นเสมือนกองทุนของหมู่บ้านที่คอยช่วยเหลือเรื่องการเงินให้แก่ผู้คนในชุมชนอยู่ในอันดับสูงสุด (ค่าเฉลี่ย=4.30) สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะผู้วิจัยเห็นว่าเมื่อชาวบ้านเดือดร้อนหรือมีปัญหาด้านการเงินพวกเขาสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนจากธนาคารหมู่บ้านได้สะดวกกว่าธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไปโดยมีกรอบหรือเงื่อนไขในการให้กู้ยืมที่ซับซ้อนหลายขั้นตอน ขณะเดียวกันดอกเบี้ยของธนาคารหมู่บ้านก็ไม่สูงมากนักเมื่อเทียบกับธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไปและถูกมากเมื่อเทียบกับการกู้เงินนอกระบบที่ชาวบ้านต้องเสียดอกเบี้ยรายวัน นอกจากนี้แล้วพวกเขาก็ยังเห็นว่าธนาคารหมู่บ้านกับองค์กรที่พยายามสร้างหลักประกันและความมั่นคงในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้คนในชุมชนและเป็นองค์กรที่สามารถจัดสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ ให้แก่ชาวบ้านในชุมชน เช่น การเกิด การตาย เป็นต้น อยู่ในอันดับรองลงมา

ตารางที่ 9 แสดงความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของกองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัย

กองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัย	$\bar{X}$	S.D.	การแปลความหมาย
1. เป็นเสมือนเครื่องมือในการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง	3.99	1.06	มาก
2. เป็นแนวทางการจัดการที่ดินแนวใหม่ที่เน้นการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก (ไม่พึ่งพารัฐ)	3.88	1.02	มาก
3. เป็นเครื่องมือในการรวมคนที่มีปัญหาสอดคล้องกันให้เข้ามาแก้ไขปัญหาร่วมกัน	3.90	1.08	มาก
4. เป็นเสมือนเครื่องมือในการสนับสนุนให้ชุมชนมีการบริหารจัดการที่ดินและที่อยู่อาศัยร่วมกัน	4.13	1.10	มาก

ตารางที่ 9 ต่อ

กองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัย	$\bar{x}$	S.D.	การแปร ความหมาย
5. เกณฑ์ในการจัดสรรที่ดินทำกินและอนุมัติเงินเพื่อซ่อมแซมบ้านเรือน (เป็นอย่างไรเหมาะสมสอดคล้องกับความเดือนร้อน)	3.68	0.85	มาก
6. ท่านเคยนำเสนอปัญหา/ความต้องการของท่าน/กลุ่มผ่านคณะกรรมการบริหารกองทุนฯ	3.74	1.01	มาก
7. ท่านเคยให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการแก่คณะกรรมการบริหารกองทุนฯ	3.66	0.99	มาก
รวม	3.85	1.02	มาก

ในส่วนของบทบาทกองทุนที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยชาวบ้านในชุมชนก็เห็นว่ากองทุนนี้มีประโยชน์ต่อชาวบ้าน (โดยเฉพาะที่ไม่มีที่ดินทำกินและไม่มีศักยภาพในการซ่อม/สร้างบ้าน) อย่างมาก (ค่าเฉลี่ยรวม=3.85) โดยพวกเขาเห็นว่ากองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัยเป็นเสมือนเครื่องมือในการสนับสนุนให้ชุมชนมีการบริหารจัดการที่ดินและที่อยู่อาศัยร่วมกัน (ค่าเฉลี่ย=4.13) ที่เป็นเช่นนั้นเพราะกระบวนการบริหารจัดการกองทุนแห่งนี้เน้นการเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการระดมเงินทุนเพื่อจัดซื้อที่ดินทำกิน การพิจารณาครอบครัวหรือบุคคลที่จะได้รับการจัดสรรที่ดิน บทบาทหน้าที่ที่สำคัญรองลงมาจากการเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนรวมกันแล้ว ก็คือ กองทุนแห่งนี้ก็ยังเป็นเสมือนเครื่องมือในการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง (ค่าเฉลี่ย=3.99), เป็นเครื่องมือในการรวมคนที่มีปัญหาสอดคล้องกันให้เข้ามาแก้ไขปัญหาาร่วมกัน (ค่าเฉลี่ย=3.90) และเป็นแนวทางการจัดการที่ดินแนวใหม่ที่เน้นการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก โดยเปิดพื้นที่ให้ภาคส่วนราชการเข้ามาเป็นผู้หนุนเสริม (โดยเฉพาะงบประมาณ) ในกระบวนการทำงานของชาวบ้าน (ค่าเฉลี่ย=3.88) ตามลำดับ

ตารางที่ 10 แสดงความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อภาพรวมของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ภาพรวมของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน	$\bar{X}$	S.D.	การแปลความหมาย
1. กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นเสมือนเครื่องมือที่ทำให้คนในชุมชนมีสามัคคีมากขึ้น	3.79	1.01	มาก
2. กลุ่ม/องค์กรที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นเสมือนเครื่องมือที่ทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น	3.75	1.02	มาก
3. กลุ่ม/องค์กรที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นเสมือนเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเอง/จัดการชุมชนโดยคนในชุมชน	3.80	1.04	มาก
4. กลุ่ม/องค์กรที่เกิดขึ้น คือ ความพยายามสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน	3.71	0.94	มาก
5. กลุ่ม/องค์กรเหล่านี้เป็นเสมือนเครื่องมือในการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างภาคประชาชนและองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่	3.89	1.01	มาก

เมื่อพิจารณาถึงภาพรวมของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ชาวบ้านในชุมชนเห็นว่ากลุ่ม/องค์กรเหล่านี้เป็นเสมือนเครื่องมือในการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างภาคประชาชนและองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ (ค่าเฉลี่ย = 3.89) ที่เป็นเช่นนั้นผู้วิจัยเห็นว่าเกิดขึ้นจากการที่องค์กรปกครองท้องถิ่นเริ่มเห็นประโยชน์ของกิจกรรมที่ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการจึงสนับสนุนทรัพยากรการบริหารเพื่อหนุนเสริมการบริหารงานของชาวบ้านในรูปแบบต่างๆ เช่น การตั้งงบประมาณเพื่อสมทบกองทุนสวัสดิการตำบลการเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้าไปใช้สถานที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นสถานที่ประชุม, การเป็นเจ้าภาพในการจัดการประชุมร่วมกับภาคประชาชน เป็นต้น ส่วนประเด็นรองลงมาก็คือ การที่ชาวบ้านเห็นว่ากลุ่มหรือองค์กรที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นเสมือนเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเอง/จัดการชุมชนโดยคนในชุมชน (ค่าเฉลี่ย = 3.80) เพราะกิจกรรมทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่ถูกออกแบบมาเพื่อตอบสนองต่อปัญหาที่ดำรงอยู่ในชุมชนและเน้นการ

การบริหารจัดการโดยคนในชุมชนเป็นหลัก โดยการวางบทบาทให้องค์กรและหน่วยงานของรัฐเป็นผู้หนุนเสริมกิจกรรมที่ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการ นอกจากนี้กิจกรรมที่เกิดขึ้นผ่านองค์กรชุมชนยังเป็นเสมือนเครื่องมือในการสร้างความสามัคคีรวมถึงเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนและเป็นความพยายามสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนตามลำดับ

4. กลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปเสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น

ปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจสังคม การเมือง ในหมู่บ้านบ่อลูกรังและตำบลคลองหินปูนที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้เบื้องต้นคือ การพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านชายขอบที่ครั้งหนึ่งถูกมองว่าขาดความกระตือรือร้น (Passive) ต้องรอรับความช่วยเหลือจากรัฐอยู่ตลอดเวลา ได้ปรับเปลี่ยนและสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองขึ้นมาใหม่ โดยพยายามทำให้ตนเองเป็นองค์ประธาน (Subject) หรือผู้กระทำการ (Actor) ที่มีลักษณะกระตือรือร้น มากขึ้นในพื้นที่สาธารณะทางสังคม

ความคิดและปฏิบัติการในการจัดการดูแลตนเองที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านบ่อลูกรังนี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้หมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลคลองหินปูนต่อยอดและขยายความคิดไปสู่การปฏิบัติ กระทั่งในปัจจุบันพื้นที่ในตำบลคลองหินปูน กลายเป็นเหมือนตำบลต้นแบบในการจัดการแก้ปัญหาชุมชน โดยคนและทุนที่มีอยู่ในชุมชน

การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเหล่านี้ เป็นเสมือนการลุกขึ้นของคนชายขอบโดยมีเป้าหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาของตัวเองในพื้นที่และในชุมชน การเคลื่อนไหวในลักษณะเช่นนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าสอดคล้องกับแนวคิดการกระจายอำนาจ กล่าวคือ ผู้วิจัยไม่ได้มองว่าการกระจายอำนาจเป็นแค่กระบวนการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น แต่เป็นการมองการกระจายอำนาจในลักษณะของการเชื่อมโยงกับการแก้ปัญหาต่างๆ ที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ ขณะเดียวกันก็มองว่าการกระจายอำนาจเป็นเสมือนเครื่องมือในการเชื่อมโยงและการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับคนชายขอบท่ามกลางการรุกคืบของกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ และการเสื่อมอำนาจของรัฐบาล (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2553, หน้า 213)

อย่างไรก็ดีแล้วแต่ ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่นในปัจจุบัน ยังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่เป็นเช่นนั้นเพราะมีคนบางกลุ่มพยายามเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทั้งในรูปผลประโยชน์ในเชิงตัวเงิน หรือ ลาภ ยศ สรรเสริญ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็ย่อม

หมายความว่าพื้นที่ของการปกครองท้องถิ่นในปัจจุบันและอนาคตยังคงเป็นพื้นที่สาธารณะที่จะต้องมีการช่วงชิงกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2553, หน้า 214)

เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นดังกล่าวการกระจายอำนาจสู่การปกครองท้องถิ่นจึงควรเป็นไปในลักษณะที่ทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ การทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานราก หรือมีชุมชนท้องถิ่นเป็นภาคประชาสังคม (Civil Society) ที่คอยหนุนเสริมการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสนองต่อสภาพความต้องการของประชาชน

กล่าวโดยเฉพาะพื้นที่บ่อลูกรัง (และคลองหินปูน) ที่เป็นพื้นที่ในการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการที่จะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีฐานของภาคประชาชน จำเป็นต้องมีกลไกในการเชื่อมร้อยองค์กรทั้งสอง จากการสังเคราะห์ วิเคราะห์และการลงพื้นที่ภาคสนามผู้วิจัยเห็นว่ากลไกที่จะประสานองค์กรทั้งสองเข้าด้วยกัน ก็คือ “สภาองค์กรชุมชน” สาเหตุที่ผู้วิจัยเสนอให้ใช้กลไกสภาองค์กรชุมชนเป็นสะพานในการเชื่อมร้อยระหว่างภาคประชาชนกับองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ เพราะสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่คลองหินปูนมีลักษณะที่สำคัญต่อไปนี้

1. สภาองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่มีสถานภาพตามกฎหมาย
2. สภาองค์กรชุมชนในตำบลมีสมาชิกที่หลากหลายทำให้เกิดอำนาจในการต่อรอง
3. การวางบทบาทในพื้นที่ทางสังคมของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน
4. ผู้บริหารท้องถิ่นเห็นประโยชน์ในกิจกรรมที่สภาองค์กรชุมชนตำบลดำเนินการ

1. สภาองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่มีสถานภาพตามกฎหมาย

สถานภาพทางกฎหมายของสภาองค์กรชุมชนเป็นผลสืบเนื่องจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน ในปี พ.ศ. 2551 เป็นเสมือนการเปิดพื้นที่ทางการเมืองที่สำคัญที่นำไปสู่การจัดตั้งขบวนของภาคประชาชนในแต่ละพื้นที่ซึ่งเดิมมีลักษณะต่างคน ต่างดำเนินการให้เกิดการเคลื่อนไหวอย่างเป็นขบวน โดยมีระเบียบ กติการองรับกำกับ ดังนั้นสภาองค์กรชุมชนจึงเป็นเสมือนองค์กรที่จะช่วยยกระดับและสร้างเครือข่ายการทำงานของภาคประชาชนกับองค์กรต่าง ๆ และผลจากการให้สภาองค์กรชุมชนในระดับตำบล, จังหวัด, ชาติ มีสถานะทางกฎหมาย จึงทำให้สภาองค์กรชุมชนมีภารกิจ อำนาจหน้าที่สามารถดำเนินการได้ตามกฎหมาย ดังต่อไปนี้

1.1 ภารกิจสภาองค์กรชุมชนตำบลตามมาตรา 21 ได้ภารกิจไว้ดังนี้

- ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ

- ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐในการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน

- เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกองค์กรชุมชนรวมตลอดทั้งการร่วมมือกันในการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

- เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขและการพัฒนาต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขหรือความต้องการของประชาชนอันเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- จัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติสุขภาพอนามัยคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนทั้งนี้้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้อนุญาตให้ภาคเอกชนดำเนินการต้องนำความเห็นดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย

- ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนในตำบลเกิดความเข้มแข็งและสมาชิกองค์กรชุมชนรวมตลอดทั้งประชาชนทั่วไปในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

- ประสานและร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น

1.2 ภารกิจสภาองค์กรชุมชนตำบลตามมาตรา 27 ได้ภารกิจไว้ดังนี้

- เสนอแนวทางการพัฒนาจังหวัดต่อผู้ว่าราชการจังหวัดและองค์การบริหารส่วนจังหวัดเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด

- เสนอแนะต่อผู้ว่าราชการจังหวัดต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขหรือความต้องการของประชาชนในเรื่องการจัดทำบริการสาธารณะและการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

- ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

- เสนอข้อคิดเห็นในเรื่องที่ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดปรึกษา

- เสนอรายชื่อผู้แทนระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบลสองคนเพื่อไปร่วมประชุมในระดับชาติของสภาองค์กรชุมชนตำบล

1.3 การกิจสภาองค์กรชุมชนตำบลตามมาตรา 32 ได้ภารกิจไว้ดังนี้

- กำหนดมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งและการพัฒนาสภาองค์กรชุมชนในระดับตำบลให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เพื่อเสนอให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ

- ให้ความเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมและกฎหมายรวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีผลต่อพื้นที่มากกว่าหนึ่งจังหวัดทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

- สรุปปัญหาที่ประชาชนในจังหวัดต่างๆประสบและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาสั่งการ

หากพิจารณาบทบาทหน้าที่ตามภารกิจที่กฎหมายกำหนดให้แก่สภาองค์กรชุมชนแล้ว ก็จะพบว่า สภาองค์กรชุมชนเป็นเสมือนเวทีที่มีบทบาท 3 ประการ ดังนี้

1. เป็นเวทีในการระดมปัญหาและความต้องการของภาคประชาชนฐานราก และจัดทำเป็นข้อเสนอเสนอนโยบายสาธารณะ (Interest Aggregation)

2. เป็นเวทีในการผลักดันข้อเสนอนโยบายสาธารณะเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนและความต้องการของภาคประชาชนฐานรากต่อองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ (Interest Articulation)

3. เป็นเวทีในการติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปตามข้อเสนอของนโยบายของภาคประชาชนฐานราก

ด้วยภารกิจของสภาองค์กรชุมชนในเหล่านี้นำให้การทำงานของภาคประชาชนในพื้นที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับองค์กรหรือกลไกของรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กฎหมายกำหนดให้เป็นเสมือนภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนงานพัฒนา (โดยเฉพาะระดับตำบล)

2. สภาองค์กรชุมชนในตำบลมีสมาชิกที่หลากหลายทำให้เกิดอำนาจในการต่อรอง

กล่าวได้ว่าสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูนนั้นประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย (โดยเฉพาะในแง่ปริมาณ) ที่เป็นเช่นนั้นเพราะสภาองค์กรชุมชนสามารถผนวกเอากองทุนสวัสดิการเข้าเป็นส่วนหนึ่งในประเด็นงานของสภาองค์กรชุมชน ด้วยฐานของสมาชิกกองทุนสวัสดิการในตำบลที่มีกว่า 3,000 คนอันเป็นเสมือนฐานเสียงทางการเมืองที่มีจำนวนเกินกว่ากึ่งหนึ่งของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในตำบล (ประชากรทั้งหมดในตำบล 9,000 คน ในจำนวนประชากรทั้งหมดนี้มีผู้อยู่อาศัยในตำบลคลองหินปูนในปัจจุบันเพียง 5,000 คน ทั้งนี้เพราะประชากรส่วนหนึ่งเดินทางไปทำงานยังต่างพื้นที่และต่างจังหวัด) ทำให้สภาองค์กรชุมชนและภาคีเครือข่ายสามารถสร้างอำนาจต่อรองทางการเมืองกับนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ได้ ตัวอย่างที่เห็นเป็นรูปธรรมของสภาองค์กรชุมชนในฐานะที่เป็นฐาน

เสียงทางการเมืองเห็นได้อย่างชัดเจนจากการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2554 ที่เกิดการสลับชั่วคราวทางการเมืองขึ้น ทั้งนี้เพราะนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคนเดิมไม่สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของภาคประชาชนเท่าที่ควร ทำให้ภาคประชาชนในพื้นที่ใช้สมาชิกในเครือข่ายให้สนับสนุนคู่แข่ง จนกระทั่งได้รับการเลือกตั้งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคนปัจจุบัน (ละอองดาว สีลำน้าเที่ยง, สัมภาษณ์ 19 กุมภาพันธ์ 2556 ; 29 กรกฎาคม 2556)

3. การวางบทบาทในพื้นที่ทางสังคมของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน

หากวิเคราะห์สถานภาพและบทบาทของสภาองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นผู้วิจัยพบว่า สภาองค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นในแต่ละตำบลมี 3 ลักษณะด้วยกันคือ

- สภาองค์กรชุมชนที่มีกรณีของการเป็นสภาของนักรบการเมืองฝ่ายตรงข้าม คือ การเป็น “สภาของคนนอกหัก” หรือ “สภาพักใจ” ให้กับนักการเมืองที่พ่ายแพ้การเลือกตั้งและหวังที่จะใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเครื่องมือในการสร้างเครือข่ายทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง
- สภาองค์กรชุมชนตำบลในลักษณะที่จัดตั้งขึ้นโดยนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการนำไปสู่การยึดกุมพื้นที่ทางการเมืองในตำบลโดยการส่งคนของตนเองเข้ามาขับเคลื่อนจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน
- สภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นจากภาคประชาชน ซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์ของภาคประชาชนที่ได้จากการทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่รัฐจะให้การสนับสนุนหรือรับรองรับรอง กลุ่มองค์กรที่เป็นทางการเท่านั้น เมื่อมีพื้นที่ทางสังคมที่เป็นทางการเปิดให้แก่ภาคประชาชน ทำให้ภาคประชาชนเหล่านี้จึงผันตัวเองเข้ามาสู่กลไกภาคประชาสังคมที่เป็นผู้จัดสร้างขึ้น โดยหวังว่าจะใช้กลไกนี้ในการขับเคลื่อนการทำงานทางสังคม

กรณีของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูนนั้น กล่าวได้ว่าเป็นสภาที่เกิดขึ้นจากเจตจำนงร่วมกันของประชาชนในพื้นที่ โดยมุ่งหวังใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานกับภาครัฐ ขณะเดียวกันการขับเคลื่อนกิจกรรมในตำบลก็เป็นการทำงานที่เน้นการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งภารกิจดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูน ประกอบกับการที่ผู้นำในสภาองค์กรชุมชนประกาศอย่างชัดเจนว่าการขับเคลื่อนกิจกรรม เหล่านี้ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน เป็นเสมือนหุ่นส่วนขององค์กรปกครองท้องถิ่น ที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น

4. ผู้บริหารท้องถิ่นเห็นประโยชน์ในกิจกรรมที่สภาองค์กรชุมชนตำบลดำเนินการ

นอกจากประเด็นสวัสดิการแล้ว สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูนได้ทำการขับเคลื่อนประเด็นเรื่องที่ดิน ซึ่งเป็นเสมือนปัญหาร่วมกันของผู้คนในแถบนี้ (ประสพ สงเคราะห์และบุญเลิศ ศรี

จันทร์, สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2556) โดยการนำเอาแนวคิดเรื่อง “ผังชีวิตชุมชน” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ผังตำบล”¹³ เข้ามาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาดังกล่าว ความพยายามจัดการตนเองในเรื่องการแก้ปัญหาที่ดินทำกินในตำบลคลองหินปูนนี้ ได้รับการตอบสนองอย่างดีจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูน ทั้งนี้เพราะนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเห็นว่าจะเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเรื่องการทับซ้อนของที่ดิน ประกอบกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูนต้องการยกฐานะองค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นเทศบาลแต่ที่ผ่านมากลับเผชิญปัญหาความขัดแย้งของขอบเขตที่ดินในตำบล ขณะที่แผนที่ของทางราชการที่จัดทำขึ้นในแต่ละหน่วยงานกลับไม่สอดคล้องกัน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลต้องการทำแผนที่ตำบลที่มีความถูกต้องชัดเจนเพื่อใช้เป็นข้อมูลเพื่อยกระดับงานขององค์การบริหารส่วนตำบล และเป็นข้อมูลพื้นที่ในการวางแผนแก้ไขปัญหาชุมชน ดังคำสัมภาษณ์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่ว่า (ชาญ โตะสิงห์, สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2556)

“การทำแผนที่ของชาวบ้านมีความละเอียดเพราะ
เขาเดินทำกันจริงๆ ก็เลยอยากจะเข้ามาสำรวจเป็นข้อมูล
พื้นฐานของ อบต. ประกอบกับเรามีปัญหาพื้นที่ที่ทับซ้อน ใน
ตำบลทั้ง หมู่ 16, หมู่ 2, หมู่ 4, หมู่ 9 เป็นการทับซ้อนกับเขา
ฉกรรจ์”

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ทำให้นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูนให้ความสนใจและสนับสนุนการขับเคลื่อนเรื่องการจัดทำแผนที่ชุมชนของภาคประชาชน นอกจากนี้ความร่วมมือในเรื่อง

¹³ ผังตำบล คือเครื่องมือสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาด้าน สุขภาวะ สาธารณูปโภคในตำบล ซึ่งการจัดทำผังตำบลนั้นมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การระดมผู้คนในตำบลให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย
2. การประชุมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการผังตำบลวิธีการจัดทำผังตำบล
3. การลงพื้นที่สำรวจข้อมูลระดับหมู่บ้าน โดยข้อมูลที่จะต้องสำรวจได้แก่ ข้อมูลพื้นฐาน, ประวัติศาสตร์ชุมชน, โครงสร้างพื้นฐาน, สภาพเศรษฐกิจ รวมถึงการสำรวจพื้นที่ด้วยระบบ GPS
4. การจัดทำแผนที่ทำมือหมู่บ้าน คือ การนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาจัดวางในแผนที่
5. การวิเคราะห์ข้อมูลหมู่บ้าน การนำเสนอข้อมูลที่ได้จากพื้นที่
6. นำข้อมูลเข้าระบบ GPS
7. การจัดทำวิเคราะห์ข้อมูลตำบล ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับทางออกในการแก้ปัญหารวมถึงอนาคตของชุมชน
8. ขั้นตอนของการวางแผนพัฒนาและแผนพัฒนาตำบล คือ การกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา
9. ขั้นตอนการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ของการแก้ปัญหาที่ดินทำกิน แล้ว ในปัจจุบันทางองค์การบริหารส่วนตำบลและภาคประชาชนยังมีแนวคิดในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นของขบวนภาคประชาชนในพื้นที่ร่วมกัน โดยความคิดถูกขับเคลื่อนผ่านเวทีประชุมเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 ที่ผ่านมา โดยสาระสำคัญของการพูดคุยในครั้งนี้เป็นเสมือนการวางนโยบายร่วมกันระหว่างภาคประชาชนชุมชนกับองค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานเพื่อขับเคลื่อนการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น (โดยใช้ฝั่งตำบลเป็นเครื่องมือ) และได้มีการกำหนดแผนปฏิบัติการเพื่อขับเคลื่อนการจัดทำข้อบัญญัติ โดยขั้นแรกเวทีเสวนาได้มอบหมายให้ตัวแทนชุมชนแต่ละชุมชนที่เข้าร่วมเสวนาครั้งนั้นออกไปสำรวจชุมชนโดยการสำรวจสภาพปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สาธารณูปโภค สุขภาวะ (เบื้องต้น) และให้ผู้แทนชุมชนในแต่ละหมู่จัดทำแผนที่ชุมชนเบื้องต้นเพื่อจะให้เห็นถึงฐานข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน หลังจากนั้นจะมีการจัดเวทีอีกครั้งในวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2556 ทั้งนี้เพื่อสรุปภาพรวมสภาพปัญหาของตำบลและพัฒนาไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นต่อไป

บทที่ 4

ประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ในการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยในบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงรูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในชุมชนคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จากการวิเคราะห์เอกสารรวมถึงการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน คณะผู้วิจัยพบว่า รูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ คือ ภาพสะท้อนของความพยายามสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในลักษณะที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ” (Deliberative Democracy) ผ่านตัวแบบ “สภาภาพตำบลคลองทับจันทร์” ซึ่งเป็นเสมือนเวทีที่ผู้นำในตำบลคลองทับจันทร์ทั้งกลุ่มข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ในตำบล กลุ่มผู้ปกครองท้องที่ กลุ่มผู้ปกครองท้องถิ่นและองค์กรภาคประชาสังคม เข้ามานั่งพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกัน ในลักษณะของการ “จับเข่า แลกทุกข์และแสวงหาทางออกร่วมกัน” อย่างไรก็ตามแล้วแต่เวทีสภาภาพนี้ไม่ใช่การแสวงหาทางออกโดยการถกเถียงที่ใช้เหตุผลหักล้างเหตุผลเพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้าม ขณะเดียวกันเวทีดังกล่าวก็ไม่มีเจตนารมณ์ในการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองแต่เป็นเวทีที่มีผลทางการเมือง ในลักษณะที่ผลจากการพูดคุยนั้นเป็นเสมือนข้อผูกมัด (สัญญาประชาคม) ที่หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในดำเนินการ

การที่ผู้วิจัยใช้ตัวแบบประชาธิปไตยทางตรงที่ชื่อว่า “ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ” (Deliberative Democracy) เป็นตัวแบบในการอธิบายชุมชนคลองทับจันทร์นั้น เป็นผลจากภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในตำบลภายใต้รูปแบบของสภาภาพตำบลคลองทับจันทร์ ซึ่งสภาภาพฯ นี้เป็นเสมือนเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นรวมถึงแสวงหาหนทางร่วมเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาตำบลของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นท้องที่ ท้องถิ่น ข้าราชการและภาคประชาชน โดยในความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าตัวแบบดังกล่าวเป็นรูปแบบของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือภายใต้บริบทของสังคมตะวันออก ที่มีลักษณะการพูดคุยแบบปรึกษาหารือ มากกว่าจะเป็นการถกเถียงเพื่อหาข้อสรุป

ภาพสะท้อนออกมาให้เห็นปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า รูปแบบประชาธิปไตยแบบปรีชาหารือที่เกิดขึ้นในตำบลคลองทับจันทร์นั้นเป็นความพยายามที่จะทำให้รูปแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนผ่านการเลือกตั้งเป็นเพียงกระบวนการหนึ่งของกระบวนการสร้างประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ไม่ใช่การทำให้ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งเป็นเป้าหมายของประชาธิปไตยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งกระบวนการประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ภายใต้ नियามของมุมมองของการจัดสภาพาแฟฯ ก็คือ กระบวนการในการเป็นประชาธิปไตยจะต้องเป็นการผสมผสานระหว่างการเลือกตั้ง (ภายใต้ระบบเสียงข้างมาก) และการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่างๆ ในชุมชนในลักษณะของการจับเข้าคุย และเมื่อพิจารณากระบวนการ การขับเคลื่อนประชาธิปไตยแบบปรีชาหารือในตำบลคลองทับจันทร์ผ่านสภาภาพาแฟฯ นั้น ก็จะพบว่าเป็นการทำงานในลักษณะที่ผู้วิจัยเรียกว่า “ทำไปสร้างไป” ซึ่งแตกต่างประชาธิปไตยแบบปรีชาหารือภายใต้วัฒนธรรมแบบตะวันตกที่เน้นการแสวงหาวิสัยทัศน์ร่วมกันหลังจากนั้นทุกฝ่ายก็จะแสวงหาและเดินตามหนทางต่างๆ ที่วางไว้เพื่อนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์เหล่านั้น แต่กรณีของสภาภาพาแฟฯ ลักษณะการทำงานที่เกิดขึ้นกลับมีลักษณะเรียนรู้การทำงานโดยวิธีการ “ทำไปแก้ไขหรือทำไปเปลี่ยนแปลงไป” กระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในชุมชนได้ ดังนั้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนภายใต้กระบวนการประชาธิปไตยแบบปรีชาหารือนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นด้วย

เนื้อหาของการนำเสนอในบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงเหตุและปัจจัยที่นำไปสู่การสร้าง/ขับเคลื่อนประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นและกลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งในการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ ดังนั้นในการนำเสนอผลการศึกษาในบทนี้ จึงประกอบไปด้วยประเด็นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัย กระบวนการสร้าง/ขับเคลื่อนและผลลัพธ์ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น
2. บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น
3. การรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ต่อรูปแบบประชาธิปไตยชุมชนในชุมชนคลองทับจันทร์
3. กลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและการทำงาน
ขององค์กรปกครองท้องถิ่น

1. ปัจจัย กระบวนการสร้าง/ขับเคลื่อนและผลลัพธ์ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น

ปัจจัยที่สำคัญที่นำไปสู่การก่อรูปประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น (ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ) ผ่านการจัดตั้งสภาตำบลคลองทับจันทร์นี้เริ่มก่อรูปความคิดขึ้นเมื่อ “โชคชัย มานพ” หรือที่ชาวบ้านในพื้นที่เรียกขานกันโดยทั่วไปว่า “หมอโชค” ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์ ผู้ซึ่งทำงานในพื้นที่มานานกว่า 30 ปี ได้สัมผัสกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองในตำบล 2 ปรากฏการณ์ใหญ่ๆ คือ

1.1 การเกิดขึ้นขององค์กรปกครองท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 จุดเปลี่ยนทางการเมืองครั้งสำคัญครั้งหนึ่งในตำบลคลองทับจันทร์ ก็คือ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ผลของพระราชบัญญัติ ฉบับนี้นำมาซึ่งการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์เมื่อปี พ.ศ. 2539 และนำไปสู่เลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในปีเดียวกัน

ในบริบทของตำบลคลองทับจันทร์ผลของการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้บางหมู่บ้านเกิดความขัดแย้งและนำมาซึ่งรอยร้าวระหว่างกลุ่มอำนาจต่างๆ ในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะในอดีตนั้นหมู่บ้านหนึ่งๆ จะมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่ผู้ใหญ่บ้านเพียงศูนย์กลางเดียว แต่เมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในหมู่บ้านก็เริ่มมีกลุ่มอำนาจใหม่เกิดขึ้น บางหมู่บ้านกลุ่มอำนาจใหม่เหล่านี้ก็เป็นพันธมิตรกับผู้ใหญ่บ้านและสามารถทำงานด้วยกันได้อย่างราบรื่น ขณะที่บางหมู่บ้านเกิดภาพความขัดแย้งระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ดังประสบการณ์ที่หมอโชคสัมผัสได้ในบางหมู่บ้านที่มีการกล่าวอ้างในเรื่องของขอบเขตอำนาจการพัฒนาระหว่างผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่ว่า

“.....ฉันเป็นสมาชิก อบต. ต้องใหญ่กว่าผู้ใหญ่บ้านเพราะว่า
ฉันเป็นคนของบประมาณมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านเรา ฉะนั้น
ผู้ใหญ่บ้านอย่ามาสั่งฉัน..... ” (โชคชัย มานพ, สัมภาษณ์ 21
มกราคม 2556)

สถานการณ์เหล่านี้ที่เกิดขึ้นในแต่ละหมู่บ้านที่หมอโชคสัมผัสทำให้เขาต้องกลับมาทบทวนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาจากการปกครองรูปแบบใหม่ที่เข้ามายังพื้นที่ แม้เขาจะเห็นได้กับการปกครองในลักษณะนี้ แต่เขากลับตั้งข้อสังเกตว่าผู้นำในตำบลส่วนใหญ่ในขณะนั้นยังไม่เข้าใจ

เจตนาที่แท้จริงของการปกครองท้องถิ่น ทำให้พวกเขาติดกับดักของการเมืองท้องถิ่น กล่าวคือ เป็นความพยายามที่จะเข้าไปในองค์กรแห่งนี้เพื่อแสวงหาอำนาจ ชื่อเสียง เกียรติยศ มากกว่าที่จะ อุทิศตนในการทำงานให้กับประชาชนอย่างแท้จริง ดังความรู้สึกที่เขาสะท้อนออกมาเมื่อครั้งให้ สัมภาษณ์ผู้วิจัยว่า

“บางทีบางครั้งก็เหมือนกับการที่คนเถื่อนได้ปืน พอมีอำนาจ เขาก็เลยยิงไปทั่วเลย” (โชคชัย มานพ, สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

ขณะที่ประชาชนในท้องถิ่นก็ยังไม่ชินกับการปกครองท้องถิ่น เป็นผลให้การเลือกตั้งสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล แทนที่จะอยู่ในระบบของการคัดสรรคนดี มีความรู้ ความสามารถเพื่อเข้ามาบริหารจัดการสาธารณะกลับต้องตกอยู่ภายใต้ฐานของระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์เป็น สำคัญ กล่าวคือ หากผู้สมัครรายใดมีญาติพี่น้องในหมู่บ้านจำนวนมาก โอกาสที่เขาจะได้รับการ เลือกตั้งก็มีสูง ระบบดังกล่าวนี้จึงทำให้คนเก่ง คนมีคุณภาพแต่มีญาติพี่น้องน้อยต้องถูกผลักออกไป นอกวงจรการเมืองการปกครองท้องถิ่น¹ สถานการณ์ของความไม่ชินกับระบบใหม่ของประชาชนใน ตำบลเริ่มคลี่คลายลง เมื่อประชาชนเริ่มเห็นความสำคัญขององค์การปกครองท้องถิ่น อันเป็นผล สืบเนื่องจากการสร้างผลงานที่เป็นรูปธรรมและผลของการพัฒนาที่นำมาซึ่งความเจริญด้าน สาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานต่างๆ ในตำบล

แต่สิ่งหนึ่งที่นับวันจะยิ่งรุนแรงและเวลาไม่สามารถเยียวยาสิ่งนี้ได้ ก็คือ รอยร้าวของผู้คน กลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน ภาพรอยร้าวที่เกิดขึ้นในตำบลคลองทับจันทร์ดำรงอยู่หลังการเลือกตั้งและเริ่ม สังเกตเห็นชัดเจนขึ้นว่าประชาชนแบ่งเป็นกลุ่มก้อนหลายกลุ่ม บางครั้งประชาชนบางกลุ่มถึงขั้น ประกาศตัวว่าตนเองเลือกอยู่ข้างผู้ใหญ่บ้านไม่ขอทำงานร่วมกับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล บาง กลุ่มประกาศตนเองว่าอยู่ฝ่ายสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล/นายกองค์การบริหารส่วนตำบล บาง

¹ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ต่อมาระบบเครือญาติถูกผลานเข้ากับอำนาจเงิน ขณะเดียวกันก็มีการจัดตั้ง และเกณฑ์คนที่เดินทางออกไปทำงานนอกชุมชนแต่มีทะเบียนบ้านในชุมชนกลับกลับมาเลือกตั้ง การสัมภาษณ์พบว่า กระบวนการดังกล่าวดำเนินการอย่างเป็นระบบ คือ ผู้สมัครแต่ละฝ่ายจะประเมินฐานเสียงของตนเองและฐานเสียง ของคู่แข่ง เมื่อรู้ฐานเสียงของตนเองและคู่แข่งมีเท่าไรแล้ว (ขาดเกินอย่างไร) ก็จะมีการระดมคน (บางคนบางกลุ่ม เดินทางมาจากกรุงเทพฯ) ให้เข้ามาเลือกตั้งโดยมีการให้สัญญาว่าจะจ่ายค่าเดินทางและค่าเสียเวลาจากการประกอบ อาชีพให้กับบุคคลเหล่านี้

กลุ่มอยู่ข้างผู้สมัครที่ฝ่ายแพ้การเลือกตั้ง ปัญหาความแตกแยกและการแบ่งเป็นกลุ่มเป็นก้อนของประชาชนเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงกับการทำงานด้านการสาธารณสุขตำบลของหมอโชค ทั้งนี้ เพราะลักษณะการทำงานจะต้องติดต่อประสานงานกับประชาชนหลากหลายกลุ่มในตำบล โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ประจำหมู่บ้านที่มีการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มก้อนต่างๆ เช่นกัน อันเป็นผลให้การทำงานของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบลบางครั้งก็ประสบปัญหาด้านการประสานงาน กล่าวคือ หากประสานไปยังกลุ่มหนึ่งก็อาจไม่ได้รับความร่วมมือจากอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็น ขั้วตรงข้าม ความขัดแย้งเหล่านี้ คือ สิ่งที่หมอโชคได้สัมผัสจากการประชุมของ อสม.และการทำงานดังกล่าว คำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เราเป็นข้าราชการต้อง Contact กับชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานของกระทรวงสาธารณสุข ก็คือ อสม.ปัญหาที่เรา เห็นชัดเจน เวลาประชุม อสม.เดือนละครั้งตามกำหนด ของเรามันจะ แยกกัน จากเดิมที่เคยคุยกัน เดิมที่เคยสมัครสนามสามัคคีมันจะ แยกกัน อสม.ก็ไปสังกัดกลุ่มเหมือนกัน ทำให้เราทำงานยาก แต่นี้ก็ไม่ เท่าไหร่ คนของเราๆ ปลอบประโลมได้ เราพอคุมได้” (โชคชัย มานพ ,สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

ภาพการทำงานของข้าราชการกระทรวงสาธารณสุขประจำตำบลคลองทับจันทร์ที่ แสดงออกให้เห็นว่าเขาทำงานยากขึ้น เมื่อประชาชนแบ่งเป็นกลุ่มก้อนต่างๆ เหล่านี้ ถูกถ่ายจาก ความรู้สึกเป็นคำพูดว่าอีกว่า

“...แต่เวลาเราลงพื้นที่ ที่ไหนที่ผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่กับ อสม.มี ปัญหาการทำงานละ ประเด็นนี้เราต้องไขเราเป็นข้าราชการ เราจะ บอกว่าฝ่ายนี้เป็นฝ่ายนี้เลือกทำงานกับฝ่ายนี้ไม่ทำงานกับฝ่ายนี้ เรา ต้องทำงานกับทุกคน เพราะอาชีพสาธารณสุขเป็นอาชีพที่ไม่มีพระเดช มีแต่พระคุณ” (โชคชัย มานพ,สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

ปรากฏการณ์ทั้งสองที่กล่าวไปแล้วข้างต้น เป็นเสมือนแรงผลักดันทำให้ข้าราชการในพื้นที่ อย่างหมอโชคมีแนวคิดในการสร้างกลไกใหม่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและประสานการทำงาน ระหว่างหน่วยงานต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะเดียวกันเขาก็หวังว่ากลไกใหม่นี้จะส่งผล

เชื่อมโยง (Linkage Effect) กับการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ความขัดแย้งของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในตำบล คลองทับจันทร์ใต้ (โชคชัย มานพ, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556)

1.2 การแสวงหาเครื่องมือในการปกครองให้แก่ผู้นำท้องถิ่น (กำนัน) จาก ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นในบทที่ 2 ทำให้เห็นว่าตำบลแห่งนี้เป็นตำบลใหม่ที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2531 ที่ผ่านมามีผู้ปกครองท้องถิ่น (กำนัน) มาแล้ว 3 คน คือ (มงคล ชูเชิดและสมพงษ์ บุญกำแหง, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์, 2556)

1. นายบุญชัย เทียมพู (พ.ศ.2531- พ.ศ.2542)
2. นายปิ่นธนา รสแก่น (พ.ศ.2542- พ.ศ.2552)
3. นายปรีชา บาดาล (พ.ศ.2552- ปัจจุบัน)

ในบรรดาผู้นำท้องถิ่นทั้งสามท่านนี้ถือได้ว่านายปิ่นธนา รสแก่น เป็นผู้มืบทบาทสำคัญอย่างมากในตำบลคลองทับจันทร์ ทั้งนี้เพราะเขาเปรียบเสมือนผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ในตำบล อันเป็นผลจากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของครอบครัว และผลของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจนี้เป็นฐานสำคัญที่ทำให้กำนันปิ่นธนาสามารถสะสมทุนทางสังคมด้วยวิธีการต่างๆ เช่น เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งสารวัตรกำนัน เขาได้บริจาคเงินเป็นจำนวนมากเพื่อใช้เป็นงบประมาณในการก่อสร้างสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ขึ้นพื้นฐานต่างๆ ในตำบล หรือการสร้างโรงสีข้าวแล้วให้ชาวบ้านนำข้าวมาสีฟรี รวมถึงการนำรถบรรทุกดินซึ่งเป็นกิจการของครอบครัวเข้ามาช่วยในกิจการสาธารณะของชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ทุนทางเศรษฐกิจและทางสังคมแล้ว กำนันปิ่นธนายังมีเครือข่ายกับข้าราชการในระดับอำเภอตั้งแต่ นายอำเภอจนถึงข้าราชการส่วนภูมิภาคที่ประจำอยู่ในตำบล และด้วยความอาวุโสทำให้ได้รับความเกรงใจจากกลุ่มคนต่างๆ ในตำบล ภาพของกำนันในฐานะผู้อุปถัมภ์ในตำบลแห่งนี้เห็นได้จากความรู้สึกที่ถูกถ่ายทอดออกมาจากชาวบ้านในพื้นที่ที่ว่า

“แกเป็นคนกว้างขวาง รู้จักคนเยอะ เป็นคนใจถึง ผิดเป็นผิด ถูกเป็นถูก ชาวบ้านก็เลยเกรงใจแก....เวลาลูกบ้านไปให้แกรับรอง เกิดหรือย้ายเข้าย้ายออก แกก็ไม่เคยเรียกสินบน ไม่เอาแล้วแกยังเลี้ยงข้าวด้วย หรือเวลามีประชุมแกก็จะจ่ายค่ารถให้กับคนที่มาประชุม...แกสนิทกับนายอำเภอทุกคน นายอำเภอมาลงพื้นที่นี่แกก็จะเป็นผู้ดูแล อดิมนต์เป็นธรรมเนียมของที่นี่ คือ มันจะเป็นลักษณะที่ว่าผู้ใหญ่บ้านกำนัน ที่เป็นผู้รับเหมาจะต้องคอยดูแลนายอำเภอ” (การเสวนากลุ่มย่อยชาวบ้านในตำบลคลองทับจันทร์, 11 กุมภาพันธ์ 2556)

ต่อมาเมื่อมีองค์กรปกครองท้องถิ่นเกิดขึ้นในพื้นที่ กำนันปิ่นธนาภิพยายามปรับเครือข่ายของตนเองจากเดิมที่เน้นไปยังการสร้างเครือข่ายในหมู่กำนันผู้ใหญ่บ้านและข้าราชการในส่วนภูมิภาคเป็นหลักสู่การสร้างเครือข่ายกับกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น โดยการเปิดโอกาสให้ลูกน้องรวมถึงคนสนิทของตนเองเข้าไปเป็นผู้บริหารในองค์กรปกครองท้องถิ่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (การเสวนากลุ่มย่อยชาวบ้านในตำบลคลองทับจันทร์, 11 กุมภาพันธ์, 2556)

1. นายเหลา สะอาดหล้า ประธานคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ พ.ศ.2542- พ.ศ.2544 (เป็นการเลือกโดยสภาองค์การบริหารส่วนตำบล) อดีตคนขับรถบรรทุกของกำนันปิ่นธนา

2. นายบุญยงค์ ปิ่นส่วน ประธานคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ พ.ศ.2544-2545 (เป็นการเลือกโดยสภาองค์การบริหารส่วนตำบล) อดีตผู้ใหญ่บ้านและมีศักดิ์เป็นน้องเขยของกำนันปิ่นธนา²

3. นายสุนา แต้มทอง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ พ.ศ.2546-2547 (เป็นการเลือกโดยสภาองค์การบริหารส่วนตำบล) อดีตผู้ใหญ่บ้านคนในเครือข่ายของกำนันปิ่นธนา

4. นายสุนา แต้มทอง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ พ.ศ.2548 (เป็นการเลือกโดยสภาองค์การบริหารส่วนตำบล)

แม้ในมิติหนึ่งจะมีความพยายามรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองในตำบล แต่ในอีกมิติหนึ่ง กำนันก็สามารถครองใจประชาชนและข้าราชการ (ด้วยกลไกของระบบอุปถัมภ์และทุนทางสังคมที่สร้างไว้) ในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากความพยายามของข้าราชการกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ที่ต้องการสร้างกลไกการทำงานให้กับกำนันปิ่นธนาในการบริหารงาน โดยการสร้างเวทีเพื่อการพูดคุยแลกเปลี่ยนและสะท้อนปัญหาจากกลุ่มคนต่างๆ ในตำบลและจะใช้เวทีแห่งนี้เป็นเครื่องมือในการปู

² ระหว่างปี พ.ศ.2545-2546 (ช่วงปลายปี) เป็นการดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ ของนายอนันต์ พาบาน ซึ่งไม่ใช่คนในเครือข่ายของกำนันและต่อมาเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มท้องถิ่นที่กับกลุ่มท้องถิ่น เนื่องจากสมาชิก อบต.ที่อยู่ในฝักของกลุ่มท้องถิ่นที่มีจำนวนมากกว่ากลุ่มท้องถิ่น จึงมีการโหวตคว่ำร่างประมาณรายจ่ายประจำปีขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ถูกนำเสนอจากกลุ่มท้องถิ่น ทำให้ประธานคณะกรรมการบริหารฯ ต้องลาออกจากตำแหน่งและคนในเครือข่ายของกำนันก็เข้ามาดำรงตำแหน่งแทน

ทางให้กับกำนันเข้าไปทำงานในตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล (มีการวิเคราะห์กันว่ากำนันจะลงรับสมัครเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์เมื่อเกษียณอายุราชการและชาวบ้านในพื้นที่ก็คาดหมายว่าหากกำนันลงรับสมัครเลือกตั้งก็น่าจะได้รับการเลือกตั้ง) นั่นคือที่มาของความคิดในการจัดตั้ง “สภากาแพ” ในช่วงแรก ดังคำสัมภาษณ์ของหมอโชคหนึ่งในข้าราชการในตำบลที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญของการนำเสนอความคิดในการจัดตั้งสภากาแพที่ว่า

“จริงๆ แล้วต้องการที่จะจัด (สภากาแพ : ผู้วิจัย) ให้แก่
(กำนันปิ่นธนา : ผู้วิจัย) แล้วจัดให้แก่เป็นประธาน เพราะเป็นกำนัน ที่
ต้องดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านในตำบล หรือวันใดวันหนึ่งถ้าหากจะเป็น
นายก อบต.ก็จะใช้กลไกนี้เป็นที่รับฟังปัญหาจากชาวบ้านในตำบล”
(โชคชัย มานพ, สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

อย่างไรก็ดีแล้วแต่ความคิดในการสร้างกลไกเพื่อปูทางการทำงานการเมืองท้องถิ่นให้กับกำนันปิ่นธนาต้องหยุดชะงักลง เมื่อเขาประสบปัญหาสุขภาพกระทั่งเสียชีวิตลงในปี พ.ศ.2552 ที่เกิดขึ้นตามมาจากการขาดผู้นำที่มีทั้งอำนาจและบารมีอย่างกำนันปิ่นธนา ทำให้ตำบลคลองทับจันทร์สูญเสียเสาหลักทางการเมืองการปกครอง ขณะที่องค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ในตำบล (ในขณะนั้น) ก็ยังไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนการบริหารงานเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในตำบลได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะปัญหาเรื่องงบประมาณและความขัดแย้งทางการเมืองภายในและนอกองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วความคิดในการจัดสร้างกลไกสภากาแพฯ ก็เริ่มปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในตำบล กล่าวคือ จากเดิมที่ต้องการสร้างกาแพฯ ให้เป็นกลไกในการทำงานให้ผู้ว่าการปกครองท้องที่ (เพื่อที่จะเป็นฐานในการทำงานในระดับท้องถิ่น) ก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้นำในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการในส่วนภูมิภาคที่ทำงานอยู่ในตำบล ข้าราชการในส่วนท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่น ภาคประชาชนได้มีโอกาสเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือรายงานการผลการปฏิบัติงานและประสานความร่วมมือในการทำงาน (โชคชัย มานพ, 14 กันยายน 2552 ; โชคชัย มานพ, สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

2. การก่อรูปความคิดของความคิดประชาธิปไตยแบบปรีชาหาหรือ

สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ถูกผนวกเข้ากับผลึกความคิดที่ได้จากประสบการณ์ในการทำงาน ทำให้หมอโชคเริ่มขับเคลื่อนการจัดตั้งสภากาแพในตำบลคลองทับ

จันทร์ กล่าวได้ว่าตัวแบบของสภาภาพในความคิดของหมอโชคเกิดจากประสบการณ์ที่เขาได้สัมผัสกับตัวแบบการทำงานใน 2 ช่วงเวลาด้วยกัน คือ (มานพ โชคชัย, สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

2.1 การจัดสภาภาพของผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว ในช่วงที่นายสมชาย ชุ่มรัตน์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว (ช่วงปี พ.ศ.2543-2548) ได้มีการจัดเวทีสภาภาพเพื่อให้หน่วยราชการในจังหวัดสระแก้วและหน่วยงานอื่นในจังหวัด (ซึ่งมีจำนวนมาก) ได้มาทำความรู้จัก แลกเปลี่ยนพูดคุยถึงปัญหา อุปสรรค แนวทางการทำงาน สอบถามข้อสงสัย ตลอดจนถึงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานต่างๆ ภายในจังหวัด ในครั้งนั้นหมอโชคได้มีโอกาสเข้าร่วมสภาภาพในฐานะผู้ช่วยสาธารณสุขอำเภออรัญประเทศ การได้เข้าร่วมเวทีสภาภาพในแต่ละครั้งทำให้ได้เห็นประโยชน์ของการที่มีคนหลากหลายกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด แก้ไขปัญหาที่เกินศักยภาพของขอบเขตอำนาจหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยใดหน่วยหนึ่งจะทำได้ โดยการจัดเวทีสภาภาพของจังหวัดสระแก้วในครั้งนั้นจะหมุนเวียนสลับเปลี่ยนไปยังแต่ละอำเภอในจังหวัด และให้นายอำเภอในอำเภอที่เป็นเจ้าภาพในการเสวนาเป็นผู้ติดต่อประสานงานให้หน่วยงานที่อยู่ในอำเภอทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชนรวมถึงภาคประชาชนกลุ่มเข้าร่วมเวทีเสวนาดังกล่าว

2.2 ตัวแบบสภาตำบล ตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 326/2515 ที่ให้รวมเอาการปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างหลากหลายในขณะนั้นให้เหลือรูปแบบเดียว คือ สภาตำบล โดยกำหนดให้สภาตำบลมีคณะกรรมการสภาตำบลประกอบไปด้วยบุคคลต่างๆ ดังต่อไปนี้ (โกวิท พวงงาม, 2555, หน้า 26-27)

1. กำนันเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง
2. ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลนั้นๆ
3. แพทย์ประจำตำบลเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง
4. ประชาชนในหมู่บ้านๆ ละ 1 คน (ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง)
5. ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่

5.1 ครูประชาบาลในตำบล 1 คน (นายอำเภอคัดเลือกเสนอผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งเป็นเลขานุการ)

5.2 ปลัดอำเภอหรือพัฒนกรอำเภอ 1 คน (นายอำเภอคัดเลือกเสนอผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษา)

รูปแบบสภาตำบลดังกล่าวตามความคิดของหมอโชค เขาเห็นว่าเป็นเสมือนเวทีที่ระดมเอาข้าราชการที่มีอยู่ในตำบลให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการบริหารงานของตำบล และเป็นเสมือนเวทีที่เปิดโอกาสให้กลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในแต่ละหมู่บ้านสามารถเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยน ปัญหา/ความเดือดร้อนที่หมู่บ้านแต่ละหมู่เผชิญอยู่ ซึ่งแตกต่างจากการประชุมของกลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันที่มีการประชุมประจำเดือนเพียงเท่านั้น เนื้อหาการประชุมโดยส่วนใหญ่กลุ่มข้าราชการ เช่น นายอำเภอ ปลัดอำเภอหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็จะมาชี้แจงประเด็นต่างๆ ให้แก่กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน โดยที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในแต่ละตำบลแทบจะไม่มีโอกาสการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ดังนั้นหากมีเวทีในลักษณะสภาตำบลเกิดขึ้นอีกครั้ง แม้จะเป็นเวทีที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีอำนาจเช่นสภาตำบลในอดีต แต่อย่างน้อยที่สุดตามความคิดของหมอโชคเขาเห็นว่าเวทิดังกล่าวน่าจะเป็นเสมือนเครื่องมือในการเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ ที่มีอยู่ในตำบล (โดยเฉพาะกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน) ได้มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (มานพ โชคชัย, สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

หลังจากที่ได้ตัวแบบที่เขาคิดว่าน่าจะนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาที่ดำรงอยู่ในตำบลแล้ว หมอโชคจึงตัดสินใจเข้าพบอาจารย์ทองอินทร์ พันจันทิก ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านวังยาว ในฐานะข้าราชการที่มีความอาวุโสที่สุดในตำบล เพื่อนำเสนอตัวแบบในการจัดตั้งเวทีในลักษณะที่เป็นสถานที่เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ ในตำบล เมื่ออาจารย์ทองอินทร์เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ หมอโชคก็นำเรื่องดังกล่าวเสนอให้กับนายณัฐวุฒิ คงสม ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ (ในขณะนั้น) เพื่อให้ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลช่วยชี้แจงและประสานงานไปยังนายกองค์การบริหารส่วนตำบลและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเกี่ยวกับการจัดตั้งเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนในตำบล หลังจากนั้นเขาก็เริ่มเดินสายขายความคิดไปยังกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในตำบล ตั้งแต่ผู้อำนวยการโรงเรียนทุกโรงเรียนในตำบล ข้าราชการที่ทำงานในตำบลคลองทับจันทร์ กำนัน และผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ในตำบล³ ภาพประสบการณ์และการขับเคลื่อนเพื่อการจัดตั้งเวทีในการพูดคุย

³ จากการสัมภาษณ์ พบว่า การที่หมอโชคสามารถประสานและเข้าหากลุ่มผู้นำทั้งท้องที่และท้องถิ่นในตำบล และกลุ่มองค์กรราชการที่มีอยู่หรือทำงานในตำบลคลองทับจันทร์ได้นั้น เพราะว่าเขาเป็นข้าราชการที่ทำงานในพื้นที่นี้อย่างต่อเนื่องและยาวนาน และเป็นข้าราชการที่มีความอาวุโสในตำบลของจากอาจารย์ทองอินทร์ พันจันทิก (ขณะที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หมอโชคสามารถประสานงานกับทุกกลุ่มในตำบลได้นั้น เป็นเพราะทุนทางสังคมที่มีอยู่ของตัวเองของเขาเอง เพราะคอยให้การรักษาและช่วยเหลือชาวบ้านมาอย่างยาวนาน)

แลกเปลี่ยนระหว่างผู้คนและกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในตำบลคลองทับจันทร์ ถูกถ่ายทอดออกมาให้มาเป็น ถ้อยคำและความรู้สึกที่ว่า

“เราเคย contact กับท่าน (นายสมชาย ชุ่มรัฐ ผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว (ในขณะนั้น) : ผู้วิจัย) ช่วงเป็นผู้ช่วยสาธารณสุขอำเภอ ก็รู้จักท่านตอนท่านจะเข้ามาทำ สภากาแฟนี้แหละ เพราะอำเภออรัญฯ ก็จะมีหน่วยงานเยอะ แต่ตั้งหน่วยงานระดับ ต่างประเทศ พอท่านทำสภากาแฟปรากฏว่าหน่วยงานต่างๆ รู้จักกันมากขึ้น เราก็จำวิธีของ ท่านผู้ว่าสมชายมาว่า มันน่าจะมีเวทีซักเวทีสำหรับมานั่งคุยกัน ว่าเหตุการณ์ในตำบลคลอง ทับจันทร์มันมีอะไรบ้าง และมันน่าจะตอบโจทย์ได้ว่า เวลาคนประชาชนออกไปข้างนอก เช่น ครูสมมุติว่ามีงานตัดบาตรเทโวถ้าถามครู ทำยังไงครูถึงจะรู้เรื่อง ถ้าถามหมอทำยังไง หมอจะรู้เรื่อง ถ้าถามสมาชิก อบต. ถ้าถามทุกหน่วยงานทำงานเขาถึงจะรู้เรื่องหมด ใน เรื่องที่เกิดทั้งหมดในตำบลคลองทับจันทร์ ถ้าถามแล้วตอบได้จากคนข้างนอก ผมว่ามันเป็น เสน่ห์อย่างหนึ่ง มันเป็นเสน่ห์ของตำบล มันเหมือนว่ามีที่นั่งคุยกันแก้ไขปัญหา ก็เลยจำ รูปแบบนี้มาก็เลยมาคุยกับท่าน ผอ.ทองอิน เสร็จแล้วก็มาหาปลัดฯ ญัฐวุฒิ ingsung ในฐานะที่ ท่านดูแลในส่วนของ อบต. เพราะท่านายกฯ เขาเปลี่ยนเรื่อยสี่ปี เราเป็นข้าราชการก็เลย คุยกับข้าราชการด้วยกัน บอกปลัดฯ ว่าเราอยากทำเวทีสภากาแฟ แก่ก็บอกว่ายินดี แล้วก็ เข้าไปหา ผอ.โรงเรียนทุกที่ แล้วก็เข้าไปหากำนัน และผู้ใหญ่บ้าน....เข้าไปคุยกับคนกลุ่ม ด้วยด้วยตัวเองเลย...เราคิดว่าสภากาแฟน่าจะช่วยให้มันน่าจะเป็นกาวใจได้ ถึงว่าเราจะไม่ มีวาทศิลป์อะไร แต่เราเชิญคุณครูเข้ามาให้เขาสะท้อน เราเชิญปราชญ์ที่เขาเป็นผู้นำสมัย เก่า เราเชิญผู้ใหญ่บ้านมาให้เขาสะท้อน มันหน้าจะเป็นทางออกของการบริหารงาน” (มานพ โชคชัย,สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2556)

เมื่อผู้คนกลุ่มต่างๆ ในตำบลยอมรับและเห็นด้วยกับข้อเสนอในการจัดตั้งเวทีของหมอโชค รวมถึงประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้และสัมผัสเวทีสภากาแฟในช่วงที่เป็นผู้ช่วยสาธารณสุขอำเภออรัญ ประเทศตกลึก “สภากาแฟตำบลคลองทับจันทร์”⁴ จึงได้รับการจัดตั้งขึ้นและเริ่มมีการแลกเปลี่ยน เสนวนาครั้งแรกเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2551

⁴ สาเหตุที่ใช้ชื่อเวทีแลกเปลี่ยนพูดคุยว่า “สภากาแฟ” นั้นหมอโชคให้เหตุผลว่า เกิดขึ้นจากเงื่อนไขสอง ประการ คือ ประการแรกสภากาแฟเป็นชื่อที่คนทั่วไปคุ้นเคยโดยเฉพาะในจังหวัดสระแก้ว ที่มีตัวแบบสภากาแฟใน ระดับจังหวัดอยู่แล้ว ประการที่สองกลุ่มคนที่เข้าร่วม (ในครั้งแรก) ส่วนใหญ่ คือ กลุ่มข้าราชการที่ต้องทำงานประจำ

กรอบกติกาที่ถูกละทิ้งไว้เบื้องต้น เพื่อใช้เป็นการขับเคลื่อนสภาภาพตำบลคลองทับจันทร์ ประกอบด้วยหลักเกณฑ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้ (โชคชัย มานพ, สัมภาษณ์ 14 กันยายน 2552)

1. สภาภาพเป็นเวทีที่สร้างขึ้นโดยมีหลักการพื้นฐานในการดำเนินงาน คือ เป็นเวทีพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นให้กับผู้คนในตำบล (ที่ยังสามารถพูดคุยกันได้)
2. มีกติกาในการเสวนา คือ ห้ามทะเลาะกัน ถ้ามีการทะเลาะประธาณในที่ประชุมสามารถสั่งให้คู่กรณีทั้งสองยุติการพูดคุยได้
3. เน้นการมีส่วนร่วมของเข้าร่วมประชุมทุกฝ่าย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการบูรณาการงานระหว่างหน่วยงานราชการกับตำบล
4. กระบวนการตัดสินใจจะอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความสมานฉันท์มากกว่ากระบวนการลงคะแนนเพื่อหาผู้แพ้-ชนะ
5. จัดเวทีเสวนาจะใช้เวลาพูดคุยกันไม่เกิน 1-2 ชั่วโมง มีรูปแบบของการรับประทานอาหารและกาแฟร่วมกันในลักษณะ “กินไปคุยกันไป”
6. ไม่มีการตั้งหัวข้อที่จะใช้เสวนา แต่จะเป็นลักษณะการให้หน่วยงานที่เข้าร่วมชี้แจงการทำงานในพื้นที่เพื่อให้ที่ประชุมได้รับทราบ หรือเป็นการปรึกษาหารือเรื่องราวและปัญหาต่างๆ ภายในชุมชน
7. เจ้าของสถานที่ในการจัดเสวนาพูดคุยแลกเปลี่ยน (เวทีสภาภาพจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปยังหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลคลองทับจันทร์) จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องของงบประมาณ (ค่าอาหาร, ค่ากาแฟ)

3. การขับเคลื่อนประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ

เวทีสภาภาพตำบลคลองทับจันทร์จัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2551 กระทั่งถึงปัจจุบันมีการจัดเวทีเสวนาไปแล้วทั้งสิ้นกว่า 40 ครั้ง หมุนเวียนไปตามหมู่บ้าน/สถานที่ราชการในตำบลคลองทับจันทร์ แม้กระบวนการหรือรูปแบบที่เกิดขึ้นในตำบลคลองทับจันทร์นี้เป็นเพียงกระบวนการของกลุ่มชนชั้นนำในตำบล ที่อาจไม่สอดคล้องกับความคิดแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative

ในแต่ละวัน ดังนั้นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการพูดคุยที่สุดก็คือ ช่วงเช้า เพราะเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมต่างคนก็สามารถแยกย้ายไปทำงานตามหน้าที่ของตนเองได้ เมื่อทุกคนมานั่งพูดคุยกันตอนเช้าก็ควรที่จะมีกาแฟเลี้ยงผู้เข้าร่วมพูดคุยเหล่านี้

Democracy) แบบตะวันตก⁵ แต่ในความเห็นของผู้วิจัย เห็นว่า กระบวนการภายใต้ความคิดสภากาแฟ ก็คือ จุดเริ่มต้นที่สำคัญในการเดินทางสู่รูปแบบ/ความคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ภายใต้บริบทของชุมชนท้องถิ่นไทย กล่าวคือ

1. เป็นเวทีในลักษณะ “ปรับทุกข์ เล่าสุข” หรือ “จับเข่าคุย” ของผู้คนในฐานะตัวแทนของชุมชนต่างๆ ในตำบล โดยมีผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านที่เผชิญกับสถานการณ์ปัญหาเป็นผู้นำเสนอปัญหา/ความเดือดร้อนของประชาชนให้แก่วงเสวนา โดยปัญหาเหล่านี้ คือ สิ่งสะท้อนจากประชาชนในเวทีประชาคมหมู่บ้าน (จะมีการจัดขึ้นทุกๆ เดือนในแต่ละหมู่บ้าน) หลังจากนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็จะชี้แจงหรือรับไปดำเนินการ/ประสานงานเพื่อแก้ไขปัญหา ดังนั้นรูปแบบของสภากาแฟจึงมีลักษณะของการสร้างหุ้นส่วนในพัฒนาเป็นสำคัญ

2. เวทีดังกล่าวแม้จะไม่ใช่วีธีที่มีเจตจำนงในการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมือง แต่ข้อสรุปที่ได้จากการพูดคุยของเวทีเสวนาจะมีผลกระทบทางการเมือง/การปกครองโดยตรง กล่าวคือ ข้อสรุปที่ได้จะเป็นข้อสรุปเพื่อนำไปสู่การใช้อำนาจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เวทีสภากาแฟเป็นเสมือนเวทีพูดคุยเกี่ยวกับการบริหารเพื่อที่นำไปสู่การจัดการปกครองที่ดี

3. เน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ดังกรณีที่ผู้เข้าร่วมเสวนาในแต่ละครั้งโดยส่วนใหญ่ จะเป็นคนที่เคยทำงานด้วยกันมีความคุ้นเคยหรือเป็นหน่วยงานราชการที่มีภารกิจในตำบล โดยใช้การประสานงานในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ เช่น การประสานงานทาง

⁵ ความคิดแบบประชาธิปไตยในลักษณะนี้เป็นรูปแบบการปกครองที่เปิดกว้างให้ประชาชนร่วมคิดไตร่ตรอง ปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกร่วมกับตัวแทนผู้ใช้อำนาจอรัฐ โดยที่ทั้งสองฝ่ายร่วมกันแลกเปลี่ยนด้วยเหตุด้วยผลเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปร่วมกัน ขณะเดียวกันประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือแบบตะวันตกนั้นก็มียุคประกอบที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. เป็นกระบวนการตกลงร่วมกันด้วยเหตุผล (Reason-Giving Requirement) ระหว่างพลเมืองกับรัฐหรือตัวแทนของรัฐ
2. เหตุผลที่แต่ละฝ่ายนำมาอ้างอิงนั้นเป็นเหตุผลที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ (Accessible)
3. ข้อตกลงที่ได้จากการถกแถลงถือเป็นข้อผูกมัด (Binding) ที่แต่ละหน่วยงานจะต้องก่อให้เกิดการปฏิบัติตามหรือปฏิบัติตาม
4. เป็นกระบวนการที่มีพลวัตร ที่อาจปรับเปลี่ยน/ปรับปรุงข้อสรุปเดิมที่เคยมีมาก่อนหน้า

โทรศัพท์ แต่ผล/ข้อสรุปที่ได้จากการเสวนาจะมีผลผูกพันกับหน่วยงาน ซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติที่เป็นทางการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาในตำบล

4. การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย/ตามภารกิจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ ถือเป็นข้อผูกมัดที่แต่ละหน่วยงานจะต้องรับผิดชอบดำเนินการและนำมารายงานความก้าวหน้าในเวทีเสวนาครั้งต่อไป หรือกรณีที่เกิดขัดปัญหาในการดำเนินงานก็ต้องชี้แจงให้กับวงเสวนาทั้งนี้เพื่อให้ทุกฝ่ายหาทางออกร่วมกันอีกครั้ง

เพื่อให้เห็นภาพและประเด็นในการการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้คนและกลุ่มและองค์กรต่างๆ ที่เข้าร่วมเวทีเสวนา ผู้วิจัยจะขอสรุปรายละเอียดในเวทีการพูดคุย (ในบางครั้ง)⁶ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2553 ; สรุปรายละเอียดการเสวนาของสภากาแพตำบลคลองทับจันทร์)

การเสวนาครั้งแรก ของสภากาแพตำบลคลองทับจันทร์เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2551 ณ สถานีอนามัยตำบลคลองทับจันทร์ (ในขณะนั้น) ในเวทีครั้งนั้นมีตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ เช่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล, ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่, ตัวแทนส่วนราชการในอำเภอ เป็นต้นจำนวน 20 คนเข้าร่วม เวทีได้แต่งตั้งคณะกรรมการสภากาแพตำบลคลองทับจันทร์ ซึ่งประกอบด้วยผู้อาวุโสและผู้นำในตำบลดังต่อไปนี้

1. อาจารย์ทองอินทร์ พันจันทิก	เป็นประธานสภากาแพ
2. นายมีชัย สีคอนตา	เป็นรองประธาน
3. นายโชคชัย มานพ	เป็นเลขานุการ
4. นายทองใบ ศรีพลนอก	เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

เนื้อหาในการเสวนาครั้งนี้ ได้มีการพูดคุยกันถึงเรื่องกิจกรรมต่างๆ ภายในตำบลคลองทับจันทร์ เช่น การจัดงานวันเด็กในปี พ.ศ.2552 การจัดงานฟุตบอลประเพณีช่วงเทศกาลปีใหม่ การของบประมาณอุดหนุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายอาหารกลางวันของโรงเรียนท่ายาง การแจกจักรยานที่ได้รับมอบจากทางอำเภอให้แก่หมู่บ้านภายในตำบล การชี้แจงให้ชาวบ้านภายในตำบลที่มีสิทธิในการครอบครองที่ สค.1 ไปขึ้นทะเบียนเพื่อทำเอกสารสิทธิ์ ณ สำนักงานที่ดินอำเภอ เป็นต้น

⁶ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะการสรุปรายละเอียดการเสวนาแต่ละครั้งถูกบันทึกไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์ ต่อมาคอมพิวเตอร์เครื่องดังกล่าวถูกไวรัสคอมพิวเตอร์เข้าไปทำลายฐานข้อมูลให้ข้อมูลบางส่วนสูญหายไป

การเสวนาครั้งที่ 2 จัดขึ้นในวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2552 ณ โรงเรียนทับยาง การเสวนาครั้งนี้ ได้มีการติดตามในเรื่องของเงินอุดหนุนค่าอาหารของเด็กนักเรียน จากทาง อบต. ซึ่งได้รับคำตอบจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ว่ามีข้อผิดพลาดในการตั้งงบประมาณ อันเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนวิธีการของทางรัฐบาล ทั้งนี้ประธานในที่ประชุมได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยให้ทางโรงเรียนให้ทำหนังสือไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อขอยืมเงินองค์การบริหารส่วนจังหวัด นอกจากนี้หน่วยงานต่างๆ ที่เข้าร่วมเสวนายังได้ชี้แจงการทำงานที่ผ่านมา เช่น สำนักงานปศุสัตว์ได้นำเสนอปัญหาการประสานงานระหว่างอาสาปศุสัตว์ในตำบลคลองทับจันทร์กับสำนักงานปศุสัตว์อำเภอ โดยผู้แทนของสำนักปศุสัตว์เสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์สนับสนุนงบประมาณในการจ้างอาสาสมัครปศุสัตว์, พัฒนาการประจำตำบล แจ้งผลการดำเนินงานเรื่องของการจัดทำแผนชุมชนโดยประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งแผนดังกล่าวถูกนำเสนอต่อไปเพื่อพิจารณาเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาจังหวัดสระแก้ว, ประธานสภาองค์กรชุมชนได้ชี้แจงเรื่องการจัดทำสถานีวิทยุชุมชนของตำบลคลองทับจันทร์

การเสวนาครั้งที่ 3 จัดขึ้นในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2552 ณ บ้านฝางคลอง เป็นการพูดคุยเกี่ยวกับการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน เช่น การจัดตั้งวิทยุชุมชน, สถานีอนามัยตำบลคลองทับจันทร์แจ้งเรื่องการรักษาต่อกระจกให้แก่ชาวบ้าน, การดำเนินโครงการส่งเสริมประชาธิปไตย, การอบรมคณะกรรมการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ,การของบประมาณในการจ้างงานในชุมชน,การสอบถามเรื่องการบริหารจัดการปืมน้ำมันในตำบล เป็นต้น

การเสวนาครั้งที่ 4 จัดขึ้นในวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2552 การหารือกันในเรื่องของการจัดตั้งวิทยุชุมชน โดยมีการชี้แจงทางอำเภอไม่อนุญาตให้นำเงินดังกล่าวมาใช้ในการจัดทำสถานีวิทยุชุมชน ดังนั้นทางสภาฯจึงเสนอให้จัดทำเป็นโครงการประชาสัมพันธ์ทางวิทยุชุมชนเสนอผ่านประชาคมหมู่บ้าน, การจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจ อสม. อำเภออรัญประเทศ,การขอความร่วมมือจากผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการรักษาต่อกระจก

การเสวนาครั้งที่ 5 จัดขึ้นในวันที่ 23 เมษายน พ.ศ.2552 จัดขึ้น ณ บ้านวังยาว มีการชี้แจงเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลในการช่วยเหลือบุคคลที่ว่างงาน โดยขอความร่วมมือให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยประชาสัมพันธ์โครงการให้กับชาวบ้านได้รับทราบ,ปัญหาการจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจ อสม. อำเภออรัญประเทศ,การให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งวิทยุชุมชนที่จะขอเงินสนับสนุนจากหมู่บ้านต่างๆ (จากโครงการ SML) ในตำบลว่าอาจจะทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านแต่ละหมู่ไม่ยอมรับข้อเสนอดังกล่าว

ที่เวทีจึงแนะนำให้ประธานสภาองค์กรชุมชนผู้รับผิดชอบโครงการให้หาผู้บริจาควัสดุอุปกรณ์ในการจัดตั้งวิทยุชุมชน

การเสวนาครั้งที่ 6 จัดขึ้นในวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ.2552 จัดขึ้น ณ บ้านหนองกอย การเสวนาครั้งนี้มีตัวแทนจากกรมทหารพรานที่ 12 เข้าร่วมเป็นสมาชิกใหม่ในสภากาแพ การเสวนาในครั้งนี้นายทองอินทร์ พันจันทิก ได้ลาออกจากการเป็นประธานสภากาแพโดยให้เหตุผลว่าแท้จริงแล้วตำแหน่งประธานสภากาแพมอบหมายให้เป็นกำนัน แต่ที่ผ่านมานั้นกำนันตำบลคลองทับจันทร์มีปัญหาเรื่องสุขภาพกระทั่งเสียชีวิตลง ดังนั้นเมื่อตำบลมีการเลือกตั้งกำนันขึ้นตำแหน่งประธานสภากาแพก็ควรที่จะมอบหมายให้กำนันตำบลคลองทับจันทร์เป็นผู้ทำหน้าที่ดังกล่าว เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดในการเสวนาครั้งนี้ จะพบว่ายังคงเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็น รวมถึงการติดตามการดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ที่แต่ละหน่วยงานได้รับปากว่าจะดำเนินการในการเสวนาที่ผ่านมาและชี้แจงประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่หน่วยงานต่างๆ จะจัดขึ้นในตำบล เช่น

- สาธารณสุขตำบลคลองทับจันทร์ (ในขณะนั้น)ขอให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลช่วยติดตามโครงการกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล เช่น การสรุปค่าใช้จ่ายและผลการดำเนินโครงการตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ การเร่งรัดโครงการควบคุมป้องกันโรคติดต่อ
- การเบิกค่าตอบแทนการปฏิบัติงานให้แก่อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อพปร.)

- การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับจัดกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง, กองทุนสวัสดิการชุมชน, การขอความร่วมมือให้ชาวบ้านระดับบ้านเรือนด้วยธงชาติ

การเสวนาครั้งที่ 7 จัดขึ้นในวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ.2552 จัดขึ้น ณ บ้านเขาดิน โดยมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์เข้าร่วมการเสวนาและได้ชี้แจงในเรื่องงบประมาณในการตัดถนนลาดยางของหมู่ที่ 2-3 ,การสนับสนุนงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ในกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล, การซ่อมแซมเรื่องเครื่องขยายเสียงของแต่ละหมู่บ้านที่เกิดการชำรุด นอกจากนี้ในวงเสวนาได้มีการซักถามนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ ในหลายประเด็น เช่น การสอบถามเรื่องการก่อสร้างสะพานในหมู่ที่ 3 , วิธีการขอรับเบี้ยสนับสนุนเด็กพิการ และการช่วยเหลือคนพิการจากทางองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ขณะเดียวกันวงเสวนายังได้มีการปรึกษาหารือและชี้แจงในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

- การแจ้งเรื่องเงินสนับสนุนการปฏิบัติงานของ อพปร. ซึ่งทาง อพปร.ได้รับเป็นที่เรียบร้อยแล้ว
- เรื่องความคืบหน้าในการดำเนินการจัดทำฝายน้ำล้น
- การสอบถามเรื่องโครงการกองทุนหลักประกันสุขภาพ ที่มีปัญหาเรื่องการไม่สามารถไปรับการรักษาในสถานพยาบาลอื่นๆ ได้ซึ่งทางสาธารณสุขตำบลก็ได้ชี้แจงให้ที่ประชุมได้รับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากเรื่องดังกล่าว
- การชี้แจงและการสอบถามเกี่ยวกับเรื่องการบริการจัดการโรงเรียนในตำบล เช่น การให้เงินงบประมาณเพื่ออุดหนุนโครงการนมโรงเรียน การชี้แจงเรื่องสิทธิประโยชน์ที่ทางนักเรียนจะได้รับตามโครงการเรียนฟรี 15 ปี จากทางรัฐบาล รวมถึงการแลกเปลี่ยนความเห็นเกี่ยวกับการนำเสนอข่าวที่คลาดเคลื่อนกรณีที่มีผู้สื่อข่าวโทรทัศน์สีทองทัพบกช่วง 7 ที่นำเสนอข่าวการเป็นเหาของเด็กในโรงเรียนบ้านปึกgrim

การเสวนาครั้งที่ 8 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2552 ณ บ้านปึกgrim มีการแลกเปลี่ยนความเห็นในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- การทำนบกั้นน้ำบ้านทับยาง ตำบลคลองทับจันทร์ โดยในการเสวนาครั้งนี้ได้เชิญนายกองค์การบริหารส่วนตำบลผ่านศึกมาร่วมเสวนา เนื่องจากการทำนบกั้นดังกล่าวจะกระทบกับสองตำบลด้วยกันทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างประชาชนทั้งสองตำบล
- การติดตามงบประมาณในโครงการอาหารกลางวันจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ซึ่งยังไม่มีงบสนับสนุนให้กับโรงเรียนต่างๆ ในตำบล รวมถึงการติดตามเรื่องโครงการนมโรงเรียน
- การชี้แจง/ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการของสาธารณสุขตำบล เช่น โครงการกินร้อนช้อนกลาง, การป้องกันโรคชิคุนกุนยา เป็นต้น

การเสวนาครั้งที่ 9 จัดขึ้นในวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2552 ณ บ้านหนองหมื่นน้อย การเสวนาครั้งนี้ กำนันตำบลคลองทับจันทร์ได้ชี้แจงเรื่องการดำเนินการแก้ไขปัญหาภาวะภัยแล้งของตำบลโดยทางตำบลได้ประสานงานอำเภอเพื่อขอรับความช่วยเหลือ ขณะที่ในวงเสวนามีการเสนอให้สำรวจจำนวนพื้นที่ที่ประสบภัยแล้งเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการขอรับการช่วยเหลือ, นอกจากนี้ส่วนราชการอื่นๆ ได้เสนอให้มีการซ่อมแซมทำนบกั้นน้ำ เพื่อป้องกันภาวะภัยแล้งและเพื่อประโยชน์ในการ

ประกอบอาชีพของคนในตำบลคลองทับจันทร์ รวมถึงปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เพื่อขอความเห็นในวงเสวนาเกี่ยวกับแนวทาง/วิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

การเสวนาครั้งที่ 15 จัดขึ้นในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2553 ณ บ้านใหม่ไทยเจริญ เป็นการพูดคุยเกี่ยวกับการจัดสร้าง “ศูนย์เด็กเล็ก” ประจำตำบลที่ไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ไม่มีงบประมาณเพียงพอ ดังนั้นวงเสวนาจึงมอบหมายให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในแต่ละหมู่เข้าไปสอบถามนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้ชี้แจงกับชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน, การร้องขอให้้องค์การบริหารส่วนตำบล (ผ่านรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล) ที่เข้าร่วมเสวนาสันับสนุนงบประมาณในการจัดชุดสระน้ำในหมู่บ้านต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค นอกจากนั้นก็เป็นการชี้แจงผลการดำเนินการในพื้นที่ของหน่วยงานต่างๆ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล, มูลนิธิศุภนิมิต, ทหารพราน, ปศุสัตว์อำเภอ เป็นต้น

การเสวนาครั้งที่ 21 จัดขึ้นในวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ.2553 ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์ การเสวนาครั้งนี้ที่ประชุมได้สรุปบทเรียนที่ได้จากการติดตาม/ชี้แจงการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ในรอบปีที่ผ่านมา โดยวงเสวนาเห็นพ้องกันว่าโครงการที่เกิดขึ้นต่างๆ ในตำบลนั้นบางครั้งยังไม่ใช้โครงการที่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริงเพราะความต้องการ/ปัญหายังไม่ได้สะท้อนออกจากชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริง ขณะที่การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชนโดยส่วนใหญ่ ยังคงเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไม่มีความยั่งยืน ปัญหาที่ผ่านมาที่ได้รับการแก้ไขได้แก่ เรื่องอาหารกลางวัน นมโรงเรียน กองทุนหลักประกันสุขภาพ ปัญหาเรื่องน้ำอุปโภคและบริโภค อย่างไรก็ตามแล้วแต่ในวงเสวนาเห็นว่าเวทีเสวนาสภาภาพแควที่ จะดำเนินการต่อไป เพราะอย่างน้อยก็เป็นสถานที่พบปะ แลกเปลี่ยน พูดคุยและติดตามการดำเนินโครงการต่างๆ ของตำบล

การเสวนาครั้งที่ 22 จัดขึ้นในวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2553 ณ วัดเขาดิน วงเสวนาได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนและชี้แจงเกี่ยวกับการประเด็นต่างๆ ที่สำคัญ ดังนี้ ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแจ้งเรื่องการดำเนินการกองทุนสุขภาพตำบล ปี พ.ศ.2554, กำนันตำบลคลองทับจันทร์แจ้งเรื่องการสำรวจการขาดแคลนน้ำในทุกหมู่บ้านและเสนอการตั้งจุดตรวจร่วม 3 หมู่บ้านที่เสี่ยงหนองหมูน้อยในช่วงเทศกาลต่างๆ ,เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ชี้แจงเรื่องการสนับสนุนงบประมาณในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในช่วงเทศกาลปีใหม่และการจัด

กิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ,ขณะที่โรงเรียนต่างๆ ในตำบลคลองทับจันทร์ขอให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุนอุปกรณ์ทางการศึกษาและขอเข้าร่วมทำแผนงบประมาณรายจ่ายประจำปีกับองค์การบริหารส่วนตำบล, นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 เสนอเรื่องสัญญาณไฟเตือนในด้านตรวจเพื่อความปลอดภัย

การเสวนาครั้งที่ 23 จัดขึ้นในวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2553 ณ ศาลากลางบ้านหมู่ 6 บ้านคลองทับจันทร์ ในการเสวนาครั้งนี้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในตำบล ทั้งนี้เพราะผลการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงในแต่ละหมู่บ้านเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วหากส่งข้อมูลดังกล่าวไปให้องค์การบริหารส่วนตำบลอาจจะนำมาซึ่งความคลาดเคลื่อนในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล, นอกจากนี้สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองทับจันทร์ยังได้นำเสนอแผนของสภาองค์กรชุมชนซึ่งวางยุทธศาสตร์เอาไว้เป็นประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้ คือ การพัฒนาศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง,การสนับสนุนงบประมาณ, การส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี การพัฒนาให้เยาวชนจิตอาสา,การส่งเสริมสุขภาพตำบล, ขณะที่กำนันตำบลผ่านศึก (ซึ่งเข้าร่วมวงเสวนาในครั้งนี้) ได้ขอความร่วมมือกับเครือข่ายกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในตำบลคลองทับจันทร์เพื่อให้การสนับสนุนการขุดลอกคลองผ่านหมู่ 4 หนองหมูน้อย ตำบลคลองทับจันทร์ไปยังเขื่อนเขารัง ตำบลผ่านศึก, ในวงเสวนายังขอให้องค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ส่งแผนพัฒนาตำบลไปยังหมู่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบล

การเสวนาครั้งที่ 24 จัดขึ้นในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 ณ ศาลากลางบ้านหมู่ 8 บ้านปึกริม ในครั้งนี้ทางเลขาธิการสภาฯได้แจ้งให้วงเสวนาว่าทางสภาฯได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรชุมชน (แต่ยังติดปัญหาเรื่องการโอนงบประมาณสนับสนุน), ทางกำนันได้ขอความร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่เพื่อช่วยสอดส่องดูแลเยาวชนในหมู่บ้านเพราะมีพฤติกรรมเสี่ยงเกี่ยวกับยาเสพติด รวมถึงการหารือเรื่องตลาดนัดชุมชน นอกจากนี้ยังมีผู้แทนจากหน่วยงานต่างนำเสนอปัญหา/ความต้องการของหน่วยงานตนเอง ดังนี้

- ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ขอความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องให้ติดตามเรื่องการก่อสร้างเขื่อนบ้านท้ายยาง
- เลขาธิการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้งเรื่องการสนับสนุนงบกองยาวให้แก่โรงเรียนคลองวัว
- กำนันและผู้ใหญ่บ้านขอความร่วมมือจากทหารพรานเพื่อช่วยสอดส่องดูแลเกี่ยวกับยาเสพติด

- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์ขอรายชื่อผู้พิการที่ขึ้นทะเบียนแล้ว
ทุกหมู่ให้ประธานชมรมผู้พิการเพื่อจัดทำทะเบียนและดำเนินการกิจกรรมชมรมคนพิการในตำบล

การเสวนาครั้งที่ 26 จัดขึ้นในวันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2554 ณ ศาลากลางบ้าน หมู่ 3
บ้านทับยาง วงเสวนามีการพูดคุยแลกเปลี่ยนในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

- กรณีการพัฒนาอ่างเก็บน้ำคลองทับจันทร์ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก
แผนพัฒนาจังหวัดปี 2555-2556 โดยให้มีการขุดคลองและเสริมขอบสปริงเวย์ ทำเป็นแก้มลิงฝายน้ำ
ล้น

- รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ชี้แจงให้กับวงเสวนาสภาฯ
เกี่ยวกับการจัดสร้างไฟทางและการตัดถนนไร้ฝุ่น

- ผู้ใหญ่หมู่ 3 ทำหนังสือฝากหนังสือกับหน่วยราชการเพื่อส่งต่อไปยังกรม
ชลประทานและกรมการชลประทานเพื่อให้เข้ามาจัดการดูแลแก้ไขปัญหาแหล่งน้ำ

การเสวนาครั้งที่ 28 จัดขึ้นในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2554 ณ โรงเรียนบ้านหนองหมูน้อย หมู่ 4
การเสวนาครั้งนี้ปลัดอาวุโสอำเภอรัฐประเทศเข้าร่วมเสวนาในสภาฯ ได้มี
การแลกเปลี่ยนในประเด็นที่สำคัญ เช่น การแก้ไขปัญหาประปาในหมู่ที่ 4, การดำเนินการเรื่องคลอง
ส่งน้ำซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์เป็นผู้ดำเนินการ, การติดตามเรื่องการแก้ไข
ปัญหาประปาหมู่บ้านในหมู่ที่ 1, การติดตามการแต่งตั้งคณะกรรมการวาทภัยประจำตำบล เพื่อตรวจสอบ
ดูแลให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในตำบลคลองทับจันทร์, ขณะเดียวกันในวงเสวนาได้ถกเถียง
แลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการที่โรงเรียนบ้านทับยางไม่มีผู้บริหารโรงเรียน อันเป็นผลให้ทางราชการมี
แนวโน้มที่จะยุบโรงเรียนดังกล่าว หลังจากนั้นหน่วยงานต่างๆ ในตำบลก็ได้มีการชี้แจงการดำเนินการ
ของตนเอง

การเสวนาครั้งที่ 29 จัดขึ้นในวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2554 ณ องค์การบริหารส่วน
ตำบลคลองทับจันทร์ การเสวนาครั้งนี้โดยส่วนใหญ่จะเป็นการชี้แจง/แจ้งให้ทราบเกี่ยวกับการ
ดำเนินการของหน่วยงานต่างๆ ที่ขับเคลื่อนงานในตำบล เช่น การชี้แจงเกี่ยวกับงบประมาณที่มาจาก
โครงการผู้ว่าฯ สัญจร เรื่อง การ ขุดสระน้ำในหมู่ที่ 2,5,7 การมอบถังเก็บน้ำให้กับหมู่ 1,2,4 และ 10,
การชี้แจงเกี่ยวกับปัญหาพายุในตำบล โดยวงเสวนาได้แจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านต้องเป็นผู้ทำหน้าที่รับรอง

ประกอบการขอรับการช่วยเหลือจากทางราชการ,ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองหมูน้อยชี้แจงเกี่ยวกับการเปิดช่องเพื่อหาผู้รับเหมาก่อสร้างในการซ่อมแซมอาคารเรียน

การเสวนาครั้งที่ 36 จัดขึ้นในวันที่ 23 เมษายน พ.ศ.2555 ณ ศาลากลางบ้านคลองวัว การเสวนาครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นการติดตามการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ ดังจะเห็นได้จากการตั้งประเด็นของผู้ร่วมเสวนา ดังต่อไปนี้

- ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 สอบถามนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเรื่องแผนการซ่อมถนนระหว่างหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 8 โดยฝากให้นายองค์การบริหารส่วนตำบลมองถนนเส้นดังกล่าวแบบบูรณาการไม่ใช่มองว่าเป็นเรื่องของแต่ละหมู่

- ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 สอบถามนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเรื่องการประปาหมู่บ้าน ,เสียงตามสาย,และเรื่องเบี้ยเลี้ยงการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานช่วงเจ็ดวันอันตรายในช่วงสงกรานต์และวิทยุสื่อสารของ อพปร.

- ผู้อำนวยการโรงเรียนในตำบลคลองทับจันทร์ติดตามเรื่องโครงการอาหารกลางวันจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์และเสนอแนะให้องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีงบสำรองจ่ายให้กับโรงเรียนล่วงหน้า

ผู้ใหญ่หมู่ที่ 3 นำเสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อควบคุมรถบรรทุกทุกคันที่วิ่งในตำบลและเรียกร้องให้รถบรรทุกเหล่านี้ลดใช้ค่าถนนชำรุด

ซึ่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ที่เข้าร่วมในการเสวนาครั้งนั้นได้ชี้แจงว่าเนื่องจากงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์มีจำนวนจำกัดประมาณปีละ 10 ล้านบาทต่อปี เงินงบประมาณจำนวนนี้กว่าครึ่งหนึ่งถูกจ่ายเป็นเงินเดือนเจ้าหน้าที่ ดังนั้นงบประมาณในการพัฒนาจึงมีไม่มาก ดังนั้นจึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในตำบลได้อย่างทั่วถึงและครอบคลุม จำเป็นต้องดำเนินการในโครงการที่มีความเร่งด่วนก่อน หลังจากนั้นก็เป็นการจัดผลการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ในช่วงที่ผ่านมา

การเสวนาครั้งที่ 37 จัดขึ้นในวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ.2555 ณ ศาลากลางบ้านบ้านทับยาง การเสวนาครั้งนี้เนื้อหา ยังคงมีลักษณะเช่นเดิม กล่าวคือ ผู้นำชุมชนโดยส่วนใหญ่ยังใช้สภาภาพเป็นเวทีในการสอบถามความก้าวหน้าในการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็พยายามชี้แจง เช่น กรณีของผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 นำเสนอและสอบถามความก้าวหน้าในการดำเนินการของหน่วยงานราชการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาน้ำประปา, หรือกรณีของผู้ใหญ่บ้าน

หมู่ 4,8,10 ติดตามเรื่องการแก้ไขปัญหาไฟทางในหมู่บ้านของตนเอง ขณะที่ผู้บริหารสถานศึกษาในตำบลก็พยายามประชาสัมพันธ์ให้ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่ช่วยสำรวจและกำชับให้เยาวชนที่ไม่จบการศึกษาภาคบังคับให้ไปเรียนต่อยังศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน, ตัวแทนขององค์การบริหารส่วนตำบลชี้แจงเรื่องข้อจำกัดของงบประมาณในการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนต่างๆ ของชาวบ้านในตำบล

การเสวนาครั้งที่ 42 จัดขึ้นในวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2555 ณ ศาลากลางบ้าน บ้านเขาดิน เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุบางท่านไม่ได้รับตามรอบเนื่องจากงบประมาณจากส่วนกลาง เช่นเดียวกันกับงบประมาณอาหารกลางวันของนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ ที่งบประมาณในการสนับสนุนหมด ดังนั้นทางผู้อำนวยการโรงเรียนให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเร่งรีบในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการแก้ไขปัญหาเฉพาะนั้นทางผู้อำนวยการแจ้งในสภาทว่าจะให้ให้นักเรียนห่อข้าวจากที่บ้านเพื่อมารับประทานที่โรงเรียน, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 แจ้งเรื่องการเงินตามโครงการ SML ไปใช้ในการก่อสร้างศาลากลางบ้าน เป็นต้น นอกจากนั้นก็เป็นการประชุมสัมพันธกิจกรรมของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่เข้าร่วมเสวนา

การเสวนาครั้งที่ 43 จัดขึ้นในวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2555 ณ บ้านวังยาว เวทีครั้งนี้เป็นการจัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการประกวดอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เนื้อหาโดยส่วนใหญ่ในเวทีครั้งนี้เป็นการพูดคุย/ติดตามเกี่ยวกับปัญหาเรื่องอาหารกลางวันของนักเรียนในตำบลคลองทับจันทร์, การประชาสัมพันธ์ของพัฒนาการเกี่ยวกับการพาตัวแทนชุมชนศึกษาดูงาน ณ จังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย ขณะที่เกษตรตำบลได้ชี้แจงเกี่ยวกับการออกใบรับรองเกษตรกร รวมถึงการประชุมสัมพันธกิจกรรมต่างๆ ที่จะจัดขึ้นในตำบลในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

การเสวนาครั้งที่ 48 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ.2556 ณ ศาลากลางหมู่บ้าน หมู่ที่ 8 ประเด็นในการพูดคุยแลกเปลี่ยนครั้งนี้โดยส่วนใหญ่ผู้ใหญ่บ้านในแต่ละหมู่จะเป็นการชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตนเอง เช่น กรณีของผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 4 แจ้งเรื่องปัญหาน้ำประปาที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการประชาชน, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 แจ้งเรื่องระบบไฟฟ้าขัดข้อง เป็นต้น โดยปัญหาเรื่องน้ำประปาทางองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ ได้รับที่จะดำเนินการแก้ไข โดยการขุดเจาะเป็นบ่อน้ำบาดาลและซ่อมแซมท่อประปาภายในหมู่บ้าน หลังจากนั้นหน่วยงานราชการต่างๆ ในพื้นที่ก็ชี้แจงการปฏิบัติการกิจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในตำบล

การเสวนาครั้งที่ 49 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2556 ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์ การเสวนาครั้งนี้มีรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล, ผู้จัดการสหกรณ์ศุภนิมิตร, เกษตรตำบล, ผู้อำนวยการโรงเรียน, ตัวแทนภาคประชาชน, ประธานกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่เข้าร่วม เนื้อหาเป็นการพูดคุยสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ปัญหาน้ำประปา ปัญหาน้ำท่วม เป็นต้น โดยทางผู้ใหญ่บ้านที่ประสบปัญหาได้เสนอแนวทางในการแก้ไขให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลรับทราบ และทางผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์รับปากที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ขณะที่ผู้อำนวยการโรงเรียนก็นำเสนอปัญหาเกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตในตำบล โดยเสนอให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลติดตั้งสถานีวิทยุสัญญาณอินเทอร์เน็ต นอกจากผู้แทนจากองค์กรต่างๆ ก็ชี้แจงภารกิจหน้าที่ที่ดำเนินการและกำลังจะดำเนินการให้ผู้เข้าร่วมเสวนารับทราบ เช่น ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์ชี้แจงเรื่องการแก้ไขปัญหาน้ำใช้เสียดอก, เกษตรกรตำบลชี้แจงเรื่องโครงการรับจำนำข้าวโดยกำชับให้ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่ทำความเข้าใจเกี่ยวกับรายละเอียดโครงการให้แก่ชาวบ้านได้รับทราบ หลังจากนั้นรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ก็ชี้แจงการดำเนินงานและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่องค์การบริหารส่วนตำบลได้ดำเนินการในรอบเดือนที่ผ่านมา เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นภายใต้ตัวแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ผ่านการจัด “สภาภาพตำบลคลองทับจันทร์” นั้น เกิดขึ้นจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังต่อไปนี้

1. การเกิดขึ้นขององค์กรปกครองท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 หลังการประกาศใช้ พรบ.ฉบับนี้ก่อให้เกิดการเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งผลจากการเลือกตั้งได้นำมาซึ่งสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ขณะเดียวกันองค์การบริหารส่วนตำบลในขณะนั้น ก็ไม่มีความพร้อมในการบริหารจัดการเรื่องงานสาธารณะของตำบลทั้งนี้เพราะเป็นองค์กรใหม่ในพื้นที่ สถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งและความไม่พร้อมดังกล่าวเกิดขึ้นควบคู่กับความต้องการของข้าราชการกลุ่มหนึ่งที่ต้องการแสวงหาเครื่องมือให้กับผู้นำท้องถิ่น (กำนัน) เพื่อที่จะก้าวไปสู่การทำงานในตำแหน่งผู้บริหารในองค์กรปกครองท้องถิ่น เมื่อผู้นำท้องถิ่นรายดังกล่าวเกษียณอายุราชการ และหากได้รับตำแหน่งผู้บริหารท้องถิ่นข้าราชการเหล่านี้ก็หวังว่าเครื่องมือที่สร้างขึ้นนี้จะเป็กลไกหนึ่งในการบริหารจัดการสาธารณะของท้องถิ่น (แต่ความคิดเช่นนี้ต้องสิ้นสุดลงเพราะกำนันผู้รายดังกล่าวเสียชีวิต)

2. ประสบการณ์การทำงานของผู้คนที่มาขับเคลื่อนสภากาแฟ บุคคลที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนสภากาแฟตำบลคลองทับจันทร์ก็คือ “นายโชคชัย มานพ” ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์ ผู้ซึ่งได้สัมผัสกับการจัดเวทีสภากาแฟของผู้นำราชการจังหวัดสระแก้ว ในช่วงปี พ.ศ. 2543 – พ.ศ. 2548 รวมถึงประสบการณ์ที่เขาเคยทำงานภายใต้รูปแบบสภาตำบล ซึ่งเวทีทั้งสองนี้เป็นเหมือนการระดมคนกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล อำเภอ จังหวัดเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน

เมื่อสถานการณ์ในตำบลและประสบการณ์ทำงานถูกประสานเข้าด้วยกัน “หมอโชค” ก็เริ่มเริ่มเดินสายขายความคิด ในการจัดตั้งสภากาแฟตำบลคลองทับจันทร์ในให้แก่กลุ่มราชการที่ทำงานอยู่ในตำบล ผู้นำท้องถิ่น กำนัน/ผู้ใหญ่บ้านในตำบลคลองทับจันทร์ ผู้นำภาคประชาชนในตำบล เมื่อทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับแนวทางการทำงาน การแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในตำบล สภากาแฟตำบลคลองทับจันทร์เกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2551

เมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนสภากาแฟนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเกิดขึ้นมาปัจจัยที่สำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1. ทูตทางสังคมของผู้นำในการขับเคลื่อนสภากาแฟ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าผู้นำในการขับเคลื่อนสภากาแฟในตำบลคลองทับจันทร์นั้น ก็คือ “นายโชคชัย มานพ” หรือที่ชาวบ้านในพื้นที่เรียกขานกันโดยทั่วไปว่า “หมอโชค” ผู้ซึ่งทำงานในตำบลแห่งนี้มานานกว่า 30 ปี ประกอบกับสถานภาพทางสังคมที่เป็นเสมือน “หมอ” ในการช่วยเหลือยามผู้คนในชุมชนเจ็บไข้ได้ป่วย ดังนั้นหมอโชคจึงค่อนข้างที่จะได้รับการยอมรับจากผู้คนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ทำให้เมื่อเขามีความคิด (และดำเนินการ) ที่จะนำเอาผู้คนกลุ่มต่างๆ มานั่งพูดคุยเพื่อแสวงหาจุดร่วมในการพัฒนาจึงได้รับความร่วมมือจากผู้นำทั้งจากท้องที่ ท้องถิ่นและภาคประชาชน

2. บริบทพื้นฐานของชุมชน แม้ชุมชนแห่งนี้จะเป็นชุมชนใหม่ที่เพิ่งก่อรูปความเป็นชุมชนขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2500 แต่วิถีของผู้คนในชุมชนยังคงสะท้อนให้เห็นถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความสมัครสมานสามัคคีและการให้ความสำคัญกับงานสาธารณะของชุมชน แม้การเลือกตั้งจะทำให้ชุมชนเกิดรอยร้าวขึ้นแต่ก็เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นชั่วคราว ดังนั้นหากมีการจัดกิจกรรมใดที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมก็จะได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือจากผู้คนกลุ่มต่างๆ เช่นเดียวกับการจัดสภากาแฟ ซึ่งเป็นเสมือนเวทีในการทำงานให้แก่สาธารณะฯ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงได้รับความร่วมมือจากผู้คนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเป็นอย่างดี

2. บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในตำบลคลองทับจันทร์

รายละเอียดที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างต้น คือ ภาพสะท้อนของเวทีสภาภาพตำบลคลองทับจันทร์ จะเห็นได้ว่าเวทีแห่งนี้เป็นเสมือนเวที ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจการสาธารณะภายในตำบลของกลุ่มผู้นำจากหลากหลายหน่วยงาน ดังนั้นหากวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ที่เกิดขึ้นของรูปแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือผ่านการจัดเสวนาในสภาภาพนี้แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า สภาภาพตำบลคลองทับจันทร์มีสถานะและบทบาทที่สำคัญ ๆ ในตำบลดังต่อไปนี้

1. สภาภาพเป็นเสมือนเวทีสาธารณะ (Civic Forum) ในระดับตำบล
2. สภาภาพในฐานะที่เป็นเวทีในการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ในการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในตำบล
3. สภาภาพในฐานะที่เป็นกลไกในการสร้างภาคีเครือข่ายของผู้นำชุมชนในระดับตำบล
4. สภาภาพในฐานะเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐและประชาชน

1. สภาภาพเป็นเสมือนเวทีสาธารณะ (Civic Forum) ในระดับตำบล

บทบาทของสภาภาพตำบลคลองทับจันทร์นี้ ในลักษณะนี้ ก็คือ สภาภาพเปรียบเสมือนเวทีหรือพื้นที่ในระดับตำบลที่เปิดโอกาสให้กับผู้นำชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานราชการในพื้นที่และภาคประชาสังคม ได้เข้ามามีบทบาทและเข้ามามีส่วนร่วมในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนจนถึงการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกัน⁷ ดังนั้นเวทีแห่งนี้จึงเป็นเสมือนการบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในตำบล เวทีสาธารณะในที่นี้เป็นเวทีที่ไม่เป็นทางการ ไม่ใช่เวทีในการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง แต่ผลจากการพูดคุยนั้นจะมีผลกระทบในทางการเมือง คือ มีผลผูกพันที่หน่วยงานรับผิดชอบจะต้องดำเนินการตามที่ตนเองตกลงหรือให้สัญญากับเวทีเสวนาเอาไว้ เวทีสาธารณะดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าทำหน้าที่คล้ายกับเวทีกระบวนการนโยบายสาธารณะจากฐานราก กล่าวคือ

⁷ แม้ในปัจจุบันองค์กรที่เป็นเสมือนเวทีในการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในตำบลและที่มีฐานะเป็นทางการตามกฎหมาย ก็คือ สภาองค์กรชุมชน แต่กรณีของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองทับจันทร์นั้น ถือว่ายังไม่มีวามเข้มแข็งมากพอและไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของสาธารณะโดยทั่วไป ในขณะที่ทุนทางสังคมที่ผู้นำในสภาภาพสร้างขึ้น ก็ทำให้กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและท้องถิ่น มีความเชื่อมั่นในสภาภาพมากกว่าสภาองค์กรชุมชน ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมสังเกตการณ์ในสภาภาพ พบว่า สภาภาพสามารถระดมผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ในตำบลคลองทับจันทร์เข้าร่วมเวทีได้ ขณะเดียวกันในเวทิดังกล่าวก็มีหน่วยงานราชการทั้งเกษตรตำบล/ข้าราชการ/องค์กรสาธารณะประโยชน์ รวมถึงรองนายก อบจ. บริหารส่วนตำบลเข้าร่วม

1. เป็นเวทีกลางที่เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนสะท้อนปัญหาที่ตนเองสัมผัสหรือรับฟังจากชาวบ้านในหมู่บ้านสู่เวทีสาธารณะ ทั้งนี้เพื่อให้ข้อเสนอหรือปัญหาความเดือดร้อน/ความต้องการของชาวบ้านเหล่านี้เป็นที่รับรู้ต่อสาธารณะ อันจะนำมาซึ่งการแสวงหาแนวทางร่วมในการแก้ไขปัญหา (Interest Aggregation)

2. เป็นเวทีในการผลักดันข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของภาคประชาชน ต่อองค์กรหรือหน่วยงานที่มีขอบเขตหรือภาระหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้หน่วยงานเหล่านั้นเป็นผู้ดำเนินการรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาต่อไป (Interest Articulation)

3. เป็นเวทีในการติดตามปฏิบัติตามขององค์กร/หน่วยงานให้เป็นไปตามข้อเสนอหรือให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่

มองในเชิงทฤษฎีเวทีสาธารณะดังกล่าวนี้มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดปริณทลสาธารณะ (Public Sphere) ของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) ที่เขามองว่าปริณทลสาธารณะเป็นเสมือนเวทีที่ผู้คนหลากหลายกลุ่มมานั่งพูดคุย ถกเถียงถึงปัญหาสาธารณะ (ไม่ใช่การพูดคุยเรื่องส่วนตัว) โดยปริณทลสาธารณะนี้เปรียบเสมือนสื่อกลาง (Mediated) ระหว่างรัฐกับสังคมให้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การสร้างปริณทลสาธารณะขึ้นมานี้ก็เพื่อให้รัฐทำหน้าที่รับผิดชอบต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม (Accountability) ดังนั้นปริณทลสาธารณะจึงเป็นพื้นที่ที่พลเมืองมานั่งพูดคุย ถกเถียงแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นถึงเรื่องที่กระทบต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐจะต้องรับฟัง ตอบคำถามและรับผิดชอบต่อปัญหาหรือแสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Jurgen Habermas, 1989, p.231)

ในกรณีของตำบลคลองทับจันทร์นั้น แม้ผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาในสภาภาพส่วนใหญ่ จะเป็นตัวแทนขององค์กร/หน่วยงานไม่ใช่ประชาชนหรือพลเมืองตามแนวคิดของฮาเบอร์มาสต้องการให้เกิด แต่ในความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าหน่วยงาน/องค์กรเหล่านี้ก็ไม่ได้แสดงบทบาทในฐานะที่เป็นกลไกของรัฐ ในทางตรงกันข้ามพวกเขากลับแสดงบทบาทในเชิงสังคมมากกว่า คือ เป็นการแสดงบทบาทในฐานะที่เป็นตัวแทนของภาคประชาชนเพื่อสะท้อนปัญหา ความเดือดร้อนและความต้องการของประชาชนให้แก่หน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาต่างๆ เหล่านั้น โดยมีความมุ่งหวังว่าปัญหาของชาวบ้านที่ดำรงอยู่เช่นนั้นจะได้รับการแก้ไข นอกจากนี้เวทีแห่งนี้ยังเป็นเสมือนเวทีรวบรวมเอาผู้นำหลากหลายกลุ่มในตำบลให้เข้ามาแสดงเจตจำนงค์เพื่อแสวงหาข้อตกลงร่วมในการพัฒนาสังคมหรือแสวงหาจุดร่วมในการปฏิบัติการในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในสังคม

2. สภาภาพในฐานะที่เป็นเวทีในการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ในการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในตำบล

ด้วยลักษณะของสภาพปัญหาบางปัญหาที่เกิดขึ้นที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งจะมีศักยภาพในการแก้ไขได้ ดังนั้นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในการแก้ไขปัญหาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งภายใต้สถานการณ์ที่มีข้อจำกัด สถานการณ์และข้อจำกัดในการแก้ไขปัญหาเนื่องจากความไม่พร้อมของทรัพยากรในการบริหารนั้น ผู้วิจัยเชื่อแน่ว่าเป็นปัญหาที่หน่วยงานต่างๆ เผชิญอยู่ แม้ในปัจจุบันหน่วยงานราชการจะพยายามปรับปรุง โดยนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับบริหารราชการแบบบูรณาการเข้ามาใช้แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพราะแต่ละหน่วยงานยังคงยึดภารกิจของหน่วยงานเป็นกรอบในการทำงานอย่างเข้มงวด ขณะเดียวกันการบูรณาการการทำงานก็นำหนักไปในมิติของการบูรณาการในหน่วยงานของภาคราชการเป็นหลัก ขาดมิติการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาคเอกชนและภาคประชาสังคม สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในตำบลคลองทับจันทร์เช่นนี้ทำให้ผู้นำในตำบลพยายามที่จะสร้างกลไกขึ้นมาอีกชุดหนึ่งเพื่อที่จะเปิดโอกาสให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนและเสริมหนุนการดำเนินงานของทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานราชการ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในพื้นที่ โดยการเปิดโอกาสให้ผู้แทนของกลุ่ม/องค์กรเหล่านี้ได้สะท้อนการดำเนินงานรวมถึงปัญหาอุปสรรคที่ในการดำเนินงานตามภารกิจหน้าที่ของตน แน่ใจว่าการได้มีโอกาสเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนให้เห็นสภาพการดำเนินการระหว่างหน่วยงานในพื้นที่นี้ ย่อมทำให้เกิดการหนุนเสริมการทำงานระหว่างหน่วยงาน ดังกรณีที่เกิดจากการพูดคุยของสภาภาพที่สามารถประสานงานหน่วยงานต่างๆ กระทั่งขับเคลื่อนกิจกรรมบางกิจกรรมได้ เช่น การสร้างฝายน้ำล้นในตำบลคลองทับจันทร์ โดยในครั้งนั้นสภาภาพสามารถเชิญกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เข้ามานั่งพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งเจ้าของที่ดินที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างฝายน้ำล้น ตัวแทนกรมชลประทาน ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ที่จะต้องดำเนินการสร้างฝายน้ำล้น ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน จนทุกฝ่ายสามารถสร้างข้อตกลงร่วมกันและเกิดการประสานงานในการทำงานระหว่างหน่วยงาน

การเสริมสร้างพลังอำนาจระหว่างหน่วยงานเหล่านี้แน่นอนว่าย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพและศักยภาพในการบริหารจัดการกิจการสาธารณะ เพราะการทำงานของแต่ละหน่วยงานมีข้อจำกัดทั้งงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์รวมถึงบุคลากรดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น หรือบางกรณีการดำเนินงานหรือกิจการสาธารณะบางอย่างหากดำเนินการโดยองค์กรหรือหน่วยงานเพียงหน่วยงาน

เดียวอาจจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างมหาศาล เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วหากหน่วยงานที่มีอยู่ในตำบลร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันแล้ว ก็จะเกิดหนุ่ในสิ่งที่หน่วยงานอื่นขาดและเสริมในสิ่งที่คนอื่นมีเพื่อทำให้การทำงานเป็นไปอย่างรวดเร็วสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้นสาเหตุที่ทำให้ผลจากการพูดคุยในสภาาแพนำไปสู่การเสริมสร้างการทำงานระหว่างหน่วยงานนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นผลจากลักษณะพิเศษของสภาาแพที่สามารถดึงดูดผู้คนหลากหลายเข้าร่วมสภาาแพและบุคคลเหล่านี้เป็นกลุ่มคนที่ทำงานในระดับตำบลเป็นหลัก ประกอบกับการที่บุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันบ่อยครั้งก็ยิ่งสร้างความคุ้นเคยกันมากขึ้น ดังนั้นทำให้การขอความร่วมมือหรือการประสานหน่วยงานจึงเป็นไปอย่างสะดวกและคล่องตัวขึ้น ซึ่งแตกต่างจากการประสานงานตามปกติในระบบราชการที่บางครั้งอาจจะต้องมีขั้นตอนที่ซับซ้อนอันทำให้เกิดความล่าช้าในการทำงาน

บทบาทในฐานะที่เป็นกลไกเสริมสร้างพลังอำนาจในการทำงานระหว่างหน่วยงาน ในตำบล อักมิตติของสภาาแพหนึ่งก็คือสภาาแพทำหน้าที่เป็นเสมือน “สภาที่ปรึกษา” ในตำบล กล่าวคือ การให้คำปรึกษาและเสนอแนะการดำเนินงานให้แก่หน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ภาพของการเป็นสภาที่ปรึกษาในที่นี้เห็นได้จากการที่ประธานสภาาแพเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น ถกแถลงเกี่ยวกับวิธีการในการแก้ไขปัญหาที่นำเสนอโดยหน่วยงานผู้รับผิดชอบ ทั้งนี้เพื่อที่จะแสวงหาหนทางที่ดีที่สุดในการทำงานหรือปรับปรุงวิธีการ/รูปแบบการดำเนินให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและตรงกับความต้องการของภาคประชาชนในพื้นที่มากที่สุด

3. สภาาแพในฐานะที่เป็นกลไกในการสร้างภาคีเครือข่ายของผู้นำชุมชนในระดับตำบล

บทบาทของสภาาแพในมิตินี้เป็นผลจากการที่กลุ่มผู้เข้าร่วมสภาาแพโดยส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มผู้นำในหลากหลายภาคส่วนที่ปฏิบัติงานอยู่ในตำบลคลองทับจันทร์ เครือข่ายในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึง การเชื่อมโยงกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะเข้ามาแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน โดยมีการจัดโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมภายใต้พื้นฐานของการเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามแล้วแต่เครือข่ายของผู้นำในที่นี้ ผู้วิจัยไม่ได้หมายถึงการนำเอาผู้คนกลุ่มต่างๆ มานั่งรวมกันเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นเพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้ร่วมกันทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตรงกันข้ามเครือข่ายในที่นี้เป็นเครือข่ายของผู้นำที่มานั่งพูดคุยและขยายการพูดคุย

ไปสู่การลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายผู้นำที่เกิดขึ้นอันเป็นจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มผู้นำทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมในชุมชนตำบลคลองทับจันทร์นั้น มีลักษณะพิเศษ ดังต่อไปนี้

1. เป็นเครือข่ายที่มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) คือ เป็นเครือข่ายที่ผู้คนมานั่งคิด พูดคุยเพื่อให้ผู้นำในชุมชนเกิดเป้าหมายร่วมกัน รับรู้และเข้าใจในทิศทางเดียวกัน ผู้วิจัยเห็นว่าหากเกิดวิสัยทัศน์ร่วมกันแล้วก็จะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนภายในตำบลมีพลัง มีความเป็นเอกภาพและอาจช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

2. เป็นเครือข่ายที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย (Stakeholder Participation) เครือข่ายของผู้นำเหล่านี้เป็นเครือข่ายที่เน้นการมีส่วนร่วมในการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง เมื่อวิเคราะห์สถานะของสมาชิกในเครือข่าย จะพบว่าผู้นำเหล่านี้เป็นเสมือน “หุ้นส่วนของเครือข่าย” กล่าวคือ เป็นเครือข่ายที่มีลักษณะความสัมพันธ์ของผู้คนในเครือข่ายแนวนราบ (Horizontal Relationship) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของพันธมิตรในการพัฒนามากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะแนวตั้ง (Vertical Relationship) ในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง

3. เป็นเครือข่ายในลักษณะของการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Participation) โดยสมาชิกในเครือข่ายต่างหนุนเสริมและเสริมสร้างการทำงานซึ่งกันและกัน เช่น การนำจุดแข็งของอีกฝ่ายหนึ่งเข้าไปแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

4. เป็นเครือข่ายในลักษณะของการเกื้อหนุนพึ่งพา (Interdependence) กล่าวคือ เป็นการทำงานในลักษณะที่บางครั้งผู้คนและองค์กรในเครือข่ายตกอยู่ในสภาวะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ ดังนั้นไม่สามารถดำเนินการได้เพียงหน่วยงานเดียวเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วการทำงานจึงจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มในเครือข่าย

อย่างไรก็ดีผู้วิจัยเห็นว่าการเครือข่ายการพัฒนาที่เกิดขึ้นในตำบลคลองทับจันทร์ก็ยังคงกระจุกตัวอยู่ที่ผู้นำส่วนราชการเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็น ผู้นำในฝ่ายท้องที่ ผู้นำในฝ่ายปกครองท้องถิ่น สภาองค์กรชุมชนและส่วนราชการระดับตำบลอื่นๆ ดังนั้นจึงเป็นเครือข่ายที่มีฐานแคบ ดังนั้นหากต้องการให้สภาภาพมีพลังอำนาจมากขึ้นอาจจะต้องดึงผู้นำที่ไม่เป็นทางการทั้งผู้อาวุโสหรือปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำตามธรรมชาติ เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสภาภาพเพื่อระดมความเห็นจากผู้คนทุกฝ่ายในชุมชน

4. สภาภาพในฐานะเครื่องมือที่เสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะ ของรัฐ

บทบาทในเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะของรัฐของสภาภาพตำบล
คลองทับจันทร์ แสดงออกในหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

4.1 เป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพในการกระจายข่าวสารของทางราชการ ดังที่
ได้กล่าวไปแล้วว่าเวทีสภาภาพตำบลคลองทับจันทร์ เป็นเวทีที่ระดมเอาหน่วยงานทุกภาคส่วนเข้า
มาร่วมวงเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จากการเข้าร่วมเวทีเสวนาของสภาภาพ
ตำบลคลองทับจันทร์ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเวทิดังกล่าวนอกจากจะเป็นเวทีในการปรึกษาหารือแล้ว สภา
ภาพยังเป็นเวทีในการกระจายข่าวสารและประชาสัมพันธ์กิจกรรมหรือภารกิจที่หน่วยงานต่างๆ ได้
ดำเนินการหรือกำลังจะดำเนินการผ่านผู้ใหญ่บ้าน ในอีกมิติหนึ่งเวทีแห่งนี้ก็เสมือนเป็นเวทีที่สะท้อน
ข้อมูล/ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ให้แก่หน่วยงานราชการ ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานที่
เกี่ยวข้องรับเรื่องร้องเรียนจากตัวแทนชาวบ้านเพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ไข ภาพบทบาทของสภา
ภาพฯ ในฐานะเครื่องมือในการกระจายข่าวสารจากรัฐสู่ประชาชนและจาก (ตัวแทน) ประชาชนสู่
หน่วยงานราชการนี้ เห็นได้จากการประเมินตนเองของผู้นำสภาภาพฯ ทำให้เห็นประโยชน์ของสภา
ภาพในฐานะที่เป็นช่องทางในการกระจายข่าวสารของทางราชการว่า (โชคชัย มานพ, สัมภาษณ์ 22
ตุลาคม 2552, เอกสารสรุปสภาภาพ ตำบลคลองทับจันทร์ อ้างถึงในชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2553)

“เป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพหลังจากผู้เข้าร่วมการเสวนาได้ฟังเข้าร่วม
จากการเสวนาผู้นำท้องที่จะได้นำข้อมูลไปแจ้งต่อที่ประชุมประจำเดือน หรือ
ประกาศให้ทราบตามหอกระจายข่าว ในกรณีเร่งด่วน อาจใช้โทรศัพท์ประสาน
ลูกบ้านโดยตรงหรือประสานผ่านผู้ใหญ่บ้านผู้ช่วยคุม ในทางกลับกันตัวแทน
ภาครัฐก็นำข้อมูลจากการเสวนาไปแจ้งต่อหน่วยงานของตน ตลอดจนเก็บข้อมูลที่
ได้รับเพื่อไปวางแผนการทำงานต่อไป”

การกระจายข่าวสารจากหน่วยงานราชการสู่ชุมชนในลักษณะนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นช่องทาง
หนึ่งที่จะนำมาใช้ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะที่ผ่านมาการติดต่อสื่อสารระหว่างรัฐกับชุมชนโดยส่วน
ใหญ่จะเป็นไปในรูปของหนังสือราชการซึ่งบางครั้งอาจจะมีการตีความหรือสื่อสารผิดพลาดได้ในบาง
กรณีแต่วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐในลักษณะนี้ หากผู้นำชุมชนรายใด
สงสัยหรือไม่เข้าใจในประเด็นที่หน่วยงานราชการนำเสนอ พวกเขาก็สามารถตั้งคำถามหรือถกแถลงใน

ประเด็นต่างๆ เหล่านั้นได้ทันที กรณีเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจร่วมในรายละเอียดที่หน่วยงานราชการต้องการนำเสนอ ในทางกลับกันหน่วยงานราชการก็สามารถซักถามรายละเอียด แลกเปลี่ยนข้อสงสัยกับปัญหาความเดือดร้อนที่ผู้นำชุมชนในฐานะผู้นำเสนอปัญหาได้โดยตรง อันจะเป็นผลให้หน่วยงานราชการเหล่านี้มีข้อมูลเพื่อประกอบเป็นหลักฐานหรือข้อมูลเพื่อเสนอต่อหน่วยงานหรือภาคส่วนที่เกี่ยวข้องให้มาดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น

4.2 เป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับภาคประชาชนในการเข้าถึงบริการของรัฐ ประเด็นนี้เป็นผลที่เกี่ยวข้องจากบทบาทในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการกระจายข่าวสารจากรัฐสู่ประชาชน กล่าวคือ เมื่อชาวบ้านมีข้อมูลความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับกิจกรรมหรือโครงการที่หน่วยงานราชการจะดำเนินการหรือจัดให้มีขึ้นภายในตำบลแล้ว ย่อมเป็นเสมือนการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าถึงบริการของรัฐในรูปแบบต่างๆ ที่จะเข้ามาให้บริการในพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น

3. การรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ต่อรูปแบบประชาธิปไตยชุมชนในชุมชนคลองทับจันทร์

การศึกษาวิจัยในส่วนนี้ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นถึงการรับรู้ในบทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในชุมชนในชุมชนคลองทับจันทร์ ทั้งนี้เพื่อที่จะใช้ข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานในการวิเคราะห์ว่ากระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นเป็นกระบวนการหรือเครื่องมือในการทำงานของภาคประชาชนที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะผู้นำภาคประชาชนหรือเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนในชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหา รวมถึงการแสดงให้เห็นว่าที่ผ่านมารูปแบบประชาธิปไตยชุมชนผ่านการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือสามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในชุมชนในลักษณะใดบ้าง

การศึกษารั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสำรวจการรับรู้และความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนคลองทับจันทร์จำนวน 295 ครัวเรือน ซึ่งสามารถวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 11 แสดงคุณลักษณะของประชากรที่ตอบแบบสอบถาม

คุณลักษณะประชากร	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	131	44.4
หญิง	164	55.6
2. อาชีพ		
เกษตรกร	167	56.6
รับราชการ/พนักงานรัฐ	21	7.1
รับจ้างทั่วไป	69	23.4
พนักงานเอกชน	9	3.1
อื่นๆ	29	9.8
3. ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เรียนหนังสือ	5	1.7
ประถมศึกษา	150	50.8
มัธยมศึกษาตอนต้น	44	14.9
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	58	19.7
ปวส.	13	4.4
อุดมศึกษา	25	8.5
4. ตำแหน่งในหมู่บ้าน		
ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วย/อบต.	30	10.2
คณะกรรมการหมู่บ้าน	18	6.1
อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)	40	13.6
อาสาสมัครป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยฯ	8	2.7
ลูกบ้าน/สมาชิกในหมู่บ้าน	199	67.5

ตารางที่ 11 (ต่อ)

คุณลักษณะประชากร	ค่าเฉลี่ย	S.D.
5. อายุ (เฉลี่ย)	45.37	10.96
6. รายได้ (เฉลี่ย) บาท/เดือน	6,738.42	6297.04
7. ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน (เฉลี่ย)	34.43	13.69

จากตารางที่ 11 จะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 55.6 ฐานการประกอบอาชีพของผู้คนในแถบนี้ยังคงยึดโยงอยู่กับการทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกอ้อยและข้าวโพด อันเป็นอาชีพดั้งเดิมของผู้คนนับตั้งแต่การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งนี้ เมื่อพิจารณาถึงสถานภาพทางการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กว่าร้อยละ 50 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา ขณะที่รายได้โดยเฉลี่ยของครัวเรือนผันแปรตามลักษณะของการประกอบอาชีพ (ส่วนใหญ่ คือ เกษตรกรและรับจ้างทั่วไป) กล่าวคือ ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวอยู่ที่ประมาณ 6,738 บาทต่อเดือน (กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ต่ำสุดที่ตอบแบบสอบถาม คือ 1,500 บาทต่อเดือนสูงสุด คือ 59,000 บาทต่อเดือน) สำหรับระยะเวลาที่อยู่อาศัยโดยเฉลี่ยในชุมชนของกลุ่มตัวอย่างโดยส่วนใหญ่ คือ ประมาณ 34 ปี (ต่ำที่สุด 1 ปีและสูงสุด 64 ปี) กลุ่มอย่างที่ตอบแบบสอบถามครั้งนี้โดยส่วน คือ ชาวบ้าน (ลูกบ้าน) ในหมู่บ้านต่างๆ ของตำบลคลองทับจันทร์ คิดเป็นร้อยละ 67.5 รองลงมา คือ อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน (ทั้งผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วย/อบต.) ร้อยละ 13.6 และ 10.2 ตามลำดับ

ตารางที่ 12 แสดงการรับรู้ในกิจกรรม “สภาภาพตำบลคลองทับจันทร์”

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
1. การรับรู้/รู้จักสภาภาพในตำบลคลองทับจันทร์		
รับรู้/รู้จักเป็นอย่างดี	78	26.44
รับรู้/รู้จักน้อย	125	42.37
ไม่เคยรับรู้/รู้จัก	92	31.19
2.การเข้าร่วมสภาภาพในตำบลคลองทับจันทร์		
เข้าร่วมทุกครั้งที่มีการเสวนา	12	4.07
เข้าร่วมเป็นบางครั้ง	98	33.22
ไม่เคยเข้าร่วมเลย	185	62.71

เมื่อพิจารณาถึงการรับรู้เกี่ยวกับสภากาแฟที่ถูกจัดขึ้นในตำบลคลองทับจันทร์ของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามจะพบว่าร้อยละ 42.37 รับรู้/รู้จักน้อยสภากาแฟน้อย ขณะที่ร้อยละ 31.19 ไม่เคยรู้จัก ในจำนวนนี้มีเพียงร้อยละ 26.44 เท่านั้นที่รู้จักสภากาแฟเป็นอย่างดี สำหรับการเข้าร่วมสภากาแฟในตำบลคลองทับจันทร์พบว่าร้อยละ 62.17 ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม ขณะที่ร้อยละ 33.22 เข้าร่วมเป็นครั้งคราว มีเพียงร้อยละ 4.07 เข้าร่วมทุกครั้งที่มีการจัดเสวนาสภากาแฟ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นในความเห็นของผู้วิจัย เห็นว่า กลุ่มเป้าหมายที่ถูกวางไว้ให้เข้าร่วมสภากาแฟโดยส่วนใหญ่จะเน้นไปที่ผู้นำทั้งในระดับท้องที่ ท้องถิ่นและภาคประชาชนเป็นหลัก โดยการประสานงานให้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่ทางเลขานุการสภากาแฟ (หมอโชค) ก็จะใช้การประสานงานทางโทรศัพท์เป็นหลัก เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงเป็นผลให้ผู้เข้าร่วมเสวนาจึงจำกัดเฉพาะผู้นำกลุ่มในท้องถิ่นเป็นหลัก (แม้เวที่ดังกล่าวจะเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มในชุมชนได้เข้าร่วมแต่ประชาชนในพื้นที่ไม่รับรู้ว่ามีการจัดเสวนาในวัน เวลาและสถานที่ใด) แต่เมื่อพิจารณาจากตัวเลขของการรับรู้สภากาแฟ (ทั้งรับรู้บ้างและรู้จักเป็นอย่างดี) กว่าร้อยละ 68.81 รู้จักสภากาแฟที่ถูกจัดขึ้นในตำบลคลองทับจันทร์ ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า “ผู้คนในตำบลรับรู้ว่ามีการจัดสภากาแฟแต่ไม่เคยเข้าร่วมการเสวนาพูดคุยแลกเปลี่ยนในสภากาแฟ”

ตารางที่ 13 ความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทหน้าที่ของสภากาแฟในตำบลคลองทับจันทร์

ประเด็น	$\bar{x}$	S.D.	การแปลความหมาย
1. สภากาแฟเป็นเสมือนเวทีที่ระดมเอาหน่วยงานทั้งภาครัฐ/เอกชน/ ภาคประชาชน เข้ามาร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็น	3.49	0.86	ปานกลาง
2. สภากาแฟเป็นเสมือนเวทีการระดมปัญหาและความต้องการประชาชนและจัดทำเป็นข้อเสนอเสนอนโยบาย ให้แก่อนุหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	3.35	0.89	ปานกลาง
3. สภากาแฟเป็นเสมือนเวทีในการนำเสนอแนะนโยบายแก้ปัญหาความเดือดร้อน/ความต้องการของประชาชนต่อให้แก่องค์กรที่มีอำนาจหน้าที่	3.47	0.83	ปานกลาง

ตารางที่ 13 (ต่อ)

ประเด็น	$\bar{X}$	S.D.	การแปล ความหมาย
4. สภากาแพเป็นเวทีในการสร้างความเข้าใจร่วมเกี่ยวกับกิจกรรม การพัฒนาตำบล	3.51	0.88	มาก
5. สภากาแพเป็นเวทีที่ส่งเสริมให้เกิดการตัดสินใจร่วมเกี่ยวกับ แนวทางในการพัฒนาตำบล	3.51	0.86	มาก
6. สภากาแพเป็นเสมือนช่องทางในการสื่อสาร/ชี้แจงในด้านการ ทำงาน/กิจกรรมของหน่วยงานราชการให้แก่ภาคประชาชน	3.47	0.86	ปานกลาง
7. สภากาแพเป็นเวทีที่ส่งเสริมให้เกิดการสร้างข้อตกลง/กติการ่วม เกี่ยวกับการพัฒนาตำบล	3.46	0.80	ปานกลาง
8. สภากาแพเป็นเสมือนช่องทางในการบูรณาการหน่วยงานต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่	3.44	0.86	ปานกลาง
9. สภากาแพเป็นเสมือนเวทีในการสร้างเครือข่ายการพัฒนาของ กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในตำบล	3.45	0.86	ปานกลาง
10. สภากาแพเป็นเสมือนเวทีสาธารณะของตำบล	3.53	0.89	มาก
11. สภากาแพเป็นเสมือนเวทีที่เปิดให้ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมใน การพัฒนาตำบลของคนกลุ่มต่างๆ	3.48	0.89	ปานกลาง
12. สภากาแพเป็นเสมือนเวทีการติดตามความก้าวหน้าในการ ปฏิบัติงานขององค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปตามข้อเสนอ ของภาคประชาชน	3.43	0.87	ปานกลาง

ตารางที่ 13 (ต่อ)

ประเด็น	$\bar{x}$	S.D.	การแปล ความหมาย
13. สภากาแฟเป็นเสมือนเวทีในการตรวจสอบ/กำกับ ดำเนินงานขององค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในตำบล	3.44	0.76	ปานกลาง
14. การเกิดขึ้นของสภากาแฟในตำบลทำให้หน่วยงานต่างๆ มี การหนุนเสริมการทำงานซึ่งกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพ	3.36	0.80	ปานกลาง
15. การเกิดขึ้นของสภากาแฟในตำบลทำให้องค์กรปกครอง ท้องถิ่นสามารถบริหารงานได้ตรงตามความต้องการของ ประชาชนมากขึ้น	3.31	0.87	ปานกลาง
16. การเกิดขึ้นของสภากาแฟทำให้การบริการสาธารณะของ ท้องถิ่นสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น	3.36	0.81	ปานกลาง
17. ผลที่เกิดขึ้นจากการพูดคุยในสภากาแฟเป็นเสมือนข้อผูกมัด ให้หน่วยงานต่างๆ ต้องดำเนินการตามข้อเสนอแนะในเวที	3.38	0.83	ปานกลาง
18. การเกิดขึ้นของสภากาแฟทำให้ความขัดแย้งของกลุ่ม การเมืองต่างๆ ในตำบลลดลง	3.22	0.90	ปานกลาง
19. การเกิดขึ้นของสภากาแฟทำให้ปัญหาต่างๆ ที่ดำรงอยู่ใน ชุมชนได้รับการแก้ไขได้อย่างรวดเร็วขึ้น	3.35	0.87	ปานกลาง
20. การทำงานของหน่วยงานต่างๆ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน มากขึ้นหลังจากมีการพูดคุยในสภากาแฟ	3.40	0.85	ปานกลาง

เมื่อพิจารณาถึงความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของสภากาแฟตำบลคลอง
ทับจันทร์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่เห็นว่าสภากาแฟมีบทบาทที่สำคัญในตำบล
สามอันดับแรก คือ การเป็นเสมือนเวทีสาธารณะของตำบล (ค่าเฉลี่ย = 3.53) ในที่นี้หมายถึงการที่

สภากาแฟทำให้ที่เป็นเสมือนเวทีกลางที่ดึงเอาผู้คนหลากหลายทั้งในหน่วยงานราชการ ผู้นำในองค์กรปกครองท้องถิ่นและผู้นำกลุ่มองค์กรภาคประชาชนให้เข้ามามีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการบริหารจัดการสาธารณะของตำบล ซึ่งผลจากการพูดคุยย่อมนำไปสู่การสร้างความเข้าใจและการตัดสินใจร่วมเกี่ยวกับการกำหนดกิจกรรมหรือแนวทางในการพัฒนาตำบล (ค่าเฉลี่ย = 3.51) ระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ ในตำบล ขณะที่บทบาทหน้าที่ด้านอื่นๆ ของสภากาแฟนั้นกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามเห็นว่าอยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของประเด็นในข้อคำถามทั้งหมดก็จะพบว่าค่าเฉลี่ยเหล่านี้มีความใกล้เคียงกันมาก (ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การเป็นกลไกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งของกลุ่มการเมืองกลุ่มต่างๆ ในตำบลให้ลดลงค่าเฉลี่ย 3.22 สูงสุด คือ การเป็นเสมือนเวทีสาธารณะของตำบลค่าเฉลี่ย 3.53) สาเหตุที่ผลการวิเคราะห์ออกมาใกล้เคียงกันและอยู่ในระดับปานกลางเกือบทั้งหมดนั้น จากการลงพื้นที่และพูดคุยแลกเปลี่ยนกับกลุ่มคนหลากหลายที่เกี่ยวข้องกับสภากาแฟฯ ทำให้ผู้วิจัยพบว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นจากลักษณะเฉพาะของเวทีสภากาแฟฯ ที่เน้นกลุ่มเป้าหมายในการพูดคุยแลกเปลี่ยนไปที่ผู้นำชุมชนเป็นหลัก ดังนั้นเมื่อมีการกระจายแบบสอบถามไปยังชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งโดยส่วนใหญ่รับรู้ว่ามีการจัดสภากาแฟแต่พวกเขาเหล่านี้ไม่เคยเข้าร่วมในการเสวนาในสภากาแฟเลย จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเหล่านี้ไม่แน่ใจว่าสภากาแฟมีการกิจหรือบทบาทหน้าที่อย่างไรในตำบล (รับรู้เพียงแต่ว่าเป็นเวทีการพูดคุยของกลุ่มผู้นำในตำบล) ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนสภากาแฟในตำบลคลองทับจันทร์ ซึ่งเขาให้ความเห็นกับผู้วิจัยว่า

“การประชุมสภากาแฟส่วนใหญ่ กลุ่มคนที่เข้าร่วมจะเป็นกลุ่มผู้นำในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งคนกลุ่มนี้จะเข้าใจจุดมุ่งหมายและเห็นประโยชน์หรือความจำเป็นจากการพูดคุยในสภากาแฟเป็นอย่างดี แต่ชาวบ้านทั่วไปไม่มีใครเข้าร่วม แต่เขารู้ว่าเรามีการจัดประชุมหรือมีเวทีพูดคุยกันในกลุ่มผู้นำชุมชน”

ประเด็นดังกล่าวเป็นเสมือนภาพสะท้อนที่ทำให้เห็นว่าทำไมผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนไม่ค่อยรับทราบจุดมุ่งหมายหรือบทบาทหน้าที่และภารกิจของสภากาแฟตำบลคลองทับจันทร์เท่าที่ควร ขณะที่ที่ผ่านมาสภากาแฟก็ไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ผลหรือข้อสรุปที่ได้จากการปรึกษาหารือในเวทีให้กับสาธารณะได้รับทราบเท่าที่ควร อันทำให้ผลหรือการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ (ที่เกิดขึ้นจากการพูดคุยในสภากาแฟ) ก็จะรับรู้ในกลุ่มของผู้ที่เข้าร่วมเสวนาเป็นหลัก

4. กลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปเสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า “สภาภาคคลองทับจันทร์” เป็นเสมือนเวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเพื่อแสวงหาข้อตกลงร่วมกัน ในการพัฒนาท้องถิ่น ลักษณะของเวทีสภาภาคก็เป็นเวทีที่ไม่ได้มีเจตจำนงในการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมือง แต่การพูดคุยกันในสภาภาคนั้นเป็นเสมือนข้อผูกมัดทางการเมืองที่ผู้รับผิดชอบทุกภาคส่วนจะต้องดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วผู้วิจัยจึงเห็นว่าเวทีสภาภาคฯ จึงเป็นเสมือนเวทีในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะจากฐานราก กล่าวคือเป็นเสมือนเวทีในการนำเสนอรวบรวมปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ เพื่อนำเสนอต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ดำเนินการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเหล่านั้น ขณะเดียวกันเวทีดังกล่าวก็มีบทบาทในการติดตามการดำเนินการแก้ไขปัญหาความให้เป็นไปตามสภาพปัญหาที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น นอกจากภารกิจดังกล่าวข้างต้นแล้ว สภาภาคฯ แห่งนี้ยังมีภาระหน้าที่เสมือนสภาที่ปรึกษาในการบริหารจัดการสาธารณะอย่างไม่เป็นทางการ แก่องค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่อีกทางหนึ่งด้วย

กล่าวได้ว่าที่ผ่านมาองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ก็ให้ความสนใจในเวทีสภาภาคฯ แห่งนี้ ดังจะเห็นได้จากเมื่อมีการจัดเวทีเสวนาของสภาภาคฯ ทุกครั้ง ทางองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ก็จะส่งผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล, หรือรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเลขานุการองค์การบริหารส่วนตำบลหรือปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เข้าร่วมในเวทีเสวนาดังกล่าว หรือบางกรณีทางองค์การบริหารส่วนตำบลที่รับเป็นเจ้าภาพในการจัดเวทีเสวนา (ทองอิน พันจันทร์ทิ, สัมภาษณ์ 29 กรกฎาคม 2556 ; ดำภา ศรีพลนอก, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2556)

อย่างไรก็ดีแล้วแต่เพื่อให้สภาภาคฯ ที่เกิดขึ้น ในตำบลคลองทับจันทร์เกิดการหนุนเสริมการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องสร้างกลไกบางเพื่อเชื่อมร้อยองค์กรทั้งสองให้แน่นแฟ้นมากขึ้น จากการสังเคราะห์เอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนามผู้วิจัยเห็นว่ากลไกที่จะเป็นเสมือนสะพานเชื่อมองค์กรทั้งสองเข้าด้วยกันก็คือองค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องเปิดพื้นที่ให้กับสภาภาคฯ ในรูปของ “การสร้างเครือข่ายในการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์” โดยการวางบทบาทให้สภาภาคฯ มีบทบาทดังนี้

1. การทำให้สภาภาคฯ เป็นเครือข่ายในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ
2. การวางบทบาทให้สภาภาคฯ เป็นเสมือนสภาที่ปรึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล

1. การทำให้สภาภาพเป็นเครือข่ายในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ

ที่ผ่านมากระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่ก็จะเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมให้แก่ภาคประชาชนในลักษณะของการจัดเวทีประชาคม ตามหมู่บ้าน เพื่อรับฟังปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนและนำความเห็นเหล่านั้นมาประกอบการจัดทำแผนพัฒนาตำบล แต่ในกรณีของตำบลคลองทับจันทร์จะพบว่ามืองค์กรชุมชนที่สำคัญอย่างสภาภาพฯ ซึ่งเป็นเสมือนศูนย์กลางในการพูดคุยของกลุ่มผู้ปกครองท้องถิ่น, กลุ่มข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่, องค์กรภาคประชาชนและประชาสังคมที่ขับเคลื่อนงานในตำบล ดังนั้นเวทีแห่งนี้จึงกลายเป็นเวทีสำคัญอีกเวทีหนึ่งในการสะท้อนปัญหาที่กลุ่มผู้นำหลากหลายเหล่านี้ประสบหรือเผชิญอยู่ในการทำงาน

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วผู้วิจัยเห็นว่าในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะขององค์กรบริหารส่วนตำบลจำเป็นที่จะต้องผนวกเอาสภาภาพฯ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดนโยบายสาธารณะของท้องถิ่น ที่เป็นเช่นนั้นเพราะบางครั้งการนำเสนอปัญหาความเดือดร้อนผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้าน ปัญหาที่ชาวบ้านนำเสนออาจจะไม่ใช่ปัญหาร่วมของคนทั้งชุมชนในทางตรงกันข้ามกับที่พวกเขาเหล่านั้นเผชิญอยู่กับตัวเองหรือกลุ่มเป็นหลัก แต่ในกรณีของเวทีสภาภาพฯ นั้น เนื่องจากผู้ที่เข้าร่วมส่วนใหญ่ที่จะเป็นกลุ่มผู้นำในชุมชน ข้าราชการ องค์กรเอกชนภาคประชาสังคม ในบางครั้งมุมมองของกลุ่มคนเหล่านี้อาจจะกว้างหรือมองเห็นภาพรวมของชุมชนท้องถิ่นได้ดีกว่า ชาวบ้านทั่วไป เพราะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนพูดคุย แลกเปลี่ยนหรือทำงานกับคนที่หลากหลายมากกว่า ดังนั้นหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถเปิดพื้นที่โดยผนวกเอาสภาภาพฯ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่นได้ จะทำให้สภาภาพฯ เป็นเสมือนเวทีในการกลั่นกรอง คัดกรอง (หรือบางครั้งที่เป็นผู้เสนอปัญหา) เพื่อกำหนดเป็นนโยบายแก้ไขปัญหาในท้องถิ่น

กระบวนการที่เป็นรูปธรรมในการที่จะทำให้สภาภาพในตำบลคลองทับจันทร์เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าทางองค์การบริหารส่วนตำบลจำเป็นจะต้องจัดเวทีในลักษณะประชาคมสองชั้น คือ ชั้นแรกเป็นเวทีประชาชนในระดับหมู่บ้าน (ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งจะต้องทำเพราะเป็นเงื่อนไขในการทำแผนพัฒนาตำบล) ชั้นที่สองเป็นการนำเอาผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่/สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ประชุมหรือจัดเวทีร่วมกับสภาภาพฯ เพื่อสะท้อนปัญหาที่ตนเองได้มีโอกาสรับฟังจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบล และแลกเปลี่ยนกับผู้นำท้องถิ่น, ข้าราชการ, ผู้นำตามธรรมชาติ, องค์กรภาคเอกชน, องค์กรภาคประชาชนที่เป็นสมาชิกสภาภาพฯ หลังจากนั้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลก็ดำเนินการตามระเบียบจัดทำแผนพัฒนาตำบล

หากองค์กรปกครองท้องถิ่นสามารถดำเนินกระบวนการเช่นนี้โดยใช้ประโยชน์จากองค์กรชุมชนที่มีอยู่ในตำบล ผู้วิจัยเห็นว่าจะทำให้นโยบายสาธารณะที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการสนทนาปรึกษาหารือ หรือถกแถลงของผู้คนหลากหลายกลุ่มในชุมชน อันจะเป็นผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน

กระบวนการที่ดำเนินการกำหนดนโยบายสาธารณะใหม่ คือ เป็นกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะที่อาศัยกระบวนการสนทนาปรึกษาหารือของผู้คน กลุ่มคน และเครือข่ายปฏิบัติย่อยในชุมชนท้องถิ่น อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบเส้นตรงมาสู่การกำหนดนโยบายแบบถกแถลง และให้ความสำคัญกับสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะของสังคมมากขึ้น รวมถึงการก่อให้เกิดเครือข่ายนโยบายสาธารณะในลักษณะเครือข่ายการจัดการชีวิตสาธารณะร่วมกับกลุ่มคนต่าง ๆ ในท้องถิ่น (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, มปป.)

2. การวางบทบาทให้สภาภาพเป็นเสมือนสภาที่ปรึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล

กลไกในการเชื่อมร้อยสภาภาพและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลักษณะเช่นนี้ คล้ายคลึงกับบทบาทหน้าที่การเป็นเครือข่ายในการกำหนดนโยบายสาธารณะ คือ การที่สภาภาพเข้ามาเป็นเครือข่ายในการหนุนเสริมการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ แต่บทบาทในการหนุนเสริมตามภารกิจนี้จะมีขอบเขตที่กว้างกว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลอาจจะเปิดพื้นที่และวางบทบาทให้สภาภาพฯ เข้ามาทำหน้าที่เป็นเสมือนเวทีสภาที่ปรึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล (แบบไม่เป็นทางการ) โดยมีบทบาทในการให้คำปรึกษาหรือให้ข้อเสนอแนะต่อผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัญหาทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา หรือโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะ สภาภาพฯ แห่งนี้ได้รวบรวมเอาบุคคลจากทุกภาคส่วนที่มีภารกิจหน้าที่ในตำบลเข้ามานั่งพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกัน แน่นนอนว่าประสบการณ์และความรู้ของกลุ่มคนที่หลากหลายเหล่านี้น่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

กระบวนการที่เป็นรูปธรรมในการที่จะทำให้สภาภาพทำหน้าที่เป็นสภาที่ปรึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบล, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนราชการในองค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องเข้าร่วมพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือขอคำปรึกษา/ข้อเสนอแนะจากสภาภาพฯ ในการบริหารจัดการสาธารณะ โดยกระบวนการดังกล่าวจะประสบความสำเร็จได้ดีก็ต่อเมื่ออยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ทุกฝ่ายจะต้อง “ยอมถอยหัวโขนที่ตนเองสวมอยู่” และหันมาใช้ประเด็นปัญหาในพื้นที่เป็นตัวตั้งในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

เหนือสิ่งอื่นใดภายใต้ความเป็นจริงของสังคมในปัจจุบัน กล่าวได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศหรือมีเฉพาะความสัมพันธ์กับส่วนราชการส่วนกลางเท่านั้น ในทางตรงข้ามองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งจะต้องอยู่ร่วมกันกับองค์กรอื่นๆ ในพื้นที่หรืออยู่ร่วมกับระบบนิเวศวัฒนธรรมหรือเงื่อนไขที่สัมพันธ์กัน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วการตัดสินใจและการดำเนินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกับกลุ่มและองค์กรหลากหลายที่

ดำรงอยู่ในท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาสูงสุด ผู้วิจัยจึงเห็นว่าจำเป็นที่จะต้อง
การบูรณาการกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น (ทุกกลุ่มในตำบลไม่เฉพาะแต่สภาทนายความเท่านั้น) ให้เป็น
ภาคีเครือข่ายขององค์การบริหารส่วนตำบลในลักษณะของการสร้างหุ้นส่วนการพัฒนาในตำบล

ชุมชนต้นแบบที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างหุ้นส่วนการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จอย่างมาก
คือ ชุมชนน้ำเกียนอำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน โดยชุมชนสามารถสลายพรมแดนระหว่างกลุ่มองค์กร
กระทั่งสามารถสร้างหุ้นส่วนการพัฒนาในรูปของ “บวรส” กล่าวคือ ชุมชนสามารถดึงเอาทรัพยากรที่
มีอยู่ในชุมชนออกมาร่วมกันแก้ปัญหา โดยเน้นการบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่าง “บ้าน, วัด,
โรงเรียน, สถานีอนามัย” ภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกระทั่งชุมชนสามารถ
แก้ปัญหาหลายสาเหตุในชุมชนได้ ในระยะเวลาต่อมาก็มีการยกระดับการทำงานโดยการจัดตั้งเป็น
“องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตำบลน้ำเกียน” ซึ่งเป็นองค์กรระดับตำบลที่มีหน้าที่ในการ
วางแผน ติดตามงานและประสานงานเพื่อให้เกิดปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาชุมชน

บทเรียนจากชุมชนน้ำเกียน คือ ภาพสะท้อนให้เห็นถึงต้นแบบการพัฒนาชุมชน ภายใต้
ยุทธศาสตร์ 3 ขา คือ (ธรรมรัฐ การพิทักษ์, 2554)

- ขาที่หนึ่ง การที่มีผู้นำทางความคิดและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นเหมือนบุคคลในการปลูก
จิตสำนึกและผนึกกำลังแกนนำในชุมชนและกลไกรัฐให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา
- ขาที่สอง การมีกลไกในการขับเคลื่อนขบวนการพัฒนา ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากทุก
ภาคส่วนให้เข้ามาแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน
- ขาที่สาม เป็นการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การมีเครือข่าย, ทุนวัฒนธรรม, ตลอดจน
วัฒนธรรมประเพณีเพื่อหล่อหลอมผู้คนในชุมชนให้เกิดการร่วมคิด ดำเนินการ รับผิดชอบและร่วม
เรียนรู้ร่วมกัน เป็นต้น

จากตัวแบบของชุมชนน้ำเกียน แสดงให้เห็นศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มและ
องค์กรต่างๆ ภายในชุมชนโดยรัฐเป็นเพียงหุ้นส่วนหรือหนุนเสริมจากที่ชาวบ้านเป็นผู้คิดและริเริ่ม
ดำเนินการ

กล่าวโดยเฉพาะตำบลคลองทับจันทร์หากอาศัยตัวแบบของชุมชนน้ำเกียน มาประยุกต์ใช้
ในพื้นที่ผู้วิจัยเห็นว่าในการที่จะเสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับ
จันทร์ จำเป็นที่จะต้องดึงเอาว่ากลุ่มองค์กรที่มีอยู่อย่างหลากหลายในชุมชนเข้ามาเป็นภาคีเครือข่าย
การพัฒนา การที่จะดึงกลุ่มองค์กรเป็นภาคีเครือข่ายในการพัฒนา จำเป็นต้องวางบทบาทและให้
ความสำคัญในฐานะที่กลุ่มองค์กรเหล่านี้เป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาและต้องไม่ทำให้กลุ่มเหล่านี้เป็น
เพียงหุ้นส่วนในเชิงพิธีกรรมหรือตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้เท่านั้น เพราะไม่เช่นนั้นแล้วปฏิบัติการ
ทุกอย่างก็จะกลับมารวมศูนย์อยู่ที่องค์กรปกครองท้องถิ่นเช่นเดิม

แนวทางในการดึงเอากลุ่มองค์กรเหล่านี้เข้าด้วยกันผู้วิจัยเห็นว่า กระทำได้โดยใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน (ฐานเครือข่าย, ฐานวัฒนธรรมประเพณี, ผู้นำตามธรรมชาติที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ) บูรณาการเครือข่ายเหล่านี้และจัดตั้งเป็นองค์กรในลักษณะพิเศษ/หรือองค์กรที่ไม่เป็นทางการในระดับตำบล โครงสร้างอำนาจหน้าที่คล้ายกันกับองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๋ยน คือ เป็นองค์กรร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกับองค์กรปกครองท้องถิ่น หรือการดำเนินงานในลักษณะที่จัดตั้งกลุ่มที่เป็นทางการโดยอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2550 ในมาตรา 283 วรรคสองที่เปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดตั้งหรือร่วมจัดตั้งองค์การเพื่อการจัดทำบริการสาธารณะตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันได้เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าเป็นประโยชน์และบริการประชาชนอย่างทั่วถึง หากองค์กรปกครองท้องถิ่นสามารถดำเนินการในลักษณะเช่นนี้แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ในการปกครองท้องถิ่นจากเดิมที่องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการตำบล ก็จะแปรเปลี่ยนเป็นการบริหารจัดการตำบลในรูปแบบของหุ้นส่วนในการพัฒนา โดยองค์กรปกครองท้องถิ่นจะกลายเป็นตัวแสดงหนึ่ง (ในหลายตัวแสดง) ในพื้นที่สาธารณะระดับตำบล

บทที่ 5

บทสรุป

การวิจัยเรื่อง “การสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว: ฐานการพัฒนาองค์กรปกครองท้องถิ่นจากภาคประชาชน” เป็นการศึกษาวิจัยที่ผู้วิจัยอยู่ภายใต้ฐานคิดที่ว่า การกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่องค์กรปกครองท้องถิ่นในปัจจุบันถือว่าเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่มีขั้นตอนซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนหลากหลาย ดังนั้นที่ผ่านมาจึงถือเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งของการกระจายอำนาจสู่ประชาชนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเป้าหมายสูงสุดแห่งการกระจายอำนาจก็คือ การทำให้อำนาจที่แท้จริงเป็นของประชาชน แต่การกระจายอำนาจที่ผ่านมา กลับต้องเผชิญกับอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ในชุมชนท้องถิ่นเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การแตกตัวทางสังคม” (Social Differentiation) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแบ่งช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) ในชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ เกิดการแบ่งแยกเป็นกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นและชาวบ้านทั่วไป ปรากฏการณ์ที่เป็นผลตามมาจากการแตกตัวและการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมนั้น ก็คือ กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นผู้ใช้อำนาจที่กระจายจากส่วนกลางมากกว่าประชาชนในท้องถิ่น ในบางพื้นที่ชาวบ้านท้องถิ่นถึงขั้นถูกผลักออกจากพื้นที่ของอำนาจ กระทั่งชาวบ้านท้องถิ่นไม่สามารถใช้กลไกองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อจัดการวิถีชีวิตของตนเองได้ แม้สถานการณ์ดังกล่าวจะไม่ได้เกิดขึ้นในทุกๆ ท้องถิ่นก็ตาม แต่ก็สามารถพบเห็นสถานการณ์ในลักษณะนี้ได้โดยทั่วไป

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังเห็นว่าเป้าหมายของการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นจะต้องไม่ใช่เป็นการถ่ายโอนอำนาจจากรัฐส่วนกลางสู่รัฐท้องถิ่นเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นจะต้องดำเนินควบคู่ไปกับการลดอำนาจรัฐและเพิ่มอำนาจประชาชนโดยรวมด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้นหลักการเบื้องต้นของการกระจายอำนาจก็คือ การเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น โดยทำให้ชาวบ้านท้องถิ่นสามารถจัดการชีวิตและชุมชนของตนเองได้ ขณะเดียวกันการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นจะต้องเป็นการประสานและส่งเสริมให้มีการใช้ประชาธิปไตยทางตรงควบคู่กับประชาธิปไตยตัวแทน (คณะกรรมการปฏิรูป, 2554, หน้า 16-17) กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองท้องถิ่นจะต้องเกิดขึ้นควบคู่กับการทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีชุมชนท้องถิ่นเป็นรากฐาน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นและบทบาทของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งกลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปเสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น แนวทางการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในลักษณะที่

เป็นกรณีศึกษา (Case Study) กล่าวคือ เป็นการศึกษาเพื่อถอดบทเรียนในชุมชนต้นแบบที่พยายามสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นขึ้น โดยชุมชนที่จะใช้เป็นกรณีศึกษาค้างนี้ประกอบด้วย 2 ชุมชน คือ

1. ชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นชุมชนที่ผู้วิจัยใช้ในการถอดบทเรียนในการสร้างประชาธิปไตยชุมชนระดับหมู่บ้าน

2. ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วเป็นตัวแทนที่ผู้วิจัยจะใช้ถอดบทเรียนในการสร้างประชาธิปไตยชุมชนในระดับตำบล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยอยู่ภายใต้กรอบคิดในเชิงทฤษฎีว่าชุมชนท้องถิ่นทั้งสอง พยายามดำเนินการเมืองการปกครองในลักษณะของประชาธิปไตยแบบส่วนร่วม (Direct or Participatory Democracy) สองรูปแบบ คือ ตัวแบบประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองตนเอง (Self- Government Democracy) และประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy)

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การศึกษาวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methodology) กล่าวคือ เป็นการผสมผสานวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้ากับวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะใช้เพื่อถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชน บทบาทของประชาธิปไตยชุมชนและกลไกที่จะนำเอาประชาธิปไตยชุมชนไปใช้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น ส่วนวิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณจะใช้เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ่อลูกรังและประชาชนในตำบลคลองทับจันทร์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชน เพื่อใช้ข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานในการวิเคราะห์ว่ากระบวนการประชาธิปไตยชุมชนที่สร้างขึ้นมานั้นเป็นกระบวนการหรือเครื่องมือในการทำงานของภาคประชาชนที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะผู้นำภาคประชาชนหรือพื้นที่ทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์เพื่อแก้ปัญหา รวมถึงเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ให้เห็นถึงประโยชน์ของประชาธิปไตยชุมชนต่อประชาชนในท้องถิ่น

การศึกษาบริบทพื้นฐานของจังหวัดสระแก้วทำให้เห็นภาพว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดสระแก้วยังคงมีฐานการผลิตอยู่ในภาคการเกษตรเป็นสำคัญ วิถีชีวิตของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพที่สำคัญของผู้คนในแถบนี้ คือ การทำนา ปลูกมันสำปะหลัง การปลูกอ้อย ปัญหาสำคัญที่จังหวัดสระแก้วเผชิญอยู่ในตอนนี้ คือ ปัญหาด้านการบริการสาธารณสุข คุณภาพชีวิตของผู้คนในจังหวัด สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม กล่าวโดยเฉพาะบริบททางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสอง ชุมชนแรก คือ ชุมชนบ้านบ่อลูกรังถือเป็นชุมชนใหม่ที่เพิ่งก่อรูปความเป็นชุมชนขึ้นในราวทศวรรษ 2510 วิถีชีวิตของผู้คน

ในชุมชนอยู่ภายใต้การผลิตเพื่อขาย ฐานทางการเมืองดั้งเดิมของชุมชนอยู่ภายใต้ระบบผู้อาวุโส สภาพสังคมวัฒนธรรมของผู้คนโดยส่วนใหญ่ยังคงยึดโยงอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีจากท้องถิ่นเดิมที่ผู้คนเหล่านี้อพยพมา (คือ วัฒนธรรมแบบอีสาน) ปัญหาที่ชาวบ้านในชุมชนเผชิญอยู่โดยส่วนใหญ่ คือ ปัญหาหนี้สิน การสูญเสียที่ดิน (ทั้งจากนโยบายรัฐและความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ) ส่วนชุมชนที่สอง คือ ชุมชนตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอรัญประเทศและเพิ่งแยกตัวและก่อตั้งเป็นตำบลในปี พ.ศ.2531 ผู้คนในตำบลนี้โดยส่วนใหญ่เป็นผู้คนที่อพยพมาจากหลากหลายพื้นที่ของประเทศ ไทยโดยเฉพาะในแถบภาคอีสาน พื้นฐานทางเศรษฐกิจของผู้คนในแถบนี้อยู่ภายใต้เศรษฐกิจแบบการค้า โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อตอบสนองระบบตลาด ระบบการเมืองการปกครองในอดีตอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของกำนัน (รายหนึ่ง) สภาพสังคมวัฒนธรรมก็มีลักษณะคล้ายกับชุมชนบ้านบ่อลูกรัง คือ ยึดโยงอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีจากท้องถิ่นเดิมที่ผู้คนเหล่านี้อพยพมา ปัญหาที่ชาวบ้านในชุมชนเผชิญอยู่โดยส่วนใหญ่ คือ ปัญหาหนี้สิน

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปสาระสำคัญตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประชาธิปไตยชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว

ชุมชนบ้านบ่อลูกรังรูปแบบของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยที่ประชาชนดูแลตนเอง (Self- Government Democracy) รูปแบบประชาธิปไตยในลักษณะนี้เริ่มก่อรูปความคิดเมื่อ ละออ ดาว สีลน้ำเพียง ผู้นำภาคประชาชนเผชิญกับสถานการณ์สำคัญ 2 สถานการณ์คือ

1. ปัญหาเศรษฐกิจ ที่ชาวบ้านไม่สามารถต้านทานกับระบบทุนนิยมได้ (ในกรณีนี้ผู้วิจัยหมายถึงระบบตลาด) ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินทั้งในและนอกระบบตามมา ชาวบ้านบางรายต้องสูญเสียที่ดิน ทั้งในรูปของการถูกยึดและขายที่ดินเพื่อใช้หนี้ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้นำชุมชนเริ่มแสวงหาแนวทางและเครื่องมือที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

2. ประสบการณ์ทำงานหน่วยงานกับส่วนราชการของผู้นำชุมชน ที่พบว่าการทำงานกับหน่วยงานราชการทั้งในส่วนท้องถิ่นและส่วนภูมิภาค จะสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ชาวบ้านตั้งไว้ พวกเขาจำเป็นต้องมีข้อมูลพื้นฐาน ที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพปัญหาเศรษฐกิจ สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่หรือปัญหาทางสังคมที่ชุมชนเผชิญอยู่ ข้อมูลเหล่านี้เป็นเสมือนหลักฐานที่จะนำมาแสดงให้เห็น

เห็นถึงปัญหาและความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่และจะทำให้หน่วยงานราชการใส่ใจหรือหันมาให้ความสนใจและสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาสู่ชุมชน

สถานการณ์ที่ชุมชนเผชิญอยู่ดังกล่าวถูกประสานเข้ากับประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาดูงานของชุมชนต้นแบบ กระทั่งเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นใหม่ที่เน้นการพัฒนาภายใน โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนมีอยู่ผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ และปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาใหม่ จากเดิมที่เน้นแต่การรับคำสั่งจากภายนอกหรือทำตามอย่างที่คนอื่นเขาทำเป็นการทำให้ชุมชนพึ่งตนเองหรือจัดการตนเองให้ได้ โดยมีหน่วยงานภายนอก (ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน) เป็นผู้หนุนเสริมสิ่งที่ชาวบ้านคิดและดำเนินการ

สถานการณ์และประสบการณ์เหล่านี้นำไปสู่การปฏิบัติการเพื่อขับเคลื่อนประชาธิปไตยชุมชนในหมู่บ้านบ่อลูกรัง โดยการจัดการความรู้ผ่านการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลชุมชน เพื่อทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นฐานชุมชน, กลุ่มองค์กรชุมชน, ข้อมูลด้านองค์ความรู้ที่จะสามารถนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและการถอดบทเรียนการดำเนินงานขององค์กรการเงินในชุมชนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากที่ชุมชนมีข้อมูล จึงเกิดความพยายามในประยุกต์ใช้ข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในชุมชน รูปธรรมในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาปรากฏออกมาให้เห็นเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างหลากหลายทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง วัฒนธรรม ดังนี้

1. การจัดโครงสร้างการปกครองบนฐานอัตลักษณ์ของคนในชุมชน โดยการแบ่งผู้คนออกเป็นคุ้มต่างๆ ตามพื้นที่ที่อาศัยในหมู่บ้านและฐานจังหวัดที่ชาวบ้านแต่ละคนอพยพมา ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้เกิดความสะดวกในการบริหารจัดการชุมชน โดยแต่ละคุ้มแต่ละคุ้มจะมีหัวหน้าคุ้มที่คัดเลือกจากผู้อาวุโส หรือชาวบ้านที่รู้ความสามารถในกลุ่มเป็นผู้ดูแลปกครอง
2. การจัดตั้งสภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง โดยการรวบรวมเอาผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้รู้ท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาท้องถิ่น ในรูปของการแต่งตั้งให้ผู้รู้ท้องถิ่นเหล่านี้เป็นสมาชิกในสภาผู้นำ
3. การจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน โดยการบูรณาการกองทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านบ่อลูกรังเข้าด้วยกันเพื่อให้กองทุนใหม่นี้เป็นกองทุนของหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือเรื่องการเงินและสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ ให้แก่ผู้คนในชุมชน
4. การจัดตั้งกองทุนที่ดินในหมู่บ้าน โดยผู้นำในชุมชนจะใช้กองทุนนี้เป็นเครื่องมือและกลไกในการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง
5. การจัดตั้งกองทุนที่อยู่อาศัย ทั้งนี้เพื่อใช้กองทุนดังกล่าวเป็นกลไกในการช่วยเหลือครอบครัวที่ไม่มีศักยภาพในการสร้างหรือซ่อมแซมบ้าน

ต่อมาเมื่อความพยายามในการจัดการตนเองในระดับหมู่บ้านประสบความสำเร็จ ภาคประชาชนในพื้นที่ก็พยายามที่จะยกระดับการทำงานของตนเองให้มีสถานภาพทางสังคม โดยการผนวกเอารูปแบบการจัดการตนเองตามแบบธรรมชาติผนวกเข้ากับการขับเคลื่อนงานภายใต้กรอบของกฎหมายนั้น กล่าวคือ เป็นความพยายามในการขับเคลื่อนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนที่มีการรับรองจากรัฐในรูปแบบของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน กล่าวได้ว่าสภาองค์กรชุมชนตำบลที่เกิดขึ้นในตำบลคลองหินปูนนั้นเป็นเสมือนเวทีในการเชื่อมโยงเครือข่าย/กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเข้าด้วยกัน ขณะเดียวกันก็ทำให้ความคิดในการพัฒนาที่เน้นเรื่องการจัดการชุมชนโดยชุมชนเริ่มขยายตัวจากระดับหมู่บ้านสู่ระดับตำบล (คลองหินปูน) ทั้งนี้เพราะแนวทางการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน ได้นำเอาตัวแบบของชุมชนบ้านบ่อลูกรังเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงาน เช่น การใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลหนุนเสริม/ผลักดันให้มีการจัดทำฐานข้อมูล (เศรษฐกิจ, สังคม, วัฒนธรรม) ในระดับตำบล, การใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลหนุนเสริม/ผลักดันให้มีการจัดตั้งกองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัยในระดับตำบล, การใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนในเรื่องการขยายความคิดการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการตำบล เป็นต้น

หากวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนที่เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ตามมาจากรความพยายามจัดการตนเองของชุมชนบ้านบ่อลูกรังจะพบว่า ประชาธิปไตยชุมชนจะมีบทบาทหน้าที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. การเป็นกลไกในการสร้างประสิทธิภาพและเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เศรษฐกิจชุมชนสามารถแข่งขันกับตลาดภายใต้ระบบทุนนิยมได้ กลไกดังกล่าวนี้เห็นได้จากความพยายามในการจัดตั้งสหกรณ์ปฏิรูปการเกษตรเพื่อพัฒนาชนบท ตำบลคลองหินปูน เพื่อเป็นแหล่งรับซื้อและกระจายผลผลิตของชาวบ้านในราคาที่เหมาะสมและเป็นธรรม

2. การเป็นกลไกที่พยายามสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินแก่ผู้คนในชุมชน กล่าวได้ว่ากลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านบ่อลูกรัง ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มองค์กรที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความเป็นอยู่และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้คนในชุมชน หรือเป็นความพยายามที่จะทำให้ผู้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข (Well-being) ท่ามกลางสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

3. การเป็นกลไกในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้ง“สภาผู้นำ”ที่เป็นเสมือนเวทีสำหรับผู้นำชุมชนทุกประเภทให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะของหมู่บ้าน

4. การเป็นกลไกในการฝึกฝนเรียนรู้และสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย การที่ประชาชนเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดชะตาชีวิตของพวกเขาด้วยตนเอง แน่นนอนว่าย่อมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะก่อให้เกิดการตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิ บทบาทหน้าที่ของตนเอง อันจะทำให้ประชาชนเหล่านี้กลายเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตย

ในบริบทของชุมชนบ้านบ่อลูกรัง (และตำบลคลองหินปูน) หากต้องการนำเอากิจกรรมและกระบวนการต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นร่วมพลังสร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการหนุนเสริมและสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ และที่สำคัญจะทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน มีชุมชนท้องถิ่นเป็นประชาสังคม (Civil Society) เล็กๆที่เป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาขององค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้วิจัยเห็นว่า กลไกที่จะผนึกประชาธิปไตยชุมชน ผ่านความพยายามปกครองดูแลตนเอง เข้ากับประชาธิปไตยแบบตัวแทนโดยองค์กรปกครองท้องถิ่นได้นั้น ก็คือ “การใช้สภาองค์กรชุมชน”เป็นตัวเชื่อมร้อยประสานการที่ผู้วิจัยนำเสนอกลไกสภาองค์กรชุมชนเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างภาคประชาชนและองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูนเข้าด้วยกันนั้น เพราะบริบทและสภาพของสภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในตำบลคลองหินปูนนั้นมีลักษณะที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. สภาองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่มีสถานภาพทางกฎหมาย ภายใต้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนที่ถูกระบุขึ้น ในปี พ.ศ. 2551 เป็นเสมือนการเปิดพื้นที่ทางการเมืองครั้งสำคัญที่จะนำไปสู่การจัดตั้งขบวนของภาคประชาชน ที่ระเียบ มีกติกากำกับและมีสถานภาพทางกฎหมายรองรับ (อันจะทำให้หน่วยงานต่างๆ เกิดการยอมรับการทำงานของภาคประชาชน) ดังนั้นสภาองค์กรชุมชนจึงเป็นเสมือนองค์กรที่ช่วยยกระดับและสร้างเครือข่ายการทำงานของภาคประชาชนกับองค์กรอื่น ๆ

2. สภาองค์กรชุมชนในตำบลคลองหินปูนมีสมาชิกที่หลากหลายทำให้เกิดอำนาจในการต่อรอง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะสภาองค์กรชุมชนสามารถผนวกเอากองทุนสวัสดิการตำบลเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสภาองค์กรชุมชน ทำให้มีฐานสมาชิกเป็นจำนวนมาก โดยสมาชิกเหล่านี้ถือเป็นฐานเสียงทางการเมืองที่สำคัญในการเลือกตั้ง ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สภาองค์กรชุมชนมีอำนาจต่อรองทางการเมืองระดับหนึ่ง

3. การวางบทบาทในพื้นที่ทางสังคมของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน เกิดขึ้นจากเจตจำนงร่วมกันของประชาชนในพื้นที่ โดยมุ่งหวังใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานกับภาครัฐ ยอมรับในบทบาทและสถานภาพของภาคประชาชน ดังนั้น การขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชนจึงเน้นที่จะแก้ไขปัญหาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ภารกิจดังกล่าวจึงสอดคล้องกับการขับเคลื่อนงานขององค์การบริหารส่วนตำบล จึงเป็นผลให้สภาองค์กรชุมชนกลายเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญในการพัฒนาขององค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ ประกอบกับผู้นำในสภาองค์กรชุมชนตำบลประกาศต่อสาธารณะว่าไม่มีเจตจำนงที่จะใช้สภาองค์กรชุมชนช่วงชิงตำแหน่งหรืออำนาจทางการเมือง (แต่มีเป้าหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาให้แก่ชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นสำคัญ) ทำให้ไม่มีความหวาดระแวงของนักการเมือง

4. ผู้บริหารท้องถิ่นเห็นประโยชน์ในกิจกรรมที่สภาองค์กรชุมชนตำบลดำเนินการ โดยเฉพาะประเด็นการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินที่สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูนขับเคลื่อน ถือเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารท้องถิ่นที่ต้องการแก้ไขปัญหาในเรื่องการขับเคลื่อนของที่ดินในตำบล (และระหว่างตำบล) ประกอบกับความต้องการในการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลตำบลที่จะต้องมีขอบเขตพื้นที่ชัดเจน อันเป็นผลให้ผู้บริหารท้องถิ่นดึงภาคประชาชนให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนงานร่วมกับองค์กรปกครองท้องถิ่นและจากความร่วมมือในประเด็นเรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดิน ในปัจจุบันภาคประชาชนและองค์กรปกครองท้องถิ่นยังขยายขอบเขตการทำงานร่วมกันในประเด็นของการจัดทำบัญญัติท้องถิ่น

2. ประชาธิปไตยชุมชนตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัย พบว่า รูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ภายใต้การจัด “สภาภาพตำบลคลองทับจันทร์” โดยสภาภาพฯ แห่งนี้เป็นเสมือนเวทีที่เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักพัฒนาเอกชนได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนและบูรณาการการทำงานหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งสภาภาพฯ ก็คือ เวทีพูดคุยเกี่ยวกับการบริหารงานสาธารณะเพื่อที่นำไปสู่การจัดการปกครองที่ดี อย่างไรก็ตามแล้วแต่รูปแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือที่เกิดขึ้นในตำบลคลอง

ทับจันทร์นี้เป็นลักษณะของตัวแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือภายใต้บริบทของสังคมตะวันออกและบริบทของพื้นที่ อันเป็นผลให้สภาการแพฯ มีลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. เป็นเวทีในลักษณะ “ปรับทุกข์ เล่าสุข” หรือ “จับเข้าคุย” ของผู้คนในฐานะตัวแทนของชุมชนต่างๆ ในตำบล โดยมีผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้นำเสนอปัญหา/ความเดือดร้อนของประชาชนให้แก่วงเสวนาได้รับฟัง หลังจากนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็จะชี้แจงหรือรับไปดำเนินการ/ประสานงานเพื่อแก้ไขปัญหา

2. เวทีดังกล่าวแม้จะไม่ใช่วีธีที่มีเจตจำนงในการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมือง แต่ข้อสรุปที่ได้จากการพูดคุยของเวทีเสวนาจะมีผลกระทบทางการเมือง/การปกครองโดยตรง กล่าวคือ ข้อสรุปที่ได้จะเป็นเสมือนข้อสรุปที่นำไปสู่การใช้อำนาจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เวทีสภาการแพเป็นเสมือนเวทีพูดคุยเกี่ยวกับการบริหาร เพื่อที่นำไปสู่การจัดการปกครองที่ดี

3. เวทีเสวนาเน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ดังกรณีที่ผู้เข้าร่วมเสวนาในแต่ละครั้งโดยส่วนใหญ่ จะเป็นคนที่เคยทำงานด้วยกัน มีความคุ้นเคยหรือเป็นหน่วยงานราชการที่มีภารกิจในตำบล โดยใช้การประสานงานในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ เช่น การประสานงานทางโทรศัพท์ แต่ข้อสรุปที่ได้จากการเสวนาจะมีลักษณะเป็นทางการและมีผลผูกพันกับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติที่เป็นทางการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาในตำบล

4. การปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขปัญหา ถือเป็นข้อผูกมัดที่แต่ละหน่วยงานจะต้องรับผิดชอบดำเนินการ และนำมารายงานความก้าวหน้าในเวทีเสวนาครั้งต่อไป ในกรณีที่ติดขัดปัญหาในการดำเนินงานก็ต้องชี้แจงให้กับวงเสวนา ทั้งนี้เพื่อให้ทุกฝ่ายหาทางออกร่วมกันอีกครั้ง

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่นำไปสู่การจัดตั้งเวทีสภาการแพในตำบลคลองทับจันทร์ ผู้วิจัยเห็นว่าเกิดขึ้นจากการที่ชุมชนเผชิญกับสถานการณ์ที่สำคัญ 2 สถานการณ์ คือ

1. การเกิดขึ้นขององค์กรปกครองท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ในบริบทของตำบลคลองทับจันทร์การเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่เกิดขึ้นในบางหมู่บ้านได้ก่อให้เกิดรอยร้าวระหว่างกลุ่มอำนาจกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน (และตำบล) ที่เป็นเช่นนั้นเพราะในอดีตในหมู่บ้านหนึ่งจะมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่ผู้ใหญ่บ้านเพียงศูนย์กลางเดียว แต่เมื่อ

มีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในหมู่บ้านก็เริ่มมีกลุ่มอำนาจใหม่เกิดขึ้นในบางหมู่บ้าน ของตำบลคลองทับจันทร์กลุ่มอำนาจใหม่เหล่านี้ก็เป็นพันธมิตรกับผู้ใหญ่บ้าน และสามารถทำงานด้วยกัน ได้อย่างราบรื่น ขณะที่บางหมู่บ้านเกิดภาพความขัดแย้งระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับสมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบลทำให้ไม่สามารถบริหารจัดการสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ประกอบกับองค์กร ปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ในตำบล (ในขณะนั้น) ยังไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนการบริหารงานเพื่อแก้ไขปัญหา ความเดือดร้อนของประชาชนในตำบลได้อย่างเต็มที่ เพราะปัญหาเรื่องงบประมาณและความขัดแย้งทาง การเมืองภายในและนอกองค์การบริหารส่วนตำบล

2. การแสวงหาเครื่องมือในการปกครองให้แก่ผู้นำท้องถิ่น (กำนัน) โดยผู้นำท้องถิ่นรายนี้ เปรียบเสมือนผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ในตำบล อันเป็นผลจากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของครอบครัว และผล ของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจนี้เป็นฐานสำคัญที่ทำให้กำนันรายดังกล่าวสามารถสะสมทุนทางสังคมด้วย วิธีการต่างๆ กระทั่งครองใจผู้คนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเอาไว้ได้ กระทั่งข้าราชการในพื้นที่กลุ่มหนึ่งพยายาม ที่จะสร้างกลไกเพื่อเป็นเครื่องมือในการทำงานให้กับผู้นำท้องถิ่นเพื่อที่จะใช้เป็นฐานในการก้าวเข้าไปสู่การ ทำงานในระดับท้องถิ่น อย่างไรก็ตามแล้วกลไกดังกล่าวกลับไม่ถูกใช้งานเพราะผู้นำท้องถิ่นรายดังกล่าวเสียชีวิต ลงด้วยปัญหาสุขภาพ ผลการเสียชีวิตของผู้นำท้องถิ่นรายนี้ส่งผลต่อการบริหารจัดการสาธารณะในท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะองค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ในตำบลยังไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนการบริหารงานสาธารณะได้ อย่างเต็มที่ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วความคิดในการจัดสร้างกลไกสภาภาพฯ ที่เกิดขึ้นจากกลุ่มข้าราชการ ก็เริ่ม เปลี่ยนไปตามสถานการณ์ กล่าวคือ จากเดิมที่ต้องการสร้างสภาภาพฯ ให้เป็นกลไกในการทำงานให้ ผู้นำท้องถิ่นก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้นำในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการในส่วนภูมิภาคที่ ทำงานอยู่ในตำบล ข้าราชการในส่วนท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่น ภาคประชาชนได้มีโอกาสเข้ามาพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รายงานการผลการปฏิบัติงานและประสานความร่วมมือการทำงานระหว่าง หน่วยงานในพื้นที่

สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวไปแล้วข้างต้น ถูกผนวกเข้า กับการตกลึกทางความคิดที่ได้จากประสบการณ์ในการทำงาน ทำให้ “โชคชัย มาณพ” หัวหน้าสถานี อนามัย (ชื่อขณะนั้น) เริ่มขับเคลื่อนการจัดตั้งสภาภาพฯ ในตำบลคลองทับจันทร์ โดยอาศัยตัวแบบการจัด สภาภาพฯ ของผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นเสมือนเวทีที่เปิดโอกาสให้ข้าราชการในพื้นที่ได้มีโอกาส

แลกเปลี่ยนพูดคุยความเห็นร่วมกันและประสบการณ์ที่เคยเข้าเป็นสมาชิกสภาตำบลซึ่งเป็นเสมือนเวทีที่ระดมเอาข้าราชการที่มีอยู่ในตำบลให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการบริหารงานของตำบล และเปิดโอกาสให้กลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในแต่ละหมู่บ้านสามารถเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหา/ความเดือดร้อนที่หมู่บ้านแต่ละหมู่เผชิญอยู่ โดยเขาหวังว่าสภากาแพจะเป็นกลไกในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะเดียวกันเขาก็หวังว่ากลไกใหม่นี้จะส่งผลเชื่อมโยง (Linkage Effect) กับการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ความขัดแย้งของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในตำบลคลองทับจันทร์ได้

หลังจากนั้นเขาก็ได้เดินสายขายความคิดให้กับกลุ่มข้าราชการที่ทำงานในตำบลและผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ เมื่อทุกฝ่ายยอมรับและเห็นด้วยกับข้อเสนอในการจัดตั้งเวที ปฏิบัติการในการขับเคลื่อนการเสวนาภายใต้ตัวแบบ “สภาการกาแพตำบลคลองทับจันทร์” จึงเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2551 โดยมีการวางกติกาเพื่อเป็นกรอบในการพูดคุยดังต่อไปนี้

- สภาการกาแพเป็นเวทีที่สร้างขึ้นโดยมีหลักการพื้นฐานในการดำเนินงาน คือ เป็นเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นให้กับผู้คนในตำบล (ที่ยังสามารถพูดคุยกันได้)

- มีกติกาในการเสวนา คือ ห้ามทะเลาะกัน ถ้ามีการทะเลาะประธาณในที่ประชุมสามารถสั่งให้คู่กรณีทั้งสองยุติการพูดคุยได้

- เน้นการมีส่วนร่วมของเข้าร่วมประชุมทุกฝ่าย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการบูรณาการงานระหว่างหน่วยงานราชการกับตำบล

- กระบวนการตัดสินใจจะอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความสมานฉันท์มากกว่ากระบวนการลงคะแนนเพื่อหาผู้แพ้-ชนะ

- จัดเวทีเสวนาจะใช้เวลาพูดคุยกันไม่เกิน 1-2 ชั่วโมง มีรูปแบบของการรับประทานอาหารและกาแฟร่วมกันในลักษณะ “กินไปคุยกันไป”

- ไม่มีการตั้งหัวข้อที่จะใช้เสวนา แต่จะเป็นลักษณะการให้หน่วยงานที่เข้าร่วมชี้แจงการทำงานในพื้นที่เพื่อให้ที่ประชุมได้รับทราบ หรือเป็นการปรึกษาหารือเรื่องราวและปัญหาต่างๆ ภายในชุมชน (ภายหลังเริ่มมีการวางประเด็นกว้างๆ เพื่อเป็นกรอบในการพูดคุย)

- เจ้าของสถานที่ในการจัดเสวนาพูดคุยแลกเปลี่ยน (เวทีสภากาแฟจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปยังหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลคลองทับจันทร์) จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องของงบประมาณ (ค่าอาหาร, ค่ากาแฟ)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 จนถึงปัจจุบันมีการจัดเวทีเสวนาไปแล้วทั้งสิ้นกว่า 40 ครั้ง หมุนเวียนไปตามหมู่บ้านหรือสถานที่ราชการในตำบลคลองทับจันทร์

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ของรูปแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือผ่านการจัดเสวนาในสภากาแฟนี้แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าสภากาแฟตำบลคลองทับจันทร์มีสถานะและบทบาทที่สำคัญ ๆ ในตำบลดังต่อไปนี้

1. สภากาแฟเป็นเสมือนเวทีสาธารณะ (Civic Forum) ในระดับตำบล บทบาทของสภากาแฟตำบลคลองทับจันทร์นี้ในลักษณะนี้ ก็คือ สภากาแฟเปรียบเสมือนเวทีหรือพื้นที่กลางในระดับตำบลที่เปิดโอกาสให้กับผู้นำชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานราชการในพื้นที่และภาคประชาชนได้เข้ามามีบทบาทและเข้ามามีส่วนร่วมในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนถึงการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนี้เวทีสาธารณะดังกล่าวยังทำหน้าที่คล้ายกับเวทีกระบวนการนโยบายสาธารณะจากฐานราก คือ เป็นเวทีในการรวบรวมปัญหาความเดือดร้อน, ผลักดันข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและเป็นเวทีในการติดตามการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ

2. สภากาแฟในฐานะที่เป็นเวทีในการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ในการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในตำบล ผลจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ ในตำบลแน่นอนว่าย่อมนำไปสู่ความการหนุนในสิ่งท้องครอื่นขาดและเสริมในสิ่งท้องครอื่นมี กระบวนการหนุนเสริมระหว่างหน่วยงานเหล่านี้ย่อมเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างพลังอำนาจในการทำงานระหว่างหน่วยงาน บทบาทในการเป็นกลไกเสริมสร้างพลังอำนาจในการทำงานของสภากาแฟอีกมิติหนึ่งก็คือ การที่สภากาแฟทำหน้าที่เป็นเสมือน “สภาที่ปรึกษา” ในตำบล คือ การทำหน้าที่ในลักษณะของการให้คำปรึกษาและเสนอแนะการดำเนินงานให้แก่หน่วยงานที่จะเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

3. สภากาแฟในฐานะที่เป็นกลไกในการสร้างภาคีเครือข่ายของผู้นำชุมชนในระดับตำบล กล่าวคือ เวทีสภากาแฟเป็นเสมือนกับเวทีที่เปิดโอกาสให้ผู้คนจากหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานและมีภารกิจ

ในตำบลคลองทับจันทร์ ได้มีโอกาสเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยน ทำให้ผู้นำเหล่านี้รู้จักกันมากขึ้นและก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายการพัฒนาของผู้นำชุมชนระดับตำบลคลองทับจันทร์

4. สภากาแพในฐานะเครื่องมือที่เสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะของรัฐ บทบาทในเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริการให้สาธารณะของรัฐของสภากาแพตำบลคลองทับจันทร์ แสดงออกในหลายรูปแบบ เช่น การเป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพในการกระจายข่าวสารและประชาสัมพันธ์กิจกรรมหรือภารกิจที่หน่วยงานต่างๆ ได้ดำเนินการหรือกำลังจะดำเนินการในชุมชน ในทางกลับกันเวทีสภากาแพฯ ก็จะเป็นเวทีในการสื่อสารปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านสู่หน่วยงานราชการ รวมถึงการเป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับภาคประชาชนในการเข้าถึงบริการของรัฐ เมื่อชาวบ้านมีข้อมูลความเคลื่อนไหวของหน่วยราชการในพื้นที่ย่อมเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าถึงบริการของรัฐได้มากขึ้น

ผ่านมาน้องค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ก็ให้ความสนใจในเวทีสภากาแพแห่งนี้ ดังจะเห็นได้จากการเมื่อมีการจัดเวทีเสวนาของสภากาแพทุกครั้ง ทางองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ก็จะส่งผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือเลขานุการองค์การบริหารส่วนตำบลหรือปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เข้าร่วมในเวทีเสวนาดังกล่าว ในบางครั้งองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ก็ยังเป็นเจ้าภาพในการจัดเวทีเสวนา อย่างไรก็ตามแล้วแต่เพื่อให้สภากาแพที่เกิดขึ้น ในตำบลคลองทับจันทร์เกิดการหนุนเสริมการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องสร้างกลไกบางอย่างเพื่อเชื่อมร้อยองค์กรทั้งสองให้แน่นแฟ้นมากขึ้นจากการสังเคราะห์เอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนามผู้วิจัยเห็นว่า กลไกที่จะเป็นเสมือนสะพานเชื่อมองค์กรทั้งสองเข้าด้วยกันก็คือ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ จะต้องเปิดพื้นที่ให้กับสภากาแพฯ ในรูปของ “การสร้างเครือข่ายในการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์” โดยการวางบทบาทให้สภากาแพมีบทบาทดังนี้

1. การทำให้สภากาแพเป็นเครือข่ายในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ โดยการผนวกเอาสภากาแพฯ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดนโยบายสาธารณะของท้องถิ่น เนื่องจากผู้ที่เข้าร่วมสภากาแพฯ ส่วนใหญ่ที่จะเป็นกลุ่มผู้นำในชุมชน ข้าราชการ องค์กรเอกชนภาคประชาสังคม ในบางครั้งมุมมองของกลุ่มคนเหล่านี้อาจจะกว้างหรือมองเห็นภาพรวมของชุมชนท้องถิ่นได้ดีกว่า ชาวบ้านทั่วไปเพราะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนพูดคุย แลกเปลี่ยนหรือทำงานกับคนที่หลากหลายมากกว่า ดังนั้นหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กับสภาในส่วนนี้ได้ จะทำให้เกิดการ

กลั่นกรอง คัดกรอง ปัญหาและความต้องการต่างๆ (หรือบางครั้งที่เป็นผู้เสนอปัญหา)เพื่อกำหนดเป็นนโยบายที่สนองตอบต่อสภาพปัญหาในท้องถิ่น

2. การวางบทบาทให้สภาภาพเป็นเสมือนสภาที่ปรึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยองค์การบริหารส่วนตำบลอาจจะเปิดพื้นที่และวางบทบาทให้สภาภาพฯ เข้ามาทำหน้าที่เป็นเสมือนเวทีสภาที่ปรึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล (แบบไม่เป็นทางการ) ซึ่งอาจเป็นไปในลักษณะของการให้คำปรึกษาหรือให้ข้อเสนอแนะต่อผู้บริหารองค์ปกครองท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดทำกิจการสาธารณะของตำบล

นอกจากนี้แล้วเพื่อให้การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคล่องตัวขึ้นดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จำเป็นที่จะต้องการบูรณาการกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น (ทุกกลุ่มในตำบลไม่เฉพาะแต่สภาภาพ) ให้เป็นภาคีเครือข่ายขององค์การบริหารส่วนตำบลในลักษณะของการสร้างหุ้นส่วนการพัฒนาในตำบล โดยการถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบอย่างชุมชนน้ำเกี๋ยน หรือการอาศัยอำนาจตามกฎหมายในการสร้างเครือข่ายหรือการสร้างหุ้นส่วนที่ไม่เป็นทางการในการพัฒนา หากองค์กรปกครองท้องถิ่นสามารถทำให้องค์กรของตนเองมีชุมชน, องค์กรชุมชนเป็นฐานรากแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้เกิดการกระจายอำนาจแนวราบหรือการกระจายอำนาจจากระบบราชการไปสู่ชุมชนหรือภาคประชาสังคม และนำไปสู่การบรรลุเจตนารมณ์ที่แท้จริงของการกระจายอำนาจ คือ การทำให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชน

หากเปรียบเทียบการเกิดขึ้นประชาธิปไตยของชุมชนทั้งสองแล้ว จะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยทั้งสองตัวแบบที่ชุมชนสร้างขึ้นมานั้น เป็นผลจากความพยายามที่ต้องการแก้ไขสภาพปัญหาที่ชุมชนทั้งสองเผชิญอยู่ เช่น กรณีของชุมชนบ่อลูกรัง คือ ความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ขณะที่ชุมชนคลองทับจันทร์เกิดขึ้นจากสภาพปัญหาที่องค์กรปกครองท้องถิ่น (ในขณะนั้น) ไม่สามารถตอบโต้และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของผู้คนได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างที่เราควรจะเป็น

เมื่อพิจารณาถึงการขับเคลื่อนตัวแบบประชาธิปไตยแล้ว พบว่า ผู้นำกระบวนการเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในฐานะเป็นผู้ที่ทำให้กระบวนการต่างๆ ตามตัวแบบประชาธิปไตยในแต่ละรูปแบบที่วางไว้ดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในกรณีของชุมชนบ่อลูกรังผู้นำกระบวนการ ก็คือ ผู้นำภาคประชาชนในพื้นที่ ในขณะที่ชุมชนคลองทับจันทร์ผู้นำกระบวนการกลับกลายเป็นข้าราชการที่ทำงานคลุกคลีในพื้นที่คลองทับจันทร์มากกว่า 30 ปี จุดร่วมของผู้นำทั้งสองที่มีผลให้เกิดการก่อรูปและขับเคลื่อนประชาธิปไตยนั้น คือ ประสบการณ์ในการทำงานของแต่ละคน กระทั่งทำให้เห็นภาพของสภาพปัญหาและแนวทางในการดำเนินงานที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ในกรณีของชุมชนบ่อลูกรังประสบการณ์ในการ

ทำงานที่ได้จากหน่วยงานราชการทำให้พบว่าข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาและความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่นั้น เป็นหลักฐานสำคัญที่จะทำให้ทางราชการเข้ามาแก้ไขปัญหาดังกล่าว ประสพการณ์ในการทำงานกับหน่วยงานราชการเช่นนี้ถูกประสานเข้ากับประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาดูงานในชุมชนต้นแบบ กระทั่งเกิดการประยุกต์องค์ความรู้เหล่านั้นในการแก้ไขปัญหาชุมชน ที่สะท้อนออกมาให้เห็นเป็นตัวแบบประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง ส่วนกรณีของชุมชนคลองทับจันทร์ประสบการณ์ของผู้นำที่ได้มีโอกาสสัมผัสกับการจัดเวทีสภาภาคแพของผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว ประกอบกับการเคยเข้าไปทำงานในสภาตำบล ทำให้ผู้นำเห็นถึงประโยชน์และความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดการหนุนเสริมการทำงานซึ่งกันและกัน

เมื่อวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์กับภายนอกของตัวแบบประชาธิปไตยทั้งสองแล้ว พบว่า ในกรณีของชุมชนบ่อลูกรังการทำงานของชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอกหลากหลายองค์กร ทั้งองค์กรทางการศึกษา องค์กรด้านการพัฒนาของรัฐ รวมถึงสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่ต่างๆ กระทั่งในปัจจุบันความคิดและกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการขับเคลื่อนหลายกิจกรรมถูกเผยแพร่และขยายต่อยอดจากไปยังชุมชนอื่นๆ ในรูปแบบของเครือข่าย ในขณะที่ชุมชนคลองทับจันทร์ โดยส่วนใหญ่เป็นการทำงานที่เน้นกลุ่มข้าราชการ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน ภาคประชาสังคมที่ทำงานเกี่ยวข้องในตำบลเป็นหลัก ดังนั้นเครือข่ายการทำงานจึงมีลักษณะที่แคบกว่าเครือข่ายของภาคประชาชนในพื้นที่บ่อลูกรัง

ขณะความร่วมมือขององค์กรปกครองท้องถิ่นต่อกระบวนการประชาธิปไตยของทั้งสองชุมชนนั้น พบว่า องค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ในพื้นที่ทั้งสองนั้น (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูนและองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์) ค่อนข้างที่จะเปิดพื้นที่และยอมรับการทำงานผ่านตัวแบบประชาธิปไตยทั้งสอง ดังจะเห็นได้จากกรณีขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูนที่เห็นด้วยและสนับสนุนการทำงานของภาคประชาชนในการจัดทำผังชีวิตตำบล เพื่อจัดเก็บข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข รวมถึงการสำรวจอาณาเขตของตำบล ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาของชุมชนในอนาคต กระทั่งในปัจจุบันท้องถิ่นกับภาคประชาชนมีแนวคิดที่จะทำข้อบัญญัติตำบลร่วมกัน ในกรณีของตำบลคลองทับจันทร์องค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ก็เห็นประโยชน์จากเวทีดังกล่าว ในฐานะที่เป็นเวทีที่จะชี้แจงการทำงานของตนเองในช่วงเวลาที่ผ่านมาและเป็นเวทีในการรับฟังความคิดเห็นจากผู้นำท้องที่และภาคประชาชนในพื้นที่ ทำให้ทุกครั้งที่มีการจัดการเสวนาในเวทีสภาภาคแพทางองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์จึงส่งตัวแทนทั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ฯ หรือปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเข้าร่วมประชุมทุกครั้ง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ได้จากการศึกษาวิจัย

เพื่อให้การกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่นเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายและทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นองค์กรในระดับฐานรากของภาคประชาชนอย่างแท้จริง ผู้วิจัยเห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. กระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นจะสำเร็จได้ตามเจตนารมณ์ที่วางไว้ จำเป็นที่จะต้องทำให้เกิดสมดุลระหว่างกลไก 2 กลไก คือ กลไกการปกครองท้องถิ่น (องค์กรปกครองท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ) ซึ่งเป็นเสมือนองค์กรตามกฎหมายที่มีความชอบธรรมที่จะรองรับการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง ควบคู่กับกลไกประชาสังคมท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยองค์กรชุมชน องค์กรด้านอาชีพ และองค์กรศาสนา กล่าวได้ว่าองค์กรเหล่านี้เป็นสิ่งที่มียุ่แต่ดั้งเดิมและหลากหลายในแต่ละพื้นที่หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการกระจายอำนาจต้องทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีฐานของชุมชนท้องถิ่นและจัดวางความสัมพันธ์ขององค์กรทั้งสองอย่างสมดุล

2. การที่จะทำให้เจตนารมณ์ของการกระจายอำนาจเป็นไปตามเจตจำนงค์ที่กำหนดไว้ คือการให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชนอย่างแท้จริง ควรมีการกระจายอำนาจจากองค์กรปกครองท้องถิ่นสู่ประชาชน โดยการเพิ่มความสามารถขององค์กรภาคประชาชนในการต่อรองกับกลไกของรัฐท้องถิ่นหรือการสร้างพลังเข้มแข็งให้กับองค์กรภาคประชาชน โดยการยอมรับบทบาทขององค์กรภาคประชาชนรวมถึงการหนุนเสริมการทำงานของภาคประชาชนและผนวกเอาองค์กรภาคประชาชนให้เข้ามาเป็นหุ้นส่วนหรือภาคีเครือข่ายในการพัฒนา

3. การที่จะทำให้สังคมก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง หนทางที่ดีที่สุด คือการให้อำนาจประชาชนแก้ปัญหาด้วยตนเอง ด้วยการเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้ผู้คนทุกหมู่เหล่าอย่างเสมอภาคและสร้างเงื่อนไขให้ประชาชนสามารถอาศัยประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นรากฐานในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและปรับปรุงชีวิตของตน

4. การปฏิรูประบบเลือกตั้งในท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะสถานการณ์ในปัจจุบันการเลือกตั้งในท้องถิ่นนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทุนนิยมทางการเมืองที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “ธุรกิจการเมือง” ดังนั้นในการปฏิรูประบบเลือกตั้งอาจตั้งอยู่บนหลักการที่สำคัญ คือ การเพิ่มต้นทุนสำหรับผู้ลงทุนทางการเมือง การลดโอกาสในการได้รับผลประโยชน์ในการถนอมทุน ตลอดจนถึงการให้องค์กรประชาสังคมอิสระเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้งโดยตรง

บรรณานุกรม

บทที่ 1

- เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2547). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพฯ: โบว์แดง.
- ชยันต์ วรรณะภูติ. (2537). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**.ในอุทัย ดุลยเกษม (บรรณาธิการ). **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สายส่งศึกษิต เคล็ดไทย จำกัด.
- ชาย โพธิสิตา. (2549). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง
- โชติสา ขาวสนิท. (2548). **การศึกษาเปรียบเทียบประชาธิปไตยตัวแทนและประชาธิปไตยทางเลือกว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์**. วิทยานิพนธ์ หลกลสูตรรัฐศาสตร์ดุฎิบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทรงชัย ทองปาน (2554). **ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) กับแนวทางการศึกษาการจัดทำนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหในพื้นที่ประสบภัยธรรมชาติ** ข้าชาก. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โทมัส ไมเออร์และนิโคล ไบรเออร์, เขียน. สมบัติ เบญจศิริมงคล, แปล. (2550). **อนาคตของสังคมนิยมประชาธิปไตย**. นนทบุรี: มูลนิธิฟรีด เอแบร์ท.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (ม.ป.ป.) **ฐานทางความคิดของ“ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ”**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2517). **ระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: กระทรงกลาโหม.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์และชาย ไชยจิต. (2552). **การออกเสียงมติ: กระบวนประชาธิปไตยทางตรงสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประเวศ วะสี (2550). **ประชาธิปไตยพหุอำนาจ**. กรุงเทพฯธุรกิจ .วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2550.
- ประเวศ วะสี. (2550). **ประชาธิปไตยชุมชน : รากฐานของการเมืองสมานฉันท์และการเมืองคุณธรรม** . กรุงเทพฯ : มูลนิธิสธารณสุขแห่งชาติ
- พัชรี สิโรรส(ม.ป.ป.). **การเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ(deliberative democracy)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมเกียรติ อ่อนนิมิต . (2553). **ประชาธิปไตยในประเทศไทย กับ ประชาธิปไตยแบบต่างๆในโลก.**
มปป.

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2553). **การจัดการความขัดแย้งและการมีส่วนร่วมของประชาชน.**มปป.

สุภางค์ จันทวานิช. (2552). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ.** (พิมพ์ครั้งที่ 9).กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2552). **แปรถื่น เปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นฐานรากของ
ประชาธิปไตย.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2552). **อภิวัฒน์ท้องถิ่น.** เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริม
สุขภาพ.

Chambers Simone.(2003). **Deliberative Democratic Theory** (Online).เข้าถึงได้จาก
<http://www.chinesedemocratization.com/materials/4Simone%20Chambers%20on%20%20deliberative%20democracy.pdf> [2011 October 14]

David Held. (1989).*Models of Democracy*.Stanford University Press.

บทที่ 2

การเสวนากลุ่มย่อยกลุ่มชาวบ้านในตำบลคลองทับจันทร์. 11 กุมภาพันธ์, 2556

การเสวนากลุ่มย่อยเฉพาะกลุ่มชาวบ้าน ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว 26
มีนาคม 2552

การเสวนากลุ่มย่อยเฉพาะกลุ่มกรรมการบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด
สระแก้ว. 17 พฤษภาคม 2552.

การเสวนาย่อยกลุ่มเฉพาะกลุ่มชาวบ้านบ่อลูกรังตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว
10 กุมภาพันธ์ 2556

การเสวนากลุ่มเฉพาะย่อยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโส ตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัด
สระแก้ว,วันที่ 17 สิงหาคม 2552.

คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง(มปป). **เอกสารประกอบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านบ่อ
ลูกรัง .** สระแก้ว:มปป.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและหมายเหตุ. (2552) . วัฒนธรรม พัฒนาการทาง

ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสระแก้ว. กรุงเทพฯ:

กระทรวงมหาดไทย.

เชย ชูหมื่นไวย.อดีตผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น

จังหวัดสระแก้ว. สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556.

โชคชัย มานพ. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์ 21

มกราคม 2552.

โชคชัย มานพ. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์ 14

กันยายน 2552.

โชคชัย มานพ. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์ 11

กุมภาพันธ์ 2556.

ถวิล มีบุญญา.ผู้อาวุโสในชุมชน บ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด

สระแก้ว.สัมภาษณ์10 กุมภาพันธ์ 2556.

ถวิล มีบุญญา.ผู้อาวุโสในชุมชน บ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด

สระแก้ว.สัมภาษณ์ 9 กุมภาพันธ์ 2556.

ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม.ผู้อาวุโสในชุมชน บ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด

สระแก้วสัมภาษณ์.8 พฤษภาคม 2552.

เผ่า อัสตง.ชาวบ้านในกลุ่มหน้าวัดบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว.

สัมภาษณ์10 กุมภาพันธ์ 2556.

พระมหาณรงค์ สมาจาโร. เจ้าอาวาสวัดบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็นจังหวัด

สระแก้ว. สัมภาษณ์ วันที่ 17 สิงหาคม 2552.

มงคล ชูเชิด. ประธานกลุ่มผู้สูงอายุตำบลคลองทับจันทร์.สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556

ราชกิจจานุเบกษา.(2535, 13 มีนาคม).พระราชบัญญัติสวนป่า.เล่มที่ 109 ตอนที่ 20.

เรวดี อุติตและอภินันท์ .(2555). เส้นทาง...การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินตำบลคลอง

หินปูน จังหวัดสระแก้ว.กรุงเทพฯ : มิสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด.

ละอองดาว สีล่าน้ำเที่ยง.ผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด

สระแก้ว. สัมภาษณ์ 10 มีนาคม 2552.

ละอองดาว สีลำน้าเที่ยง.ผู้ใหญบ้านบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด

สระแก้ว. สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2552.

ละอองดาว สีลำน้าเที่ยง.อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด

สระแก้ว. สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556.

วิสัย สายเสมอ. ผู้อาวุโสในตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว. สัมภาษณ์

11 กุมภาพันธ์ 2556.

สนาม นานมี. อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว.

สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556.

สาย พลยุทธ. ชาวบ้านในกลุ่มหน้าวัดบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด

สระแก้ว.สัมภาษณ์10 กุมภาพันธ์ 2556.

สมพงษ์ คุณคำแสง. ผู้อาวุโสในตำบลคลองทับจันทร์.สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (มมป). แหล่งเรียนรู้ด้านข้อมูลสารสนเทศเพื่อการพัฒนาชุมชน บ้าน

บ่อลูกรัง จังหวัดสระแก้ว. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

องค์กรบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์. (2556). วัฒนธรรมและประเพณีในตำบล. วันที่ค้นข้อมูล 11

มกราคม 2556, เข้าถึงได้จาก<http://www.klongtabchan.go.th>.

แอ๊ด บุรณะ . รองประธานกลุ่มผู้สูงอายุตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว.

สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556.

เอกสารบรรยายสรุป:สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, เข้าถึงได้จาก

<http://www.sakgeo.go.th/chapter2/data.html>.

บทที่ 3

คณะทำงานศูนย์การเรียนรู้บ้านบ่อลูกรัง(มปป.)เอกสารประกอบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านบ่อ ลูกรัง.เอกสารอัดสำเนา.

ร้ง.เอกสารอัดสำเนา.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์.นักวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพ

พรรณี. สัมภาษณ์ 6 กุมภาพันธ์ 2556.

โชคชัย ล้อมประดิษฐ์.(2552). ภูมิทัศน์ท้องถิ่น :สำรวจทฤษฎีการเมืองเพื่อสร้างท้องถิ่นให้เป็นฐาน

ใหม่ของประชาธิปไตย. ในเอนก เหล่าธรรมทัศน์.กรุงเทพฯ : ที่ คิว พี.

ชาญ โต๊ะสิงห์. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูน. สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2556

ถาวร อินบุญยา. ปราชญ์ชาวบ้าน/สมาชิกสภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง. สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2556.

นวลจันทร์ สมชัย. ผู้จัดการธนาคารชุมชนตำบลคลองหินปูน. สัมภาษณ์ 9 กุมภาพันธ์ 2556

นิติ เอี้ยวศรีวงศ์และคณะ. (2547). ความรู้ท้องถิ่นการจัดการความรู้สู่การจัดการสังคม. วิทยาลัย การจัดการสังคม.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. นักวิชาการคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. สัมภาษณ์ 5 กุมภาพันธ์ 2556.

ประสพ สงเคราะห์. รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูน. สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2556

บุญเลิศ ศรีจันทร์. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูน. สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2556

พระมหาณรงค์ สมาจาโร. เจ้าอาวาสวัดบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด สระแก้ว. สัมภาษณ์ วันที่ 17 สิงหาคม 2552.

ราชกิจจานุเบกษา. (2551, 8 กุมภาพันธ์) พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน. เล่มที่ 125 ตอนที่ 31 ก. เรวดี อุติและอภินันท์. (2555). เส้นทาง...การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินตำบลคลอง หินปูน จังหวัดสระแก้ว. กรุงเทพฯ : มิสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด.

ละอองดาว สีลาน้ำเตี้ย. ผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด สระแก้ว. สัมภาษณ์ 10 มีนาคม 2552.

ละอองดาว สีลาน้ำเตี้ย. ผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด สระแก้ว. สัมภาษณ์ 5 กันยายน 2552.

ละอองดาว สีลาน้ำเตี้ย. ผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัด สระแก้ว. สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2552.

ละอองดาว สีลาน้ำเตี้ย. อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน จังหวัดสระแก้ว. สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2556.

ละอองดาว สีลาน้ำเตี้ย. อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน จังหวัดสระแก้ว. สัมภาษณ์ 24 มกราคม 2556.

ละอองดาว สีลำน้าเที่ยง.อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน จังหวัดสระแก้ว.

สัมภาษณ์ 9กุมภาพันธ์2556.

ละอองดาว สีลำน้าเที่ยง.อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน จังหวัดสระแก้ว.

สัมภาษณ์ 10กุมภาพันธ์2556.

ละอองดาว สีลำน้าเที่ยง (2556). ให้สัมภาษณ์วิทยาลัยจัดการสังคม.

สถาบันพัฒนาชุมชนองค์กรชุมชน. (2556). รายชื่อสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน. เข้าถึงได้จาก

[http:// www.codi.or.th](http://www.codi.or.th)

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2555). ผังชีวิต-ผังชุมชนสู่การจัดการตนเอง.กรุงเทพฯ : มิสเตอร์

ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด.

เสกสรร ประเสริฐกุล.การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตย.(พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:

วิภาษา.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์.(2553). ประชาธิปไตยชุมชนรัฐศาสตร์สำหรับสภาองค์กรชุมชน.กรุงเทพฯ:

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).

UNDP.(1998).**Empowering People : A Guidebook to Participation** . Available at

<http://www.undp.org/cso/resource/empowering.html.html>

บทที่ 4

โกวิท พวงงาม. (2555). การปกครองท้องถิ่นไทย : หลักการและมิติใหม่ในอนาคต (พิมพ์ครั้งที่ 8).

กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

การเสวนากลุ่มย่อยชาวบ้านในตำบลคลองทับจันทร์.11 กุมภาพันธ์, 2556

โชคชัย มานพ. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์21

มกราคม 2552.

โชคชัย มานพ. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์14

กันยายน 2552.

โชคชัย มานพ. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์11

กุมภาพันธ์ 2556.

โชคชัย มานพ. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์ 11
กุมภาพันธ์ 2556.

โชคชัย มานพ. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์ 29
กรกฎาคม 2556.

โชคชัย มานพ. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์ 5
สิงหาคม 2556.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2553). การให้คำปรึกษา เรื่องการพัฒนายุทธศาสตร์และการบริหาร
จัดการที่ดี เพื่อสนับสนุนการพัฒนาขีดความสามารถแกนนำของขบวนองค์กรชุมชน
ระดับจังหวัด กรณีจังหวัดสระแก้ว.สนับสนุนโดย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

ดังกา ศรีพลนอก. รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม
2556.

ประกาศ ปันตบแต่ง.(มปป).การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะโดยภาคประชาสังคม. เข้าถึงได้จาก
iad.dopa.go.th/subject/policy-drive.doc

ทองอิน พันจันทร์ทิ. ประธานสภาการแพตำบลคลองทับจันทร์. สัมภาษณ์ 29 กรกฎาคม 2556

มงคล ชูเชิด.ประธานกลุ่มผู้สูงอายุตำบลคลองทับจันทร์.สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556

สมพงษ์ คุณคำแสง.ผู้อาวุโสในตำบลคลองทับจันทร์.สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2556

เอกสารสรุปรายละเอียดการเสวนาของสภาการแพตำบลคลองทับจันทร์.มปป. (อัดสำเนา)

บทที่ 5

คณะกรรมการปฏิรูป. (2554). ข้อเสนอการปฏิรูปโครงสร้างอำนาจ.นนทบุรี : บริษัทที่ควีพี
จำกัด.

ภาคผนวก

บทความสำหรับเผยแพร่

การวิจัยเรื่อง “การสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว: ฐานการพัฒนาองค์กรปกครองท้องถิ่นจากภาคประชาชน” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น และบทบาทของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งกลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปเสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในลักษณะที่เป็นกรณีศึกษา (Case Study) กล่าวคือเป็นการศึกษาเพื่อถอดบทเรียนในชุมชนต้นแบบในจังหวัดสระแก้วที่พยายามสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นขึ้น โดยชุมชนที่จะใช้เป็นกรณีศึกษาคือ ชุมชนบ้านบ่อลูกรัง ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็นและชุมชนตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปสาระสำคัญตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

ชุมชนบ้านบ่อลูกรังรูปแบบของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยที่ประชาชนดูแลตนเอง (Self- Government Democracy) รูปแบบประชาธิปไตยในลักษณะนี้เริ่มก่อรูปความคิดเมื่อ ละอองดาว สีลาน้ำเที่ยง ผู้นำภาคประชาชนเผชิญกับสถานการณ์สำคัญ 2 สถานการณ์คือ

1. ปัญหาเศรษฐกิจ ที่ชาวบ้านไม่สามารถต้านทานกับระบบทุนนิยมได้ (ในกรณีนี้ผู้วิจัยหมายถึงระบบตลาด) ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินทั้งในและนอกระบบตามมา ชาวบ้านบางรายต้องสูญเสียที่ดิน ทั้งในรูปของการถูกยึดและขายที่ดินเพื่อใช้หนี้ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้นำชุมชนเริ่มแสวงหาแนวทางและเครื่องมือที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

2. ประสบการณ์ทำงานหน่วยงานราชการของผู้นำชุมชน ที่พบว่าการทำงานกับหน่วยงานราชการทั้งในส่วนท้องถิ่นและส่วนภูมิภาค จะสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ชาวบ้านตั้งไว้ พวกเขาจำเป็นต้องมีข้อมูลพื้นฐาน ที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพปัญหาเศรษฐกิจ สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่หรือปัญหาทางสังคมที่ชุมชนเผชิญอยู่ ข้อมูลเหล่านี้เป็นเสมือนหลักฐานที่จะนำมาแสดงให้เห็นถึงปัญหาและความเดือดร้อนของประชากรในพื้นที่และจะทำให้หน่วยงานราชการใส่ใจหรือหันมาให้ความสนใจและสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาลงสู่ชุมชน

สถานการณ์ที่ชุมชนเผชิญอยู่ดังกล่าวถูกประสานเข้ากับประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาฐานของชุมชนต้นแบบ กระทั่งเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นใหม่ที่เน้นการพัฒนาภายใน โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนมีอยู่ผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ และปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาใหม่ จากเดิมที่เน้นแต่การรับคำสั่งจากภายนอกหรือทำตามอย่างที่คนอื่นเขาทำเป็นการทำให้ชุมชนพึ่งตนเองหรือจัดการตนเองให้ได้ โดยมีหน่วยงานภายนอก (ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน) เป็นผู้หนุนเสริมสิ่งที่ชาวบ้านคิดและดำเนินการ

สถานการณ์และประสบการณ์เหล่านี้นำไปสู่การปฏิบัติการเพื่อขับเคลื่อนประชาธิปไตยชุมชนในหมู่บ้านบ่อลูกรัง โดยการจัดการความรู้ผ่านการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลชุมชน เพื่อทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นฐานชุมชน, กลุ่มองค์กรชุมชน, ข้อมูลด้านองค์ความรู้ที่จะสามารถนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและการถอดบทเรียนการดำเนินงานขององค์กรการเงินในชุมชนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากที่ชุมชนมีข้อมูล จึงเกิดความพยายามในประยุกต์ใช้ข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในชุมชน รูปธรรมในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาปรากฏออกมาให้เห็นเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างหลากหลายทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง วัฒนธรรม ดังนี้

1. การจัดโครงสร้างการปกครองบนฐานอัตลักษณ์ของคนในชุมชน โดยการแบ่งผู้คนออกเป็นคุ้มต่างๆ ตามพื้นที่ที่อาศัยในหมู่บ้านและฐานจังหวัดที่ชาวบ้านแต่ละคนอพยพมา ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้เกิดความสะดวกในการบริหารจัดการชุมชน โดยแต่ละคุ้มแต่ละคุ้มจะมีหัวหน้าคุ้มที่คัดเลือกจากผู้อาวุโส หรือชาวบ้านที่ความรู้ความสามารถในกลุ่มเป็นผู้ดูแลปกครอง

2. การจัดตั้งสภาผู้นำบ้านบ่อลูกรัง โดยการรวบรวมเอาผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้รู้ท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาท้องถิ่น ในรูปของการแต่งตั้งให้ผู้รู้ท้องถิ่นเหล่านี้เป็นสมาชิกในสภาผู้นำ

3. การจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน โดยการบูรณาการกองทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านบ่อลูกรังเข้าด้วยกันเพื่อให้กองทุนใหม่นี้เป็นกองทุนของหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือเรื่องการเงินและสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ ให้แก่ผู้คนในชุมชน

4. การจัดตั้งกองทุนที่ดินในหมู่บ้าน โดยผู้นำในชุมชนจะใช้กองทุนนี้เป็นเครื่องมือและกลไกในการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

5. การจัดตั้งกองทุนที่อยู่อาศัย ทั้งนี้เพื่อใช้กองทุนดังกล่าวเป็นกลไกในการช่วยเหลือครอบครัวที่ไม่มีศักยภาพในการสร้างหรือซ่อมแซมบ้าน

ต่อมาเมื่อความพยายามในการจัดการตนเองในระดับหมู่บ้านประสบความสำเร็จ ภาคประชาชนในพื้นที่ก็พยายามที่จะยกระดับการทำงานของตนเองให้มีสถานภาพทางสังคม โดยการผนวก

เอารูปแบบการจัดการตนเองตามแบบธรรมชาติผนวกเข้ากับการขับเคลื่อนงานภายใต้กรอบของกฎหมาย นั้น กล่าวคือ เป็นความพยายามในการขับเคลื่อนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนที่มีการรับรองจากรัฐในรูปแบบของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน กล่าวได้ว่าสภาองค์กรชุมชนตำบลที่เกิดขึ้นในตำบลคลองหินปูนนั้นเป็นเสมือนเวทีในการเชื่อมโยงเครือข่าย/กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเข้าด้วยกัน ขณะเดียวกันก็ทำให้ความคิดในการพัฒนาที่เน้นเรื่องการจัดการชุมชนโดยชุมชนเริ่มขยายตัวจากระดับหมู่บ้านสู่ระดับตำบล (คลองหินปูน) ทั้งนี้เพราะแนวทางการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน ได้นำเอาตัวแบบของชุมชนบ้านบ่อลูกรังเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงาน เช่น การใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลหนุนเสริม/ผลักดันให้มีการจัดทำฐานข้อมูล (เศรษฐกิจ, สังคม, วัฒนธรรม) ในระดับตำบล, การใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลหนุนเสริม/ผลักดันให้มีการจัดตั้งกองทุนที่ดินและที่อยู่อาศัยในระดับตำบล, การใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนในเรื่องการขยายความคิดการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการตำบล เป็นต้น

หากวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนที่เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ตามมาจากการความพยายามจัดการตนเองของชุมชนบ้านบ่อลูกรังจะพบว่า ประชาธิปไตยชุมชนจะมีบทบาทหน้าที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. การเป็นกลไกในการสร้างประสิทธิภาพและเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เศรษฐกิจชุมชนสามารถแข่งขันกับตลาดภายใต้ระบบทุนนิยมได้ กลไกดังกล่าวนี้เห็นได้จากความพยายามในการจัดตั้งสหกรณ์ปฏิบัติการเกษตรกรเพื่อพัฒนาชนบท ตำบลคลองหินปูน เพื่อเป็นแหล่งรับซื้อและกระจายผลผลิตของชาวบ้านในราคาที่เหมาะสมและเป็นธรรม

2. การเป็นกลไกที่พยายามสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินแก่ผู้คนในชุมชน กล่าวได้ว่ากลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านบ่อลูกรัง ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มองค์กรที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความเป็นอยู่และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้คนในชุมชน หรือเป็นความพยายามที่จะทำให้ผู้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข (Well-being) ท่ามกลางสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

3. การเป็นกลไกในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้ง“สภาผู้นำ”ที่เป็นเสมือนเวทีสำหรับผู้นำชุมชนทุกประเภทให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะของหมู่บ้าน

4. การเป็นกลไกในการฝึกฝนเรียนรู้และสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย การที่ประชาชนเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดชะตาชีวิตของพวกเขาด้วยตนเอง แน่แน่นอนว่าย่อมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะก่อให้เกิดการตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิ บทบาทหน้าที่ของตนเอง อันจะทำให้ประชาชนเหล่านี้กลายเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตย

ในบริบทของชุมชนบ้านบ่อลูกรัง (และตำบลคลองหินปูน) หากต้องการนำเอากิจกรรมและกระบวนการต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นร่วมพลังสร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการหนุนเสริมและสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ และที่สำคัญจะทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน มีชุมชนท้องถิ่นเป็นประชาสังคม (Civil Society) เล็กๆ ที่เป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาขององค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้วิจัยเห็นว่า กลไกที่จะผนึกประชาธิปไตยชุมชน ผ่านความพยายามปกครองดูแลตนเอง เข้ากับประชาธิปไตยแบบตัวแทนโดยองค์กรปกครองท้องถิ่นได้นั้น ก็คือ “การใช้สภาองค์กรชุมชน” เป็นตัวเชื่อมร้อยประสานการที่ผู้วิจัยนำเสนอกลไกสภาองค์กรชุมชนเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างภาคประชาชนและองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหินปูนเข้าด้วยกันนั้น เพราะบริบทและสภาพของสภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในตำบลคลองหินปูนนั้นมีลักษณะที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. สภาองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่มีสถานภาพทางกฎหมาย ภายใต้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนที่ถูกระบุขึ้น ในปี พ.ศ. 2551 เป็นเสมือนการเปิดพื้นที่ทางการเมืองครั้งสำคัญที่จะนำไปสู่การจัดตั้งขบวนของภาคประชาชน ที่ระเบียบ มีกติกากำกับและมีสถานภาพทางกฎหมายรองรับ (อันจะทำให้หน่วยงานต่างๆ เกิดการยอมรับการทำงานของภาคประชาชน) ดังนั้นสภาองค์กรชุมชนจึงเป็นเสมือนองค์กรที่ช่วยยกระดับและสร้างเครือข่ายการทำงานของภาคประชาชนกับองค์กรอื่น ๆ

2. สภาองค์กรชุมชนในตำบลคลองหินปูนมีสมาชิกที่หลากหลายทำให้เกิดอำนาจในการต่อรอง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะสภาองค์กรชุมชนสามารถผนวกเอากองทุนสวัสดิการตำบลเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสภาองค์กรชุมชน ทำให้มีฐานสมาชิกเป็นจำนวนมาก โดยสมาชิกเหล่านี้ถือเป็นฐานเสียงทางการเมืองที่สำคัญในการเลือกตั้ง ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สภาองค์กรชุมชนมีอำนาจต่อรองทางการเมืองระดับหนึ่ง

3. การวางบทบาทในพื้นที่ทางสังคมของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน เกิดขึ้นจากเจตจำนงร่วมกันของประชาชนในพื้นที่ โดยมุ่งหวังใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานกับภาครัฐ ยอมรับในบทบาทและสภาพของภาคประชาชน ดังนั้น

การขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชนจึงเน้นที่จะแก้ไขปัญหาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น การกิจดังกล่าวจึงสอดคล้องกับการขับเคลื่อนงานขององค์การบริหารส่วนตำบล จึงเป็นผลให้สภาองค์กรชุมชนกลายเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญในการพัฒนาขององค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ ประกอบกับผู้นำในสภาองค์กรชุมชนตำบลประกาศต่อสาธารณะว่าไม่มีเจตจำนงค์ที่จะใช้สภาองค์กรชุมชนช่วงชิงตำแหน่งหรืออำนาจทางการเมือง (แต่มีเป้าหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาให้แก่ชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นสำคัญ) ทำให้ไม่มีความหวาดระแวงของนักการเมือง

4. ผู้บริหารท้องถิ่นเห็นประโยชน์ในกิจกรรมที่สภาองค์กรชุมชนตำบลดำเนินการ โดยเฉพาะประเด็นการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินที่สภาองค์กรชุมชนตำบลลงหินปูนขับเคลื่อน ถือเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารท้องถิ่นที่ต้องการแก้ไขปัญหาในเรื่องการขับเคลื่อนของที่ดินในตำบล (และระหว่างตำบล) ประกอบกับความต้องการในการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลตำบลที่จะต้องมีขอบเขตพื้นที่ชัดเจน อันเป็นผลให้ผู้บริหารท้องถิ่นดึงภาคประชาชนให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนงานร่วมกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และจากความร่วมมือในประเด็นเรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดิน ในปัจจุบันภาคประชาชนและองค์กรปกครองท้องถิ่นยังขยายขอบเขตการทำงานร่วมกันในประเด็นของการจัดทำบัญญัติท้องถิ่น

กรณีตำบลคลองทับจันทร์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัย พบว่า รูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ภายใต้การจัด “สภาสภาตำบลคลองทับจันทร์” โดยสภาสภาฯ แห่งนี้เป็นเสมือนเวทีที่เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักพัฒนาเอกชนได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนและบูรณาการการทำงานหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งสภาสภาฯ ก็คือ เวทีพูดคุยเกี่ยวกับการบริหารงานสาธารณะเพื่อที่นำไปสู่การจัดการปกครองที่ดี อย่างไรก็ตามแล้วแต่รูปแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือที่เกิดขึ้นในตำบลคลองทับจันทร์นี้เป็นลักษณะของตัวแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือภายใต้บริบทของสังคมตะวันออกและบริบทของพื้นที่ อันเป็นผลให้สภาสภาฯ มีลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. เป็นเวทีในลักษณะ “ปรับทุกข์ เล่าสุข” หรือ “จับเข่าคุย” ของผู้คนในฐานะตัวแทนของชุมชนต่างๆ ในตำบล โดยมีผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้นำเสนอปัญหา/ความเดือดร้อนของ

ประชาชนให้แกลงเสวนาได้รับฟัง หลังจากนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็จะชี้แจงหรือรับไปดำเนินการ/ ประสานงานเพื่อแก้ไขปัญหา

2. เวทีดังกล่าวแม้จะไม่ใช่วิธีที่มีเจตจำนงในการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมือง แต่ข้อสรุปที่ได้จากการพูดคุยของเวทีเสวนาจะมีผลกระทบทางการเมือง/การปกครองโดยตรง กล่าวคือ ข้อสรุปที่ได้จะเป็นเสมือนข้อสรุปที่นำไปสู่การใช้อำนาจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เวทีสภากาแฟเป็นเสมือนเวทีพูดคุยเกี่ยวกับการบริหาร เพื่อที่นำไปสู่การจัดการปกครองที่ดี

3. เวทีเสวนาเน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ดังกรณีที่มีผู้เข้าร่วมเสวนาในแต่ละครั้งโดยส่วนใหญ่ จะเป็นคนที่เคยทำงานด้วยกัน มีความคุ้นเคยหรือเป็นหน่วยงานราชการที่มีภารกิจในตำบล โดยใช้การประสานงานในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ เช่น การประสานงานทางโทรศัพท์ แต่ข้อสรุปที่ได้จากการเสวนาจะมีลักษณะเป็นทางการและมีผลผูกพันกับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติที่เป็นทางการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาในตำบล

4. การปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขปัญหา ถือเป็นข้อผูกมัดที่แต่ละหน่วยงานจะต้องรับผิดชอบดำเนินการ และนำมารายงานความก้าวหน้าในเวทีเสวนาครั้งต่อไป ในกรณีที่ติดขัดปัญหาในการดำเนินงานก็ต้องชี้แจงให้กับวงเสวนา ทั้งนี้เพื่อให้ทุกฝ่ายหาทางออกร่วมกันอีกครั้ง

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่นำไปสู่การจัดตั้งเวทีสภากาแฟในตำบลคลองทับจันทร์ ผู้วิจัยเห็นว่าเกิดขึ้นจากการที่ชุมชนเผชิญกับสถานการณ์ที่สำคัญ 2 สถานการณ์ คือ

1. การเกิดขึ้นขององค์กรปกครองท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ในบริบทของตำบลคลองทับจันทร์การเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่เกิดขึ้นในบางหมู่บ้านได้ก่อให้เกิดรอยร้าวระหว่างกลุ่มอำนาจกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน (และตำบล) ที่เป็นเช่นนั้นเพราะในอดีตในหมู่บ้านหนึ่งจะมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่ผู้ใหญ่วัยเพียงศูนย์กลางเดียว แต่เมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในหมู่บ้านก็เริ่มมีกลุ่มอำนาจใหม่เกิดขึ้นในบางหมู่บ้านของตำบลคลองทับจันทร์กลุ่มอำนาจใหม่เหล่านี้ก็เป็นพันธมิตรกับผู้ใหญ่วัย และสามารถทำงานด้วยกันได้อย่างราบรื่น ขณะที่บางหมู่บ้านเกิดภาพความขัดแย้งระหว่างผู้ใหญ่วัยกับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทำให้ไม่สามารถบริหารจัดการสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ประกอบกับองค์กร

ปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ในตำบล (ในขณะนั้น) ยังไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนการบริหารงานเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในตำบลได้อย่างเต็มที่ เพราะปัญหาเรื่องงบประมาณและความขัดแย้งทางการเมืองภายในและนอกองค์การบริหารส่วนตำบล

2. การแสวงหาเครื่องมือในการปกครองให้แก่ผู้นำท้องถิ่น (กำนัน) โดยผู้นำท้องถิ่นรายนี้เปรียบเสมือนผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ในตำบล อันเป็นผลจากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของครอบครัว และผลของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจนี้เป็นฐานสำคัญที่ทำให้กำนันรายดังกล่าวสามารถสะสมทุนทางสังคมด้วยวิธีการต่างๆ กระทั่งครองใจผู้คนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเอาไว้ได้ กระทั่งข้าราชการในพื้นที่กลุ่มหนึ่งพยายามที่จะสร้างกลไกเพื่อเป็นเครื่องมือในการทำงานให้กับผู้นำท้องถิ่นเพื่อที่จะใช้เป็นฐานในการก้าวเข้าไปสู่การทำงานในระดับท้องถิ่น อย่างไรก็ตามแล้วกลไกดังกล่าวกลับไม่ถูกใช้งานเพราะผู้นำท้องถิ่นรายดังกล่าวเสียชีวิตลงด้วยปัญหาสุขภาพ ผลการเสียชีวิตของผู้นำท้องถิ่นรายนี้ส่งผลต่อการบริหารจัดการสาธารณะในท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะองค์การปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ในตำบลยังไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนการบริหารงานสาธารณะได้อย่างเต็มที่ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วความคิดในการจัดสร้างกลไกสภาภาคฯ ที่เกิดขึ้นจากกลุ่มข้าราชการ ก็เริ่มปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ กล่าวคือ จากเดิมที่ต้องการสร้างสภาภาคฯ ให้เป็นกลไกในการทำงานให้ผู้นำท้องถิ่นที่เริ่มเปลี่ยนไปเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้นำในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการในส่วนภูมิภาคที่ทำงานอยู่ในตำบล ข้าราชการในส่วนท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่น ภาคประชาชนได้มีโอกาสเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รายงานผลการปฏิบัติงานและประสานความร่วมมือการทำงานระหว่างหน่วยงานในพื้นที่

สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวไปแล้วข้างต้น ถูกผนวกเข้ากับการตกลึกทางความคิดที่ได้จากประสบการณ์ในการทำงาน ทำให้ “โชคชัย มาณพ” หัวหน้าสถานีอนามัย (ชื่อขณะนั้น) เริ่มขับเคลื่อนการจัดตั้งสภาภาคฯ ในตำบลคลองทับจันทร์ โดยอาศัยตัวแบบการจัดสภาภาคฯ ของผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นเสมือนเวทีที่เปิดโอกาสให้ข้าราชการในพื้นที่ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนพูดคุยความเห็นร่วมกันและประสบการณ์ที่เคยเข้าเป็นสมาชิกสภาตำบลซึ่งเป็นเสมือนเวทีที่ระดมเอาข้าราชการที่มีอยู่ในตำบลให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการบริหารงานของตำบล และเปิดโอกาสให้กลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในแต่ละหมู่บ้านสามารถเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหา/ความเดือดร้อนที่หมู่บ้านแต่ละหมู่เผชิญอยู่ โดยเขาหวังว่าสภาภาคฯ จะเป็นกลไกในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง

และประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะเดียวกันเขาก็หวังว่ากลไกใหม่นี้ จะส่งผลเชื่อมโยง (Linkage Effect) กับการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ความขัดแย้งของผู้คนกลุ่มต่างๆ ใน ตำบลคลองทับจันทร์ได้

หลังจากนั้นเขาก็ได้เดินสายขายความคิดให้กับกลุ่มข้าราชการที่ทำงานในตำบลและผู้บริหาร องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ เมื่อทุกฝ่ายยอมรับและเห็นด้วยกับข้อเสนอในการจัดตั้งเวที ปฏิบัติการ ในการขับเคลื่อนการเสวนาภายใต้ตัวแบบ “สภาการกาแฟตำบลคลองทับจันทร์” จึงเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ เดือนธันวาคม พ.ศ.2551 โดยมีการวางกติกาเพื่อเป็นกรอบในการพูดคุยดังต่อไปนี้

- สภาการกาแฟเป็นเวทีที่สร้างขึ้นโดยมีหลักการพื้นฐานในการดำเนินงาน คือ เป็นเวทีพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นให้กับผู้คนในตำบล (ที่ยังสามารถพูดคุยกันได้)

- มีกติกาในการเสวนา คือ ห้ามทะเลาะกัน ถ้ามีการทะเลาะประธานในที่ประชุมสามารถสั่ง ให้คู่กรณีทั้งสองยุติการพูดคุยได้

- เน้นการมีส่วนร่วมของเข้าร่วมประชุมทุกฝ่าย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการบูรณาการงานระหว่าง หน่วยงานราชการกับตำบล

- กระบวนการตัดสินใจจะอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความสมานฉันท์มากกว่ากระบวนการ ลงคะแนนเพื่อหาผู้แพ้-ชนะ

- จัดเวทีเสวนาจะใช้เวลาพูดคุยกันไม่เกิน 1-2 ชั่วโมง มีรูปแบบของการรับประทานอาหาร และกาแฟร่วมกันในลักษณะ “กินไปคุยกันไป”

- ไม่มีการตั้งหัวข้อที่จะใช้เสวนา แต่จะเป็นลักษณะการให้หน่วยงานที่เข้าร่วมชี้แจงการ ทำงานในพื้นที่เพื่อให้ที่ประชุมได้รับทราบ หรือเป็นการปรึกษาหารือเรื่องราวและปัญหาต่างๆ ภายใน ชุมชน (ภายหลังเริ่มมีการวางประเด็นกว้างๆ เพื่อเป็นกรอบในการพูดคุย)

- เจ้าของสถานที่ในการจัดเสวนาพูดคุยแลกเปลี่ยน (เวทีสภาการกาแฟจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียน ไปยังหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลคลองทับจันทร์) จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องของงบประมาณ (ค่าอาหาร, ค่ากาแฟ)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 จนถึงปัจจุบันมีการจัดเวทีเสวนาไปแล้วทั้งสิ้นกว่า 40 ครั้ง หมุนเวียนไป ตามหมู่บ้านหรือสถานที่ราชการในตำบลคลองทับจันทร์

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ของรูปแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือผ่านการจัดเสวนาในสภาภาพนี้แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าสภาภาพตำบลคลองทับจันทร์มีสถานะและบทบาทที่สำคัญ ๆ ในตำบลดังต่อไปนี้

1. สภาภาพเป็นเสมือนเวทีสาธารณะ (Civic Forum) ในระดับตำบล บทบาทของสภาภาพตำบลคลองทับจันทร์นี้ ในลักษณะนี้ ก็คือ สภาภาพเปรียบเสมือนเวทีหรือพื้นที่กลางในระดับตำบลที่เปิดโอกาสให้กับผู้นำชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานราชการในพื้นที่และภาคประชาชน ได้เข้ามามีบทบาทและเข้ามามีส่วนร่วมในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนถึงการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนี้เวทีสาธารณะดังกล่าวยังทำหน้าที่คล้ายกับเวทีกระบวนการนโยบายสาธารณะจากฐานราก คือ เป็นเวทีในการรวบรวมปัญหาความเดือดร้อน, ผลักดันข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและเป็นเวทีในการติดตามการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ

2. สภาภาพในฐานะที่เป็นเวทีในการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ในการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในตำบล ผลจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ ในตำบลแน่นอนว่าย่อมนำไปสู่ความการหนุนในสิ่งท้องครอื่นขาดและเสริมในสิ่งท้องครอื่นมี กระบวนการหนุนเสริมระหว่างหน่วยงานเหล่านี้ย่อมเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างพลังอำนาจในการทำงานระหว่างหน่วยงาน บทบาทในการเป็นกลไกเสริมสร้างพลังอำนาจในการทำงานของสภาภาพอีกมิติหนึ่งก็คือ การที่สภาภาพทำหน้าที่เป็นเสมือน “สภาที่ปรึกษา” ในตำบล คือ การทำหน้าที่ในลักษณะของการให้คำปรึกษาและเสนอแนะการดำเนินงานให้แก่หน่วยงานที่จะเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

3. สภาภาพในฐานะที่เป็นกลไกในการสร้างภาคีเครือข่ายของผู้นำชุมชนในระดับตำบล กล่าวคือ เวทีสภาภาพเป็นเสมือนกับเวทีที่เปิดโอกาสให้ผู้คนจากหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานและมีการกิจในตำบลคลองทับจันทร์ ได้มีโอกาสเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยน ทำให้ผู้นำเหล่านี้รู้จักกันมากขึ้นและก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายการพัฒนาของผู้นำชุมชนระดับตำบลคลองทับจันทร์

4. สภาภาพในฐานะเครื่องมือที่เสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะของรัฐ บทบาทในเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริการให้สาธารณะของรัฐของสภาภาพตำบลคลองทับจันทร์แสดงออกในหลายรูปแบบ เช่น การเป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพในการกระจายข่าวสารและ

ประชาสัมพันธ์กิจกรรมหรือภารกิจที่หน่วยงานต่างๆ ได้ดำเนินการหรือกำลังจะดำเนินการในชุมชน ในทางกลับกันเวทีสภาภาพฯ ก็จะเป็นเวทีในการสื่อสารปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านสู่หน่วยงาน ราชการ รวมถึงการเป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับภาคประชาชนในการเข้าถึงบริการของรัฐ เมื่อชาวบ้านมีข้อมูลความเคลื่อนไหวของหน่วยราชการในพื้นที่ย่อมเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าถึง บริการของรัฐได้ดีมากขึ้น

ผ่านมานั้นองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ก็ให้ความสนใจในเวทีสภาภาพฯแห่งนี้ ดังจะเห็นได้จาก เมื่อมีการจัดเวทีเสวนาของสภาภาพฯทุกครั้ง ทางองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ก็จะส่งผู้บริหาร ขององค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือเลขานุการองค์การบริหารส่วนตำบลหรือปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เข้าร่วมในเวทีเสวนาดังกล่าว ในบางครั้งองค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ก็ยังเป็นเจ้าภาพในการจัดเวทีเสวนา อย่างไรก็ตามแล้วแต่ เพื่อให้สภาภาพฯที่เกิดขึ้น ในตำบลคลองทับจันทร์เกิดการหนุนเสริมการทำงานขององค์การบริหารส่วน ตำบลคลองทับจันทร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องสร้างกลไกบางอย่างเพื่อเชื่อม ร้อยองค์กรทั้งสองให้แน่นแฟ้นมากขึ้นจากการสังเคราะห์เอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนามผู้วิจัยเห็นว่า กลไกที่จะเป็นเสมือนสะพานเชื่อมองค์กรทั้งสองเข้าด้วยกันก็คือ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ จะต้องเปิดพื้นที่ให้กับสภาภาพฯ ในรูปของ “การสร้างเครือข่ายในการพัฒนาขององค์การบริหารส่วน ตำบลคลองทับจันทร์” โดยการวางบทบาทให้สภาภาพฯมีบทบาทดังนี้

1. การทำให้สภาภาพฯเป็นเครือข่ายในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ โดยการ ผนวกเอาสภาภาพฯ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดนโยบายสาธารณะของท้องถิ่น เนื่องจากผู้ที่เข้าร่วมสภาภาพฯ ส่วนใหญ่ที่จะเป็นกลุ่มผู้นำในชุมชน ข้าราชการ องค์กรเอกชนภาคประชาสังคม ใน บางครั้งมุมมองของกลุ่มคนเหล่านี้อาจจะกว้างหรือมองเห็นภาพรวมของชุมชนท้องถิ่นได้ดีกว่า ชาวบ้าน ทั่วไปเพราะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนพูดคุย แลกเปลี่ยนหรือทำงานกับคนที่หลากหลายมากกว่า ดังนั้นหาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กับสภาในส่วนนี้ได้ จะทำให้เกิดการ กลั่นกรอง คัดกรอง ปัญหาและความต้องการต่างๆ (หรือบางครั้งที่เป็นผู้เสนอปัญหา)เพื่อกำหนดเป็น นโยบายที่สนองตอบต่อสภาพปัญหาในท้องถิ่น

2. การวางบทบาทให้สภาภาพฯเป็นเสมือนสภาที่ปรึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล โดย องค์การบริหารส่วนตำบลอาจจะเปิดพื้นที่และวางบทบาทให้สภาภาพฯ เข้ามาทำหน้าที่เป็นเสมือนเวที สภาที่ปรึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล (แบบไม่เป็นทางการ) ซึ่งอาจเป็นไปในลักษณะของการให้

คำปรึกษาหรือให้ข้อเสนอแนะต่อผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดทำกิจการสาธารณะของตำบล

นอกจากนี้แล้วเพื่อให้การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองทับจันทร์ดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จำเป็นที่จะต้องการบูรณาการกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น (ทุกกลุ่มในตำบลไม่เฉพาะแต่สภาฯ) ให้เป็นภาคีเครือข่ายขององค์การบริหารส่วนตำบลในลักษณะของการสร้างหุ้นส่วนการพัฒนาในตำบล โดยการถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบอย่างชุมชนน้ำเกี๋ยน หรือการอาศัยอำนาจตามกฎหมายในการสร้างเครือข่ายหรือการสร้างหุ้นส่วนที่ไม่เป็นทางการในการพัฒนา หากองค์กรปกครองท้องถิ่นสามารถทำให้องค์กรของตนเองมีชุมชน, องค์กรชุมชนเป็นฐานรากแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้เกิดการกระจายอำนาจแนวราบหรือการกระจายอำนาจจากระบบราชการไปสู่ชุมชนหรือภาคประชาสังคม และนำไปสู่การบรรลุเจตนารมณ์ที่แท้จริงของการกระจายอำนาจ คือ การทำให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ได้จากการศึกษาวิจัย

เพื่อให้การกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่นเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายและทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นองค์กรในระดับฐานรากของภาคประชาชนอย่างแท้จริง ผู้วิจัยเห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. กระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นจะสำเร็จได้ตามเจตนารมณ์ที่วางไว้ จำเป็นที่จะต้องทำให้เกิดสมดุลระหว่างกลไก 2 กลไก คือ กลไกการปกครองท้องถิ่น (องค์กรปกครองท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ) ซึ่งเป็นเสมือนองค์กรตามกฎหมายที่มีความชอบธรรมที่จะรองรับการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง ควบคู่กับกลไกประชาสังคมท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยองค์กรชุมชน องค์กรด้านอาชีพ และองค์กรศาสนา กล่าวได้ว่าองค์กรเหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่แต่ดั้งเดิมและหลากหลายในแต่ละพื้นที่หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการกระจายอำนาจต้องทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีฐานของชุมชนท้องถิ่นและจัดวางความสัมพันธ์ขององค์กรทั้งสองอย่างสมดุล

2. การที่จะทำให้เจตนารมณ์ของการกระจายอำนาจเป็นไปตามเจตจำนงค์ที่กำหนดไว้ คือ การทำให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชนอย่างแท้จริง ควรมีการกระจายอำนาจจากองค์กรปกครองท้องถิ่นสู่ประชาชน โดยการเพิ่มความสามารถขององค์กรภาคประชาชนในการต่อรองกับกลไกของรัฐท้องถิ่นหรือการสร้างพลังเข้มแข็งให้กับองค์กรภาคประชาชน โดยการยอมรับบทบาทขององค์กรภาคประชาชน

รวมถึงการหนุนเสริมการทำงานของภาคประชาชนและผนวกเอาองค์กรภาคประชาชนให้เข้ามาเป็น
หุ้นส่วนหรือภาคีเครือข่ายในการพัฒนา

3. การที่จะทำให้สังคมก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง หนทางที่ดีที่สุด คือ
การให้อำนาจประชาชนแก้ปัญหาด้วยตนเอง ด้วยการเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้ผู้คนทุกหมู่เหล่าอย่างเสมอ
ภาคและสร้างเงื่อนไขให้ประชาชนสามารถอาศัยประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นรากฐานในการแก้ไขปัญหา
ความเดือดร้อนและปรับปรุงชีวิตของตน

4. การปฏิรูประบบเลือกตั้งในท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะสถานการณ์ในปัจจุบันการเลือกตั้งในท้องถิ่น
นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทุนนิยมทางการเมืองที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “ธุรกิจการเมือง” ดังนั้นในการ
ปฏิรูประบบเลือกตั้งอาจตั้งอยู่บนหลักการที่สำคัญ คือ การเพิ่มต้นทุนสำหรับผู้ลงทุนทางการเมือง การลด
โอกาสในการได้รับผลประโยชน์ในการถนอมทุน ตลอดจนถึงการให้องค์กรประชาสังคมอิสระเข้าไปมีส่วน
ร่วมในกระบวนการเลือกตั้งโดยตรง

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์และกิจกรรมที่ดำเนินการ

เมื่อเปรียบเทียบกิจกรรมที่เสนอไว้ในโครงการและกิจกรรมที่ดำเนินการ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็น
ตารางเปรียบเทียบได้ ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
เพื่อศึกษากระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา	การศึกษาวิธีการและกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น รวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อการกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น	ได้รูปแบบ/วิธีการกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งได้ทราบถึงปัจจัยหรือบริบทภายในท้องถิ่นที่มีผลต่อการก่อรูปของความคิดประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น
เพื่อศึกษาบทบาทของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา	การรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์บทบาทหน้าที่(Function) ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น	ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในการจัดการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน รวมถึงบทบาทหน้าที่ของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นภายในชุมชน
เพื่อศึกษากลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปใช้เสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น	การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นทุกภาคส่วน เพื่อแสวงหาแนวทางการประสานหรือใช้ประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นเสริมสร้างการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน	ได้แนวทางในการที่จะเชื่อม/ประสานหรือการเสริมสร้างการทำงานระหว่างภาคประชาชนภายใต้ความคิดประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นเข้ากับองค์กรปกครองท้องถิ่นที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน